ROMANUL SECOLULUI XX

SIMONE DE BEAUVOIR

toți oamenii sînt muritori

UNIVERS

SIMONE DE BEAUVOIR
Toţi oamenii sunt muritori

Editura Univers Bucureşti

ROMANUL SECOLULUI XX

Coperta IV:

«Omul poartă răspunderea unei lumi ce nu e opera cuiva din afară, ci a lui însuşi şi în care se înscriu deopotrivă înfrângerile ca şi victoriile sale.»
SIMONE DE BEAUVOIR

«Dacă Dumnezeu nu există, spune Dostoievski, totul e îngăduit.» Simone de Beauvoir afirmă, dimpotrivă, că absenţa lui Dumnezeu, departe de-a da mână liberă, conferă angajamentelor umane un caracter absolut şi definitiv. Ea nu concepe libertatea decât în afirmarea ei concretă şi pentru toţi. «E necesar ca bucuria de-a exista să se afirme în fiecare, în fiece clipă».
PIERRE DE BOISDEFFRE

SIMONE DE BEAUVOIR.
TOUS LES HOMMES SONT MORTELS
Gallimard, Paris, 1948.

Sub cascada timpului

S-AR PUTEA, DESIGUR, ANALIZA ROMANELE scriitoarei Simone de Beauvoir fără luarea în consideraţie a celor trei volume de memorialistică, dintre care primul, *Mémoires d'une jeune fille rangée*, a cunoscut, în 1955, şi o traducere în limba română: *Amintirile unei fete cuminţi*. Aceasta cu atât mai mult cu cât, nu o dată, între intenţia mărturisită de autori şi intenţionalitatea estetică a operei rezultate exista relaţii de adâncă – pentru unii, fructuoasă

– incompatibilitate.

A citi, însă, textul în lumina indicaţiilor creatorilor lui, este, fără îndoială, o operaţie pasionantă şi, cum se întâmplă în cazul de faţă, profund îndreptăţită. Căci la Simone de Beauvoir forţa magnetică pe care jurnalele „fără literatură" o exercită *à rebours* asupra literaturii însăşi este de netăgăduit şi, în afara oricărei prejudecăţi critice, acesta ni se pare a fi nerestrictivul drum spre înţelegerea ei mai dreaptă şi mai nuanţată.

În 1939, când începe războiul, Simone de Beauvoir are treizeci şi unu de ani. Nu publicase nimic până la acea dată. Acum, mărturiseşte în la *force de l'âge* (*Puterea vârstei*), pe fundalul unei epoci de profunde restructurări sociale şi politice, pe fundalul unei epoci în care „răul" irumpe în lume cu o forţă nu mai puţin patetică decât a „binelui", scriitoarea consideră că intră în… faza morală" a destinului său, când „literatura îmi devine la fel de necesară ca aerul pe care îl respir".

În vara lui 1941, termină *L'Invitée* (*Invitata*), iar în luna ianuarie a anului viitor acest roman îi apare deja ca o etapă depăşită. *Le sang des autres* (*Sângele celorlalţi*) devine principala sa preocupare. „Tactica" naratorului este acum alta, o viziune mai „largă" şi mai „adevărată" fiind proiectată asupra relaţiilor umane şi a „experienţei sociale". O adâncire a raportului dintre individ şi lume, în eseul *Pyrrhus et Cineas*, din 1943. În acelaşi an, Simone de Beauvoir părăseşte definitiv cariera didactică (agregat în filosofie, profesoara la Marsilia, Rouen, Paris), începe cel de al treilea roman, *Tous les hommes sont mortels* şi este sărbătorită pentru debutul literar: apare *L'Invitee*, care a rămas până azi una din cele mai răspândite cărţi ale sale (în 1956, o reeditare franceză poartă numărul 57). Gabriel Marcel vede în Xavière, una din eroinele romanului, perfecta încarnare a *celuilalt*, concept cheie în existenţialism. Cocteau şi Mauriac trimit scrisori de felicitare.

„Am avut şansa, recunoaşte Simone de Beauvoir, de a intra în viaţa literară având în jur buni prieteni". În acei

ani, ei suit Camus, Merleau Ponty şi, bineînţeles, Sartre. Împreună, intenţionează să redacteze capitolul de etică dintr-un volum dedicat filosofiei şi proiectat la Gallimard.

Evenimentele războiului îi marchează acut conştiinţa. Acţiunile rezistenţei şi ale grupărilor democrate, debarcarea în Normandia sunt salutate cu entuziasm. Viitorul începe să se desprindă din tenebrele prezentului.

În iulie 1944, paralel cu redactarea romanului *Tous les hommes sont mortels*, începe piesa *Les bouches inutiles* (*Gurile de prisos)*, în care dezvoltă o idee dintr-un capitol al acestuia. „Idealismul piesei mă jeneză – spune autoarea în memoriile publicate după şaisprezece ani – şi-i deplâng didacticismul. Este o operă din aceeaşi serie cu *Le sang des autres* şi *Pyrrhus et Cineas* dar defectele lor comune se suportă mai greu în teatru decât în altă parte”.

În august. Eliberarea Parisului. Responsabilitatea faţă de sine şi faţă de alţii, angajarea m şi pentru existenţă, transformarea acţiunii în imperativ moral şi ţel al vieţii, idei teoretizate de generaţia Simonei. de Beauvoir, devin idei ale actualităţii. În *Le sang des autres* şi *Pyrrhus et Cineas*, spune astfel scriitoarea, am încercat să definesc raportul dintre *eu* şi *celălalt*, fiind convinsă că putem şi trebuie să ne asumăm responsabilitatea de a interveni în destinele celorlalţi. Dar, dilemă dialectică, încrederea are ca faţă ascunsă, scepticismul.

Aceasta va fi una din temele dominante din *Tous les* hommes sont *mortels*, unde „încercam să rectific optimismul moral al celor două opere precedente”, descriind moartea nu numai ca o relaţie a fiecărui om cu universul, ci în acelaşi timp „ca un scandal al solitudinii şi despărţirii”.

Tous les hommes sont mortels, replică la cărţile anterioare şi, în acelaşi timp, punct de plecare pentru altele noi care să-i valideze sau să-i contrazică concluziile, iată o incitantă sugestie de lectură. Căci, pentru Simone de Beauvoir propria operă nu este un conglomerat ci o structură programatic armonioasă şi echilibrată („fiecare carte mă îndreaptă spre o carte nouă”), lanţ foşnitor,

povară şi sprijin, în care scrierile îşi transmit continue ecouri pe dimensiunea deschisă a creaţiei.

La force des choses (*Puterea lucrurilor*) – a treia parte, apărută în 1963, a ciclului din care fac parte *Mémoires d'une jeune fille rangée* şi *La force de l'âge* – ne aduce noi ştiri despre romanul pe care îl prefaţăm. Imediat după Eliberare i se consacră „în întregime şi fără scrupul". Dimineaţa, lungi lecturi în sălile Bibliotecii Mazarine, pentru „documentare", în acelaşi timp, alături de Sartre, Raymond Aron, Merleau Ponty, Michel Leiris... intense pregătiri pentru revista *Temps modernes* (*Pi*casso oferă un proiect de copertă) care va apărea la 1 octombrie 1945.

Cunoaşte pe Hemingway („deborda de vitalitate"), Genel, Nathalie Sarraute, Boris Vian iar, într-o seară, Camus îi arată un bărbat taciturn: „El mi-a servit ca model în *L'Etranger*" (*Străinul*).

La începutul anului 1945, încep la teatrul Vieux Colombier repetiţiile piesei *Les bouches inutiles*. Simone de Beauvoir face o scurtă călătorie în Spania în urma căreia publică în *Combat Magazine* o serie de reportaje. Apoi, la Megève, continuă să scrie *Tous les hommes sont mortels*, „o experienţă imaginară", „divagaţie organizată" pe tema morţii şi a dimensiunii acţiunilor umane, pe care le consideră nu finite sau infinite, ci indefinite.

Romanul apare în 1947 şi este întâmpinat cu rezerve atât de critici cât şi de autoare. „După succesele anterioare – crede aceasta – era un incontestabil eşec".

Nu tot astfel apare, însă, cartea cititorului de azi, lector şi al celorlalte lucrări: *Les Mandarins* (*Mandarinii*) (1954, Premiul Goncourt), *Une mort très douce* (*O moarte uşoară*) (1964), *Les belles images* (*Frumoasele imagini*). (1966), *La femme rompue* (*Femeia sfârşită*) (1967)...

Mai mult decât acestea, *Tous les hommes sont mortels* supune materia narativă ideii de demonstrat, fiind astfel o carte tezistă în sensul pur şi înalt al cuvântului, ceea ce nu duce la rarefierea romanescului (critică adusă adeseori prozei scriitoarei), ci dimpotrivă, la o altă structurare a lui, cu atât mai interesantă pentru publicul

modern ce are o nouă conştiinţă asupra graniţelor şi finalităţii conceptului însuşi de literatură.

Romanul debutează cu un tablou al unei lumi cunoscute nouă din *L'Invitée*, cea a culiselor teatrului unde jocul orgoliilor şi al ambiţiilor este condus cu perfectă luciditate de protagonişti. Régine, o frumoasă şi tânără actriţă, i? i apără cu vehemenţă cariera, dorind mai mult decât orice succesul, gloria, notorietatea. Pentru ea, viitorul se clădeşte etapă cu etapă, ca o împlinire organică a trecutului şi a timpului prezent iar sensul acestei sigure, liniştitoare ascensiuni îi dă, în afara oricărei umbre de arivism, argumente pentru marea sa vanitate: aceea de a se crede unică, excepţie de la regula comună, deosebită de semeni. Régine întruchipează ideea tipic existenţialistă: „În măsura în care aleg, exist, dacă nu aleg, nu exist", sau cum ar teoretiza chiar Simone de Beauvoir, existenţa ambiguă se deosebeşte de cea absurdă, lipsită de sens, prin aceea că sensul există, dar nu e fixat, şi de aceea trebuie continuu cucerit.

Eşafodajul de probe şi justificări atât de abil înălţat de eroină se prăbuşeşte, însă, odată cu ceea ce va deveni marea aventură a destinului său: întâlnirea cu Raymond Fosca, imixtiune a straniului în coerent, a supranaturalului în domeniul logicii comune, a miraculosului în banal, imixtiune care se produce – aşa cum o probaseră până la acea dată şi cum o vor proba în continuare atâtea opere celebre ale literaturii moderne – după toate legile verosimilităţii.

Fosca este, deci, la prima vedere un om perfect „normal", neliniştitoare fiind doar impenetrabila sa indiferenţă faţă de mediu şi intensitatea insuportabilă a privirii, privirea Meduzei (cum ar spune Sartre), privirea „celuilalt", „a cărui apariţie îmi jefuieşte lumea", privirea torturantă, privirea angoasantă ce nu poate fi învinsă decât printr-un act violent. Fosca este un sclav al „vertijului" indiferenţei, un sclav al timpului, închis pentru totdeauna în moarte, pentru că el, născut la 1279 are, la întâlnirea cu Régine, peste 650 de ani, vârstă incredibilă şi

de neimaginat pentru experienţa omului muritor. Fosca este un nemuritor care nu soseşte din spaţiul extraterestru ci din infinitul tunel al timpului, din evul mediu când, ca un alt Faust, a semnat pactul său ireversibil, cu urmări atunci nebănuite. Pentru a-şi salva viaţa de mânia supuşilor, el, conducătorul cetăţii Carmona, bea elixirul vieţii veşnice care se va dovedi mai cumplită decât orice moarte. Fosca încearcă la început cu disperată încredere, apoi cu disperat scepticism orice cale de ieşire din cercul vicios al timpului său fără de limite, orice formă de comunicare cu oamenii, dar punţile între el şi lume îi apar a fi irevocabil rupte, iar orice iniţiativă supusă eşecului. „Nemuritor şi rece”, Fosca epuizează treptat căile de acces spre realitate: calea puterii (de la a fi conducătorul temut şi celebru al unei mici cetăţi, aspiră la stăpânirea universului, dar planurile sale se rotesc în gol: „Carmona era prea mică, Italia era prea mică iar Universul nu există”, nu există decât oameni al căror bine depinde doar de ei înşişi, al căror bine nu poate fi modificat de iluzoriile, trecătoarele strategii dominatoare...); calea iubirii (Catarina, Beatrice, Marianne, acum Régine, toate supuse morţii, nu pot să trezească la viaţă decât pentru câteva decenii inima îngheţată de timp a eroului); calea paternităţii (Tancred, Antonio... copii multiubiţi, cad unul după altul victimă aspiraţiilor de mărire sau libertate sub bătaia sonoră a secolelor); calea prieteniei (Cartier); calea acţiunilor practice echivalând cu implicare a angajată în evenimente...

Lungul monolog al eroului [o altă carte a scriitoarei purta un semnificativ motto din Flaubert: „Elle se venge par *le* monologue” („Se răzbună vorbind de una singură”)], duce la o unică concluzie, şi ea înscrisă în programul existenţialist: avem nevoie de *celălalt*, pentru ca existenţa noastră să devină fondată şi necesară. Abdicarea de la acest principiu atrage după sine eşecul total, aneantizarea, moartea. Absolutizând mecanismul existenţial („*În veci aceleaşi doruri mascate cu-altă haină*”, spunea Eminescu) şi adâncind vidul care-l izolează de umanitatea trecătoare,

Fosca are sentimentul că destinul i se decide fără el. De aici, abdicarea de la ideea de progres, certitudine, speranţă, viitor, de aici spaima de acţiune căci Fosca îşi dă seama că toate încercările sale de a deveni om între oameni, atrag, ca un blestem, moartea celorlalţi. Damnat, ce-şi poartă în eternitate strigătul nefericirii, Fosca se simte „străin”, stigmatizat, singur, sechestrat în totala sa singurătate, pentru el nu există un „după aceea” şi nici răspuns la fireştile întrebări: cui serveşte? util pentru cine? întrebări la care Simone de Beauvoir încercase constructive răspunsuri în eseul *Pyrrhus et Cineas*. Aici, în această ataraxie a resemnării şi opacităţii faţă de lume se află şi sursa tristeţii fără leac a eroului, sursa ratării sale iremediabile. Situat, în fond, în adâncul viitorului, Fosca priveşte prezentul ca pe un încheiat trecut iar viaţa ca pe o moarte veşnică. Refuzându-şi salvarea prin acţiune şi comunicare, Fosca părăseşte scena istoriei pentru a se pierde în hăul rotitor al absenţei.

În galeria personajelor Simonei de Beauvoir, Fosca reprezintă o sublimă excepţie: el nu întrupează direct ideile autoarei ci este, asemenea negativului filmului fotografic, silueta lor inversă, cu trăsături neguroase şi ochi albi, nemişcaţi, de statuie. Privirea nu este, însă, mai puţin penetrantă.

ANTOANETA TĂNĂSESCU

Toţi oamenii sunt muritori

Simone de Beauvoir
LUI JEAN-PAUL SARTRE

Prolog

Capitolul I

Cortina se ridică. Régine se înclină şi zâmbi. Sub luminile candelabrului mare, pete trandafirii sclipeau deasupra rochiilor multicolore şi a vestoanelor întunecate. Pe fiecare chip era o pereche de ochi şi în adâncul tuturor acestor ochi Régine se înclina şi zâmbea. Vuietul cataractelor, prăvălirea avalanşelor năpădeau teatrul vechi. O forţă nestăvilită o smulgea de pe pământ, o azvârlea spre cer. Se înclină din nou. Cortina se lăsă. Simţi mâna Florencei în mâna ei. Se desprinse iute şi se îndreptă spre ieşire.

— Cinci chemări la rampă, e bine, zise directorul de sală.

— E bine pentru un teatru de provincie.

Coborî treptele care duceau spre foaier. Oamenii o aşteptau cu flori. Dintr-o dată se trezi pe pământ. Când stăteau în umbră, nevăzuţi, anonimi, nu ştiai cine sunt. Te puteai crede în faţa unei adunări de zei. Dar, cum îi vedeai unul lângă altul, te pomeneai în faţa unor bieţi oameni fără însemnătate. Rosteau cuvinte care se cădea a fi spuse: „E genial! E răscolitor!” şi ochii lor străluceau de entuziasm: o flăcăruie care se aprindea exact la momentul potrivit şi care era stinsă din spirit de economie îndată ce nu mai era nevoie de ea. O înconjurau şi pe Florence. Îi aduseseră flori şi când îi vorbeau îşi aprindeau flăcăruia în adâncul ochilor. Ca şi când ar putea să ne iubească pe amândouă, gândi Régine mânioasă, şi bruna şi blonda, încătuşată fiecare în deosebirea sa personală! Florence zâmbea. Nimic nu o împiedica să creadă că avea tot atât de mult talent ca şi Régine şi că era la fel de frumoasă.

Roger o aştepta pe Régine în cabină. O îmbrăţişă:

— Niciodată n-ai jucat aşa de bine ca în astă seară!

spuse el.

— Prea bine chiar pentru un asemenea public, răspunse Régine.

— Te-au aplaudat îndelung, spuse Annie.

— O! Au aplaudat-o pe Florence la fel de mult ca şi pe mine.

Se aşeză dinaintea măsuţei de toaletă şi începu să-şi pieptene părul, pe când Annie îi deschei a rochia. Gândea: „Florence nici nu se sinchiseşte de mine, ar trebui să nu mă sinchisesc nici eu de ea”. Dar o rodea şi simţea un gust acru în gâtlej.

— E-adevărat că Sanier se află aici? întrebă.

— Da. A sosit de la Paris cu trenul de ora opt. A venit să-şi petreacă week-end-ul cu Florence.

— E într-adevăr prins, spuse ea.

— Aşa s-ar zice.

Se ridică şi îşi lăsă rochia să alunece pe podea. Puţin îi păsa de Sanier, îl găsea chiar uşor ridicol, totuşi vorbele lui Roger o duruseră.

— Mă întreb ce zice Mauscot.

— Îi trece cu vederea multe lucruri Florencei, spuse Roger.

— Şi Sanier îl acceptă pe Mauscot?

— Bănuiesc că nu e la curent, spuse Roger.

— Asta bănuiesc şi eu, răspunse Régine.

— Ne aşteaptă la *Royal* să bem un pahar împreună. Mergem?

— Bineînţeles, să mergem.

O pală de vânt rece se ridica dinspre fluviu către catedrală, din care se zăreau doar turnurile dantelate. Régine se înfioră.

— Dacă *Rosalinde* este un succes, n-am să mai fac niciodată un turneu în provincie.

— Va fi un succes, spuse Roger. O strânse pe Régine de braţ. Vei fi o mare actriţă.

— Este o mare actriţă, spuse Annie.

— E drăguţ din partea voastră că mă socotiţi aşa.

— Tu nu te socoti aşa? întrebă Roger.

— Există vreo dovadă? spuse ea. Îşi strânse fularul în jurul gâtului. Ar trebui să existe un semn. De pildă, să se pogoare o aureolă deasupra capului tău şi atunci ai şti că eşti Rachel sau Eleonora Duse…

— Vor fi senine, spuse Roger cu voioşie.

— Niciunul nu va fi cu adevărat sigur. Ai noroc că nu eşti ambiţios.

El râse:

— Cine te împiedică să faci ca mine?

Râse şi ea, dar nu se simţea veselă:

— Eu însămi, spuse.

O grotă roşie se căsca la capătul străzii negre. Era barul *Royal.* Intrară. Îndată îi şi văzu, aşezaţi la o masă împreună cu restul trupei. Sanier îşi petrecuse un braţ în jurul umerilor Florencei, şedea ţeapăn în costumul său elegant de postav englezesc şi o privea, cu acea privire pe care Régine o cunoştea bine deoarece o întâlnise adesea în ochii lui Roger. Florence zâmbea arătându-şi dinţii frumoşi de copil. Asculta înlăuntrul ei cuvintele pe care el i le spusese mai înainte, cuvintele pe care avea să i le spună: „Vei fi o mare actriţă. Nu te asemeni cu celelalte femei”. Régine se aşează lângă Roger. Sanier se înşală, gândi, Florence se înşală; nu-i decât o fetişcană fără talent; nicio femeie nu se poate compara cu mine. Dar cum să dovedesc asta? În ea, ca şi în mine, există aceeaşi certitudine. Şi ei puţin, îi pasă de mine. Pe când ea înseamnă rana asta usturătoare din inima mea. Am s-o dovedesc, îşi spuse cu patimă.

Scoase din poşetă o mică oglindă şi se prefăcu a-şi corecta arcul buzelor. Avea nevoie să se vadă. Îşi îndrăgea chipul, îi plăcea nuanţa vie a părului său blond, duritatea semeaţă a frunţii înalte şi a nasului, ardoarea gurii, cutezanţa ochilor albaştri. Era frumoasă, de o frumuseţe atât de aprigă şi solitară încât uimea la prima vedere. „Ah! dacă cel puţin în mine ar fi fost două femei, gândi, una care vorbeşte şi cealaltă care ascultă, una care trăieşte şi cealaltă care priveşte, cât de bine aş fi ştiut să mă iubesc! N-aş mai fi invidiat pe nimeni”. Îşi închise poşeta. În clipa

aceea existau mii de femei care zâmbeau îngăduitor imaginii lor.

— Dansăm? întrebă Roger.

— Nu, n-am chef.

Ceilalţi doi se ridicaseră şi dansau. Dansau prost, dar nu-şi dădeau seama şi erau fericiţi. Ochii lor erau plini de dragoste: dragoste deplină. Între ei marea dramă omenească se desfăşura ca şi cum niciodată nimeni n-ar fi iubit pe pământ, ca şi cum niciodată Régine n-ar fi iubit. Pentru prima oară, cu spaimă şi cu duioşie, un bărbat dorea o femeie, pentru prima oară o femeie se simţea în braţele unui bărbat devenind un idol de carne. O primăvară nouă înmugurea, unică, aşa cum este fiecare primăvară, şi Régine murise de mult. Îşi înfipse unghiile ascuţite în podul palmelor. Nicio dezminţire nu era cu putinţă; nicio izbândă, niciun triumf nu puteau împiedica în această clipă ca, în inima lui Sanier, Florence să nu strălucească într-o splendoare suverană. „Nu suport, nu pot suporta asemenea lucru.”

— Vrei să plecăm? o întrebă Roger.

— Nu.

Voia să rămână aici, voia să-i privească. Îi privea şi se gândea: „Florence îl minte pe Sanier; Sanier se înşală în ce o priveşte pe Florence, dragostea lor este o prefăcătorie”. Dar de îndată ce îi va lăsa singuri împreună, Sanier ignorând duplicitatea Florencei, Florence evitând să se gândească la ea, nimic nu va deosebi dragostea lor de o dragoste adevărată şi mare. „De ce sunt făcută eu aşa? gândi Régine. Când oamenii trăiesc, când oamenii iubesc şi sunt fericiţi în jurul meu, mi se pare că mă asasinează.”

— Pari tristă în seara asta, spuse Sanier.

Régine tresări. Râseseră, dansaseră, goliseră mai multe sticle. Acum barul era aproape pustiu. Nu simţise scurgerea timpului.

— Totdeauna după ce joc sunt tristă, spuse.

Făcu o sforţare şi zâmbi:

— Ai mare noroc că eşti scriitor: cărţile rămân. Glasul nostru, al celorlalţi, se pierde mai repede.

— Ce-are a face? spuse Sanier. Important este să reuşeşti în ceea ce faci.

— Pentru ce? spuse ea. Pentru cine?

Era uşor beat. Chipul lui rămânea neclintit, de parcă era cioplit în lemn, dar vinele de pe frunte se umflaseră. Spuse cu înflăcărare:

— Sunt sigur că voi amândouă veţi face o carieră strălucită.

— Există atât de multe cariere strălucite! spuse Régine.

El râse:

— Eşti foarte exigentă.

— Da. Ăsta-i viciul meu.

— E prima dintre virtuţi.

O privea cu un aer amical şi era mai rău decât dacă ar fi dispreţuit-o. O vedea, o aprecia şi, totuşi, o iubea pe Florence. E-adevărat că era prietenul lui Roger, e-adevărat că Régine nu încercase niciodată să-l cucerească. Oricum, o cunoştea şi totuşi o iubea pe Florence.

— Mi-e somn, zise Florence.

Muzicanţii începuseră să-şi acopere instrumentele cu husele. Plecară. Florence se îndepărtă la braţ cu Sanier. Régine îl luă de braţ pe Roger. Merseră pe o străduţă cu faţadele tencuite proaspăt şi împodobite cu firme în culori de vitraliu: *Moara Verde, Maimuţa Albastră, Motanul Negru.* Femei bătrâne stând în pragul uşilor îi ademeniră să intre. Apoi apucară pe străzi burgheze cu obloane de scânduri străpunse de câte o inimă. Se crăpa de ziuă, dar întreg oraşul dormea. Hotelul dormea. Roger se întinse şi căscă: „Tare mi-e somn”.

Régine se apropie de fereastra care dădea spre mica grădină a hotelului. Trase spre ea una din draperii.

— Ce om! spuse. S-a şi sculat. De ce se scoală atât de devreme?

Omul şedea acolo, culcat într-un şezlong, nemişcat ca un fachir. În fiecare dimineaţă era acolo. Nu citea, nu dormea, nu vorbea cu nimeni. Ţintuia cerul cu ochii larg deschişi. Zăcea în mijlocul peluzei, fără să se clintească,

din zori şi până în noapte.

— Nu vii să te culci? o întrebă Roger.

Trase şi a doua draperie şi închise fereastra. Roger îi zâmbea. Se va strecura în aşternut, îşi va aşeza capul pe perna umflată şi el o va cuprinde in braţe. Nu va mai exista nimeni pe lume decât ea şi el. Şi, în alt pat, Florence cu Sanier… Se îndreptă spre uşă.

— Nu. Mă duc să iau aer.

Străbătu palierul şi coborî scara tăcută unde sclipea arama vaselor cu jeratic pentru încălzit paturile. O îngrozea gândul să adoarmă. Totdeauna în vreme ce dormeai existau alţi oameni care rămâneau treji şi nu mai puteai avea nicio influenţă asupra lor. Deschise uşa dinspre grădină: o peluză verde înconjurată de alei cu pietriş şi încinsă de patru ziduri pe care. se căţăra, pricăjită, o viţă de vie sălbatică. Se întinse pe un şezlong. Bărbatul nici nu clipise. Părea că niciodată nu vede nimic şi nu aude nimic. Îl invidiez. Nu ştie că pământul e atât de vast şi viaţa atât de scurtă. Nu ştie că mai există şi alţi oameni. Se mulţumeşte cu bucata asta pătrată de cer deasupra capului. Eu aş vrea ca fiecare lucru să-mi aparţină de parcă n-aş iubi nimic pe lume în afara acelui lucru; dar le vreau pe toate; şi am mâinile goale. Îl invidiez. Desigur, habar n-are ce înseamnă urâtul.

Îşi repezi capul pe spate şi privi cerul. Încercă să se gândească: sunt aici şi deasupra capului meu este cerul, asta-i tot, asta-i de ajuns. Dar era o prefăcătorie. Nu se putea împiedica să se gândească la Florence, dormind în braţele lui Sanier, care nu se gândea la ea. Privi iarba din jur. Era o durere veche. Pe o pajişte asemănătoare, stătea întinsă cu obrazul lipit de pământ, gâzele mişunau la umbra ierburilor şi pajiştea era un codru întins şi monoton în care mii de mărunte tăişuri verzi se sumeţeau, egale toate, toate asemănătoare, fiecare ascunzând celeilalte lumea. Se gândise atunci cuprinsă de nelinişte: nu vreau să fiu un fir de iarbă. Îşi întoarse capul. Nici bărbatul acesta nu se gândea la ea. Abia dacă o deosebea de pomii şi de fotoliile răspândite în iarbă: nu era nimic altceva

decât o bucată din decor. O scotea din sărite. Îi veni deodată să-i tulbure liniştea şi să existe pentru el. N-avea decât să vorbească. Era ceva uşor întotdeauna: oamenii răspundeau şi taina se risipea, deveneau transparenţi şi găunoşi şi îi puteai arunca departe de tine cu nepăsare. Era ceva chiar atât de uşor încât jocul acesta n-o mai distra, era sigură dinainte că va câştiga. Totuşi bărbatul acesta liniştit îi stârnea curiozitatea. Îl cercetă. Era destul de frumos, avea un nas mare şi arcuit, părea foarte înalt şi foarte voinic. Era tânăr. Cel puţin avea pielea şi obrazul unui om tânăr. Părea că nu simte nicio prezenţă lingă el. Chipul lui era calm ca şi al unui mort, ochii lui erau goi. Privindu-l, un soi de spaimă o cuprinse. Se ridică fără să rostească o vorbă.

Probabil el auzi ceva. O privi. Privirea lui cel puţin o învălui şi ea schiţă un zâmbet. Ochii bărbatului o fixau cu o stăruinţă care ar fi putut să pară insolentă; dar el nu o vedea. Nu ştia ce vedea el, şi o clipă se gândi: oare eu nu exist? Nu sunt eu? O dată văzuse asemenea ochi, atunci când tatăl ei o ţinuse de mână, culcat în pat, cu un horcăit în gâtlej. O ţinea de mână şi ea nu mai avea mână. Rămase încremenită locului, fără glas, fără chip, fără viaţă: o impostură. Şi apoi îşi veni în fire. Făcu un pas. Bărbatul închise ochii. I se păru că, dacă nu s-ar fi mişcat, ar fi rămas amândoi faţă în faţă o veşnicie.

*

— Ce om ciudat! zise Annie. Nici măcar nu s-a dus să ia prânzul.

— Da, e un om ciudat, zise Régine.

Îi întinse lui Sanier o ceaşcă de cafea. Prin ferestrele verandei se zărea grădina, cerul înnourat, bărbatul culcat pe un şezlong, cu părul său negru, cămaşa albă, pantalonul de flanelă. Privea mereu acelaşi colţ de cer cu ochi ce nu vedeau nimic. Régine nu uitase privirea aceea; ar fi vrut să ştie cum arăta lumea când era ţintuită de asemenea ochi.

— E un neurastenie, spuse Roger.

— Asta nu-i o explicaţie, spuse Régine.

— Eu cred că-i un bărbat care a fost nefericit în dragoste, spuse Annie. Nu crezi, Regina mea?

— Poate, spuse Régine.

Poate că o imagine se lipise de acei ochi şi îi acoperea ca o albeaţă. Ce chip o fi avut ea? De ce avusese ea asemenea noroc? Régine îşi trecu mâna peste frunte. Atmosfera era grea. Simţea greutatea aerului apăsându-i tâmplele.

— Încă puţină cafea?

— Nu, spuse Sanier. I-am făgăduit Florencei să mă duc s-o iau la ora trei.

Se ridică şi Régine gândi: „Acum ori niciodată”.

— Încearcă s-o convingi pe Florence că rolul acesta nu-i pentru ea, spuse Régine. Îşi va crea neajunsuri degeaba.

— Voi încerca. Dar e încăpăţânată.

Régine tuşi. Avea un nod în gât. Acum ori niciodată. Nu trebuia să-l privească pe Roger, nu trebuia să se gândească la viitor, să nu se gândească la nimic şi să se arunce în gol. Îşi aşează ceaşca de cafea pe farfurie.

— Ar trebui să fie scoasă de sub influenţa lui Mauscot. Îi dă sfaturi foarte proaste. Dacă va mai rămâne multă vreme cu el, îşi va rata cariera.

— Mauscot? rosti Sanier.

Buza de sus îi dezvelea dinţii, era felul lui de a zâmbi; dar se făcuse roşu la faţă şi vinele de pe frunte i se umflaseră.

— Cum? Nu ştiai? întrebă Régine.

— Nu, răspunse Sanier.

— Toată lumea ştie, zise Régine. De doi ani sunt împreună.

Şi adăugă:

— A ajutat-o foarte mult pe Florence.

Sanier îşi îndreptă haina.

— Nu ştiam, spuse cu un aer absent.

Îi întinse Reginei mâna:

— Pe curând.

Mâna lui era caldă. Se îndreptă spre uşă cu pasul lui calm şi afectat, părea că mânia îl stânjeneşte. Se aşternu o tăcere îndelungată. Lucrul se făcuse şi nimic nu-l mai putea desface. Régine ştiu că niciodată nu va uita clinchetul ceştii pe farfurie, rotocolul de cafea neagră pe fundul porţelanului galben.

— Régine! Cum ai putut să faci asemenea lucru? spuse Roger.

Glasul îi tremura; duioşia, voioşia obişnuită din privirea lui dispăruseră; era un străin, un judecător şi Régine era singură pe lume. Se aprinse la faţă şi îi era ciudă pe ea că se roşise..

— Ştii prea bine că nu sunt bună la suflet, zise ea cu încetineală.

— Dar ce-ai făcut e un lucru josnic.

— Aşa se zice, că e josnic, îi răspunse ea.

— Ce ai cu Florence? Ce s-a întâmplat între voi?

— Nu s-a întâmplat nimic.

Roger îi cercetă chipul cu o expresie de suferinţă:

— Nu înţeleg, spuse el.

— Nu-i nimic de înţeles.

— Cel puţin încearcă să-mi explici, spuse el. Nu mă lăsa să cred că ai acţionat din răutate gratuită.

— Poţi să crezi ce vrei, spuse ea cu violenţă.

O prinse de încheietura mâinilor pe Annie, care o privea consternată:

— Ţie nu-ţi îngădui să mă judeci, spuse.

Ieşi. Afară un cer opac strivea oraşul. Nicio adiere. Régine îşi simţi ochii umplându-i-se de lacrimi. Ca şi când răutatea ar fi vreodată gratuită! Ca şi când oamenii erau răi pentru plăcerea lor personală! Nu vor înţelege niciodată, nici Roger nu putea înţelege. Erau nepăsători şi uşuratici; nu aveau în pieptul lor arsura asta ascuţită. Nu fac parte din specia lor. Iuţi pasul; mergea pe o stradă îngustă pe lângă care curgea un râu; doi băieţei se fugăreau râzând înlăuntrul unui closet public; o fetiţă cu părul creţ bătea mingea de un perete. Nimănui nu-i păsa de ea: o trecătoare oarecare. Cum de puteau să se

resemneze? gândi. Eu n-am să mă resemnez. Un val de sânge îi năvăli în obraji. Acum Florence ştia şi diseară, la teatru, toţi vor şti. Îşi zărea imaginea în fundul ochilor lor: invidioasă, perfidă, meschină. Le-am oferit un prilej şi vor fi prea fericiţi să mă deteste. Nici măcar în Roger nu putea afla un ajutor. O ţintuia cu o privire dezolată: perfidă, invidioasă, meschină.

Se aşeză pe parapetul de piatră de pe malul râului; într-una din casele prăpădite dimprejur scârţâia o vioară; ar fi vrut să adoarmă şi să se trezească mult mai târziu, foarte departe de aici; rămase multă vreme nemişcată; deodată simţi picături de apă pe frunte şi râul se încreţi, ploua. Porni din nou la drum. Nu voia să intre într-o cafenea cu ochii înroşiţi de lacrimi, nu voia să se întoarcă la hotel.

Strada dădea într-o piaţă unde se ridica o biserică gotică şi rece; în copilărie îndrăgise bisericile şi îşi îndrăgea copilăria; intră. Îngenunche dinaintea altarului mare şi îşi lăsă capul în mâini. „Tu, Doamne, care vezi în străfundul inimii mele…” Odinioară se rugase adeseori astfel în zilele de restrişte; Dumnezeu citea în sufletul ei şi întotdeauna îi dădea dreptate; pe vremea aceea visa să devină o sfântă, se flagela, noaptea dormea pe duşumea. Dar în ceruri existau prea mulţi aleşi, prea multe sfinte. Dumnezeu îi iubea deopotrivă pe toţi oamenii, ea nu se putea mulţumi cu această bunăvoinţă acordată fără deosebire; încetase să mai creadă în el. N-am nevoie de el, gândea sumeţindu-şi capul. Blamată, arătată cu degetul, osândită, ce are a face dacă îmi voi rămâne credincioasă? Voi rămâne credincioasă mie însămi; nu mă voi părăsi. Îi voi sili să mă admire atât de pasionat, încât fiecare dintre gesturile mele va deveni pentru ei sacru. Într-o bună zi voi simţi aureola pe creştetul meu.

Ieşi din biserică, opri un taxi. Ploua mereu şi în inima ei se aşternu o răcoare adâncă şi calmă, învinsese ruşinea; gândea: „Sunt singură, sunt puternică, am făcut ceea ce voiam să fac. Am dovedit că dragostea lor nu era decât o minciună, i-am dovedit Florencei că exist. Pot să mă

deteste şi să mă dispreţuiască mult şi bine: eu am câştigat.”

Când străbătu holul hotelului aproape se lăsase noaptea. Îşi şterse de preş tălpile ude şi aruncă o privire pe geam; o ploaie oblică biciuia peluza şi aleile de pietriş; bărbatul stătea mai departe culcat pe şezlong, nu se clintise din loc. Régine se întoarse spre slujnica ce ducea spre sala de mese un vraf de farfurii.

— Ai văzut, Blanche?

— Ce? întrebă femeia.

— Unul dintre clienţii voştri a adormit în ploaie. O să facă pneumonie. Ar trebui adus înăuntru.

— A! Încercaţi numai să-i vorbiţi, zise Blanche. Ai zice că-i surd. Am vrut să-l urnesc, din cauza fotoliului care-o să se strice de-atâta apăraie, dar nici măcar nu s-a uitat la mine.

Îşi scutură claia de păr roşcovan şi spuse:

— E un fenomen…

Avea chef de vorbă, dar Régine nu avea chef s-o asculte. Deschise uşa dinspre grădină şi se apropie de bărbatul acela:

— Ar trebui să intraţi înăuntru, spuse cu blândeţe. Nu simţiţi că plouă?

El întoarse capul, o privi şi de data asta ea îşi dădu seama că o vedea.

Repetă:

— Trebuie să intraţi înăuntru.

Privi cerul înnegurat şi apoi o privi pe Régine; clipi din pleoape ca şi cum acel rest de lumină care mai zăbovea pe pământ l-ar fi orbit; părea suferind. Ea spuse:

— Intraţi în casă. O să vă îmbolnăviţi!

Rămase nemişcat. Ea nu mai scoase o vorbă şi el încă mai asculta, de parcă vorbele ajunseseră la el de foarte departe şi fusese nevoit să facă o mare sforţare pentru a le auzi. Buzele i se mişcară:

— O! Nu-i nicio primejdie, spuse.

*

Régine se întoarse pe partea dreaptă, îi fugise somnul, dar nu se hotăra să se scoale; era doar ora unsprezece şi nu ştia cum să-şi omoare ziua lungă ce-o despărţea de seară. Zărea pe fereastră o bucată de cer bine spălat şi strălucitor: după ploaie, vreme bună. Florence nu-i făcuse niciun reproş, nu era o femeie certăreaţă; şi Roger începuse din nou să zâmbească. S-ar fi putut crede că nimic nu se întâmplase. De fapt nu se întâmpla nimic niciodată. Tresări:

— Cine bate?

— E camerista care a venit să ia tava, spuse Annie.

Femeia intră; luă tava aşezată pe măsuţă şi spuse cu glas aspru:

— Azi e frumos afară.

— Aşa s-ar părea, spuse Régine.

— Ştiţi că ţicnitul de la cincizeci şi doi a stat în grădină până noaptea târziu, spuse femeia. Şi de dimineaţă a venit cu hainele ude leoarcă, şi nici măcar nu s-a schimbat.

Annie se apropie de fereastră şi privi în grădină:

— De cât timp stă aici în hotel?

— Să tot fie o lună. De cum răsare soarele, coboară în grădină; nu pleacă de-acolo decât noaptea. Şi nici nu-şi face măcar patul să se culce.

— Cum se hrăneşte? întrebă Annie. I se aduce mâncarea în cameră?

— Niciodată, răspunse slujnica. Toată luna asta n-a pus piciorul afară din hotel, nimeni n-a venit să-l vadă. Îţi vine să crezi că nu mănâncă nimic.

— Poate că-i un fachir, zise Annie.

— Desigur are provizii în cameră, spuse Régine.

— N-am văzut nici urmă de aşa ceva, zise femeia.

— Poate le ascunde…

— Poate.

Femeia zâmbi şi se îndreptă spre uşă. Annie rămase o clipă aplecată la fereastră, apoi se întoarse:

— Tare aş vrea să ştiu dacă are provizii în camera lui.

— S-ar putea.

— Aş vrea într-adevăr să ştiu, zise Annie.

Ieşi fuga din cameră. Régine se întinse şi căscă; privi cu silă mobilierul rustic, cretona de culoare deschisă cu care erau tapetaţi pereţii. Nu putea suferi camerele anonime de hotel prin care trecuseră atâţia oameni fără să lase urme, în care nici ea nu va lăsa nicio urmă. Totul va rămâne neschimbat, şi eu nu voi mai fi aici. „Asta înseamnă moartea, gândi. Dacă cel puţin am lăsa în văzduh o amprentă în care vântul să se năpustească vuind; dar nu; nicio cută, nicio fisură. O altă femeie se va culca în patul acesta…” Dădu învelitoarea la o parte. Zilele îi erau măsurate cu zgârcenie, n-ar fi trebuit să piardă nicio clipă, şi iată că stătea aici întemniţată într-un oraş trist de provincie, unde nu putea decât să-şi omoare timpul, timpul care moare atât de repede. „Zilele astea n-ar trebui să fie socotite”, gândi ea. „Ar trebui să se considere că nu le-am trăit. Douăzeci şi patru înmulţit cu opt ar face o rezervă de o sută nouăzeci şi două de ore de adăugat în perioadele când zilele sunt prea scurte…”

— Régine! o strigă Annie.

Stătea în pragul uşii cu un aer misterios.

— Ce este?

— Am zis că mi-am lăsat cheia în cameră şi am cerut un şperaclu la recepţie, spuse Annie. Vino cu mine la fachir. Vom vedea dacă are provizii.

— Tare mai eşti curioasă, spuse Régine.

— Dumneata nu mai eşti? o întrebă Annie.

Régine se apropie de fereastră şi se aplecă spre bărbatul ce stătea nemişcat. Nu o interesa să ştie dacă mânca sau nu. Ceea ce ar fi vrut să ghicească era taina privirii lui.

— Vino, spuse Annie. Nu-ţi mai aminteşti cât de nostim a fost când am scotocit căsuţa de la Rosay?

— Vin îndată, spuse Régine.

— E la cincizeci şi doi, zise Annie.

Merse în urma iui Annie de-a lungul coridorului pustiu.

Annie vârî cheia în broască şi uşa se deschise. Intrară într-o cameră cu mobilă rustică şi pereţii tapetaţi cu cretonă de culoare deschisă. Draperiile erau trase şi storurile lăsate.

— Eşti sigură că e camera lui? întrebă Régine. N-ai zice că-i locuită.

— Stă la cincizeci şi doi. Sunt sigură, răspunse Annie.

Régine se roti încet în jurul ei. Nu se zărea nici urmă de prezenţă omenească: nicio carte, nicio hârtie, niciun muc de ţigară. Annie deschise dulapul normand: era gol.

— Unde-şi ţine proviziile? zise Annie.

— Poate în baie, spuse Régine.

Camera era într-adevăr a lui. Deasupra chiuvetei se afla un aparat de ras, un pămătuf, o perie de dinţi, un săpun; aparatul de ras semăna cu toate aparatele de ras, săpunul era un săpun adevărat, obiectele acestea sănătoase erau dătătoare de certitudine. Régine trase spre ea uşa dulapului. Pe o poliţă văzu cămăşi proaspăt spălate şi pe un umeraş atârna o haină de flanelă. Vârî mâna într-un buzunar.

— Devine interesant, zise.

Scoase mâna: era plină de monezi de aur.

— Dumnezeule sfinte! zise Annie.

În celălalt buzunar se afla un petec de hârtie. Era un certificat eliberat de Ospiciul din Sena-Inferioară. Omul suferea de amnezie. Pretindea că se numeşte Raimundo Fosca. Nu i se cunoşteau nici locul de naştere, nici vârsta şi, după o şedere în ospiciu, a cărei durată nu era precizată, i se dăduse drumul cu o lună mai înainte.

— Ah! exclamă Annie cu ton decepţionat. Domnul Roger avea dreptate. E un nebun.

— Fireşte, e un nebun, spuse Régine.

Puse hârtia la locul ei:

— Tare aş vrea să ştiu de ce a fost internat în ospiciu.

— În orice caz, nici urmă de provizii, nicăieri, zise Annie. Înseamnă că omul ăsta nu mănâncă.

Privi în jurul ei cu uimire:

— Poate într-adevăr e un fachir, zise. Un fachir poate

fi şi nebun.

*

Régine se aşează într-un fotoliu de paie, alături de bărbatul nemişcat, şi îl strigă pe nume:

— Raimundo Fosca!

El se ridică. O privi pe Régine.

— Cum de-mi cunoaşteţi numele?

— Ei! Mă pricep puţin la vrăjitorie, spuse Régine. Cred că asta nu vă miră, deloc, doar şi dumneavoastră sunteţi un vrăjitor: trăiţi fără să mâncaţi.

— Ştiţi şi asta? întrebă el.

— Ştiu multe lucruri.

El se lungi din nou pe spate.

— Lăsaţi-mă, îi spuse, plecaţi. Nimeni n-are dreptul să mă urmărească până aici.

— Nimeni nu vă urmăreşte, spuse ea. Locuiesc în acest hotel şi de câteva zile vă observ. Aş vrea să-mi împărtăşiţi taina dumneavoastră.

— Ce taină? N-am nicio taină.

— Aş vrea să mă învăţaţi cum faceţi de nu vă plictisiţi niciodată.

El nu răspunse. Îşi închise ochii. Ea îl chemă din nou, cu glas blând:

— Raimundo Fosca! Mă auziţi?

— Da, spuse el.

— Eu mă plictisesc foarte tare.

— Ce vârstă aveţi? o întrebă Fosca.

— Douăzeci şi opt de ani.

— Vă mai rămân cel mult cincizeci de ani de trăit, spuse el. Vor trece repede.

Îi puse o mână pe umăr, îl zgâlţâi cu violenţă şi îi spuse:

— Cum, doar sunteţi tânăr, sunteţi puternic şi aţi ales calea de a trăi ca un mort!

— N-am găsit nimic mai bun de făcut, îi spuse.

— Căutaţi, zise ea. Vreţi să căutăm împreună?

— Nu.

— Spuneţi nu fără să mă fi privit măcar. Priviţi-mă.

— N-are niciun rost, spuse el, v-am văzut de o sută de ori.

— De-atât de departe…

— De departe şi de aproape!

— Când s-a întâmplat asta?

— Dintotdeauna, răspunse el, pretutindeni.

— Dar nu eram eu, spuse ea.

Se aplecă spre el:

— Trebuie să mă priviţi. Spuneţi-mi, m-aţi văzut vreodată?

— Poate că nu, zise el.

— Ştiam eu.

— Pentru numele lui Dumnezeu, plecaţi, spuse el. Plecaţi, dacă nu totul va începe de la capăt.

— Şi ce-i dacă totul va începe de la capăt? întrebă ea.

*

— Vrei într-adevăr să-l iei cu tine la Paris pe nebunul ăsta? întrebă Roger.

— Da. Vreau să-l vindec, răspunse Régine.

Îşi potrivea cu grijă în valiză rochia de catifea neagră.

— De ce?

— E amuzant, spuse ea. Nici nu-ţi dai seama ce progrese a făcut în patru zile. Acum, când îi vorbesc, chiar dacă nu răspunde, ştiu că mă aude. Şi adesea îmi răspunde.

— Şi după ce se va vindeca?

— Atunci n-o să-mi mai pese de el, zise ea cu voioşie.

Roger îşi lăsă creionul şi o privi pe Régine.

— Mi se face frică de tine, spuse ei. Eşti un adevărat vampir.

Se aplecă spre el şi îşi împleti braţele în jurul gâtului lui:

— Un vampir care nu ţi-a făcut niciodată vreun rău

prea mare.

— O! Nu ţi-ai spus ultimul cuvânt, zise el cu un aer neîncrezător.

— Ştii bine că n-ai de ce să te temi de mine, zise ea lipindu-şi obrazul de obrazul lui.

Îi plăcea tandreţea lui gândită, devotamentul lui inteligent; îi aparţinea trup şi suflet şi ea îl îndrăgea atât cât putea îndrăgi o altă fiinţă în afară de ea însăşi.

— Ai spor la lucru?

— Cred că mi-a venit o idee bună pentru decorul pădurii.

— Atunci te las. Mă duc să-mi văd bolnavul.

Merse pe coridor şi bătu la uşa camerei cincizeci şi doi.

— Intră.

Deschise uşa şi el îi veni în întâmpinare din fundul camerei.

— Pot să aprind lumina? întrebă ea.

— Aprindeţi.

Apăsă pe întrerupător. Pe măsuţa de la capătâiul patului zări o scrumieră plină de resturi şi un pachet de ţigări.

— Ei, fumaţi? întrebă ea.

— Azi dimineaţă am cumpărat ţigări, îi răspunse el.

Îi întinse pachetul:

— Ar trebui să fiţi mulţumită.

— Eu? De ce?

— Timpul reîncepe să curgă.

Ea se aşează pe un scaun, îşi aprinse o ţigaretă şi îi spuse:

— Ştiţi că plecăm mâine dimineaţă.

El rămase în picioare, lângă fereastră, şi privea cerul spuzit de stele.

— Veşnic aceleaşi stele, spuse.

— Plecăm mâine dimineaţă, repetă. V-aţi pregătit?

Se aşează în faţa Reginei.

— De ce vă bateţi capul cu mine?

— Am hotărât să vă vindec.

— Nu sunt bolnav.

— Nu vă încumetaţi să trăiţi.

O cercetă cu o expresie îngrijorată şi rece:

— Spuneţi-mi, mă iubiţi cumva?

Ea începu să râdă şi îi răspunse în doi peri:

— Asta-i treaba mea.

— V-am întrebat pentru că nu trebuie să faceţi una ca asta.

— N-am nevoie de sfaturi.

— E vorba de un caz special, spuse el.

Régine rosti semeţ:

— Ştiu.

— Ce ştiţi la urma urmei? spuse el rar.

Ea îi înfruntă privirea:

— Ştiu că aţi ieşit dintr-un ospiciu şi că suferiţi de amnezie.

El zâmbi.

— Vai mie!

— Cum adică, vai mie?

— Dacă aş avea norocul să sufăr de amnezie…

— Norocul! exclamă ea. Trebuie să ne acceptăm trecutul.

— Dacă aş suferi de amnezie, aş fi aproape un om ca toţi ceilalţi. Poate aş izbuti să vă iubesc.

— Vă scutesc de asta, zise ea. Fiţi liniştit, nu vă iubesc.

— Sunteţi frumoasă. Vedeţi ce progrese rapide fac. Acum ştiu că sunteţi frumoasă.

Se aplecă spre el şi îi prinse în palmă încheietura manii:

— Veniţi la Paris cu mine.

El şovăi, apoi spuse cu tristeţe:

— De ce nu? Oricum, viaţa a pornit din nou acum.

— Într-adevăr regretaţi lucrul acesta?

— O, nu vă port pică. Şi fără dumneavoastră lucrul s-ar fi întâmplat într-o zi sau alta. O dată am izbutit să-mi ţin răsuflarea vreme de şaizeci de ani. Dar de îndată ce cineva mă atinge pe umăr…

— Şaizeci de ani.

El zâmbi şi spuse:

— Dacă vreţi, şaizeci de secunde. Ce importanţă are? Există momente când timpul se opreşte în loc.

Îşi privi îndelung mâinile:

— Momente când eşti dincolo de viaţă şi când vezi. Şi-apoi timpul se porneşte iarăşi să meargă, inima bate, întinzi mâna, pui piciorul înainte; încă mai ştii, dar nu mai vezi.

— Da, zise ea. Te pomeneşti în camera ta – pieptănându-ţi părul.

— Trebuie să-ţi piepteni părul, spuse el. În fiecare zi.

Îşi aplecă fruntea şi chipul lui întreg se descompuse. Multă vreme îl privi în tăcere.

— Spuneţi-mi, aţi stat mult timp în ospiciu?

— Treizeci de ani.

— Treizeci de ani? Atunci ce vârstă aveţi?

Nu îi răspunse.

Capitolul II

— Şi ce mai face fachirul dumitale? întrebă Lafôret.

Régine umplea, zâmbind, paharele de porto.

— Merge la restaurant de două ori pe zi, poartă haine de gata şi e la fel de plicticos ca şi un funcţionar. L-am vindecat prea bine.

Roger se aplecă spre Dulac:

— La Rouen am întâlnit un biet vizionar care se credea fachir. Régine s-a străduit să-l readucă la realitate.

— Şi aţi reuşit? spuse Dulac.

— Ea reuşeşte totdeauna în ceea ce-şi propune; spuse Roger. E o femeie de temut.

Régine zâmbi:

— Mă iertaţi o clipă, spuse. Mă duc să văd cum stăm cu cina.

Străbătu studioul. Simţea în ceafă privirea lui Dulac, care aprecia ca un cunoscător linia piciorului, rotunjimea taliei, supleţea mersului: un geambaş. Deschise uşa bucătăriei.

— Totul merge bine?

— Totul merge bine, răspunse Annie. Dar ce fac cu sufleul?

— Pune-l în cuptor de îndată ce va sosi doamna Lafôret. N-o să întârzie mult.

Îşi vârî un deget în sosul raţei cu portocale; niciodată nu făcuse ceva mai bun.

— Arăt bine în astă seară?

Annie o cercetă cu un ochi critic:

— Îmi place mai mult cum îţi stă cu coade.

— Ştiu, spuse Régine. Dar Roger m-a sfătuit să-mi atenuez toate ciudăţeniile. Ăstora nu le plac decât frumuseţile banale.

— Păcat, spuse Annie.

— Nu-ţi fie teamă. După ce voi turna două sau trei filme, îi voi sili să accepte adevăratul meu chip.

— L-ai sedus pe Dulac?

— Nu se lasă uşor seduşi.

Rosti printre dinţi:

— Îi urăsc pe toţi geambaşii ăştia.

— Mai ales nu stârni vâlvă, spuse Annie neliniştită. Nu bea prea mult şi nu-ţi pierde răbdarea.

— Voi fi răbdătoare ca un înger. Voi râde la toate glumele lui Dulac. Şi dacă va trebui să mă culc cu el, mă voi culca.

Annie se porni pe râs:

— N-o să ceară chiar un asemenea preţ!

— Puţin îmi pasă. Am să mă vând fie cu grămada, fie cu amănuntul.

Se privi în oglinda agăţată deasupra chiuvetei:

— Nu mai am timp să aştept.

Se auzi soneria de la intrare; Annie se repezi spre uşă şi Régine continuă să-şi cerceteze chipul; nu-i plăceau coafura şi machiajul de stea de cinema; nu-i plăceau zâmbetele pe care le şi simţea pe buze, nici inflexiunile mondene ale glasului său. „E înjositor”, gândi mânioasă. Apoi îi trecu prin minte: „Am să mă răzbun mai târziu”.

— Nu e doamna Lafôret, spuse Annie.

Şedea în pragul bucătăriei, înmărmurită.

— Cine-i? întrebă Régine.

— Fachirul, spuse Annie.

— Fosca? Ce caută aici? Sper că nu l-ai poftit să intre?

— Nu, aşteaptă în vestibul.

Régine închise uşa de la bucătărie în urma ei.

— Dragul meu Fosca, regret foarte mult, spuse pe un ton rece. Dar îmi este absolut cu neputinţă, să te primesc acum. Te rugasem să nu vii la mine.

— Voiam să ştiu dacă nu cumva sunteţi bolnavă. Nu v-am văzut de trei zile.

Îl privi enervată. Îşi ţinea pălăria în mână, purta un pardesiu de gabardină, părea deghizat.

— Ai fi putut să-mi telefonezi, spuse ea sec.

— Voiam *să ştiu,* îi spuse el.

— Ei bine, acum ştii. Scuză-mă, dar astă seară dau un dineu şi e foarte important. Am să trec pe la dumneata de îndată ce voi avea o clipă liberă.

El zâmbi:

— Un dineu nu-i un lucru prea important.

— E vorba de cariera mea, îi răspunse ea. Mi se oferă şansa de a face un debut senzaţional într-un film.

— Nici filmul nu-i important.

— Şi ceea ce ai să-mi spui este de cea mai mare importanţă? rosti ieşindu-şi din sărite.

— A! Dumneavoastră aţi vrut să fie aşa, îi răspunse el. Înainte nimic nu mi se părea important.

Soneria de la intrare ţârâi din nou.

— Intră aici, spuse Régine.

Îl împinse în bucătărie:

— Spune că vin îndată, Annie.

Fosca zâmbi:

— Ce bine miroase!

Luă dintr-o compotieră un pesmecior mov şi îl vârî în gură.

— Dacă ai ceva să-mi spui, spune-mi, dar grăbeşte-te, zise ea.

O privi amabil:

— M-aţi adus la Paris. M-aţi îmboldit să revin la viaţă. Ei bine, acum trebuie să-mi faceţi viaţa suportabilă. Nu trebuie să mă lăsaţi trei zile fără sa vă văd.

— Trei zile nu-i un răstimp atât: de lung, spuse ea.

— Pentru mine e lung. Gândiţi-vă că n-am altceva de făcut decât să vă aştept.

— E vina dumitale, îi răspunse ea. Eu am o mie de lucruri de făcut… Nu pot să mă ocup de dumneata de dimineaţa până seara.

— Dumneavoastră aţi vrut să fie aşa, îi spuse el. Aţi vrut să vă văd. Tot restul a rămas în umbră. Dar dumneavoastră existaţi şi în mine e un gol.

— Să pun sufleul în cuptor? întrebă Annie.

— Ne aşezăm la masă îndată, spuse Régine. Ascultă, vom discuta despre toate astea mai târziu. Voi veni în

curând să te văd.

— Mâine, spuse el.

— Întocmai, mâine,

— La ce oră?

— Pe la ora trei.

Îl împinse uşor spre uşă.

— Aş fi vrut să vă văd acum… Plec. Zâmbi.: Dar trebuie să veniţi.

— Voi veni, spuse ea.

Trânti uşa în urma lui:

— Ce îndrăzneală! Să mă aştepte mult şi bine! Dacă mai vine vreodată să nu-l laşi să intre.

— Sărmanul, e nebun, spuse Annie.

— Nu prea mai pare.

— Are nişte ochi atât de ciudaţi.

— Bine, dar nu sunt soră de caritate, spuse Régine.

Intră în salon şi se îndreptă zâmbind spre doamna Lafôret.

— Iertaţi-mă, spuse ea. Închipuiţi-vă că am fost victima fachirului meu.

— Trebuia să-l fi invitat, spuse Dulac.

Toţi izbucniră în râs.

*

— Încă puţin rachiu? întrebă Annie.

— Da, mai vreau.

Régine bău o gură de alcool şi se ghemui dinaintea focului din cămin; îi era cald, se simţea bine. La radio se auzea încet o melodie de jaz, Annie aprinsese lampa cea mică şi îşi dădea în cărţi. Régine nu făcea nimic; privea flăcările, privea pereţii studioului pe care dansau umbre deşirate şi se simţea fericită. Repetiţia mersese foarte bine; Lafôret, de obicei zgârcit la complimente, o felicitase cu căldură; *Rosalinde* va fi un succes şi după *Rosalinde* se puteau nutri multe speranţe. „Îmi ating scopul”, gândi ea. Zâmbi. Foarte adesea, tolănită dinaintea focului în casa de la Rosay, îşi jurase: voi fi iubită, voi fi celebră; ar fi voit să o

ia de mână pe fetiţa înfocată, să o aducă în această cameră şi să-i spună: „Ţi-am ţinut făgăduiala. Iată ce ai ajuns”.

— Sună cineva, spuse Annie.

— Du-te să vezi cine este.

Annie alergă în bucătărie. Căţărându-se pe un scaun putea vedea palierul printr-o ferăstruică.

— E fachirul.

— Bănuiam eu. Să nu deschizi, spuse Régine.

Soneria zbârnâi încă o dată.

— O să sune toată noaptea, spuse Annie.

— Până la urmă va obosi.

Un timp se făcu linişte; apoi urmă o serie de ţârâituri grăbite şi prelungite, apoi din nou tăcere.

— Vezi, a plecat, spuse Régine.

Îşi acoperi picioarele cu poalele capotului şi se ghemui din nou pe covor. Dar soneria fusese de ajuns să tulbure desăvârşirea acelei clipe. Acum, restul lumii exista de cealaltă parte a uşii, Régine nu mai era singură cu ea însăşi. Privi abajurul de pergament, măştile japoneze, toate bibelourile pe care le alesese unul câte unul şi care îi aminteau clipe preţioase; obiectele tăceau, clipele se ofiliseră; şi clipa de faţă avea să se ofilească la fel ca şi celelalte. Fetiţa înflăcărată murise, tânăra femeie avidă avea să moară, şi acea mare actriţă, în care dorea cu atâta patimă să se transforme avea să moară şi ea. Poate că oamenii îşi vor mai aminti câtăva vreme de numele ei. Dar acest gust al vieţii de pe buzele sale, această patimă care îi pârjolea inima, frumuseţea flăcărilor roşii şi tainicele lor fantasmagorii, nimeni nu şi le va mai putea aminti.

— Ascultă, spuse Annie.

Îşi înălţase capul, speriată.

— Aud zgomot în camera dumitale, spuse.

Régine se uită la uşă. Clanţa se mişca.

— Nu vă fie teamă, spuse Fosca. Îmi cer scuze, dar se pare că nu aţi auzit când am sunat.

— Ah! E dracul gol, spuse Annie.

— Nu, spuse Fosca. Am intrat pur şi simplu pe fereastră.

Régine se ridică şi spuse:

— Regret că fereastra nu a fost închisă.

— Aş fi spart geamul, răspunse Fosca.

Zâmbi. Şi ea zâmbi.

— Nu ştii ce-i frica, spuse ea.

— Nu. Nu mi-e frică niciodată. Dealtfel n-am niciun merit în asta.

Ea îi arătă un fotoliu, şi umplu două pahare.

— Ia loc.

El se aşează. Escaladase trei etaje cu riscul de a-şi frânge gâtul şi o surprinsese cu părul ciufulit, cu obrajii lucioşi, îmbrăcată într-un capot pluşat, roz-pal. Avea un avantaj net asupra ei.

— Poti să te duci la culcare, Annie.

Annie se aplecă şi o sărută pe obraz.

— Dacă ai nevoie de mine, cheamă-mă, spuse ea.

— Da. Vezi să nu visezi urât, spuse Régine.

Uşa se închise. Îl privi îndelung pe Fosca şi spuse:

— Aşadar?

— Cum vedeţi, răspunse el. Nu-mi scăpaţi atât de lesne. Dacă nu veniţi să mă vedeţi, atunci vin eu la dumneavoastră. Dacă îmi închideţi uşa în nas, sălr pe fereastră.

— Mă obligi să-mi baricadez ferestrele, spuse ea tăios.

— Vă voi aştepta la uşă, vă voi urmări pe stradă…

— Şi ce-ai să câştigi din asta?

— Înseamnă să vă văd, spuse el. Să vă aud glasul.

Se ridică şi se apropie de fotoliul ei.

— Să vă ţin în braţe, spuse prinzând-o de umeri.

— Nu-i nevoie să mă strângi atât de tare, spuse ea. Ţi-e egal gândul că îmi vei deveni odios?

— Cum să mă atingă asemenea lucru?

O privi drept în faţă, cu milă:

— În curând vei muri şi toate gândurile vor muri odată cu dumneata.

Ea se ridică şi se trase puţin îndărăt.

— În clipa asta trăiesc.

— Da, spuse el, şi eu te văd.

— Şi nu vezi că mă deranjezi?

— Ba da. Mânia îţi face ochii mai frumoşi.

— Deci puţin te interesează sentimentele mele?

— Vei fi prima care le vei uita, răspunse el.

— Ah! spuse ea scoasă din sărite. Îmi tot vorbeşti mereu despre vremea când voi fi moartă! Dar chiar dacă va fi să mă ucizi în clipa următoare, nu vei schimba nimic cu asta: acum prezenţa dumitale îmi este nesuferită.

El începu să râdă şi spuse:

— Nu vreau să te ucid.

— Trag nădejdea.

Se aşeză din nou, dar nu mai era atât de sigură pe sine.

— De ce mă laşi în părăsire? o întrebă. De ce te ocupi de musculiţele acelea şi niciodată de mine?

— Ce musculiţe?

— Oamenii aceia mărunţi de-o zi. Râzi împreună cu ei.

— Crezi că pot râde cu dumneata? spuse ea iritată. Nu ştii decât să mă priveşti fără să-mi spui o vorbă. Refuzi să trăieşti. Eu însă iubesc viaţa, înţelegi?

— Ce păcat! spuse el.

— De ce?

— Se va sfârşi atât de repede.

— Iarăşi?

— Iarăşi. Mereu.

— Nu poţi vorbi despre altceva?

— Dar cum te poţi gândi la altceva? întrebă el. Cum poţi să te crezi bine înfiptă in lumea asta, pe când adevărul e că o vei părăsi peste câţiva ani, deşi abia ai intrat în ea?

— Cel puţin, când voi muri, voi şti că am trăit, spuse ea. Dumneata, dumneata în schimb eşti un mort.

El îşi plecă fruntea, îşi privi mâinile şi spuse:

— Şi Beatrice îmi vorbea la fel. Un mort..

Îşi ridică creştetul.

— La urma urmei, ai dreptate. De ce să te gândeşti la moarte dacă tot mori? Va fi atât de simplu, va veni fără

voia dumitale. N-ai nevoie să te ocupi de ea.

— Şi dumneata?

— Eu? spuse.

O privi. Privirea lui era atât de disperată încât ei i se făcu frică de ce avea să spună. Dar spuse doar:

— E cu totul altceva.

— De ce? îl întrebă ea.

— Nu pot să-ţi explic.

— Poţi dacă vrei.

— Nu vreau.

— M-ar interesa.

— Nu, spuse el. Totul s-ar schimba între noi.

— Tocmai. Îmi vei părea poate mai puţin plicticos.

El privi focul, ochii îi scăpărau deasupra nasului puternic şi arcuit, apoi privirea i se stinse.

— Nu.

Ea se ridică.

— Ei bine! Du-te acasă dacă nu ai nimic mai amuzant să-mi spui.

Se ridică şi el:

— Când vei veni să mă vezi?

— Când te vei hotărî să-mi spui taina dumitale, spuse ea.

Chipul lui Fosca se înăspri.

— Bine. Vino mâine, spuse el.

*

Şedea culcată în lungul patului de fier, nesuferitul pat de fier cu vergele scorojite; vedea o bucată din cuvertura galbenă, şi noptiera cu placă de marmură falsă, şi geamurile de la fereastră, îmbâcsite de praf; nimic însă n-o mai atingea, nici mirosul de amoniac, nici ţipetele copiilor de cealaltă parte a zidului: totul exista cu nepăsare, nici aproape, nici departe de ea: în altă parte. Nouă bătăi de orologiu răsunară una după alta în noapte. Nu se clinti. Nu mai existau ceasuri, nici zi, nici timp, nici loc. Dincolo, sosul fripturii se sleise; dincolo, pe scenă, se repeta

Rosalinde şi nimeni nu ştia unde se ascunsese Rosalinde. Dincolo, un bărbat se ridica deasupra meterezelor şi îşi întindea mâinile victorioase spre un soare mare şi roşu.

— Crezi într-adevăr toate astea? întrebă ea.

— Acesta-i adevărul.

Ridică din umeri:

— Odinioară lucrul nu părea atât de extraordinar.

— Oamenii ar trebui să-şi amintească de dumneata.

— Există locuri unde încă se mai vorbeşte despre mine. Dar ca despre o veche legendă.

— Poţi să te arunci pe fereastra asta?

El întoarse capul şi privi îndelung fereastra:

— Aş risca să mă rănesc grav şi să zac multă vreme. Nu sunt invulnerabil. Dar până la urmă trupul meu izbuteşte să se adune.

Se ridică şi îl privi ţintă:

— Crezi într-adevăr că n-ai să mori niciodată?

— Chiar când vreau să mor, nu pot, spuse el.

— Ah! exclamă ea. Dacă m-aş crede nemuritoare!

— Ce s-ar întâmpla?

— Lumea ar fi a mea.

— M-am gândit şi la asta, spuse el. Cu multă vreme în urmă.

— De ce nu mai gândeşti la fel?

— Nu-ţi poţi imagina: voi fi aici mereu, voi fi aici totdeauna.

Îşi prinse capul în mâini. Ea privea ţintă în tavan şi îşi repeta în sinea ei: „Voi fi aici mereu, voi fi aici totdeauna”. Exista un om care îndrăznea să gândească aşa, un om destul de orgolios şi destul de singuratic pentru a se crede nemuritor. Ziceam: sunt singură. Ziceam: n-am întâlnit niciodată un bărbat sau o femeie care să mă întreacă. Dar niciodată n-am îndrăznit să spun: sunt nemuritoare.

— Ah! spuse ea. Aş vrea să cred că niciodată nu voi putrezi în pământ.

— E un mare blestem, spuse el.

O privi:

— Trăiesc şi nu am viaţă. Nu voi muri niciodată şi nu am niciun viitor. Nu sunt cineva. Nu am istorie şi nici chip.

— Ba da, spuse ea blând. Eu te văd.

— Mă vezi, rosti el.

Îşi trecu mâna peste frunte.

— Cel puţin dacă s-ar putea să nu fii absolut nimic. Dar totdeauna există şi alţi oameni pe pământ şi ei te văd. Vorbesc şi tu nu poţi să nu-i auzi, şi le răspunzi, şi reîncepi să trăieşti, ştiind că nu exişti. Necurmat.

— Dar dumneata exişti, spuse ea.

— Exist pentru dumneata, în clipa aceasta. Dar dumneata exişti oare?

— Bineînţeles, spuse ea. Şi dumneata de asemenea.

Îl prinse de braţ:

— Nu simţi cum mâna mea îţi strânge braţul?

El îi privi mâna:

— Mâna asta, da, însă ce înseamnă ea oare?

— E mâna mea, spuse Régine.

— Mâna dumitale.

Şovăi.

— Ar trebui să mă iubeşti, spuse el. Şi eu să te iubesc. Atunci ai fi aici şi eu aş fi unde eşti dumneata.

— Bietul meu Fosca, spuse ea şi adăugă: Nu te iubesc.

O privi şi rosti rar, cu toată silinţa:

— Nu mă iubeşti.

Scuturră capul.

— Nu, spuse el. Asta nu slujeşte la nimic. Ar trebui să fi spus: te iubesc.

— Dar dumneata nu mă iubeşti, răspunse ea.

— Nu ştiu.

Se aplecă spre ea şi spuse brusc:

— Ştiu că gura dumitale există.

Buzele i se striviră de buzele Reginei: ea închise ochii. Noaptea izbucnise; începuse cu secole în urmă şi avea să nu se mai sfârşească niciodată. Din străfundul epocilor, o dorinţă arzătoare, sălbatică, se aşternuse pe gura ei, şi ea se lăsa pradă sărutului. Sărutul unui nebun,

într-o cameră cu miros de amoniac.

— Lasă-mă, spuse ea, ridicându-se. Trebuie să plec!

Nu făcu niciun gest să o reţină.

De îndată ce trecu pragul casei, Roger şi Annie apărură din studio.

— De unde vii? o întrebă Roger. De ce n-ai venit la cină? De ce ai lipsit de la repetiţie?

— Am uitat de timp, spuse Régine.

— Ai uitat de timp? Cu cine?

— Nu poţi sta mereu cu ochii ţintuiţi pe o pendulă, răspunse ea pierzându-şi răbdarea. Ca şi când toate orele ar fi absolut egale! Ca şi când ar avea vreun sens să vrei să măsori timpul!

— Ce te-a apucat? zise Roger. De unde vii?

— Şi eu care pregătisem o cină atât de bună, spuse Annie. Făcusem şi clătite cu brânză.

— Clătite… spuse Régine.

Începu să râdă. La ora şapte, clătite, şi la ora opt, Shakespeare. Fiecare lucru la locul lui, fiecare minut la locul lui: să nu le risipim, se vor isprăvi repede. Se aşeză şi îşi scoase mănuşile cu încetineală. Dincolo, într-o cameră cu geamurile îmbâcsite de praf, există un bărbat care se crede nemuritor.

— Cu cine ai fost? întrebă Roger.

— Cu Fosca.

— Din pricina lui Fosca ai lipsit de la repetiţie? spuse Roger cu glasul plin de îndoială.

— O repetiţie nu-i un lucru prea important, spuse ea.

— Régine, spune-mi adevărul, zise Roger.

O privi în ochi şi rosti cu glas răspicat.

— Ce s-a întâmplat?

— Eram cu Fosca şi am uitat de oră.

— Atunci înseamnă că ai înnebunit şi tu, spuse Roger.

— Tare-aş vrea să fie aşa, zise ea.

Privi în jurul ei. Salonul meu. Bibelourile mele. El stă întins pe cuvertura galbenă, în locul unde eu nu mai sunt, şi crede că a văzut zâmbetul lui Durer, ochii lui Carol Quintul. Îndrăzneşte să creadă asta…

— E un om foarte special, spuse ea.

— E un nebun, spuse Roger.

— Nu. E mai ciudat. Adineauri mi-a spus că e nemuritor.

Îi privi cu dispreţ; păreau, nişte prostănaci.

— Nemuritor? întrebă Annie.

— S-a născut în secolul al XlII-lea, spuse Régine cu glas imparţial. În 1848 a adormit într-o pădure şi a rămas acolo şaizeci de ani, apoi a petrecut treizeci de ani într-un ospiciu.

— Încetează cu joaca, spuse Roger.

— Şi de ce n-ar fi nemuritor? întrebă ea semeţ. Nu mi se pare a fi un miracol mai mare decât a te naşte şi a muri.

— O, te rog! spuse Roger.

— Şi chiar dacă nu e nemuritor, se crede nemuritor.

— E un delir clasic de grandoare, spuse Roger. Nu e cu nimic mai interesant decât un om care se crede Carol cel Mare.

— Cine ţi-a spus că un om care se crede Carol cel Mare nu e interesant? spuse Régine.

Brusc mânia i se urcă în obraji.

— Voi doi credeţi că sunteţi mai interesanţi?

— Nu eşti deloc politicoasă, spuse Annie pe un ton jignit.

— Şi aţi vrea să semăn cu voi, spuse Régine. Iar eu am şi început să semăn cu voi!

Se ridică, merse spre cameră şi trânti uşa în urma ei. „Semăn cu ei”, spuse cu violenţă. Oameni mărunţi. Vieţi mărunte. De ce n-am rămas pe patul acela, de ce m-am temut? Sunt într-atât de laşă? Umblă pe stradă, modest de tot cu pălăria şi pardesiul lui de gabardină, şi se gândeşte: „Sunt nemuritor”. Lumea e a lui; timpul e al lui, şi eu nu sunt decât o musculiţă. Atinse cu vârful degetelor narcisele aşezate pe masă. Şi dacă aş crede şi eu: sunt nemuritoare. Parfumul narciselor este nemuritor, şi febra care îmi umflă buzele. Sunt nemuritoare. Strivi narcisele în mână. Era inutil. Moartea se afla înlăuntrul ei, şi ea ştia acest lucru şi era gata să o primească. A putut să se mulţumească cu

asemenea modeste ambiţii: să fie frumoasă încă vreo zece ani, să joace Fedra şi Cleopatra, să lase în inimile oamenilor muritori o palidă amintire care se va spulbera încetul cu încetul. Îşi scoase acele cu care îşi strânsese părul şi pletele grele îi căzură pe umeri. Într-o bună zi voi îmbătrâni, într-o bună zi voi muri, într-o bună zi voi fi dată uitării. Şi în vreme ce mie îmi trec prin minte asemenea gânduri, există un bărbat care gândeşte: „Sunt nemuritor”.

— E un triumf, spuse Dulac.

— Îmi place că Rosalinde creată de dumneata păstrează sub hainele bărbăteşti multă cochetărie şi graţie echivocă, spuse Frenaud.

— Să nu mai vorbim despre Rosalinde, spuse Régine. A murit.

Cortina se lăsase. Rosalinde murise, murea în fiecare seară, şi va veni o zi când nu va mai renaşte. Régine luă cupa de şampanie şi o goli; mâna îi tremura; de când ieşise din scenă, tremura întruna.

— Aş vrea să mă distrez, spuse cu ton plângăreţ.

— Să dansăm împreună, zise Annie.

— Nu. Voi dansa cu Sylvie.

Sylvie aruncă o privire asupra publicului decent aşezat în jurul meselor:

— Nu te temi că o să ne facem remarcate prea mult?

— Şi când joci teatru nu te faci remarcat? zise Régine.

O prinse de mijloc pe Sylvie: nu se ţinea prea bine pe picioare, dar era în stare să danseze chiar şi când nu mai putea umbla; orchestra cânta o rumbă şi ea începu să danseze ca negrii, făcând mimici obscene. Sylvie părea foarte jenată, se împiedica în faţa Reginei fără să ştie cum să-şi mişte trupul, şi zâmbea cu un aer de bunăvoinţă politicoasă. Toţi îşi compuseseră acelaşi zâmbet pe feţe. În seara asta putea face tot ce-i plăcea şi toată lumea va aplauda. Se opri brusc.

— N-ai să ştii niciodată să dansezi, spuse ea. Eşti mult prea raţională.

Se prăvăli în fotoliu.

— Dă-mi o ţigară de foi, îi spuse lui Roger.

— O să ţi se facă greaţă, spuse Roger.

— Ei şi? Am să vomit. Asta o să mă distreze.

Roger îi întinse o ţigară, ea o aprinse cu grijă şi trase primul fum; un gust înţepător îi umplu gura: cel puţin era prezent, gros, tangibil. Tot restul părea atât de îndepărtat: muzica, glasurile, râsetele, chipurile cunoscute şi necunoscute, ale căror imagini sclipitoare erau reflectate la infinit de oglinzile cabaretului.

— Probabil eşti frântă, spuse Merlin.

— Mai ales mi-e sete.

Goli altă cupă. Să bea, să bea mereu. Şi cu toate acestea simţea frig în inimă. Adineauri, ardea: oamenii se ridicaseră în picioare, strigau bătând din palme. Acuma, dormeau sau sporovăiau, şi ei îi era frig. Oare doarme şi el? Nu aplaudase; şedea pe scaun şi privea. Din străfundul veşniciei mă privea şi Rosalinde devenea nemuritoare. „Dacă l-aş crede, gândi. Dacă aş putea să-l cred?” Sughiţă şi gura îi deveni cleioasă.

— De ce nu cântă nimeni? spuse… Când omu-i vesel, cântă. Sunteţi veseli, nu-i aşa?

— Suntem fericiţi de triumful dumitale, spuse Sanier cu aerul său intim şi grav.

— Atunci, cântaţi.

Sanier zâmbi şi îngână o melodie americană.

— Mai tare, spuse ea.

EI nu ridică glasul. Îi puse o mână peste gură şi spuse mânioasă:

— Taci. Am să cânt eu.

— Nu fă scandal, îi spuse Roger.

— Nu-i nimic scandalos să cânţi.

Începu furtunos:

Fetele din Camaret că-s fecioare, zic.

Vocea nu o asculta aşa cum ar fi vrut; tuşi şi reluă:

Fetele din Camaret că-s fecioare, zic.

Dară când se urcă-n pat…

Sughiţă şi simţi cum sângele îi fuge din obraji.

— Iertaţi-mă, spuse pe un ton monden. Mai întâi am

să vomit.

Se îndreptă spre fundul încăperii clătinându-se puţin. Toţi o priveau, prietenii, necunoscuţii, chelnerii, şeful restaurantului, dar ea trecea printre privirile lor la fel de uşor ca o fantomă prin pereţi. În oglinda de la toaletă îşi zări chipul; era palidă, cu nările supte şi cu pete de pudră pe obraji.

— Iată tot ce a rămas din Rosalinde.

Se aplecă deasupra closetului şi vomită:

— Şi-acum? îşi spuse.

Trase apa, se şterse la gură şi se aşeză pe marginea scaunului. Pe jos erau plăci de mozaic, în jur pereţi goi; părea o sală de operaţii, sau chilia unui călugăr sau a unui nebun. Nu voia să se întoarcă printre ei; nu puteau face nimic pentru ea, nici măcar s-o distreze într-o seară; mai degrabă ar rămâne aici, toată noaptea, toată viaţa, izolată în alb şi în singurătate, izolată, îngropată, uitată. Se ridică. Nicio clipă nu încetase să se gândească la el, la el care nu aplauda şi care o devora cu privirea lui fără vârstă. „E norocul meu, singurul meu noroc.”

Îşi luă mantoul de la vestiar şi le strigă în trecere:

— Ies să iau aer.

Ieşi şi făcu semn unui taxi.

— Hotelul Havana. Strada Saint-Andre-des-Arts.

Închise ochii şi, vreme de câteva clipe, izbuti să facă tăcere înlăuntrul ei, apoi gândi cu silă: „E o comedie, nu cred în ea”. Şovăi. Putea să bată în geam şi să ceară a fi condusă înapoi la O *mie şi una de nopţi.* Şi ce-are a face? A crede sau a nu crede? Ce sens aveau cuvintele? Avea nevoie de el.

Străbătu curtea igrasioasă şi urcă scara. Bătu la uşă. Nimeni nu răspunse. Se aşeză pe o treaptă rece. Unde era el în clipa asta? Ce viziuni se depuneau în el spre a nu se mai şterge niciodată? Îşi lăsă capul în mâini. Să cred în el. Să cred că Rosalinde pe care am creat-o este nemuritoare şi să ajung nemuritoare în inima lui.

— Régine! strigă el.

— Te aşteptam, spuse ea. Te-am aşteptat multă

vreme.

Se ridică.

— Du-mă.

— Unde?

— Oriunde; vreau să petrec noaptea asta cu dumneata.

El deschise uşa camerei:

— Intră.

Ea intră. Da. De ce nu aici, între pereţii ăştia scorojiţi? Sub privirea lui, ea era în afara spaţiului, în afara timpului; decorul nu avea importanţă.

— De unde vii? îl întrebă.

— Am umblat în noapte, spuse el.

Atinse umărul Reginei.

— Şi dumneata mă aşteptai! Eşti aici.

Ea râse uşor.

— Nu m-ai aplaudat, îi spuse.

— Aş fi vrut să plâng. Poate altă dată voi putea plânge.

— Fosca, răspunde-mi. În noaptea asta nu trebuie să mă minţi. Totul e adevărat?

— Nu te-am minţit niciodată, îi spuse el.

— Eşti sigur că nu sunt visuri?

— Par eu să fiu nebun?

Îşi aşează mâinile pe umerii ei.

— Îndrăzneşte să mă crezi. Îndrăzneşte.

— Nu poţi să-mi dai o dovadă?

— Pot.

Se apropie de chiuvetă şi când se întoarse spre ea îşi ţinea briciul în mână.

— Să nu-ţi fie teamă, spuse el.

Înainte ca ea să fi putut face vreun gest, un val de sânge ţâşnea din gâtlejul lui Fosca.

— Fosca! strigă ea.

Se clătinase; zăcea pe pat cu ochii închişi, palid ca un mort, şi sângele curgea din beregata crestată; năclăise cămaşa, cearşafurile de pe pat. Picura pe podea, tot sângele din trupul lui ţâşnea din tăietura adâncă cu

marginile căscate. Régine luă un prosop, îl înmuie în apă şi îl apăsă pe rană. Tremura din tot trupul. Cu spaimă îşi aţintise privirea pe obrazul lui fără cute, fără tinereţe, care era, poate, al unui cadavru: un fir de spumă îi tremura în colţul gurii. Părea că nu mai respiră. Strigă:

— Fosca! Fosca!

El întredeschise ochii. Respiră adine:

— Nu-ţi fie teamă.

Blând, îi îndepărtă mâna, dădu la o parte prosopul însângerat. Sângele încetase să mai curgă, marginile tăieturii se apropiaseră. Deasupra cămăşii, înroşite, pe gât, nu mai rămăsese decât o mare cicatrice trandafirie.

— Nu e cu putinţă, spuse ea.

Îşi ascunse obrazul în mâini şi începu să plângă.

— Régine! spuse el. Régine! Mă crezi?

Se ridicase, o luase în braţe, ea simţea pe gât umezeala vâscoasă a cămăşii.

— Te cred.

Rămase mult timp nemişcată, lipită de trupul acela apropiat şi misterios, trupul acela viu pe care timpul nu lăsa urme. Apoi ridică ochii, îl privi cu groază, cu speranţă:

— Scapă-mă, îi spuse. Scapă-mă de moarte.

— A! rosti el cu înflăcărare, dumneata trebuie să mă scapi.

Prinse capul Reginei în mâini; o privi atât de intens de parcă ar fi vrut să-i smulgă sufletul:

— Scapă-mă de noapte şi de nepăsare, spuse el. Fă în aşa fel încât să te iubesc şi să exişti între toate celelalte femei. Atunci lumea îşi va regăsi forma. Vor exista lacrimi, zâmbete, aşteptări, spaime. Voi fi un om viu.

— Eşti un om viu, spuse ea întinzându-i buzele.

*

Mâna lui Fosca se odihnea pe masa lustruită şi Régine o privea. Mâna asta, care m-a mângâiat, oare ce vârstă are? Poate că peste o clipă carnea avea să putrezească brusc, dezvelind oasele albe... Îşi ridică

fruntea: „Oare Roger are dreptate? Sunt pe cale să înnebunesc?” Seninul amiezii lumina barul liniştit unde oameni fără taine, înfipţi confortabil în fotolii de piele, beau aperitive. Era la Paris, era în secolul XX. Din nou Régine fixă mâna. Degetele erau robuste şi fine, cu unghii puţin prea lungi. „Îi cresc unghiile, şi părul.”

Privirea ei se ridică spre gât, un gât neted, fără urmă de cicatrice: „Trebuie să existe o explicaţie”, gândi ea. „Poate este într-adevăr un fachir: cunoaşte unele secrete…” Duse la gură un pahar de apă Perrier. Simţea o măciucă în cap şi avea gura cleioasă: „Am nevoie de un duş rece, de odihnă. După asta voi vedea limpede”. Spuse:

— Mă duc acasă.

— A! spuse el. Bineînţeles.

Adăugă cu mânie în glas:

— După zi, vine noaptea; după noapte, ziua. Niciodată nu va exista vreo excepţie.

Se făcu tăcere. Ea îşi luă poşeta şi el nu spuse nimic; îşi luă mănuşile, şi el tot nu spunea nimic. În sfârşit, îl întrebă:

— Când ne vom mai vedea?

— Ne vom mai vedea oare? spuse el.

Şi privi cu un aer absent părul platinat al unei femei tinere. Ea gândi deodată: „De la o clipă la alta poate să dispară” şi i se păru că se prăbuşeşte vertiginos într-o prăpastie, străbătând straturi tulburi de ceaţă; ajungea în fundul hăului şi redevenea un fir de iarbă pe care iarna îl va ofili pentru totdeauna.

— Doar n-o să mă părăseşti, spuse ea cu spaimă.

— Eu? Dumneata eşti cea care pleci…

— Mă voi întoarce, spuse ea. Nu fi supărat. Trebuie să-i liniştesc pe Roger şi pe Annie, or fi îngrijoraţi.

Îşi aşează mâna pe mâna lui Fosca:

— Aş vrea să rămân.

— Rămâi, spuse el.

Îşi aruncă mănuşile pe masă şi îşi aşează poşeta. Avea nevoie să simtă privirea aceasta pe ea. Îndrăzneşte să mă crezi… Îndrăzneşte. Ce credea ea? Nu părea să fie nici

şarlatan, nici nebun.

— De ce mă priveşti aşa? o întrebă. Ţi-e frică de mine?

— Nu, răspunse ea.

— Arăt altfel decât ceilalţi?

Ea şovăi:

— Nu în clipa asta.

— Régine! spuse el. Glasul lui avea un accent de rugă. Crezi că mă vei putea iubi?

— Lasă-mi puţin timp, spuse ea.

Îl privea stăruitor în tăcere.

— Nu ştiu aproape nimic despre tine. Trebuie să-mi vorbeşti despre tine.

— Nu e ceva interesant, spuse el.

— Ba da.

Îl întrebă:

— Ai iubit multe femei?

— Câteva.

— Cum erau?

— Régine, să lăsăm trecutul, spuse el pe ton repezit. Dacă vreau să redevin un om printre oameni, trebuie să uit trecutul. Viaţa mea începe aici, astăzi, alături de tine.

— Da, zise ea. Ai dreptate.

Femeia tânără cu părul platinat se îndrepta spre uşa barului; un domn copt o urma; se duceau să dejuneze împreună. Viaţa de toate zilele mergea mai departe într-o lume supusă docil legilor firii. „Ce fac eu aici?” gândi Régine. Nu găsea ce să-i mai spună lui Fosca. El îşi sprijinea bărbia în pumn, căzuse pe gânduri cu o mutră încrâncenată.

— Ar trebui să-mi dai ceva de făcut, spuse el.

— Ceva de făcut?

— Da. Toţi oamenii normali fac câte ceva.

— Ce te-ar interesa? îl întrebă.

— Nu înţelegi, spuse el. Trebuie să-mi spui ceea ce te interesează pe tine şi cu ce pot să te ajut.

— Nu poţi să mă ajuţi, spuse ea. Nu poţi să joci rolurile în locul meu.

— Asta aşa-i.

Căzu din nou pe gânduri.

— Atunci am să-mi caut o meserie.

— E o idee, spuse Régine. Ce ştii să faci?

— Puţine lucruri utile, spuse el cu un zâmbet firav.

— Ai bani?

— Nu mai am aproape deloc.

— Ai muncit vreodată?

— Am fost vopsitor.

— Asta nu duce prea departe, spuse Régine.

— O! N-am nevoie să ajung departe.

Adăugă cu ton decepţionat:

— Aş fi vrut să pot face unele lucruri pentru tine.

Ea îi atinse mâna:

— Rămâi lângă mine, Fosca, priveşte-mă şi nu uita nimic.

El zâmbi:

— E simplu, zise, am o memorie bună.

Chipul i se întunecă:

— Am o memorie prea bună.

Ea îl strânse nervos de mână. El vorbea, ea îi răspundea, ca şi cum totul ar fi fost adevărat: „Dacă e adevărat, îşi va aminti de mine în vecii vecilor. Dacă e adevărat, iată-mă iubită de un nemuritor!” Ochii ei făcură înconjurul barului. O lume de toate zilele; oameni fără taine. Dar nu ştiuse ea totdeauna că era deosebită de ei? Nu se simţise totdeauna străină printre ei, făgăduită unei soarte care nu era a lor? Încă din copilărie existase un semn deasupra capului ei. Îl privi pe Fosca: „El e. El e destinul meu. Din străfundul veacurilor, a venit către mine şi mă va purta în memoria lui până la sfârşitul veacurilor”. Inima îi bătea foarte repede, „Şi dacă totul e fals?” Cercetă mâna lui Fosca, gâtul, chipul lui. Şi gândi din nou, cu mânie: „Sunt oare asemenea lor? Am oare nevoie de dovezi sigure?” Îi spusese: „Îndrăzneşte! Îndrăzneşte!” Voia să îndrăznească. Dacă era o iluzie, un delir, exista mai multă măreţie în această nebunie decât în toată înţelepciunea lor. Îi zâmbi lui Fosca.

— Ştii ce-ar trebui să faci? spuse ea. Ar trebui să-ţi scrii memoriile. Ar fi o carte extraordinară.

— Există şi-aşa destule cărţi, spuse el.

— Dar asta va fi deosebită de celelalte.

— Toate sunt deosebite.

Se aplecă spre el:

— N-ai încercat niciodată să scrii?

El zâmbi;

— La ospiciu, am scris. Am scris timp de douăzeci de ani.

— Trebuie să-mi arăţi ce-ai scris.

— Am rupt totul.

— De ce? Poate că era ceva excelent.

El se porni pe râs:

— Am scris timp de douăzeci de ani. Şi într-o zi mi-am dat seama că era mereu aceeaşi carte.

— Dar acum eşti un alt om, spuse ea. Trebuie să începi o nouă operă.

— Un alt om?

— Un om care mă iubeşte şi care trăieşte în secolul acesta. Încearcă să reîncepi a scrie.

O privi şi chipul i se lumină:

— Fiindcă doreşti, am s-o fac, spuse el pătimaş.

O privea şi ea gândi: „Mă iubeşte. Sunt iubită de un nemuritor”. Zâmbi, dar nu avea chef să zâmbească. Îi era frică. Privirea ei făcu ocolul pereţilor. Nu trebuia să se mai aştepte la niciun ajutor din partea lumii care o înconjura; intra într-un univers straniu, unde va fi numai ea singură cu bărbatul acesta necunoscut.

Gândi: „Acum ce se va mai întâmpla?”

*

— E timpul, spuse Régine.

— Ce timp?

— Timpul să plecăm.

Prin fereastra cabinei se vedea cum cad fulgii de zăpadă în jurul unui felinar. Bănuiai trotuarele vătuite cu

alb, tăcerea. Rochia Rosalindei zăcea pe un fotoliu.

— Să presupunem că timpul s-a oprit în loc, spuse Fosca.

— Dincolo, se simte curgerea lui.

El se ridică. De fiecare dată era uimită de statura lui înaltă: un bărbat din altă epocă.

— De ce trebuie să te duci acolo? întrebă el.

— Este util.

— Util cui?

— Carierei mele. O actriţă trebuie să vadă multă lume şi să se arate pretutindeni, dacă nu, oamenii o îngroapă repede.

Zâmbi:

— Vreau să ajung celebră. Nu vei fi mândru de mine când voi fi celebră?

El răspunse cu glas cam înfundat:

— Îmi placi aşa cum eşti.

O trase spre el şi o sărută apăsat pe gură.

— Ce frumoasă eşti în seara asta!

O privea şi ei i se făcea cald sub privirea lui; i se părea de neîndurat gândul că aceşti ochi aveau să se desprindă de ea şi că un lung moment din viaţa ei se va prăbuşi în indiferenţă şi uitare. Şovăi, apoi spuse:

— Poţi să mă însoţeşti dacă vrei.

— Ştii bine că vreau, spuse el.

Salonul Florencei era plin de lume. Régine se opri o clipă în prag: de fiecare dată simţea acea muşcătură în inimă. Fiecare dintre aceste femei se prefera celorlalte, şi pentru fiecare femeie exista cel puţin un bărbat care o prefera tuturor celorlalte. Cum să ai îndrăzneala să afirmi: eu singură am dreptate să mă prefer. Se întoarse către Fosca:

— Sunt multe femei frumoase aici.

— Da, spuse el.

— Ah! Ai văzut deci!

— Tot privindu-te, am învăţat să văd.

— Spune-mi care este cea mai frumoasă?

— Din ce punct de vedere?

— Ce întrebare ciudată.

— Pentru a prefera trebuie să ai un punct de vedere.

— Şi tu nu ai unul?

El şovăi, apoi un zâmbet îi lumină chipul.

— Ba da. Sunt un bărbat care te iubeşte.

— Aşadar?

— Aşadar tu eşti cea mai frumoasă. Cine ar putea să-ţi semene mai mult decât tu însăţi?

Îl privi cu o uşoară neîncredere:

— Într-adevăr gândeşti că sunt cea mai frumoasă?

— Numai tu exişti, spuse el cu înflăcărare.

Ea se îndreptă spre Florence; de obicei îndura greu să fie primită ca invitată în casa alteia, în viaţa alteia; dar îl simţea pe Fosca mergând în spatele ei, cu înfăţişarea lui stângace şi timidă, şi pentru inima lui nemuritoare, numai ea exista. Îi zâmbi Florencei:

— Mi-am îngăduit să aduc cu mine un prieten.

— Este binevenit.

Făcu înconjurul salonului strângând mâini. Prietenii Florencei n-o iubeau, bănuia rea-voinţa ascunsă în spatele zâmbetelor lor. Dar în seara asta criticile lor n-o atingeau: „Curând vor muri, şi gândurile lor odată cu ei. Nişte musculiţe”. Se simţea invulnerabilă.

— Ai să-l târăşti pretutindeni după tine pe omul ăsta? o întrebă Roger.

Părea foarte nemulţumit.

— Nu voia să mă părăsească, spuse ea cu nepăsare.

Luă din mâinile lui Sanier o cupă cu fructe.

— Florence e încântătoare în astă seară.

— Da, spuse el.

Până la urmă se împăcaseră şi Sanier părea mai îndrăgostit ca niciodată. Régine îi urmări din ochi pe când dansau lipiţi, obraz lângă obraz. În zâmbetele lor era dragostea toată: dar nu era decât o biată dragoste muritoare.

— Ar trebui să stăm serios de vorbă, spuse Roger.

— Când doreşti.

Era fără grijă, era liberă; nu mai simţea acreală în

gâtlej. Era ca un stejar mare, al cărui vârf atingea cerul şi ierburile preriei fremătau sub ea.

— Vreau să-ţi cer o favoare, spuse Sanier.

— Cere-mi.

— Vei consimţi să ne spui câteva poeme?

— Ştii bine că nu vrea niciodată, spuse Florence.

Régine înconjură salonul cu privirea. Fosca stătea cu spatele sprijinit de un perete, cu braţele atârnânde, n-o slăbea din ochi. Se ridică.

— Dacă vreţi, am să vă spun *Les Regrets de la Belle Heaumiere* [1].

Înainta în mijlocul salonului pe când în jurul ei se făcea tăcere.

— Fosca, şopti, ascultă cu atenţie. Pentru tine voi spune versurile.

El înclină capul. O contempla avid, cu acei ochi care priviseră în faţă atâtea femei celebre prin frumuseţea lor, prin talentele lor. Pentru el, toate aceste destine împrăştiate alcătuiau o singură istorie, şi Régine intra în această istorie; putea să se măsoare cu rivalele ei defuncte, cu cele care încă nu se născuseră. „Le voi învinge şi voi câştiga partida în trecut şi în viitor”. Buzele i se mişcară şi fiecare inflexiune a glasului se repercuta de-a lungul şirului de veacuri.

— Régine, aş vrea să mergem acasă, spuse Roger când, în mijlocul aplauzelor, ea reveni să se aşeze.

— Nu mă simt obosită, spuse.

— Dar eu sunt. Te rog, zise el.

Accentul său implorator şi imperios o irită pe Régine.

— Bine, rosti ea sec. Să plecăm.

Pe stradă merseră în tăcere. Se gândea la Fosca, pe care îl părăsise brusc în mijlocul salonului şi care se uita la alte femei. Încetase să mai existe pentru el şi în eternitate; în jurul ei lumea era găunoasă ca un zurgălău. Gândi: „Trebuie să fie aici, mereu”.

— Iartă-mă, spuse Roger intrând în studio, simţeam nevoia să-ţi vorbesc.

---

1 *Frumoasa armurăreasă,* baladă de Francois Villon.

Un foc de cărbuni învăpăia căminul. Perdelele erau trase, lămpile ocrotite de abajururi de pergament răspândeau o lumină chihlimbarie pe măştile negre şi pe bibelouri. Şi toate lucrurile păreau că aşteaptă o privire pentru a deveni reale de tot.

— Vorbeşte, spuse ea.

— Când se va sfârşi? spuse Roger.

— Ce?

— Povestea asta cu nebunul.

— Nu se va sfârşi, zise ea.

— Ce vrei să spui?

Îl privi şi îşi aminti: „E Roger, ne iubim, nu vreau să-l fac să sufere”. Dar gândurile acestea păreau amintiri dintr-o altă lume.

— Am nevoie de el.

Roger se aşează lângă ea şi spuse cu glas persuasiv:

— Îţi joci o farsă. Ştii bine că e bolnav.

— Tu n-ai văzut cum şi-a crestat beregata, spuse Régine.

Roger ridică din umeri:

— Şi ce dacă-i nemuritor?

— Peste zece mii de ani, cineva îşi va mai aminti încă de mine.

— Te va uita.

— Zice că are o memorie implacabilă, spuse Régine.

— Atunci vei sta acolo, prinsă în acul amintirilor, ca un fluture într-un insectar.

— Vreau să mă iubească aşa cum n-a iubit niciodată, aşa cum nu va iubi niciodată.

— Crede-mă, zise Roger, este mai bine să fii iubită de un muritor dar care nu te iubeşte decât pe tine.

Glasul îi tremura.

— În inima mea nu exişti decât tu. De ce nu ţi-e de ajuns dragostea mea?

Privi în fundul ochilor lui Roger foarte mărunta ei imagine, cu toca de blană pe părul blond: „Nimic mai mult decât reflectarea mea într-o oglindă”.

— Nimic nu-mi este de ajuns, spuse ea.

— În sfârşit, doar nu-l iubeşti? întrebă Roger.

O privea cuprins de temeri. Îi tremura colţul gurii şi vorbea anevoie: suferea. O mică suferinţă tristă care palpita foarte departe, în străfundul unei neguri. „Mă va fi iubit, va fi suferit şi va muri: o viaţă printre altele”. Ştiu că din clipa când îşi părăsise cabina, hotărârea ei era luată.

— Vreau să trăiesc cu el, spuse.

Capitolul III

O clipă, Régine rămase nemişcată în pragul odăii, îmbrăţişă dintr-o privire draperiile roşii, bârnele tavanului, patul îngust, mobilele de lemn întunecat, cărţile rânduite pe rafturi; apoi închise uşa şi se îndreptă spre mijlocul studioului.

— Mă întreb dacă Fosca se va simţi bine în camera asta, spuse.

Annie ridică din umeri.

— La ce bun să-ţi baţi atâta capul pentru un om care se uită la cei din jur de parc-ar fi aburi! N-o să vadă nimic.

— Tocmai. Trebuie învăţat să vadă, spuse Régine.

Annie freca cu poalele şorţului un pahar de porto pe care îl aşeză pe gheridon.

— Oare ar fi văzut mai puţin bine dacă i-ai fi cumpărat mobile de brad?

— Nu înţelegi nimic, spuse Régine.

— Înţeleg foarte bine, răspunse Annie. După ce-o să plăteşti ebenistul şi zugravii, n-o să-ţi mai rămână un ban. Şi pe-urmă, n-o să-l poţi ţine cu cei patru gologani vechi de aur din buzunarul lui.

— A! Iar începi, spuse Régine.

— Doar nu-ţi trece prin minte că va fi în stare să câştige bani, nu-i aşa?

— Dacă te temi să nu mori cumva de foame, n-ai decât să-ţi cauţi o slujbă şi să mă laşi, spuse Régine.

— Ce rea eşti! spuse Annie.

Régine ridică din umeri fără să răspundă; îşi făcuse toate socotelile; restrângându-se puţin, puteau trăi în trei. Dar se simţea şi ea puţin neliniştită. Zi şi noapte el va fi aici.

— Toarnă porto în carafă, spuse ea. Porto din cel vechi.

— N-a mai rămas decât o sticlă, spuse Annie.

— Şi ce-i?!

— Păi atunci ce vei oferi domnului Dulac şi domnului Lafôret?

— Toarnă porto din cel vechi în carafă, spuse Régine iritată.

Tresări. Înainte de-a se fi auzit soneria, îi recunoscuse paşii pe scară. Se duse spre uşă. Şedea acolo cu pălăria lui moale şi pardesiul de gabardină, ţinea în mână o valiză mică şi, ca de fiecare dată când îi întâlnea privirea, se întrebă: „Oare ce vede?”

— Intră, îi spuse.

Îl luă de mână şi îl conduse în mijlocul încăperii.

— Îţi va plăcea să trăieşti aici?

— Cu tine, îmi va plăcea oriunde, spuse el.

Zâmbea cu un aer blajin şi uşor tâmp. Ea îi luă valiza din mână şi îi spuse:

— Aici însă nu e oriunde.

După o scurtă tăcere, adăugă:

— Scoate-ţi pardesiul, stai jos, doar nu eşti în vizită.

Îşi scoase pardesiul, dar rămase în picioare. Privea în jurul lui silindu-se să se arate binevoitor:

— Singură ai mobilat încăperea asta?

— Bineînţeles.

— Singură ai ales fotoliile, bibelourile?

— Se-nţelege.

Se roti lent în jurul lui şi spuse:

— Fiecare dintre lucrurile acestea ţi-a spus ceva. Şi le-ai adunat aici spre a-ţi istorisi povestea.

— Şi tot eu am cumpărat măslinele şi creveţii, spuse Régine cu o undă de nerăbdare. Am prăjit cartofii cu mâinile mele: vino să-i guşti.

— Ţi-e foame câteodată? îl întrebă Annie.

— Desigur. De când am reînceput să mănânc, mi-e foame.

Zâmbi.

— Mi-e foame la ore fixe, de trei ori pe zi.

Se aşeză şi luă o măslină dintr-o farfurioară. Régine turnă puţin porto într-un pahar şi spuse:

— Nu e porto din cel vechi.

— Nu, recunoscu Annie.

Régine luă paharul şi îl goli în cămin; se duse la bufet şi scoase o sticlă prăfuită.

— Ştii să recunoşti un porto vechi de unul cumpărat de la băcănie? îl întrebă Annie.

— Nu ştiu, răspunse Fosca, pe un ton de scuză.

— A! Vezi? spuse Annie.

Régine aplecă încetişor sticla veche şi umplu paharul lui Fosca:

— Bea, îi spuse.

O privi pe Annie cu dispreţ:

— Ce zgârcită eşti! Urăsc zgârcenia!

— Da? se miră Fosca. De ce?

— De ce? spuse Régine.

Râse scurt.

— Eşti cumva zgârcit?

— Am fost.

— Nu sunt zgârcită, spuse Annie, rănită. Dar mi se pare îngrozitor să risipeşti lucrurile.

Fosca îi zâmbi:

— Îmi amintesc, spuse. Bucuria de a simţi fiecare lucru la locul său, fiecare clipă, fiecare gest la locul său. Sacii de grâu erau rânduiţi în hambare: fiecare bob cântărea greu!

Annie asculta cu un aer năucit şi flatat şi sângele năvăli în obrajii Reginei.

— Înţeleg lăcomia de bani, spuse ea, dar nu şi avariţia. Poţi dori pătimaş unele lucruri, însă de îndată ce intri în posesia lor trebuie să fii detaşat de ele.

— O! Dar dumneata nu eşti deloc detaşată, spuse Annie.

— Eu? zise Régine. Priveşte aici!

Luă sticla cu vin vechi de Porto şi o vărsă în cămin.

Annie rânji:

— Bineînţeles! Porto! spuse ea. Dar în ziua când am spart una din măştile astea fioroase, ce săpuneală mi-ai tras!

Fosca le privea pe amândouă, cu interes.

— Pentru că o spărseseşi tu! spuse Régine.

Glasul îi tremura de mânie.

— Eu însă pot să le fac mici fărâme pe toate, acum, pe loc.

Apucă una dintre măştile agăţate pe pereţi. Fosca se ridicase; se apropie şi o prinse blând de încheietura mâinii.

— La ce bun? îi spuse.

Zâmbi.

— Ştiu şi asta: patima de a distruge.

Régine respiră adânc şi îşi recompuse obrazul:

— Deci, după tine, fie una, fie alta, nu e nici mai bine, nici mai rău?

— De ce ar fi bine sau rău?

— Dacă aş fi fost zgârcită şi laşă, ţi-aş fi plăcut la fel de mult?

— Îmi placi aşa cum eşti.

Zâmbi cu gingăşie, dar Régine avea un nod în gât. Nu punea el oare niciun preţ pe virtuţile cu care ea se împăuna atâta? Se ridică brusc.

— Vino să-ţi vezi camera.

Fosca o urmă. Cercetă camera în tăcere; chipul lui nu exprima nimic. Régine îi arătă masa pe care era rânduit un vraf de hârtie albă:

— Iată unde ai să lucrezi, îi spuse ea.

— La ce voi lucra?

— Nu ne-am înţeles oare că vei reîncepe să scrii?

— Ne-am înţeles despre aşa ceva? spuse el cu voioşie.

Mângâie mapa roşie, hârtia neîncepută.

— Mi-a plăcut să scriu. O să mă ajute să-mi trec timpul cât te voi aştepta.

— Nu trebuie să scrii numai pentru a-ţi trece timpul.

— Nu?

— Mi-ai cerut odată să-ţi dau ceva de făcut, să faci ceva pentru mine.

Îl privi drăgăstos.

— Încearcă să scrii o piesă frumoasă pe care o voi juca.

El atinse hârtia cu o mutră nedumerită:

— O piesă pe care o vei juca?

— Cine ştie? Poate vei face o capodoperă. Şi atunci şi tu şi eu vom fi încununaţi de glorie.

— Gloria este un lucru atât de important pentru tine?

— Nimic altceva nu contează, spuse ea.

O privi şi o prinse iute în braţe:

— De ce n-aş fi în stare să fac ceea ce fac toţi muritorii? spuse cu un soi de furie. Te voi ajuta. Vreau să te ajut.

O strângea la pieptul lui cu disperare. Ochii îi erau plini de dragoste şi ele ceva care semăna cu mila.

*

Régine se strecură prin mulţimea care trăncănea în holul teatrului.

— Suntem invitaţi să bem şampanie cu Florence, dar nu ţii să mergem, nu-i aşa?

— Nu ţin să mergem.

— Nici eu.

Purta un taior nou, simţea că arată bine, dar nu avea poftă să facă paradă în faţa unor oameni de-o zi.

— Ce gândeşti despre Florence? întrebă ea cu teamă.

— N-am simţit nimic, spuse Fosca.

Ea zâmbi:

— Nu-i aşa? Nu ştie să emoţioneze.

Ieşind din sala închisă, respiră cu nesaţ aerul călduţ al străzii; era o zi frumoasă de februarie şi începea să miroasă a primăvară.

— Mi-e sete.

— Şi mie, spuse Fosca. Unde mergem?

Ea chibzui; îi arătase micul bar din Montmartre, unde o cunoscuse pe Annie, şi cafeneaua de pe unul din marile bulevarde unde hăpăia un sandviş înaintea cursurilor lui Berthier, şi colţul din Montparnasse unde locuise pe vremea când jucase primul ei rol. Se gândi la restaurantul de pe chei pe care îl descoperise cu puţine zile după

sosirea ei la Paris.

— Cunosc un loc încântător spre Bercy.

— Să mergem acolo, spuse el.

Totdeauna era supus. Chemă un taxi şi el îi cuprinse umerii cu braţul. Arăta tânăr în hainele bine croite pe care i le alesese ea; nu părea travestit, ci un om ca toţi oamenii. Acum mânca, bea, dormea, făcea dragoste, privea şi asculta ca un bărbat. Numai câteodată i se aprindea o luminiţă îngrijorătoare în fundul ochilor. După ce taxiul se opri, îl întrebă:

— Ai mai fost pe-aici?

— Poate, spuse el. Totul a devenit atât de deosebit. Odinioară, Parisul încă nu se întindea până aici.

Intrară într-un fel de cabană şi se aşezară pe o terasă îngustă de lemn, care domina malul fluviului. Un şlep era ancorat la mal, o femeie spăla rufe şi un câine lătra. De cealaltă parte a apei se zăreau case joase cu faţade verzi, galbene şi roşii; în zare, poduri şi coşuri înalte de fabrici.

— E un loc plăcut, nu-i aşa? întrebă Régine.

— Da, răspunse Fosca. Îmi plac fluviile.

— Am venit deseori aici, spuse ea. Mă aşezam la masa aceea; studiam roluri visând că le voi juca într-o bună zi. Beam limonadă, căci vinul costa scump şi eu eram săracă.

Se întrerupse:

— Fosca, asculţi ce spun?

Nu puteai fi niciodată cu totul sigur că el auzea.

— Desigur, spuse el. Erai săracă, beai limonadă.

Rămase o clipă cu gura întredeschisă, ca şi când i-ar fi trecut prin minte o idee imperioasă.

— Acum eşti bogată?

— O să devin, spuse ea.

— Nu eşti bogată şi cheltuieşti pentru mine. Trebuie să-mi găseşti repede o meserie.

— Nu-i un lucru chiar atât de grabnic.

Îi zâmbi. Nu voia să-l trimită într-un birou sau într-o uzină unde să petreacă ore întregi, avea nevoie să-l păstreze alături de ea şi să împărtăşească cu el toate

clipele vieţii. Era aici, contempla apa, şlepul, casele joase; şi toate aceste lucruri pe care Régine le iubise intrau împreună cu ea în eternitate.

— Mi-ar plăcea să am însă o meserie, spuse el stăruitor.

— Încearcă mai întâi să scrii piesa pe care mi-ai făgăduit-o, spuse ea. Te-ai gândit la ea?

— Desigur.

— Ai vreo idee?

— Am multe idei.

— Eram sigură! spuse ea înveselită.

Făcu un semn patronului care şedea proţăpit în cadrul uşii.

— O sticlă de şampanie.

Se întoarse spre Fosca:

— Ai să vezi, noi doi vom face lucruri mari.

Chipul lui Fosca se întunecă; părea că în mintea lui reînviase o amintire neplăcută.

— Mulţi oameni mi-au spus asta.

— Dar eu nu sunt ca şi ceilalţi, spuse ea cu înflăcărare.

— E-adevărat, răspunse el repede. Nu eşti ca şi ceilalţi.

Régine umplu paharele:

— Pentru planurile noastre! spuse.

— Pentru planurile noastre.

Bău, privindu-l în acelaşi timp cu oarecare nelinişte. Nu era eu putinţă să ştii vreodată exact ce gânduri îi treceau prin minte.

— Fosca, dacă nu m-ai fi întâlnit, ce-ai fi făcut?

— Poate aş fi izbutit să adorm din nou. Dar nu se ştie. E nevoie de-un noroc excepţional.

— Un noroc? spuse ea cu reproş. Regreţi că ai redevenit un om viu?

— Nu, spuse el.

— E minunat să fii viu.

— E minunat.

Îşi zâmbiră. Ţipete de copii răzbăteau până la ei

dinspre şlep; pe un alt şlep, sau într-una dintre căsuţele vopsite, cineva cânta la chitară. Se lăsa seara, dar un strop de soare rămăsese încă aninat de paharele cu vin gălbui. Fosca o prinse pe Régine de mâna pe care şi-o aşezase pe masă.

— Régine, îi spuse. În astă seară mă simt fericit.

— Doar în astă seară? întrebă ea.

— A! Nu poţi şti cit de nou e pentru mine simţământul acesta! Regăsisem aşteptarea, plictisul, dorinţa. Dar niciodată încă această iluzie de plinătate.

— Nu e decât o iluzie? spuse ea.

— Ce importanţă are! Vreau să cred în ea.

Se plecă spre ea şi, sub buzele lui nemuritoare, simţi cum i se umflă buzele: buzele ei de copilă trufaşă, de fată singuratică, de femeie răsfăţată de viaţă; şi sărutul acesta se grava în inima lui Fosca împreună cu imaginea tuturor lucrurilor pe care ea le iubea. E un bărbat cu mâini şi cu ochi, tovarăşul meu, iubitul meu: şi totuşi e nemuritor ca un zeu. Soarele se prăvălea pe bolta cerului: pentru el şi pentru mine există acelaşi soare. Un miros de apă se urca dinspre fluviu, în depărtare chitara cânta şi, deodată, nici gloria, nici moartea, nimic nu mai avea importanţă decât intensitatea acestei clipe.

— Fosca, mă iubeşti?

— Te iubesc.

— Îţi vei aminti această clipă?

— Da, Régine, mi-o voi aminti.

— Totdeauna?

O strânse de mână şi mai tare.

— Spune: totdeauna.

— Clipa aceasta există, spuse el, este a noastră. Să nu ne gândim la nimic altceva.

*

Régine făcu la dreapta. Nu era în drumul ei, dar îi plăcea străduţa mărginită de şuvoaie de apă neagră, cu stâlpi de lemn ce sprijineau zidurile; îi plăcea noaptea de

primăvară, călduţă şi umedă, şi luna mare şi galbenă care râdea sus, pe cer. Annie se culcase, aştepta sărutul Reginei ca să adoarmă; Fosca scria; din timp în timp se uitau la pendulă; se gândeau că Régine ar fi trebuit să se întoarcă de la teatru; dar ea voia să se mai plimbe încă puţin pe străzile care-i plăceau şi pe care într-o zi nu se va mai plimba.

Făcu din nou la dreapta. Existaseră atâţia bărbaţi, atâtea femei, care respiraseră cu acelaşi nesaţ gingăşia nopţilor de primăvară şi pentru care acum lumea pierise! Într-adevăr, nu se afla niciun leac împotriva morţii lor? Nu puteau fi reînviaţi pentru un ceas? Mi-am uitat numele, trecutul, chipul: nu mai există decât cerul, vântul umed şi această amărăciune nedesluşită a serii blânde; nici eu, nici ei; ei ca şi mine.

Régine făcu la stânga. Eu sunt. Pe cer, aceeaşi lună; dar în fiecare inimă, deosebită, fără seamăn. Fosca va umbla pe străzi gândindu-se la mine: eu nu voi mai fi. A! de ce nu se poate sparge această cochilie dură şi transparentă care ne închide pe fiecare cu sine însuşi? O singură lună într-o singură inimă: care? Cea a lui Fosca, sau a mea? Eu nu voi mai fi. Pentru a câştiga totul trebuie să pierzi totul. Cine a făcut legea asta?

Deschise uşa de la intrare şi străbătu curtea casei vechi. Fereastra camerei lui Annie era luminată, toate celelalte zăceau întunecate. Oare Fosca a adormit? Urcă repede scara şi, fără zgomot, răsuci cheia în broască. De cealaltă parte a uşii lui Annie se auzeau râsete: râsul ei şi râsul lui Fosca. Sângele năvăli în obrajii Reginei şi gheare i se înfipseră în gât: de multă vreme nu mai simţise o asemenea sfâşiere. Se apropie tiptil.

— Şi în fiecare seară, spunea Annie, mă duceam la galerie. Nu puteam îndura gândul că juca pentru alţii şi eu n-o vedeam.

Régine ridică din umeri: „Uite-o cum îşi dă ifose”, gândi ea iritată. Bătu, deschise uşa. Annie şi Fosca şedeau în faţa unei farfurii cu clătite, având alături două pahare de vin alb; Annie îşi pusese capotul vişiniu şi cerceii,

obrajii îi erau rumeni de însufleţirea cu care vorbea. „O parodie”, gândi Régine cu o tresărire de mânie. Rosti cu glas îngheţat:

— Ce veseli sunteţi.

— Uite ce clătite frumoase am făcut noi, Reinette? spuse Annie. E foarte îndemânatic, ştii. Le-a întors fără să strice niciuna.

Zâmbind, îi întinse Reginei o farfurie:

— Sunt fierbinţi.

— Mulţumesc, nu mi-e foame, spuse Régine.

Îi privea cu ură. Deci nu există niciun mijloc de a-i împiedica să existe fără mine? Cum de îndrăznesc? „Ce neobrăzare”, gândi. În unele clipe stătea mândră în vârful unui munte singuratic, îmbrăţişa dintr-o privire pământul neted, fără relief, ale cărui linii şi culori alcătuiau un singur peisaj. Şi, în alte clipe, se afla jos şi îşi dădea seama că fiecare bucată de pământ exista de capul ei, cu scobiturile ei, cu movilele şi foişoarele ei. Annie îi povestea amintiri lui Fosca şi el asculta!

— Despre ce vorbeaţi?

— Îi povesteam lui Fosca cum te-am cunoscut.

— Iarăşi? spuse Régine.

Bău o înghiţitură de vin. Clătitele păreau calde şi ademenitoare, îi făcură poftă şi asta îi spori furia:

— E bucata ei favorită. Trebuie s-o îndruge tuturor prietenilor mei. Dealtfel, e o poveste fără nimic miraculos. Annie e o romantică: nu trebuie să crezi tot ce născoceşte.

Ochii bietei Annie se umpleau de lacrimi, dar Régine părea că nu le bagă în seamă şi gândi satisfăcută: „Am să te fac eu să plângi de-a binelea.”

— M-am întors acasă pe jos, spuse ea pe ton firesc. Era o vreme atât de frumoasă! Ştii ce m-am hotărât, Fosca? Între două reprezentaţii cu *Rosalinde* mergem să dăm o raită la ţară.

— E o idee bună, spuse Fosca.

Mânca clătite, una după alta, cu un aer placid.

— Mă luaţi cu voi? spuse Annie.

Era întrebarea pe care o aştepta Régine.

— Nu, răspunse ea. Vreau să petrec câteva zile singură cu Fosca. Şi eu vreau să-i spun poveşti.

— De ce? spuse Annie. Nu v-aş deranja. Altădată te însoţeam pretutindeni şi ziceai că nu te tulbur.

— Altădată, poate, spuse Régine.

— Dar ce-am făcut? spuse Annie izbucnind în hohote de plâns. De ce eşti atât de aspră cu mine? De ce vrei să mă pedepseşti?

— Nu vorbi ca un copil, spuse Régine. Eşti prea bătrână şi nu-ţi şade bine. Nu te pedepsesc. N-am chef să te iau eu mine, asta-i tot.

— Rea ce eşti! spuse Annie. Rea!

— Nu prin lacrimi ai să mă faci să-mi schimb hotărârea. Când plângi, te faci îngrozitor de urâtă.

Régine aruncă o privire de regret spre clătite şi căscă:

— Mă duc să mă culc.

— Rea! Rea!

Annie se prăvălise pe masă şi hohotea.

Régine intră în odaia ei, îşi scoase mantoul şi începu să-şi desprindă părul: „A rămas alături de ea. O consolează!” gândi. Ar fi vrut s-o strivească pe Annie călcând-o în picioare.

Se şi vârâse în pat când el bătu ia uşă: „Intră”.

Fosca înaintă zâmbind.

— Nu trebuia să te grăbeşti atât de tare, spuse ea. Cel puţin ai avut vreme să mănânci toate clătitele?

— Iartă-mă, spuse Fosca. Nu puteam s-o las singură pe Annie, era atât de disperată.

— Plânge uşor.

Régine râse.

— Bineînţeles, ţi-a povestit totul: cum era casieră la băruleţul teatrului, şi apariţia mea costumată în ţigancă, cu un ochi de cârpă neagră?

Fosca se aşează la picioarele patului şi spuse:

— Nu trebuie să te superi pe ea. Încearcă şi ea să existe.

— Şi ea?

— Noi toţi încercăm, spuse el.

Şi timp de o clipă revăzu în ochii lui privirea aceea care o înspăimântase atât de tare în grădina hotelului.

— Mă dojeneşti?

— Nu te dojenesc niciodată.

— Socoţi că sunt rea.

Îl privi pe Fosca sfidător.

— E-adevărat. Nu-mi place când alţii sunt fericiţi, şi mă bucur când îi fac să-mi simtă puterea. Annie nu m-ar deranja; doar din răutate n-o voi lua cu mine.

— Înţeleg, spuse el blând.

Ar fi preferat s-o privească îngrozit, ca Roger.

— Cu toate astea eşti un om bun, spuse ea.

Dădu din umeri nesigur şi ea îi aruncă o privire rapidă. Ce se putea spune despre el? Nici zgârcit, nici generos, nici cutezător, nici fricos, nici rău, nici bun; în faţa lui toate aceste cuvinte îşi pierdeau înţelesul. Părea chiar un lucru extraordinar ca părul şi ochii lui să fi avut o culoare.

— Să pierzi o seară întorcând clătite cu Annie, spuse ea, e un lucru nedemn de tine.

El zâmbi:

— Clătitele erau bune.

— Aveai altceva mai bun de făcut.

— Ce anume?

— Nici n-ai scris încă prima scenă din piesa mea.

— A! în seara asta nu aveam inspiraţie.

— Puteai să citeşti: toate cărţile de-aici pentru tine le-am ales…

— Totdeauna afli în ele aceeaşi poveste, spuse el.

Îl privi neliniştită:

— Fosca! Doar n-ai de gând să adormi iarăşi!

— Nu, spuse el. Nu.

— Mi-ai promis, că mă vei ajuta. Mi-ai spus: sunt în stare să fac tot ceea ce face un muritor.

— Ah! Aici e buba! spuse el.

*

Régine sări din taxi şi urcă repede scara; era pentru prima dată când Fosca nu venea la o întâlnire. Deschise uşa şi rămase încremenită în prag. Cocoţat pe-o scară, Fosca spăla geamurile fredonând.

— Fosca!

El zâmbi.

— Am spălat toate geamurile, spuse.

— Ce te-a apucat?

— Azi dimineaţă i-ai spus lui Annie că geamurile ar trebui spălate.

Cu o cârpă în mână coborî de pe scară.

— N-am făcut o treabă bună?

— Trebuia să ne întâlnim la ora patru în holul sălii Pleyel. Ai uitat?

— Da. Am uitat! spuse el fâstâcit.

Stoarse cârpa într-o găleată.

— Munceam cu spor şi-am uitat de toate.

— Acum am pierdut concertul, spuse Régine iritată.

— Vor mai fi şi altele, spuse Fosca.

Ea ridică din umeri:

— Pe ăsta voiam să-l ascult.

— Chiar pe ăsta?

— Întocmai.

Şi adăugă:

— Du-te să te îmbraci. Nu poţi rămâne în halul ăsta.

— Aş fi vrut să şterg şi tavanele, care nu sunt prea curate.

— Ce te-a apucat? spuse Régine.

— Vreau să-ţi fiu de folos.

— N-am nevoie de asemenea servicii.

Fosca se îndreptă docil spre camera lui şi Régine aprinse o ţigaretă: „M-a uitat, gândi ea; numai eu existam pentru el, şi iată că acum mă dă uitării; s-o fi schimbat atât de repede? Ce se petrece oare în capul lui?” Umbla în lung şi în lat şi se simţea neliniştită. Când Fosca intră în studio, îl întrebă râzând:

— Deci te amuză să faci treburi gospodăreşti?

— Da. La ospiciu, eram tare fericit când mă puneau să mătur dormitoarele.

— Dar de ce?

— Asta îţi creează o ocupaţie.

— Există şi alte ocupaţii, spuse ea.

El se uita în tavan cu o umbră de regret. Spuse:

— Ar trebui să-mi găseşti o meserie.

Régine tresări:

— Te plictiseşti atât de mult?

— Trebuie să mi se dea de lucru.

— Îţi propusesem…

— Aş vrea o muncă în care să nu fiu obligat să gândesc.

Privirea lui mângâia geamurile transparente.

— Doar n-ai vrea să ajungi spălător de geamuri? spuse ea.

— Şi de ce nu?

Ea făcu câţiva paşi prin odaie, în tăcere. Într-adevăr, de ce nu? Ce-avea mai bun de făcut?

— Dacă ai avea o meserie, am sta despărţiţi toată ziua.

— Aşa trăiesc oamenii, spuse el. Sunt despărţiţi şi se regăsesc.

— Dar noi nu suntem ca alţii, spuse ea.

Chipul lui Fosca se întunecă.

— Ai dreptate, spuse el. Degeaba mă voi strădui, nu voi semăna cu ceilalţi.

Régine îl privi tulburată. Îl iubea pentru că era nemuritor; şi el o iubea în speranţa de a redeveni asemănător unui muritor. „Nu vom alcătui niciodată o pereche.”

— Nu încerci să-ţi organizezi timpul, spuse ea. Citeşte, du-te să vezi muzee… însoţeşte-mă la concerte.

— Asta nu slujeşte la nimic, spuse el.

Îşi aşează mâinile pe umerii lui:

— Nu-ţi mai sunt de ajuns?

— Nu pot trăi în locul tău.

— Mă priveai, îmi spuneai că e de ajuns…

— Când eşti un om viu, nu te mulţumeşti doar să priveşti.

Ea şovăi, apoi spuse:

— Ei bine! Studiază şi apoi vei putea face o meserie interesantă. Fă-te inginer sau medic.

— Nu. Durează prea mult.

— Prea mult? Îţi lipseşte timpul?

— Am nevoie să fac ceva, pe dată, spuse el. Nu trebuie să fiu obligat a-mi pune întrebări.

Îi aruncă Reginei o privire rugătoare:

— Dă-mi să curăţ cartofi sau să spăl cearşafuri…

— Nu, spuse ea.

— De ce?

— Ar fi un mod de-a adormi iar, şi eu vreau să rămâi treaz.

Îl luă de mână:

— Vino să te plimbi cu mine.

El o urmă docil, dar în prag se opri o clipă:

— Totuşi tavanul se cerea să fie curăţat, spuse el cu regret.

*

— Iată-ne ajunşi, spuse Régine.

— Am şi ajuns? întrebă Fosca.

— Bineînţeles. Trenurile merg repede, mai repede decât diligentele.

— Tare-aş vrea să ştiu ce fac oamenii cu tot timpul ăsta pe care îl câştigă, spuse el.

— Mărturiseşte că de o sută de ani încoace au inventat o mulţime de lucruri.

— Oh! Inventează mereu aceleaşi lucruri.

Părea îmbufnat. De câtva timp era mereu îmbufnat. Coborâră pe peron în tăcere, trecură de portiţa gării mici şi a porniră pe stradă. Fosca mergea cu capul în pământ dând de-a dura cu piciorul o pietricică. Régine îl prinse de braţ.

— Priveşte, spuse ea. Aici mi-am petrecut copilăria şi

iubesc meleagurile astea. Priveşte bine.

Stânjenei înfloriseră pe acoperişurile de paie: trandafiri agăţători şerpuiau pe zidurile caselor joase; în ogrăzi împrejmuite cu garduri de lemn, piguleau găini sub merii în floare. În inima Reginei trecutul se umplea de sevă ca un buchet ce recapătă viaţă: penele de păun, ciorchinii de glicine, mireasma brumărelelor din grădină sub clar de lună şi lacrimile pătimaşe: voi fi frumoasă, voi fi celebră. La poalele dealului, în spatele lanurilor de grâu necopt, era un sat ale cărui acoperişuri de ardezie sclipeau în soare în jurul unei bisericuţe; băteau clopotele. Un cal urca povârnişul dealului, trăgând o cotigă, şi un ţăran mergea pe lângă el, cu biciul în mână.

— Nimic nu s-a schimbat, spuse Régine. Câtă pace! Vezi, Fosca, pentru mine asta înseamnă veşnicia: casele liniştite de colo, dangătul clopotelor care vor bate până la sfârşitul lumii, calul bătrân care urcă dealul, aşa cum îl urca şi strămoşul lui în copilăria mea.

Fosca dădu din cap:

— Nu… Nu asta înseamnă veşnicia.

— De ce?

— Nu întotdeauna vor exista sate, nici cotigi, nici cai bătrâni.

— E-adevărat, zise ea uluită.

Îmbrăţişă cu privirea peisajul încremenit sub cerul albastru, încremenit ca un tablou, ca un poem:

— Ce va fi în locul lor?

— Poate o mare exploatare agricolă, cu tractoare şi ogoare geometrice; poate un oraş nou, şantiere, uzine.

— Uzine…

Era cu neputinţă de imaginat aşa ceva. Un singur lucru era sigur: că această câmpie, mai bătrână decât oricare amintire, va dispărea într-o bună zi. I se strânse inima. Într-o veşnicie neclintită ar fi putut să-şi afle partea ei, dar, dintr-o dată, lumea nu mai era decât o perindare de imagini fugitive, şi mâinile-i erau goale. Îl privi pe Fosca. Cine putea avea inimile mai goale decât el?

— Cred că încep să înţeleg, spuse ea.

— Ce anume?

— Blestemul.

Mergeau unul alături de celălalt, dar fiecare era singur: „Cum să fac pentru a-l învăţa să vadă lumea asta cu ochii mei?...” Nu-şi închipuise că va fi atât de anevoios; în loc să se apropie de ea, i se părea că din zi în zi el se îndepărtează. Arătă la dreapta un drum umbrit de stejari stufoşi:

— Aici e.

Cu emoţie recunoştea pajiştile înflorite, sârma ghimpată pe sub care se strecura pe burtă, iazul cu peşti înotând în apele căptuşite cu muşchi; totul era aici, aproape: copilăria ei, plecarea la Paris, întoarcerea minunată. Domol, făcu înconjurul parcului încercuit cu un gard alb. Portiţa era încuiată, zăvorul pus. Sări peste pârleaz: „O singură copilărie, o singură viaţă, viaţa mea”. Pentru ea, timpul se va opri într-o zi, se şi oprise, se zdrobea de zidul de nepătruns al morţii: viaţa Reginei era un lac întins în care lumea se reflecta în pure imagini încremenite. Pe vecie fagul roşietic fremăta în bătaia vântului, brumărelele îşi răspândeau mireasma dulceagă, undele râului susurau şi, în freamătul frunzelor, în albastrul cedrilor înalţi, în parfumul florilor, universul întreg era prizonier.

Mai avea încă timp. Trebuia să-i strige lui Fosca: „Lasă-mă singură. Singură cu amintirile mele şi scurta mea soartă, resemnată să fiu eu însămi şi să mor într-o zi”. O clipă rămase nemişcată în faţa casei cu obloanele închise: singură, muritoare şi veşnică. Şi-apoi îşi întoarse ochii spre el. Stătea rezemat de pârleazul alb, privea fagul şi cedrii cu acea privire care nu se va stinge niciodată, şi din nou timpul fugea spre infinit, imaginile pure se tulburau. Régine era purtată de torent, nu era cu putinţă să afle nicio oprire, tot ceea ce îşi putea dori era să mai plutească încă puţin deasupra apei înainte de a se preface în spumă.

— Vino, spuse ea.

Sări peste parii de lemn şi ea îl prinse de braţ.

— Aici m-am născut eu. Stăteam în odaia de deasupra

tufişului de dafin. Prin somn auzeam cum curge apa izvorului; mirosul magnoliei îmi intra pe fereastră.

Se aşezară pe o treaptă a prispei; piatra era caldă şi în jurul lor gâzele zumzăiau. Şi pe când Régine vorbea, parcul se popula de fantome. O fetiţă se plimba pe aleile de nisip într-o rochie lungă cu trenă; o fată înaltă şi slabă declama la umbra sălciei plângătoare. Soarele pogora la asfinţit, şi Régine vorbea mereu, dornică să reînvie pentru o clipă micile moarte străvezii în care bătuse propria ei inimă.

Când tăcu se lăsase seara. Se întoarse spre Fosca:

— Fosca, ai ascultat ce-am spus?

— Bineînţeles.

— Îţi aminteşti totul?

El dădu din umeri:

— E o poveste pe care am auzit-o de nenumărate ori.

Ea se ridică brusc:

— Nu, spuse. Nu. Nu-i aceeaşi.

— Aceeaşi. Singura.

— Nu-i adevărat.

— Veşnic aceleaşi strădanii, aceleaşi eşecuri, spuse el cu silă. Veşnic unul după altul o iau ele la capăt. Şi eu o iau de la capăt, ca şi ceilalţi. N-o să se isprăvească niciodată.

— Dar eu sunt cu totul altfel, spuse ea. Dacă n-aş fi fost cu totul altfel, de ce m-ai fi iubit? Mă iubeşti, nu-i aşa?

— Da, spuse el.

— Şi pentru tine sunt unică.

— Da, spuse el iarăşi. O femeie unică, la fel ca toate femeile.

— Dar eu sunt eu, Fosca! Nu mă mai vezi?

— Te văd. Eşti blondă, generoasă şi ambiţioasă, ţi-e groază de moarte.

Clătină din cap:

— Biata de tine!

— Să nu mă căinezi! Iţi interzic să mă căinezi.

Şi o luă la fugă.

*

— Trebuie să plec, spus Régine.

Privea ostenită uşa barului. În spatele uşii era o stradă care şerpuia până la Sena şi, pe celălalt mal al apei, casa ei, şi Fosca aşezat în faţa mesei de lucru şi care nu scria un rând. O va întreba: „A mers bine repetiţia?" Ea va răspunde: „Da", şi tăcerea se va lăsa din nou între ei. Îi întinse mâna Florencei.

— La revedere.

— Mai ia un pahar de porto, spuse Sanier. Ai tot timpul.

— Timpul, spuse ea. Da, am tot timpul.

Fosca nu urmărea pendulele.

— Regret că repetiţia a fost atât de proastă, spuse ea.

— O! E minunat să te vadă cineva lucrând, spuse Florence.

— Ai găsit soluţii uimitoare, adăugă Sanier.

Amândoi îi vorbeau cu glas blând, împingeau în faţa ei farfuria cu sandvişuri, îi ofereau ţigarete cu gesturi catifelate şi ochii lor erau plini de bunăvoinţă grijulie. „Nu-mi poartă pică", se gândi. Dar nu-şi simţea inima zvâcnind voios de dispreţ: nu mai putea dispreţul pe nimeni.

— Într-adevăr v-aţi hotârât? Plecaţi vineri? întrebă ea.

— Da. Din fericire, spuse Florence, sunt la capătul puterilor.

— E vina ta, spuse Sanier cu reproş.

O privi pe Régine.

— Nu ştie să-şi economisească forţele nici in viaţă şi nici pe scenă.

Régine zâmbi înţelegător. „O priveşte aşa cum mă privea Roger", gândi. El îi cântărea oboseala Florencei, îi împărtăşea bucuriile, grijile, o sfătuia, şi ea stătea la căldură în inima lui: o pereche. Régine se ridică.

— Acum, trebuie să plec.

Nu era făcută pentru asemenea zâmbete, asemenea flecăreli tandre şi asemenea înţelegere simplă între oameni. Împinse uşa şi se cufundă în singurătate. Singură,

traversă Sena, se îndreptă spre apartamentul roşu. Dar nu mai era singurătatea orgolioasă de odinioară. Nu era decât o femeie pierdută sub imensitatea cerului.

Annie ieşise, uşa lui Fosca era închisă. Régine îşi scoase mănuşile şi rămase nemişcată. Masa mare, draperiile, bibelourile de pe rafturi, toate obiectele păreau adormite. Ai fi spus că era un mort în casă şi că lucrurile, intimidate, se abţineau să existe. Făcu, şovăielnic, câţiva paşi: niciun gest de-al ei nu era aşteptat, îşi scoase pachetul cu ţigarete şi îl puse din nou în poşetă: n-avea chef să fumeze, n-avea chef de nimic, în oglindă, până şi chipul ei dormea. Îşi potrivi o şuviţă de păr şi-apoi se îndreptă spre camera lui Fosca şi bătu la uşă.

— Intră.

Şedea pe marginea patului şi tricota, cu un aer de străduinţă îndărătnică, o bandă lungă de lână verde.

— Ai muncit cu spor?

— A ieşit foarte prost, răspunse ea sec.

El spuse pe un ton reconfortant:

— Mâine va merge mai bine.

— Nu, spuse ea.

— Până la urmă tot va merge bine.

Ea ridică din umeri.

— Nu poţi să-ţi laşi o clipă lucrul?

— Dacă vrei.

Aşează eşarfa lângă el, cu regret parcă.

— Ce-ai mai făcut? îl întrebă ea.

— Vezi bine.

— Şi piesa pe care mi-ai făgăduit-o?

— A! Piesa aceea!…

Adăugă pe un ton de scuză:

— Speram ca lucrurile să capete altă întorsătură.

— Ce lucruri? Cine te împiedică să lucrezi?

— Nu pot.

— Nu vrei.

— Nu pot. Mi-ar fi plăcut să-ţi vin în ajutor. Dar nu pot. Ce am eu să le spun oamenilor?

— Nu-i chiar atât de complicat să faci o piesă, spuse

ea abia ţinându-şi firea.

— Ţi se pare firesc pentru că faci parte din lumea lor.

— Încearcă. N-ai aşternut pe hârtie nici măcar un cuvânt.

— Încerc, spuse el. Sunt clipe când unul dintre personajele mele începe să respire; dar îndată piere. Se nasc, trăiesc, mor, n-am ce să spun în plus despre ei.

— Totuşi, ai iubit femei, spuse ea. Unii bărbaţi ţi-au fost prieteni.

— Da, am amintiri, spuse el. Dar asta nu-i de ajuns.

Închise ochii. Părea că se străduie cu disperare să-şi amintească ceva.

— E nevoie de multă forţă, spuse el, de mult orgoliu sau de multă dragoste pentru a crede că actele unui om au vreo însemnătate şi că viaţa va birui moartea.

Se apropie de ei. Avea un nod în gât, se temea de ceea ce el avea să-i răspundă.

— Fosca, soarta mea este într-adevăr lipsită de importanţă în ochii tăi?

— Ah? N-ar fi trebuit să-mi pui această întrebare.

— De ce?

— N-ar trebui să-ţi pese ce gândesc eu. E o slăbiciune.

— O slăbiciune, repetă ea. Ar fi mai curajos să fug de tine?

— Am cunoscut un bărbat, spuse Fosca. Nu fugea; mă privea în faţă, mă asculta. Dar hotăra singur.

— Vorbeşti despre el cu mult respect.

Se simţea geloasă pe acest necunoscut.

— Nu era oare şi el un biet om care încerca zadarnic să existe?

— Făcea ceea ce voia să facă, spuse Fosca, şi nu spera nimic.

— Este deci important să faci ceea ce vrei să faci? întrebă ea.

— Pentru el era important.

— Şi pentru tine?

— Puţin îi păsa de mine.

— Dar avea dreptate, sau greşea?

— Nu pot să răspund pentru el.

— S-ar părea că-l admiri.

El clătină din cap:

— Nu-s în stare să admir.

Régine făcu doi-trei paşi prin cameră, era descumpănită. Îl întrebă.

— Si eu?

— Tu?

— În ochii tăi sunt o biata femeie?

— Te gândeşti prea mult la tine, răspunse el. Nu e bine.

— La ce-ar trebui să mă gândesc?

— Ah! Nu ştiu, spuse el.

*

Régine coborî de pe scenă; Fosca şedea în umbră, în fundul sălii pustii; se duse spre el. Un glas o opri în trecere: „Régine”. Se întoarse: era Roger.

— Nu te superi c-am venit? spuse el. Lafôret m-a invitat să vin şi doream atât de mult să te văd în *Berenice...*

— De ce să mă supăr? îi spuse ea.

Îl privea mirată. Îşi închipuise că va fi emoţionată când îl va revedea: odinioară, tot ceea ce aparţinea trecutului ei o răscolea. Dar el avea o înfăţişare familiară şi indiferentă.

— Régine, spuse el, eşti admirabilă în *Berenic.* Poţi să joci tragedie la fel de bine ca şi comedie. Acum sunt sigur că în curând vei fi cea mai mare actriţă a Parisului.

Glasul îi tremura puţin şi colţul gurii îi tresărea nervos. Era foarte emoţionat. Ea privi în fundul sălii fotoliul de pe care Fosca tocmai se ridicase. El, care putea să-şi amintească, văzuse oare? Înţelesese în sfârşit că nu trebuia confundată cu nicio altă femeie?

— Eşti foarte drăguţ, spuse ea.

Şi îşi dădu seama că rămăseseră o clipă îndelungată

fără să-şi vorbească. Roger o cerceta cu atenţie şi nelinişte.

— Eşti fericită? întrebă cu glas scăzut.

— Desigur, spuse ea.

— Pari obosită…

— Din pricina repetiţiilor.

Se simţi stânjenită sub privirea lui; nu mai avea obiceiul să fie privită cu asemenea interes minuţios.

— Ţi se pare că m-am urâţit?

— Nu. Dar eşti schimbată, spuse el.

— Poate.

— Altădată n-ai fi suportat să-ţi spun: eşti schimbată. Doreai cu ardoare să rămâi aceeaşi.

— Asta înseamnă că m-am schimbat, spuse ea.

Şi zâmbi forţat:

— Trebuie să-ţi spun la revedere, sunt aşteptată.

Îi păstră mâna o clipă în mâinile lui.

— Ne vom mai vedea? Când?

— Când vei vrea. N-ai decât să-mi telefonezi, spuse ea cu nepăsare.

Fosca o aştepta în faţa intrării teatrului.

— Iartă-mă, îi spuse ea. Am fost reţinută…

— Nu te scuza. Îmi place să aştept…

Zâmbi.

— Ce noapte frumoasă. Ne întoarcem pe jos?

— Nu. Sunt obosită.

Se urcară într-un taxi. Ea tăcea. Ar fi vrut ca el să vorbească neîmboldit, dar, tot timpul drumului, nu scoase un cuvânt. Intrară în dormitor şi ea începu să se dezbrace, dar el tot nu scotea o vorbă.

— Ce spui, Fosca? Eşti mulţumit de seara asta?

— Totdeauna îmi place să te văd jucând, răspunse el.

— Dar am jucat bine?

— Presupun.

— Presupui, spuse ea. Nu eşti sigur?

El nu răspunse.

— Fosca, ai văzut-o pe Rachel jucând, pe vremuri?

— Da.

— Juca mai bine decât mine? Mult mai bine decât mine?

El ridică din umeri:

— Nu ştiu.

— Dar trebuie să ştii, spuse ea.

— A juca bine, a juca prost, nu ştiu ce înseamnă cuvintele astea, spuse el sâcâit.

Reginei i se păru că simte cum i se goleşte inima.

— Trezeşte-te, Fosca! Adu-ţi aminte! Era o vreme când veneai să mă vezi in fiecare seară, păreai fascinat... O dată chiar mi-ai spus: aş fi vrut să plâng.

— Da, spuse Fosca.

Zâmbi cu blândeţe:

— Îmi place să te văd jucând.

— Dar de ce? Nu pentru că joc bine?

Fosca o privea cu duioşie. Spuse:

— Când joci, crezi în existenţa ta cu o credinţă pătimaşă! Am văzut asta la două sau trei femei de la ospiciu; dar ele nu credeau decât în ele. Pentru tine şi ceilalţi există şi uneori ai izbutit să mă faci şi pe mine să exist.

— Cum? spuse Régine. E tot ce-ai văzut în Rosalinde, în Berenice? Doar în asta e tot talentul pe care mi-l recunoşti?

Îşi muşcă buzele, îi venea să izbucnească în lacrimi,

— Nu-i chiar atât de rău, spuse Fosca. Nu toată, lumea izbuteşte a se preface că există.

— Dar nu e o prefăcătorie, spuse ea cu disperare. E-adevărat, exist.

— O! Nu eşti prea sigură de asta, spuse el. Dacă nu, n-ai fi stăruit atât de mult să mă iei cu tine la teatru.

— Sunt sigură! spuse ea furioasă. Exist, şi am talent, şi voi fi o mare actriţă. Eşti orb!

El zâmbi fără să răspundă.

*

— E bine aşa? întrebă Annie.

Aşeza cu grijă ananasul solzos pe banchize de îngheţată. Régine aruncă o privire asupra mesei. Totul era la locul potrivit: florile, cristalurile, pateurile, sandvişurile.

— Mi se pare că e bine, spuse.

Începu să bată cu furculiţa gălbenuşurile de ouă crude şi ciocolata topită. Recepţiile pe care le dădea Florence erau îngrijite, dar se putea evalua în cifre preţul vinurilor de marcă şi al prăjiturelelor brevetate: articole de serie luxoase şi impersonale. Régine voia să facă din serata aceasta o capodoperă cu neputinţă de copiat. Îi plăcea să primească. Toată noaptea ochii oaspeţilor vor reflecta decorul unde îşi petrecea ea viaţa, vor mânca feluri pregătite de ea, vor asculta discuri pe care ea le alesese pentru ei: toată noaptea va domni asupra plăcerilor lor. Bătea ouăle cu energie şi crema începea să se lege pe fundul compotierei. Dar în anticameră se auzea acel pas monoton care nu se mai oprea.

— Ah! Mă scoate din sărite, spuse ea.

— Vrei să mă duc să-i spun?

— Nu… N-are rost.

De o oră umbla ca un urs în cuşcă, în cuşcă pe vecie.

Ea bătea ouăle şi el umbla în lung şi-n lat; picătură cu picătură fiecare secundă se depunea neagră, plină, savuroasă pe fundul compotierei: fiecare pas se pierdea în aer fără să lase vreo urmă. Mişcarea picioarelor sale, mişcarea mâinilor sale: crema va fi mâncată, vasul spălat, nu va mai rămâne nicio urmă. *Rosalinde, Berenice,* contractul pentru *Furtuna…* Zi după zi, ea îşi clădea cu răbdare existenţa. Şi el umbla de colo până colo, ştergând paşii pe care îi făcuse mai înainte. Eu, totul se va şterge dintr-o dată…

— Am isprăvit, spuse ea. Mă duc să mă îmbrac.

Îşi trase rochia lungă de tafta neagră şi alese un colier din cutia de bijuterii. Spuse cu glas tare: „Astă seară îmi voi împleti părul în cozi”. De câtva timp căpătase obiceiul de a vorbi cu glas tare. Se auzi soneria de la intrare, invitaţii începeau să vină. Ea îşi împletea domol părul. „Astă seară vreau să le arăt adevăratul meu chip…”

Se apropie de oglindă şi îşi zâmbi. Zâmbetul îi îngheţă pe buze. Chipul acesta pe care îl îndrăgise atât de mult avea acum înfăţişarea unei măşti; nu-i mai aparţinea; şi trupul îi era străin: un manechin. Din nou vru să zâmbească, şi manechinul zâmbi în oglindă. Îşi întoarse capul: peste o clipă ar fi fost în stare să se strâmbe la ea însăşi. Deschise uşa. Lămpile mici erau aprinse, oaspeţii şedeau în fotolii sau pe divane: Sanier, Florence, Dulac, Lafôret. Fosca şedea în mijlocul lor şi le vorbea cu glas voios; Annie servea cocteiluri. Totul părea real. Ea le întinse mâna zâmbind, şi ei zâmbiră.

— Ce frumoasă eşti în rochia asta, spuse Florence.

— Ba tu eşti încântătoare.

— Cocteilurile sunt minunate.

— E o invenţie de-a mea.

Beau cocteiluri şi o priveau pe Régine. Din nou se auzi soneria de la intrare; din nou ea zâmbea, ei zâmbeau şi priveau şi ascultau. În ochii lor binevoitori, răuvoitori, captivaţi, rochia ei, obrazul ei, decorul studioului se irizau în mii de scântei. Şi totul avea totdeauna un aspect real. O recepţie strălucită. Doar dacă ea ar fi putut să nu-l privească pe Fosca…

Îşi întoarse capul. Era sigură: o ţintuia cu privirea, cu ochii lui plini de milă care o dezgoleau. Vedea manechinul, vedea comedia. Ea luă de pe masă o farfurie cu prăjituri şi o trecu prin faţa fiecăruia.

— Serviţi-vă.

Dulac muşcă dintr-o prăjitură şi gura i se umplu de cremă neagră şi densă. „E un moment din viaţa mea, gândi Régine, un preţios moment din viaţa mea în gura lui Dulac. Ei îmi aspiră viaţa prin gură, prin ochi. Şi după asta?”

— Ceva nu-i în ordine? întrebă un glas afectuos.

Era Sanier.

— Nimic nu-i în ordine, spuse Régine.

— Mâine vei semna contractul pentru *Furtuna,* premierele cu *Berenice* sunt un adevărat triumf şi zici că nimic nu merge bine?

— Caracterul meu e prost croit, spuse ea.

Chipul lui Sanier deveni grav:

— Dimpotrivă.

— Dimpotrivă?

— Nu-mi plac oamenii satisfăcuţi.

O privea cu atâta prietenie, încât în inima ei intră o licărire de speranţă. O gâtui dorinţa de a spune vorbe sincere şi de a face în aşa fel încât cel puţin această clipă să fie adevărată.

— Credeam că mă dispreţuieşti, spuse ea.

— Eu?

— Da. Când ţi-am vorbit despre Mauscot şi despre Florence, a fost ceva josnic…

— Nu cred că vreunul dintre actele dumitale poate îi josnic.

Ea zâmbi. O flacără nouă se aprindea înlăuntrul ei: „Dac-aş vrea…” Avea poftă să se simtă arzând în inima aceasta probă şi pătimaşă.

— Întotdeauna am crezut că mă judeci cu severitate.

— Te-ai înşelat.

Îl privi drept în faţă:

— În fond, ce gândeşti despre mine?

El şovăi:

— Există ceva tragic în dumneata.

— Ce?

— Gustul dumitale pentru absolut. Eşti făcută pentru a crede în Dumnezeu şi pentru a intra la mânăstire.

— Există prea mulţi aleşi, spuse ea. Prea multe sfinte. Ar fi trebuit ca Dumnezeu să nu mă iubească decât pe mine.

Dintr-o dată, flacăra se stinse. Era la câţiva paşi de ea, o cerceta. O vedea cum îl priveşte pe Sanier, cum îl priveşte pe Sanier care o privea, încercând să-i înfierbânte inima; vedea acel du-te-vino al cuvintelor şi al privirilor, jocul oglinzilor, oglinzile goale reflectând una în alta doar vidul lor. Întinse mâna spre o cupă de şampanie:

— Mi-e sete, spuse ea.

Goli cupa, o umplu iarăşi. Roger ar fi spus: „Nu mai bea” şi ea ar fi băut şi ar fi fumat şi capul i-ar fi devenit

greu de scârbă, de revoltă şi de zgomot. Dar el nu spunea nimic, pândea, gândea: „Încerci tu, încerci tu…” Şi era adevărat. Încerca: jocul de-a stăpâna casei, jocul de-a gloria, jocul de-a seducţia, toate astea nu erau decât un singur joc: jocul de-a existenţa.

— Te distrezi bine! spuse ea.

— Trece timpul, spuse el.

— Îţi baţi joc de mine. Dar nu mă intimidezi!

Îl privi provocator. În ciuda lui, în ciuda zâmbetului lui compătimitor, voia să mai simtă încă o dată arsura vieţii; putea să-şi smulgă veşmintele şi să danseze goală, putea s-o ucidă pe Florence: ceea ce s-ar întâmpla după aceea n-avea nicio importanţă. Chiar şi numai pentru un minut, chiar şi numai pentru o secundă, ar fi o flacără care spintecă noaptea. Începu să râda. Dacă distrugea într-o clipă trecutul şi viitorul, ar fi cu adevărat sigură că acest minut exista. Sări pe canapea, ridică cupa şi spuse cu glas puternic:

— Dragii mei prieteni…

Toate feţele se întoarseră spre ea.

— …A sosit clipa să vă spun de ce v-am adunat în astă seară. Nu pentru a sărbători semnarea contractului pentru *Furtuna…*

Îi zâmbi lui Dulac.

— Iartă-mă, domnule Dulac, nu voi semna acest contract.

Chipul lui Dulac se înăspri, şi ea zâmbi triumfătoare, în toţi ochii citea uluirea.

— Nu voi turna acest film şi niciun alt film. Abandonez *Berenice.* Mă retrag din teatru. Beau pentru sfârşitul carierei mele.

Un minut, numai un minut. Exista. O priveau fără să înţeleagă şi le era puţin teamă; era fulgerul, torentul, avalanşa, hăul deschis deodată la picioarele lor şi de unde se urca neliniştea. Exista.

— Régine, ai înnebunit, spuse Annie.

Toţi vorbeau, îi vorbeau: de ce? e oare cu putinţă? nu poate fi adevărat. Şi Annie se agăţa de braţul ei, cu faţa

răvăşită.

— Beţi împreună cu mine, spuse Régine. Beţi pentru sfârşitul carierei mele.

Bău şi începu să râdă tare.

— Un sfârşit frumos.

Îl privi, îl sfidă: ardea, exista. Lăsă să-i cadă mâna şi cupa se sparse pe jos. El zâmbea şi ea era goală până la os. El îi smulgea toate măştile, până şi gesturile, cuvintele, zâmbetele; nu mai era decât o fâlfâire de aripi în mijlocul vidului. „Încerci tu, încerci tu…” Şi mai vedea şi de ce încerca ea: în spatele cuvintelor, gesturilor, zâmbetelor, în toţi aceeaşi impostură, acelaşi vid.

— Ah! spuse ea râzând. Ce comedie!

— Régine, ai băut prea mult, spuse Sanier cu blândeţe în glas. Vino să te odihneşti.

— N-am băut deloc, îi răspunse ea pe un ton vesel. Văd limpede.

Îl arătă pe Fosca eu degetul, râzând mereu.

— Văd prin ochii lui.

Râsul i se frânse. Prin ochii lui, vedea pătrunzător această nouă comedie, comedia râsului lucid şi a cuvintelor fără speranţă. Cuvintele i se uscară în gâtlej. Totul se stinse. Rămaşi afară, ceilalţi tăceau.

— Vino să te odihneşti, spunea Annie.

— Vino, spunea Sanier.

Îi urmă.

— Fă-i să plece, îi spuse lui Annie. Fă-i să plece pe toţi.

Adăugă cu mânie:

— Şi voi doi, lăsaţi-mă în pace!

Rămase nemişcată în mijlocul camerei, apoi se răsuci pe călcâie, pierdută; privi măştile negre de pe pereţi, statuetele de pe gheridon, şi marionetele vechi în teatrul lor minuscul: tot trecutul meu şi îndelungata dragoste de mine însămi se află în aceste bibelouri preţioase. Şi nu sunt nimic altceva decât nişte obiecte de bazar! Azvârli măştile pe jos.

— Obiecte de bazar! repetă cu glas tare călcându-le

în picioare. Aruncă pe jos statuetele, marionetele. Le călca în picioare; strivea toate minciunile.

Cineva o atinse pe umăr.

— Régine, spuse Fosca. La ce bun?

— Nu mai vreau minciuni în jurul meu, spuse ea.

Se prăvăli pe un scaun şi îşi lăsă capul în mâini. Era îngrozitor de obosită.

— Eu însămi sunt o minciună, spuse ea.

Se lăsă o lungă tăcere, după care el spuse:

— Am să plec.

— Să pleci? Unde?

— Departe de tine. Mă vei uita şi vei putea reîncepe să trăieşti.

Îl privi înspăimântată. Nu mai era nimic. Trebuia ca el să rămână lângă ea.

— Nu, spuse. E prea târziu. Nu voi uita niciodată. Nu voi uita nimic.

— Régine, biata de tine! Ce-i de făcut?

— Nu-i nimic de făcut. N-ai să pleci.

— N-am să plec.

— Niciodată, spuse ea. Nu trebuie să mă părăseşti niciodată.

Îi înlănţui gâtul cu braţele, îşi apăsă buzele pe buzele lui şi îşi strecură limba în gura lui. Mâinile lui Fosca o strânseră şi ea fremătă. Altădată, cu ceilalţi bărbaţi, nu simţea decât mângâierile, nu le simţea şi mâinile; pe când mâinile lui Fosca existau, şi Régine nu mai era decât o pradă. Febril, îşi aruncă hainele, ca şi când şi el ducea lipsă de timp, ca şi când fiecare secundă ar fi devenit un tezaur care nu trebuia risipit. O înlănţui cu braţele şi o pală de foc se ridică în ea, măturând cuvintele, imaginile: nimic nu mai rămase pe pat decât un mare fior negru. Era în ea, şi ea era prada acestei dorinţe vechi cât pământul, acestei dorinţe sălbatice şi noi pe care ea singură o putea potoli, şi care nu era dorinţa faţă de ea, ci faţă de tot: ea era dorinţa, vidul fierbinte, absenţa densă, ea era tot. Clipa ardea, veşnicia era învinsă. încordată, crispată într-o patimă de aşteptare şi de nelinişte, respira, în acelaşi ritm

gâfâit ca şi Fosca. El gemu şi ea îşi înfipse unghiile în carnea Iui, sfâşiată de spasmul triumfător, fără speranţă, prin care totul se încheia şi totul se destrăma, smulsă din pacea fierbinte a tăcerii, aruncată din nou cu totul în ea însăşi, Régine, inutilă, trădată. Îşi trecu mâna peste fruntea năduşită, dinţii îi clănţăneau.

— Régine, spuse el blând.

Îi săruta părul, o mângâia pe obraji.

— Dormi, spuse el. Ne-a fost îngăduit somnul.

Atâta tristeţe din glasul lui o împinse să deschidă ochii, să-i vorbească: oare nu era niciun leac? Dar el îi citea gândurile prea repede, bănuia în spatele lui prea multe alte nopţi, prea multe alte femei. Se întoarse şi îşi cufundă obrazul în pernă.

Când Régine deschise ochii, abia se crăpa de ziuă. Întinse braţul de-a latul patului. Nu era nimeni lângă ea. Strigă:

— Annie!

— Da, Régine.

— Unde e Fosca?

— A ieşit, spuse Annie.

— A ieşit? La ora asta? Unde s-a dus?

Annie îşi ferea privirea.

— Ţi-a lăsat o vorbă.

Luă biletul; nimic altceva decât un capăt de hârtie împăturit în două:

Adio, dragă Régine, uită că exist. La urma urmelor, numai tu exişti şi eu nu însemn nimic.

— Unde s-a dus? întrebă ea.

Sări din pat şi începu să se îmbrace în grabă.

— E cu neputinţă! Doar i-am spus să nu plece.

— A plecat astă noapte, spuse Annie.

— Şi de ce l-ai lăsat să plece? De ce nu m-ai trezit, spuse Régine prinzând-o pe Annie de braţ. Spune-mi, eşti o idioată? De ce?

— Nu ştiam.

— Ce nu ştiai? Ţi-a dat biletul ăsta, l-ai citit?

O privi pe Annie cu mânie.

— L-ai lăsat să plece dinadins; ştiai şi l-ai lăsat să plece. Putoare! Putoare!

— Da, zise Annie. E-adevărat. Trebuia să plece: pentru binele dumitale.

— Binele meu! exclamă Régine. A! Amândoi aţi uneltit împreună pentru binele meu!

O zgâlţâi pe Annie.

— Unde-i?

— Nu ştiu.

— Nu ştii!

Régine o privi ţintă pe Annie; se gândi: „Dacă ea nu ştie, nu-mi rămâne decât să mor”. Dintr-un salt ajunse la fereastră.

— Spune-mi unde este, dacă nu mă arunc pe fereastră,

— Régine!

— Nu te mişca sau de nu, sar. Unde-i Fosca?

— La Lyons, în hanul unde aţi petrecut trei zile împreună.

— E-adevărat? întrebă Régine neîncrezătoare. De ce ţi-ar fi spus?

— Am vrut să ştiu, răspunse Annie. Mi-era… Mi-era teamă de dumneata.

— Aşa deci, ţi-a cerut sfatul! spuse Régine.

Îşi trase mantoul pe mâneci.

— Mă duc să-l caut.

— Am să mă duc eu să-l caut, spuse Annie. Diseară trebuie să te duci la teatru…

— Am spus ieri că renunţ la teatru.

— Dar băuseşi. Lasă-mă pe mine să mă duc. Îţi făgăduiesc că am să ţi-l aduc înapoi.

— Vreau să-l aduc înapoi singură, spuse Régine.

Trecu pragul.

— Şi dacă nu-l găsesc, n-ai să mă mai vezi niciodată, spuse ea.

*

Fosca şedea la o masă mică de pe terasa hanului; alături de el era o sticlă de vin alb; fuma. Când o zări pe Régine, zâmbi, deloc mirat.

— Ah! Ai şi venit! spuse. Biata Annie! N-a rezistat mult.

— Fosca, de ce ai plecat?

— Annie mi-a cerut-o.

— Ea ţi-a cerut-o!

Régine se aşeză în faţa lui Fosca şi spuse mânioasă:

— Dar eu ţi-am cerut să rămâi!

El zâmbi:

— De ce ar fi trebuit să mă supun ţie?

Régine îşi turnă un pahar de vin şi bău cu nesaţ; mâinile îi tremurau.

— Nu mă mai iubeşti? îl întrebă.

— O iubesc şi pe ea, spuse el blând.

— Nu în acelaşi fel.

— Cum aş putea face o deosebire? Biata Annie.

O greaţă cumplită se urcă spre buzele Reginei: pe câmp, milioane de fire de iarbă, toate egale, toate asemenea…

— A fost o vreme când pentru tine doar eu singură existam…

— Da, Şi-apoi mi-ai deschis ochii…

Ea îşi ascunse obrajii în mâini. Un fir de iarbă, nimic mai mult decât un fir de iarbă. Fiecare se credea deosebit de ceilalţi; fiecare se credea mai grozav; şi toţi se înşelau; se înşelase şi ea ca şi ceilalţi.

— Întoarce-te, spuse ea.

— Nu, răspunse el. N-are rost. Am crezut că aş putea redeveni încă o dată un om: mi s-a mai întâmplat, după alte căderi în somn. Dar iată că nu mai pot.

— Să mai încercăm.

— Sunt prea obosit.

— Atunci sunt pierdută.

— Da, pentru tine e-o nenorocire, spuse el.

Se aplecă spre ea.

— Îmi pare rău. M-am înşelat. N-ar fi trebuit să mă

mai înşel, spuse el râzând uşurel. Nu mai am vârsta când te poţi înşela. Dar cred că lucrul acesta nu poate fi evitat. Şi când voi avea zece mii de ani în plus, tot mă voi înşela: oamenii nu fac progrese.

Îl prinse pe Fosca de mâini.

— Îţi cer douăzeci de ani din viaţa ta. Douăzeci de ani! Ce înseamnă asta pentru tine?

— A! Nu înţelegi, spuse el.

— Nu, nu înţeleg! În locul tău, aş încerca să le vin oamenilor în ajutor; în locul tău…

El o opri:

— Nu eşti în locul meu.

Ridică din umeri:

— Nimeni nu-şi poate închipui, doar ţi-am spus: nemurirea este un blestem.

— Tu faci din ea un blestem.

— Nu, am luptat, spuse el. Nici nu ştii cât am luptat!

— Dar de ce? întrebă ea. Explică-mi.

— E cu neputinţă. Ar trebui să-ţi povestesc totul.

— N-ai decât! Povesteşte, spuse ea. Avem tot timpul, nu-i aşa, avem tot timpul?

— La ce bun? spuse el.

— Fă asta pentru mine, Fosca. Va fi poate mai puţin îngrozitor când voi înţelege.

— Mereu aceeaşi poveste, spuse el. Nu se va schimba niciodată. Va trebui s-o târăsc după mine, la nesfârşit.

Privi în jurul lui.

— Bine. Am să ţi-o povestesc, spuse el.

Partea întâi

M-am născut în Italia, la 17 mai 1279, într-un palat din oraşul Carmona. Mama a murit la scurtă vreme după naşterea mea. Am fost crescut de tata, care m-a învăţat să încalec pe cal şi să trag cu arcul; educaţia mea a fost încredinţată unui călugăr care s-a străduit să-mi vâre în cap teama de Dumnezeu. Dar încă din fragedă copilărie nu-mi păsa decât de pământ şi nu mă temeam de nimic.

Tata era un bărbat frumos şi puternic, îl admiram. Când îl vedeam trecând pe Francesco Rienzi cu picioarele lui crăcănate călare pe un cal negru, întrebam plin de mirare:

— De ce-i el stăpânul Carmonei?

Tata mă privea cu un aer grav:

— Nu dori niciodată să-i iei locul, îmi răspundea.

Poporul îl ura pe Francesco Rienzi. Se spunea că poartă pe sub haine o tunică groasă de zale, şi veşnic avea zece străji în juru-i. În odaia lui; la picioarele patului, zăcea un sipet mare încuiat cu trei lacăte, şi sipetul acesta era doldora de aur. Îi învinuia de trădare pe nobilii oraşului, unul după altul, şi le confisca bunurile: un eşafod era ridicat în piaţa mare şi de câteva ori pe lună un cap se rostogolea pe caldarâm. Lua deopotrivă şi banul săracului, şi al bogatului. Când mă plimbam cu bătrâna mea doică, îmi arăta cocioabele din mahalaua boiangiilor, copiii murdări la fund, cerşetorii aşezaţi ciorchine pe treptele catedralei şi îmi spunea:

— Numai ducele poartă vina pentru toată mizeria asta.

Carmona se ridica pe vârful unei stânci sterpe, şi în pieţele ei nu exista nicio fântână. Oamenii se duceau pe jos în câmpie să umple burdufele şi apa costa la fel de scump ca şi pâinea.

Într-o dimineaţă clopotele catedralei bătură dangătul

de moarte şi faţadele caselor se acoperiră cu pânză neagră. Alături de tatăl meu, pe cal, urmărirăm cortegiul care îl ducea spre ultimul lăcaş pe Francesco Rienzi. Bertoldo Rienzi, înveşmântat în negru din cap până în picioare, se afla în capul cortegiului funebru: umbla zvonul că îşi otrăvise fratele.

Uliţele Carmonei răsunară de zarva unei zile de sărbătoare; eşafodul ridicat în faţa palatului fu dărâmat; în alaiuri magnifice, seniorii înveşmântaţi în mătăsuri şi brocarturi călăreau pe străzi; turniruri se desfăşurau în piaţa mare; până în câmpie răzbătea sunetul comorilor, lătratul voios al câinilor: seara, palatul ducal strălucea în mii de lumini. Dar în temniţe trăgeau să moară cu încetul târgoveţii bogaţi şi nobilii cărora Bertoldo le confiscase averile. Sipetul cu trei lacăte era mereu gol; neîncetat biruri noi loveau în meşteşugarii amarâţi şi, în magherniţele răspândind miasme pestilenţiale, copiii se băteau pentru un codru de pâine neagră. Poporul îl ura pe Bertoldo Rienzi.

Adesea, noaptea, prietenii lui Pietro d'Abruzzi se adunau în casa tatălui meu şi şopoteau la lumina torţelor; în fiecare zi se iscau încăierări între partizanii lui şi cei ai lui Rienzi. Până şi copiii din Carmona erau împărţiţi în două clanuri şi, sub metereze, printre mărăcini şi stânci ne băteam eu pietre; unii strigau: „Trăiască ducele!" şi ceilalţi: „Jos cu tiranul!" Ne băteam straşnic, dar niciodată nu m-au putut satisface aceste jocuri; adversarul doborât la pământ se ridica în picioare, morţii înviau; a doua zi după lupte, învingători şi învinşi se trezeau nevătămaţi; nu erau decât simple jocuri şi mă întrebam cu nerăbdare:

— Multă vreme voi mai rămâne copil?

Aveam cincisprezece ani când focuri de sărbătoare se aprinseră la toate răspântiile. Pietro d'Abruzzi îl înjunghiase pe Bertoldo Rienzi pe treptele palatului ducal şi mulţimea îl purta in triumf. Din balcon, vorbi poporului, făgăduind o uşurare a neajunsurilor. Porţile temniţelor se deschiseră, foştii magistraţi erau destituiţi, clica lui Rienzi alungată în afara cetăţii. Timp de mai multe săptămâni

lumea dănţui în pieţe, chipurile străluceau de voioşie şi în casa tatălui meu se vorbea, cu glas tare. Îl priveam fermecat pe Pietro d'Abruzzi care străpunsese inima unui bărbat cu un pumnal adevărat şi care îşi mântuise oraşul de pacoste.

Un an mai târziu nobilii din Carmona îmbrăcându-şi din nou armurile grele se repeziră în galop de-a curmezişul câmpiei; împinşi de clica exilaţilor, genovezii le invadaseră teritoriile. Zdrobiră armata noastră şi Pietro d'Abruzzi fu ucis cu o lovitură de lance. Sub cârmuirea lui Orlando Rienzi, Carmona deveni vasala Genevei. La începutul fiecărui anotimp, care încărcate cu aur coborau din piaţa mare şi furia punea stăpânire pe inimile noastre când le priveam cum dispăreau luând calea mării. Ziua şi noaptea războaiele de ţesut zumzăiau în fundul atelierelor întunecoase, şi totuşi târgoveţii din oraş umblau în picioarele goale, înveşmântaţi în robe zdrenţuite.

— Nu se poate face nimic? întrebam eu.

Tata şi Gaetano d'Agnolo clătinau din cap, tăcuţi. Vreme de trei ani, zi de zi, puneam aceeaşi întrebare şi ei clătinau din cap. În sfârşit, Gaetano d'Agnolo zâmbi.

— Poate, spuse el, poate e ceva de făcut.

Orlando Rienzi purta pe sub tunică o cămaşă de zale; îşi petrecea aproape toate zilele în spatele unei ferestre cu gratii din palatul său; când ieşea, douăzeci de străji erau în jurul lui; servitori anume îi gustau vinul din cupă, carnea din felurile de mâncare. Cu toate acestea, într-o duminică dimineaţa, pe când asculta slujba în catedrală, ostaşii din escorta lui fiind tocmiţi dinainte, patru tineri se năpustiră asupra lui şi îi tăiară beregata: erau Jacopo d'Agnolo, Leonardo Vezzani, Lodovico Pallaio şi eu. I-am târât trupul în piaţa din faţa catedralei şi l-am aruncat mulţimii, care îl sfâşie în bucăţele, în timp ce bătea clopotul de alarmă. Deodată toţi târgoveţii din Carmona apărură înarmaţi pe uliţe. Genovezii şi partizanii lor pieriră în măcel.

Tata refuză să ia puterea şi îl aşezarăm în fruntea cetăţii pe Gaetano d'Agnolo. Era un bărbat cinstit şi prudent. Negociase în taină cu condotierul Pietro Faenza,

ale cărui armate veniră grabnic să se înşiruie la picioarele zidurilor cetăţii. Sprijiniţi de aceste trupe mercenare, îi aşteptarăm neînfricaţi pe genovezi. Atunci pentru prima oară în viaţa mea, am luat parte la o adevărată bătălie între bărbaţi. Morţii nu mai înviau, învinşii fugeau în derută, fiecare lovitură pe care o dădeam cu lancea salva Carmona. În ziua aceea aş fi murit zâmbind, sigur că îi dăruisem cetăţii mele un viitor triumfal.

Zile întregi focurile arseră la răspântii, oamenii dansară în pieţe, şi procesiuni făcură înconjurul zidurilor de apărare aducând slavă lui Dumnezeu. Apoi ţesătorii începură să ţească iarăşi, cerşetorii să cerşească şi sacagiii să străbată uliţele, sub povara burdufelor cu apă. Grâul creştea prost în câmpia pustiită şi pâinea pe care o mânca poporul era neagră. Târgoveţii purtau încălţări şi robe de postav nou, foştii magistraţi erau destituiţi, dar altă schimbare nu se petrecuse în Carmona.

— Gaetano d'Agnolo este prea bătrân, îmi spunea adesea, sâcâit, Leonardo Vezzani.

Leonardo era prietenul meu; era neîntrecut la toate exerciţiile corporale şi simţeam în el o fărâmă din focul care mă mistuia. Într-o seară, la un ospăţ unde fusesem poftiţi, îl înhăţarăm pe bătrânul Gaetano şi îl silirăm să abdice. Fu trimis în surghiun împreună cu fiul său, şi Leonardo Vezzani luă puterea în mână.

Poporul nu mai aştepta nimic din partea lui Gaetano; primi cu bucurie naşterea unei noi speranţe. Vechii magistraţi erau înlocuiţi cu oameni noi şi în pieţe se desfăşurara serbări. Era într-o primăvară, migdalii înfloreau în câmpie şi niciodată cerul nu păruse atât de albastru. Adesea urcam călare dealurile care stăvileau zarea şi priveam vasta întindere verde şi trandafirie care se pierdea la poalele altei linii de dealuri albăstrii. Mă gândeam: „În spatele acestui deal există alte câmpii, şi alte dealuri". Şi apoi priveam Carmona cocoţată pe stâncă, sumeţindu-şi ţepii celor opt turnuri mândre: aici bătea inima lumii neţărmurite, şi în curând oraşul meu avea să-şi împlinească soarta.

Trecură anotimpurile şi iarăşi înfloriră migdalii. Serbări se desfăşurau sub cerul albastru; dar nicio fântână nu ţâşnea în pieţe, cocioabele vechi rămâneau în picioare, şi uliţele late şi netede, palatele albe nu existau decât în visurile mele. L-am întrebat pe Vezzani:

— Ce aştepţi?

Mă privi uimit:

— Nu aştept nimic.

— Ce aştepţi ca să treci la fapte?

— N-am trecut la fapte? mă întrebă el.

— De ce-ai luat puterea dacă nu faci nimic?

— Am luat-o, o am; asta mi-e de ajuns.

— Ah! am spus eu cu aprindere. Dacă eram în locul tău!

— Ce-ai fi făcut?

— Aş fi încheiat alianţe solide pentru. Carmona, aş fi purtat războaie, i-aş fi mărit teritoriul, aş fi zidit palate…

— Toate astea ar cere mult timp, spuse Vezzani.

— Tu doar ai timp.

Chipul i se întunecă:

— Ştii bine că nu.

— Poporul te iubeşte.

— N-o să mă iubească multă vreme.

Îmi puse o mână pe umăr.

— Marile fapte despre care îmi vorbeşti ar avea nevoie de ani de zile pentru a fi duse la îndeplinire!

Şi câte jertfe ar cere la început! Oamenii ar ajunge repede să mă urască şi să mă răpună.

— Te poţi apăra.

— Nu vreau să semăn cu Francesco Rienzi, spuse el. Dealtfel ştii bine că orice măsură de prevedere e fără rost.

Zâmbi cu acel surâs care îmi plăcea mie:

— Nu mă tem de moarte. Cel puţin, câţiva ani, voi fi trăit.

Spunea adevărul; era osândit: doi ani mai târziu, Gianfredo Massigli le porunci zbirilor săi să-l stranguleze; era un bărbat viclean, care îi ii trase de partea sa pe nobilii din Carmona acordându-le mari privilegii; nu cârmuia nici

mai bine, nici mai rău decât un altul; oricum, cine speră ca un om să poată păstra frânele cetăţii în mâinile sale destul de multă vreme pentru a-i dărui prosperitate şi glorie?

Tata îmbătrânea; îmi ceru să mă căsătoresc cât mai rămânea pe lumea asta spre a le putea zâmbi nepoţilor. M-am însurat cu Catarina d'Alonzo, o tânără nobilă, frumoasă şi cucernică, al cărei păr lucea ca aurul curat; mi-a dăruit un fiu, căruia i-am pus numele de Tancredi. Puţin timp după aceea tata a murit. A fost înmormântat în cimitirul care domină Carmona. Priveam cum coboară în groapă sicriul în care zăcea propriul meu trup secătuit, trecutul meu inutil, şi în jurul inimii mele simţeam strângându-se o menghină. „Voi muri oare ca şi el, fără să fi făcut nimic?" În zilele următoare, când îl vedeam trecând călare pe Gianfredo Massigli, mâna mi se încleşta pe garda săbiei; dar mă gândeam: „Totul este fără rost, pentru că şi pe mine mă vor ucide la rândul meu".

La începutul anului 1311, genovezii porniră război împotriva Florenţei; erau bogaţi, puternici şi roşi de ambiţie; supuseră Pisa, voiau să devină stăpâni peste toată Italia de miazănoapte, şi poate că planurile lor ambiţioase ţinteau şi mai departe. Pretinseră să ne aliem cu ei spre a putea zdrobi Florenţa mai uşor şi spre a ne înrobi: cereau bărbaţi, cai, merinde, nutreţ şi liberă trecere peste pământurile noastre. Gianfredo Massigli îl primi cu mare pompă pe ambasadorul lor; se zicea că genovezii erau gata să-i cumpere sprijinul cu aur şi el era un om lacom.

În 12 februarie, la ora două după-amiază, când un alai măreţ îl escorta spre câmpie pe trimisul genovezilor, Gianfredo Massigli trecând călare pe sub ferestrele mele primi o săgeată în inimă: eram cel mai bun arcaş din Carmona. În aceeaşi clipă oamenii mei se răspândiră în oraş strigând: „Moarte genovezilor!" şi târgoveţii pe care îi vestisem în taină năvăliră în palatul ducal. Seara eram principele Carmonei.

I-am înarmat pe toţi bărbaţii; ţăranii au părăsit câmpia şi s-au adăpostit în spatele meterezelor, luând cu ei grâul şi vitele lor; am trimis soli la condotierul Carlo

Malatesta spre a-l chema în ajutorul nostru.

Şi am închis porţile Carmonei.

*

— Lasă-i la casele lor, spuse Catarina. Pentru numele lui Dumnezeu, de dragul meu, în numele copilului nostru, lasă-i la casele lor.

Căzu în genunchi dinaintea mea, lacrimile îi curgeau pe obrajii plini de pete roşii. Mi-am aşezat mâna pe părul ei. Păru-i devenise spălăcit şi îi cădea, ochii erau lipsiţi de culoare, trupul slab şi cenuşiu în roba de bumbac.

— Catarina, ştii bine că hambarele sunt goale!

— Nu se cade, nu-i cu putinţă, spuse ea cu glas pierdut.

Mi-am întors capul. Prin fereastra crăpată intra în palat aerul rece al uliţelor şi tăcerea. În tăcere, cortegiul negru venea în jos pe strada mare, şi oamenii, în picioare pe pragul caselor sau aplecaţi la ferestre, îl priveau cum trece în tăcere. Nu se auzeau decât paşii docili ai mulţimii şi tropotul metalic al cailor.

— Lasă-i la casele lor, spuse ea.

L-am privit pe Giovanni, apoi pe Ruggero.

— Mai există şi altă cale?

— Nu, spuse Giovanni.

Ruggero dădu din cap:

— Nu.

— Atunci de ce nu mă alungaţi şi pe mine? întrebă Catarina.

— Tu eşti soţia mea, i-am răspuns.

— Sunt o gură în plus. Locul meu este lângă ei. Ah! Ce laşă sunt.

Îşi ascunse faţa în mâini.

— Doamne! Iartă-ne nouă, Doamne! Iartă-ne!

Coborau din cetăţuie, urcau din marginea oraşului.

Un soare îngheţat aurea acoperişurile de ţigle trandafirii cu crăpături de umbră neagră între ele. Din fiecare crăpătură, înaintau în grupuri mici, înconjuraţi de

jandarmi călare.

— Doamne! Iartă-ne. Doamne! Iartă-ne.

— Încetează cu jelaniile astea, i-am spus. Ştiu că Dumnezeu ne apără.

Catarina se ridică şi se apropie de fereastră.

— Uite-i pe toţi oamenii ăştia! spuse ea. Privesc şi tac!

— Vor să salveze Carmona, spun eu. Îşi iubesc oraşul.

— Nu ştiu ce vor să facă genovezii cu nevestele lor?

Cortegiul se revărsa în piaţă: femeile, copiii, bătrânii şi ologii; veneau puhoi din uliţele de sus şi din uliţele de jos; ţineau în mâini boccele; nu-şi pierduseră încă orice nădejde; unele femei aveau spinarea încovoiată sub povară, ca şi când de cealaltă parte a meterezelor, velinţele, oalele şi amintirile fericite mai puteau sluji la ceva. Jandarmii le opriseră caii şi, în spatele acestui stăvilar, marele bazin trandafiriu se umplea încet de o mulţime mută şi neagră de oameni.

— Raimundo, trimite-i la vetrele lor, îmi spuse Catarina. Genovezii nu-i vor lăsa să treacă. Vor muri cu toţii de foame şi de frig în şanţurile de apărare.

— Ce li s-a împărţit azi dimineaţă soldaţilor? am întrebat.

— O fiertură de tărâţe şi o supă de ierburi, spuse Ruggero.

— Şi astăzi intrăm în iarnă! Pot eu să-mi fac griji pentru femei şi bătrâni?

Am privit pe fereastră. „Maria, Maria!” Un strigăt sfâşia tăcerea. Striga un tânăr; străbătu piaţa de-a curmezişul, se năpusti pe sub burţile cailor şi despică mulţimea în două. „Maria!” Doi soldaţi îl înşfăcară şi îl azvârliră de cealaltă parte a stăvilarului. El se zbătea.

— Raimundo! strigă Catarina. Raimundo, ar fi mai bine ca oraşul să se predea.

Se agăţa cu amândouă mâinile de gratiile ferestrei; ai fi zis că avea să cadă, strivită de o povară prea grea.

— Ştii ce au făcut din Pisa? am spus. I-au ras zidurile, i-au dus pe toţi oamenii în robie. Mai bine să-ţi tai un braţ

decât să mori de tot.

Am privit turnurile înalte de piatră albă care se ridicau semeţ deasupra acoperişurilor trandafirii. „Dacă nu le predăm Carmona, nu vor putea niciodată s-o cucerească."

Soldaţii îi dăduseră drumul tânărului, care acum şedea ţeapăn sub ferestrele palatului; ridică fruntea şi strigă: „Moarte tiranului!" Nimeni nu se clinti. Clopotele catedralei începură să bată: ca la mort. Catarina se întoarse spre mine.

— Unul dintre ei te va ucide, spuse repezit.

— Ştiu, i-am răspuns.

Mi-am lipit fruntea de geam. „Mă vor ucide", Simţeam pe piept răceala cămăşii de zale. Toţi purtaseră o cămaşă de zale şi niciunul dintre ei nu domnise mai mult de cinci ani. Acolo sus, în podul îngheţat, închişi între alambicurile şi filtrele lor, medicii căutau de luni întregi, dar până acum nu găsiseră nimic. Ştiam că nu vor găsi nimic niciodată. Eram osândit la moarte.

— Catarina, i-am spus. Jură-mi că dacă mor nu vei preda oraşul.

— Nu, spuse ea, nu voi jura.

M-am îndreptat spre cămin. Tancredi era culcat pe covor în faţa firavului foc de vreascuri; se juca cu câinele. L-am luat în braţe; era trandafiriu şi blond, semăna cu maică-sa; era un copilaş. L-am aşezat din nou pe jos, fără să scot o vorbă. Eram singur.

— Tată, spuse Tancredi. Mă tem să nu se fi îmbolnăvit Kunak. Pare abătut.

— Bietul Kunak, am spus. E foarte bătrân.

— Dacă moare Kunak, o să-mi dai un alt câine?

— Nu mai e niciun câine în Carmona, i-am spus.

M-am înapoiat la fereastră. Bătea clopotul de moarte şi mulţimea neagră se unduia. Fără o vorbă, fără un gest, oamenii priveau cum trec taţii şi mamele lor, nevestele şi copiii lor. Turma resemnată cobora încet spre metereze.

— Atâta vreme cât voi fi aici, nu se vor pleca, mă gândeam.

Un frig imens mi se strecură în inimă. „Voi rămâne aici destul de multă vreme?”

— Trebuie să înceapă slujba, am spus.

— Ah! Acum vă rugaţi pentru ei, spuse Catarina. Bărbaţii se vor ruga în timp ce genovezii le vor necinsti nevestele!

— Ceea ce fac, trebuie făcut! am spus.

M-am apropiat de ea.

— Catarina…

— Nu mă atinge, spuse ea.

Le-am făcut semn lui Giovanni şi lui Ruggero.

— Să mergem.

Albă, roşie, verde, aurie, veselă ca o dimineaţă de pace, catedrala strălucea în capătul de sus al străzii mari. Clopotele băteau dangăt de moarte şi bărbaţii în robe întunecate urcau în tăcere spre biserică; până şi chipurile lor erau mute; mă priveau cu ochi lipsiţi de ură şi de speranţă. Firmele ruginite de deasupra dughenelor închise scârţâiau în bătaia vântului. Nu mai rămăsese un fir de iarbă printre pietrele caldarâmului, nicio urzică la temelia zidurilor. Am urcat treptele de marmură şi m-am întors.

La poalele stâncii năpădite de mărăcini pe care se ridica cetatea Carmona se zăreau, printre măslinii argintii, corturile roşii ale genovezilor. Un puhoi negru se revărsa în afara oraşului, cobora dealul şi se îndrepta spre câmpie.

— Crezi că genovezii îi vor primi? spuse Giovanni.

— Nu, i-am răspuns.

Am trecut pragul catedralei. Clinchetul armelor se împletea cu imnul funebru care răsuna sub bolţile de piatră. Când Lorenzo Vezzani păşea printre florile şi draperiile stacojii, în jurul lui nu era picior de străjer, şi zâmbea; nu se gândea la moarte şi murise sugrumat. Am îngenuncheat. Zăceau toţi sub lespezile altarului: Francesco Rienzi, mort otrăvit, Bertoldo Rienzi, mort asasinat, Pietro d’Abruzzi, ucis de-o lovitură de lance, şi Orlando Rienzi, Lorenzo Vezzani, Gianfredo Massigli, precum şi bătrânul Gaetano d’Agnolo, care murise de bătrâneţe în surghiun… Era un loc gol alături de ei. Mi-am

plecat capul. Peste câtă vreme?

Preotul se ruga cu glas stins, în genunchi la picioarele altarului, şi voci grave se înălţau spre bolţi. Mi-am strâns fruntea în mâinile înmănuşate. Un an? O lună? Străjerii stăteau în picioare în spatele meu; dar în spatele lor începea vidul: doar oameni, fiinţe slabe şi trădătoare, între vid şi mine. Pe la spate, aşa va fi… Mi-am strâns fruntea şi mai tare; nu trebuia să întorc capul; nu trebuia ca oamenii să ştie. *Miserere nobis… Miserere nobis…* Va fi aceeaşi înşiruire monotonă de rugăciuni şi catafalcul negru presărat cu lacrimi de argint se va ridica chiar în locul acesta. Şi lupta pe care o duceam de trei ani nu va sluji la nimic. Dacă întorc capul, or să mă socotească un laş; nu sunt un laş. Dar nu vreau să mor fără să fi făcut nimic.

— Doamne! am spus. Lasă-mă să trăiesc!

Murmurul rugăciunilor se umfla şi descreştea ca vuietul mării; urcau ele oare până la Dumnezeu? Era adevărat că pe morţi îi aşteaptă o viaţă în ceruri? Mă gândeam: nu voi mai avea nici mâini, nici glas; voi vedea cum Carmona îşi deschide porţile, îi voi vedea pe genovezi dărâmându-ne turnurile şi nu voi putea face nimic. Ah! Sper că preoţii mint şi că voi muri de tot!

Glasurile tăcură. O halebardă bătu în lespezi. Am ieşit din biserică; lumina m-a orbit. O clipă am rămas locului în capul scării mari. Niciun olog nu cerşea, niciun copil nu se mai juca pe trepte. Marmura lustruită sclipea sub razele soarelui. Acolo, departe, coasta dealului era pustie; în jurul corturilor roşii se zărea o forfotă nelămurită. Mi-am ferit ochii. Ce se petrecea în câmpie, ce se petrecea în ceruri, nu mă privea. Femeilor şi copiilor le e dat să se întrebe: ce fac ei oare? vor ţine piept încă multă vreme? Carlo Malatesta va sosi la primăvară? ne va scăpa Dumnezeu? Eu nu aşteptam nimic. Ţineam închise porţile Carmonei şi nu aşteptam nimic.

Încet, am coborât iarăşi spre palat. O tăcere grea ca un blestem strivea oraşul. Şi m-am gândit: Sunt aici, şi nu voi mai fi aici, nu voi mai fi nicăieri; pe la spate, aşa va fi, şi nici nu voi apuca să ştiu că s-a întâmplat. Apoi m-am

gândit pătimaş: Nu, e cu neputinţă; n-o să mi se întâmple mie! M-am întors spre Ruggero:

— Urc până la pod, i-am spus.

M-am căţărat pe scara răsucită, am luat o cheie de la cingătoare şi am deschis uşa. Un miros acru şi searbăd m-a strâns de gât. Pe podea erau aşternute ierburi putrezite. Tăviţe şi retorte ardeau pe o plită în pâcla unui fum gros. Petrucchio stătea aplecat deasupra mesei înţesate de fiole şi de bocale şi măcina într-un mojar o pastă galbenă.

— Unde sunt ceilalţi?

Petrucchio îşi ridică ochii.

— Dorm.

— La ora asta?

Am împins cu piciorul uşa căscată. Opt medici erau culcaţi în paturi rânduite pentru ei la perete. Unii dormeau şi alţii priveau cu ochi împăienjeniţi bârnele groase ale tavanului. Am închis uşa.

— Muncesc prea mult! Îşi vor da sufletul trudind!

M-am aplecat spre umărul lui Petrucchio:

— Ce faci? Un leac împotriva otrăvii?

— Nu. Un balsam împotriva degerăturilor.

Am luat mojarul în mâini şi l-am aruncat furios pe podea. Petrucchio mă privea cu răceală.

— Încerc să fac un lucru folositor.

Se aplecă şi ridică mojarul greu de marmură.

M-am îndreptat spre plită.

— Sunt sigur că se poate găsi ceva, am spus. Orice lucru îşi are potrivnicul său. Dacă există otrăvuri, trebuie să existe şi un leac împotriva lor.

— Se poate ca peste o mie de ani să fie descoperit.

— Deci există! De ce să nu-l descoperim acum?

Petrucchio dădu din umeri.

— Am nevoie de el acum, grabnic, am spus.

Am privit în jurul meu. Leacul era aici, ascuns în acele ierburi, în pulberile roşii şi albastre, şi eu nu eram în stare să-l văd; stăteam ca un orb în faţa curcubeului bocalurilor şi fiolelor, şi nimeni în lume nu era în stare să-l vadă.

— O! Doamne! am spus.

Şi am trântit uşa în urma mea.

*

Vântul sufla pe drumul de strajă. Mi-am aşezat coatele pe parapetul de piatră şi am privit flăcările ce se ridicau pârâind din fundul şanţurilor de apărare. Ceva mai departe, luceau lumini în tabăra genoveză. Şi în spate, în întuneric, se întindea câmpia cu drumuri pustii, cu case părăsite, imensă şi inutilă ca marea. Singură pe stânca ei, Carmona era o insulă pierdută în largul mării. Vântul aducea în pale miros de mărăcini arşi, şi scântei roşii zburau în văzduhul negru. Ei ard mărăcinii de pe deal, asta va ţine cel mult două zile, m-am gândit.

Un zgomot de paşi, un zornăit de fiare m-a făcut să ridic capul. Înaintau în şir, câte unul, în spatele unui străjer care purta o torţă; aveau mâinile legate la spate: străjerul trecu pe dinaintea mea, apoi o femeie, cu obraji plini şi roşii, o bătrână, o tânără care ţinea ochii în pământ şi al cărei chip nu putea fi văzut, o alta care părea frumoasă; în urma lor venea un bătrân bărbos şi încă un alt bătrân; se ascunseseră să nu moară: şi acum erau duşi la moarte.

— Unde-i duceţi? am întrebat.

— Pe meterezul de la apus. Acolo-i povârnişul mai abrupt.

— Nu sunt prea mulţi.

— E tot ce-am găsit, spuse străjerul.

Se întoarse spre prizonieri.

— Hai! Înaintaţi.

— Fosca, strigă unul dintre bărbaţi, cu glas ascuţit. Lasă-mă să-ţi vorbesc; nu mă trimite la moarte.

L-am recunoscut; era Bartolomeo, cel mai bătrân şi cel mai calic dintre cerşetorii care întindeau mâna sub porticul catedralei. Străjerul îl lovi uşor:

— Mergi înainte.

— Cunosc leacul, strigă bătrânul. Lasă-mă să-ţi

vorbesc.

— Leacul?

M-am apropiat de el. Ceilalţi şi dispăruseră în noapte.

— Care leac?

— Leacul. E ascuns în casa mea.

L-am scrutat pe cerşetor; desigur minţea. Buzele îi tremurau şi, în ciuda vântului îngheţat, picături de sudoare i se prelingeau pe fruntea gălbejită. Trăise peste optzeci de ani şi se mai lupta încă să nu moară.

— Minţi, i-am spus.

— Jur pe Sfânta Evanghelie că nu mint. Tatăl tatălui meu l-a adus din Eghipet. Dac-am minţit, să mă ucizi mâine.

M-am întors spre Ruggero.

— Să mi se aducă la palat acest om împreună cu leacul lui.

M-am aplecat peste creneluri şi am aruncat o ultimă privire asupra focurilor fără speranţă care se răsuceau în beznă. Un strigăt cumplit sfâşie tăcerea; venea dinspre meterezul de la apus.

— Să ne întoarcem am spus.

Catarina şedea în colţul căminului, înfăşurată într-o pătură; cosea la lumina unei torţe. Când am intrat în încăpere, nu ridică ochii.

— Tată, spuse Tancredi, Kunak nu mai mişcă.

— Doarme, i-am spus. Lasă-l să doarmă.

— Nu mai mişcă deloc, deloc.

M-am aplecat şi am atins părul spălăcit al câinelui bătrân.

— A murit.

— A murit! repetă Tancredi.

Chipu-i trandafiriu se încreţi şi lacrimi îi ţâşniră din ochi.

— Hai, nu mai plânge, i-am spus. Fii bărbat.

— A murit pentru totdeauna, spuse el.

Plângea în hohote. Treizeci de ani de prudenţă, treizeci de ani de frică şi, într-o bună zi, voi zăcea totuşi

întins şi ţeapăn, şi nimic nu va mai depinde de mine; Carmona va intra pe mâini slabe. Ah! Cât e de scurtă până şi cea mai lungă viaţă! La ce bun leacurile împotriva otrăvii, spionii, cămaşa de zale? La ce bun toate omorurile?

M-am aşezat lângă Catarina; cârpea o bucată de stofă şi degetele, ei erau pline de degerături. Am chemat-o blând pe nume:

— Catarina…

Întoarse spre mine un chip mort.

— Catarina, e uşor să mă condamni. Dar încearcă o clipă să te pui în locul meu.

— Să mă ferească Dumnezeu să fiu vreodată, spuse ea.

Se aplecă iarăşi asupra lucrului şi spuse:

— La noapte dă îngheţul.

— Da.

Am privit palidele umbre şovăitoare care tremurau pe tapiseria de pe perete şi, deodată, m-am simţit foarte ostenit.

— Copii, spuse ea. Cu o viaţă lungă în faţa lor.

— Ah! Taci!

M-am gândit: „Vor muri cu toţii, şi Carmona va fi salvată. Şi atunci, voi muri şi eu şi cetatea salvată va cădea în mâinile florentinilor sau milanezilor. Voi fi salvat Carmona şi tot nu voi fi făcut nimic.”

— Raimundo, lasă-i să se întoarcă în Carmona.

— Atunci vom muri cu toţii, am spus.

Catarina îşi plecă ochii. Împingea acul cu degetele-i umflate şi roşii. Îmi venea să-mi aşez capul pe genunchii ei, să-i mângâi picioarele, să-i zâmbesc. Dar nu mai ştiam să zâmbesc.

— Asediul a durat mult, spuse ea. Genovezii sunt obosiţi; de ce nu încerci să negociezi cu ei?

Am simţit o izbitură surdă în coşul pieptului, am întrebat:

— Într-adevăr aşa gândeşti tu?

— Da.

— Vrei să le deschid genovezilor porţile?

— Da.

Mi-am trecut mâna peste faţă. Toţi gândesc la fel, ştiam asta. De ce mă mai băteam? Ce însemna Carmona? Nişte pietre nesimţitoare şi nişte oameni cărora le era groază să moară. În ei, ca şi în mine, aceeaşi groază. Dacă cedez Carmona genovezilor, poate ne vor cruţa, vom mai trăi câţiva ani încă. Un an de viaţă, o noapte de viaţă: pentru o noapte mă implora cerşetorul bătrân. O noapte, o viaţă întreagă. Copii, cu o viaţă întreagă dinaintea lor. Mi-a venit deodată să las totul baltă.

— Monseniore, spuse Ruggero. Iată-l pe omul acela cu leacul.

Îl ţinea pe Bartolomeo de umăr şi îmi întinse o sticlă prăfuită, plină cu un lichid verzui. L-am privit pe cerşetor: obrazul ridat, barba murdară, ochii tremurători. Dacă scap de otravă, de tăiş, de boală, voi semăna cu el.

— Ce-i cu leacul? am spus.

— Aş vrea să-ţi vorbesc între patru ochi, spuse Bartolomeo.

I-am făcut un semn lui Ruggero.

— Lasă-ne singuri.

Catarina vru să se ridice, dar am prins-o de încheietura mâinii.

— N-am taine faţă de tine. Hai, vorbeşte, i-am spus cerşetorului.

Mă privi cu un zâmbet ciudat.

— În sticla asta, spuse, este elixirul nemuririi.

— Nimic mai mult!

— Nu mă crezi?

Viclenia lui grosolană m-a făcut să zâmbesc la rândul meu.

— Păi, dacă eşti nemuritor, de ce ţi-e teamă că vei fi aruncat în şanţ?

— Eu nu sunt nemuritor, spuse bătrânul. Sticla e plină.

— Şi de ce n-ai băut din ea?

— Dar tu, vei îndrăzni să bei?

Am luat sticla în mână; lichidul era tulbure.

— Bea tu mai întâi.

Dădu din cap.

— În palatul ăsta e vreun animal viu, cât de mic?

— Tancredi are un şoarece alb.

— Pune să-l caute, spuse bătrânul.

— Raimundo, ştii cât ţine la şoarece, spuse Catarina.

— Du-te să-l cauţi, Catarina, am spus.

Ea se ridică. Am spus cu glas batjocoritor:

— Elixirul nemuririi! De ce nu ţi-a trecut mai devreme prin minte să mi-l vinzi? N-ai mai fi avut nevoie să cerşeşti vreodată.

Bartolomeo îşi trecu degetul pe gâtul prăfuit al sticlei.

— Sticla asta blestemată a făcut din mine un cerşetor.

— Cum aşa?

— Tata a fost înţelept. A ascuns sticla în pod şi a uitat de ea. Când a fost să moară mi-a dezvăluit taina, dar m-a sfătuit s-o uit şi eu, la rândul meu. Aveam douăzeci de ani şi mi se aducea în dar o veşnică tinereţe: nu-mi mai păsa de nimic. Am vândut prăvălia lăsată de tata, i-am risipit averea. În fiecare zi îmi spuneam: e voi bea mâine.

— Şi n-ai băut? l-am întrebat.

— A venit sărăcia peste mine şi tot n-am îndrăznit să beau. Au venit bătrâneţea şi neputinţele. Îmi ziceam: am s-o beau în clipa morţii. Adineauri, când jandarmii tăi au dat de mine în fundul colibei unde mă ascundeam, tot n-am băut.

— Mai ai încă timp, i-am spus. Clătină din cap.

— Mă tem de moarte, dar o viaţă veşnică e prea lungă!

Catarina puse pe masă o cuşcă mică de lemn şi se aşează la locul ei, în tăcere.

— Uită-te bine, spuse bătrânul.

Scoase dopul sticlei, vărsă câteva picături în podul palmei şi luă şoarecele. Acesta scoase un chiţăit scurt şi îşi vârî botul în lichidul verde.

— E-o otravă, am spus.

Şoarecele zăcea în palma bătrânului, nemişcat, lovit parcă de trăsnet.

— Aşteaptă.

Aşteptarăm. Deodată, micul corp imobil se mişcă.

— Adormise, am spus.

— Acum, spuse Bartolomeo, răsuceşte-i gâtul.

— Nu, spuse Catarina.

Bătrânul îmi puse şoarecele în palmă. Era cald şi viu.

— Răsuceşte-i gâtul.

Brusc am strâns pumnul; oasele mici se frânseră. Am aruncat cadavrul pe masă.

— Gata.

— Priveşte, priveşte spuse Bartolomeo. O clipă şoarecele rămase nemişcat, culcat pe-o parte. Apoi se ridică şi începu să alerge de colo-colo pe masă.

— Era mort, am spus.

— N-o să mai moară niciodată.

— Raimundo, alungă-l, e-un vrăjitor, spuse Catarina. L-am apucat pe bătrân de umăr.

— Toată sticla trebuie băută?

— Da

— Voi îmbătrâni?

— Nu.

— Alungă-l, spuse Catarina.

L-am privit pe bătrân cu neîncredere.

— Dacă m-ai minţit, ştii ce te aşteaptă?

Îşi plecă fruntea:

— Dar dacă n-am minţit, o să-mi cruţi viaţa?

— Ei! A dat norocul peste tine, i-am spus.

Am strigat:

— Ruggero!

— Monseniore?

— Nu-l slăbi din ochi pe omul ăsta.

Uşa se închise. M-am îndreptat spre masă. Am întins mâna.

— Raimundo, doar n-o să bei! spuse Catarina.

— Nu minte, am spus. De ce-ar minţi?

— Ah! Tocmai, spuse ea.

Am privit-o şi mâna mi-a căzut în jos. Îmi spuse cu aprindere:

— Când Hristos a vrut să-l pedepsească pe iudeul care îi râsese în faţă, l-a osândit să trăiască pe vecie,

N-am răspuns nimic. M-am gândit: „Câte lucruri voi putea face!” şi am luat sticla. Catarina îşi ascunse faţa în mâini.

— Catarina.

Am privit în jurul meu. Niciodată n-aveam să mai văd încăperea cu aceiaşi ochi.

— Catarina, dacă mor, deschide porţile cetăţii.

— Să nu bei, spuse ea.

— Dacă mor, poţi face tot ce vrei.

Am dus sticla la gură.

*

Când am deschis ochii, era în puterea zilei şi încăperea era plină de lume.

— Ce s-a întâmplat?

M-am ridicat într-un cot; capul mizera greu. Catarina, în picioare la căpătâiul patului, mă privea cu ochi împietriţi.

— Ce s-a întâmplat?

— Sunt patru zile de când stai culcat în pat, rece ca un mort, spuse Ruggero.

Părea şi el înspăimântat.

— Patru zile!

Am sărit în sus.

— Unde-i Bartolomeo?

— Iată-mă.

Bătrânul se apropie şi mă privi ciudos:

— Mi-ai tras o spaimă!

L-am prins de braţ şi l-am dus spre pragul uşii:

— S-a făcut?

— Păi da.

— N-am să mai mor niciodată?

— Nu. Chiar dac-ai dori.

Începu să râdă, dând din mâini.

— Ce de timp, spuse, ce de timp!

Mi-am dus mâna la gât; mă sufocam.

— Mantia, repede.

— Vrei să ieşi? întrebă Giovanni. Să le spun străjerilor.

— Nu. N-am nevoie de străjeri.

— Nu-i bine, spuse Ruggero. Oraşul e cam agitat.

Îşi feri privirea:

— Nu te poţi obişnui să auzi zi şi noapte gemetele ce se urcă până la noi din şanţuri.

M-am oprit în prag:

— Au fost tulburări?

— Nu tocmai. Dar în fiecare noapte unii oameni încearcă să arunce de-ale mâncării peste metereze. S-au furat saci cu grâu din prăvălii. Şi oamenii murmură.

— Douăzeci de lovituri de bici pentru fiecare murmur, am spus. Şi orice om prins noaptea pe metereze va fi spânzurat.

Catarina se schimbă la faţă; făcu un pas către mine:

— Nu mai vrei să-i laşi să se întoarcă acasă?

— Ah! Iar o iei de la capăt, am spus plin de nerăbdare.

— Mi-ai spus: „Dacă mor, deschide porţile.”

— Dar n-am murit.

I-am privit ochii umflaţi şi obrajii supţi. De ce-i atât de tristă? De ce toţi par atât de trişti? Bucuria ţipa în mine.

Am traversat piaţa trandafirie. Nimic nu se schimbase; aceeaşi tăcere, aceleaşi dughene orbite de obloanele grele de lemn. Şi, cu toate acestea, totul era nou ca zorile; zorile mute şi argintii ale unei zile strălucitoare. Am privit soarele roşu agăţat de cerul ca de bumbac şi am zâmbit; mi se părea că aş fi putut culege din nori balonul acela mare şi voios. Cerul era la îndemâna mea şi simţeam tot viitorul lipit de inima mea.

— Totul e-n ordine? Nimic de semnalat?

— Nimic de semnalat, spuse santinela.

Am luat-o pe drumul de strajă; stânca dealului era

golaşă; niciun foc în şanţuri, niciun fir de iarbă. „Vor muri cu toţii”. Mi-am sprijinit mâna de piatra crenelului, mă simţeam mai tare ca piatra. Ce le-am luat lor? Zece ani, o jumătate de veac? Ce însemna un an? Ce însemna un veac? M-am gândit: „Erau născuţi să moară”. M-am aplecat. Şi genovezii mureau, furnicile negre care se agitau în jurul corturilor. Dar Carmona nu va muri. Se va ridica necurmat sub soare, străjuită de cele opt turnuri înalte, mereu mai mare şi mai frumoasă; va năpădi câmpia, va stăpâni toată Toscana. Am ţintuit cu privirea crupele unduioase care stăvileau zarea. M-am gândit: „În spatele lor e lumea”, şi ceva pocni în inima mea.

*

Trecu iarna. În şanţuri, focurile se stinseseră şi gemetele încetaseră. Odată cu primele zile călduroase de primăvară, adierea vântului aduse în Carmona o duhoare fadă de hoit. O trăgeam pe nări fără silă. Ştiam că miasmele ucigătoare care se răspândeau din şanţuri infectau tabăra genovezilor. Le cădea părul, mădularele li se umflau, sângele devenea violet şi mureau. Când Carlo Malatesta apăru cu armata sa pe creasta dealurilor, genovezii îşi strânseră tabăra în grabă şi o luară la fugă fără să se lupte.

Căruţe încărcate cu saci de făină, hălci de carne şi burdufuri pline cu vin veneau în urma trupelor condotierului. Focuri mari se aprinseră în pieţe şi cântece de victorie răsunară în oraş. La colţul uliţelor, oamenii se îmbrăţişau. Catarina îl strângea pe Tancredi în braţe şi, pentru prima oară de patru ani încoace, zâmbea. Seara se făcu un mare ospăţ; aşezat la dreapta Catarinei, Malatesta bea şi râdea ca un om care şi-a atins ţinta. Şi eu simţeam căldura vinului care îmi curgea prin vine şi bucuria îşi făcuse sălaş înlăuntrul meu. Dar ea nu semăna cu bucuria celorlalţi, era dură şi neagră, îmi strivea inima ca un bolovan. M-am gândit: „Asta nu-i decât un început”’.

Când ospăţul se isprăvi, l-am conclus pe Malatesta în

sala vistieriei şi i-am dat suma de bani făgăduită.

— Şi-acum, am zis, te învoieşti să-i urmăreşti pe genovezi şi să pui mâna pe castelele şi oraşele din vecinătatea pământurilor mele?

Zâmbi.

— Sipetul ţi-e gol.

— Mâine va fi plin.

De cum se crăpă de ziuă, am trimis heralzi să bată oraşul; sub pedeapsa cu moartea, fiecare trebuia să-mi predea înainte de lăsarea serii tot aurul, tot argintul, toate nestematele pe care le poseda. Mi s-a spus că mai mulţi murmurară, dar niciunul nu îndrăzni să nu se supună: la apusul soarelui, mormane de giuvaeruri se îndesau în sipete. Am împărţit aceste bogăţii în trei părţi. Una dintre ele a fost dată prefectului cu aprovizionarea, spre a cumpăra grâu; alta a fost încredinţată postăvarilor, spre a le îngădui să-şi procure lână. Al treilea sipet i l-am arătat lui Malatesta.

— Câte luni pot să-ţi păstrez trupele în slujba mea?

Îşi cufundă mâna în giuvaierurile scânteietoare.

— Mai multe luni.

— Câte?

— Asta depinde de prăzile de război, spuse. Zâmbi: Ca şi de bunul meu plac.

Lăsa să-i curgă nepăsător printre degete pietrele preţioase şi eu îl priveam ars de nerăbdare; fiecare mărgăritar, fiecare diamant însemna grâne pentru viitoarele secerişuri, o fortăreaţă pentru apărarea hotarelor noastre, o bucată de pământ smulsă genovezilor. Am convocat experţi care au stat o noapte să evalueze exact averea mea şi am căzut de acord cu Malatesta pentru o soldă fixă pe zi şi pe cap de om. Atunci am poruncit să se adune în piaţa palatului bărbaţii din Carmona şi le-am vorbit:

„Nu mai aveţi femei în căminele voastre şi nici grâu în hambare. Să mergem şi să culegem grâul genovezilor şi să le luăm fiicele pentru a le aduce în casele noastre.”

Am adăugat că Fecioara mi se arătase în vis şi îmi

făgăduise că niciun fir de păr nu-mi va cădea până când Carmona nu va ajunge în rând cu Genova şi cu Florenţa.

Tinerii îşi îmbrăcară armurile. Toţi aveau obrajii supţi, ochii încercănaţi, feţele ofilite, însă foamea care le măcinase trupurile în acelaşi timp le călise sufletele şi mă urmară fără să se plângă. Spre a le reînsufleţi curajul, le-am arătat leşurile vineţii ale genovezilor care zăceau de-a lungul şanţurilor. Soldaţii lui Malatesta, cu obrajii rumeni şi plini, cu umerii laţi, ni se păreau că aparţin unei rase supraomeneşti. Condotierul îi conducea după cum îi venea cheful, când prelungind un popas mai mult decât era necesar pentru odihna lor, când gonind fără oprire pentru că i se năzărise sa călărească la lumina lunii. În loc să-i urmărească îndeaproape pe genovezii ce fugeau cuprinşi de panică, vru să ia cu asalt fortăreaţa Monteferti, spunând că se plictisise de când întâlnea în cale doar muribunzi sau morţi în loc de duşmani. Pierdu astfel o zi şi mai mulţi căpitani. I-am reproşat asemenea risipă şi mi-a răspuns trufaş:

— Mă războiesc pentru plăcerea mea.

Datorită acestui răgaz pe care li-l lăsasem, genovezii izbutiră să ocolească o luptă faţă în faţă închizându-se în Villana, oraş fortificat şi apărat de metereze de netrecut. Malatesta declară atunci că trebuia să renunţăm la planul nostru. I-am cerut să mai aibă răbdare o noapte. Pe flancul de apus al Villanei, un apeduct ducea în oraş apele care erau înghiţite sub metereze de un canal subteran. Niciun om n-ar fi putut intra în această ţeavă fără să se înece. N-am pomenit nimănui despre planul meu; le-am ordonat doar locotenenţilor mei să stea la pândă în faţa uşii tainice ce se deschidea spre şanţul apusean şi, scoţându-mi armura, m-am cufundat în tunelul întunecos. La început am putut respira aerul stătut de sub boltă, apoi tavanul coborî şi am văzut că nu mai era niciun spaţiu între pietre şi apă. Am şovăit; curentul era foarte puternic; dacă mergeam înainte, n-aş mai fi avut forţa să mă reîntorc la lumină. „Şi dacă bătrânul a minţit?” m-am gândit. În faţa mea, în spatele meu se întindea o noapte adâncă şi nu

auzeam alt zgomot decât clipocitul apei; dar dacă bătrânul mă minţise, dacă eram muritor, ce importanţă mai avea dacă viaţa mi se curma azi sau mâine? M-am gândit: „Acum voi şti”, şi m-am aruncat în apă.

Minţise. Capul îmi vâjâia, o menghină parcă îmi strângea pieptul; aveam să mor, genovezii îşi vor asmuţi câinii asupra leşului meu umflat de apă; cum am putut da crezare unei asemenea poveşti smintite? Furia şi apa îngheţată îmi tăiau deopotrivă răsuflarea; mi-am urat ca această agonie să se sfârşească repede: nu mai venea odată moartea! Şi, deodată, am înţeles că înotam de multă vreme şi că nu aveam să mor. Am înotat până la ieşirea din tunel. Nu mai încăpea nicio îndoială: într-adevăr eram nemuritor. Aş fi vrut să cad în genunchi spre a-i mulţumi diavolului sau lui Dumnezeu, dar în jurul meu nici urmă de prezenţa lor. Nu vedeam decât cornul lunii care apunea pe cer în mijlocul unei tăceri de gheaţă.

Oraşul era pustiu. Am ajuns la uşa tainică de la apus, m-am strecurat în spatele santinelei pe care am doborât-o cu o lovitură de spadă; în postul de gardă doi soldaţi dormeau. L-am ucis pe primul fără să se trezească şi pe al doilea după o luptă scurtă. Am deschis uşa tainică; oştirea, pătrunzând fără zgomot în oraş, masacră prin surprindere întreaga garnizoană; în zori, locuitorii înspăimântaţi îşi dădură seama că îşi schimbaseră stăpânii.

Jumătate dintre bărbaţi au fost trimişi ca prizonieri la Carmona pentru a ne ara ogoarele; împreună cu ei a pornit şi un convoi de tinere la vârsta măritişului care aveau menirea să ne asigure urmaşii. Din Villana, trupele noastre dominau şesul şi cuceriră fără prea multă greutate numeroase târguri. Am pornit primul la asalt sub ploaia de săgeţi şi oamenii mei mi-au pus numele de Neînvinsul.

Doream să-mi sporesc avantajele şi să cuceresc portul Rivella, vasal Genovei, care i-ar fi dăruit Carmonei o ieşire la mare. Dar Malatesta hotărî brusc că era prea obosit să se mai bată şi că se retrăgea cu trupele lui. Am fost nevoit să iau calea întoarcerii, călărind împreună cu Malatesta; ne-am despărţit la o încrucişare de drumuri; el

cobora spre Roma, în căutarea unor noi aventuri. Multă vreme l-am urmărit cu privirea pe acest bărbat care nu tindea spre niciun ţel şi care dispunea de el însuşi cu nepăsarea muritorilor. Apoi am dat pinteni calului şi am pornit în galop spre Carmona.

Nu mai voiam ca soarta cetăţii mele să se afle în mâini mercenare şi am decis să o înzestrez cu o armată. Aveam nevoie de bani mulţi. Am decretat biruri grele; am promulgat o lege împotriva luxului, interzicând bărbaţilor şi femeilor să aibă mai mult de două robe de pânză groasă şi să poarte vreun giuvaer; până şi nobilii nu aveau voie să mănânce decât în veselă de lut ars sau de lemn; aceia care s-au revoltat au fost aruncaţi în temniţă sau traşi pe roată în piaţa publică, averile fiindu-le confiscate. I-am obligat pe toţi bărbaţii să se însoare înainte de a împlini douăzeci şi cinci de ani şi pe femei să dăruiască cetăţii numeroşi copii. Plugari, postăvari, neguţători şi nobili – din toţi am făcut ostaşi. Eu însumi vegheam la instrucţia recruţilor; curând am pus pe picioare o companie, apoi două, apoi zece. În acelaşi timp, pentru a ne spori avuţiile, am încurajat agricultura şi comerţul, şi în fiecare an un mare târg îi atrăgea pe neguţătorii străini, care veneau să ne cumpere grâul şi pânzeturile.

— Câtă vreme va trebui să trăim astfel? mă întrebă Tancredi.

Avea părul blond ca maică-sa şi o gură lacomă; mă ura. Nu ştia că eram nemuritor, dar credea că sunt apărat de un drog misterios împotriva bolilor şi a bătrâneţii.

— Atâta, vreme cât va fi necesar, i-am răspuns.

— Necesar! La ce? Cui?

O mânie fără speranţă îi înăsprea privirea.

— Suntem la fel de bogaţi ca şi cei din Sienna şi din Pisa, şi nu cunoaştem alte petreceri decât nunţile şi botezurile. Suntem îmbrăcaţi ca nişte călugări şi locuim în mânăstiri. Sunt fiul tău şi totuşi sunt silit să fac exerciţii dimineaţa şi seara la ordinele unui căpitan mojic. Eu şi camarazii mei vom îmbătrâni fără să ne fi bucurat de tinereţe.

— Viitorul ne va răsplăti pentru truda noastră, i-am spus.

— Şi cine ne va da înapoi anii pe care ni-i furi tu?

Mă privi:

— N-am decât o viaţă.

Am ridicat din umeri. Ce însemna o viaţă?

După treizeci de ani, armata mea era cea mai numeroasă şi cea mai bine echipată din toată Italia; am început să pregătesc o expediţie împotriva Genovei, când o furtună groaznică izbucni în câmpie. Timp de o zi şi o noapte, plouă cu găleata. Râurile se umflară, uliţele oraşului de jos se prefăcură în şuvoaie de noroi care se revărsară în case. Dimineaţa, pe când femeile măturau duşumelele mânjite, bărbaţii priveau uluiţi pieţele năpădite de un mâl galben, drumurile desfundate şi spicele tinere culcate la pământ de puhoiul apelor. Cerul rămânea plumburiu. Seara ploaia începu din nou. Atunci am înţeles pericolul de care eram ameninţaţi. Fără să pierd o clipă, am trimis la Genova neguţători împuterniciţi să cumpere grâne în Sicilia, în Sardinia şi pe coastele Africii.

Ploi necurmate căzură toată primăvara şi vara. În toată Italia recoltele erau sub apă, pomii fructiferi prăpădiţi, furajele pierdute. Dar înainte de sfârşitul toamnei, hambarele Carmonei erau pline de saci cu grâne pe care corăbii echipate pe cheltuiala noastră îi aduseseră de peste mări; cu patima avarului respiram mirosul lor de praf; fiecare grăunte cântărea greu. Am pus să se zidească mari cuptoare publice; eu însumi măsurăm în fiecare dimineaţă cele o sută de măsuri de grâu care erau împărţite brutarilor pentru a face pâine de tărâţe şi de făină la greutatea cerută de mine; cei nevoiaşi erau hrăniţi fără plată. Toată Italia ducea lipsă de grâu; preţul lui ajunse până la treizeci şi şase de livre chintalul, şi tărâţele costau aproape la fel de scump; în cursul iernii, patru mii de oameni muriră la Florenţa. La Carmona totuşi nu fu scos afară din oraş niciun sărac, niciun infirm, niciun străin, şi rămaseră destule grâne pentru sămânţă. În primele zile din primăvara anului 1348, pe când toate

ogoarele din Italia erau golaşe, holdele se legănau în câmpia noastră şi un târg se deschise în piaţa din Carmona. Aplecat peste metereze, priveam caravanele care urcau coasta dealului şi îmi spuneam: „Am învins foametea”.

*

Pe fereastra deschisă intrau zarva serbării, cerul albastru. Catarina şedea alături de Luisa şi broda. Îl urcasem în cârcă pe micuţul Sigismundo şi galopam prin odaia înveselită de ramurile de migdali.

— La trap, striga copilul. La galop!

Îl iubeam. Era mai aproape de mine decât oricare om, nu ştia că zilele-i erau numărate, habar n-avea ce înseamnă anii, lunile, săptămânile, era pierdut în miezul unei strălucitoare zile fără de mâine şi fără de sfârşit, un veşnic început, o veşnică prezenţă. Bucuria lui era fără margini ca şi cerul: „La trap! La galop!” Alergam gândind: niciodată albastrul cerului nu se va şterge şi primăverile vor renaşte mai numeroase decât florile de migdal. Niciodată bucuria mea nu va pieri.

— Dar de ce vrei să pleci atât de curând? întrebă Catarina. Mai bine aşteaptă să treacă Rusaliile. Sus la munte e încă frig.

— Vreau să plec, spuse Luisa. Vreau să plec mâine.

— Mâine? Ce-ţi trece prin minte? Casa nu poate fi pregătită decât cel mai devreme peste opt zile.

— Vreau să plec, spuse Luisa.

M-am apropiat şi am privit, curios, feţişoara-i îndărătnică.

— Şi de ce?

Luisa îşi înfipse acul în gherghef.

— Copiii au nevoie de aer curat.

— Dar mi se pare că se simt minunat, i-am spus. L-am ciupit de pulpă pe Sigismundo şi le-am zâmbit celor două fetiţe aşezate pe covor într-o rază de soare.

— Primăvara e foarte frumoasă la Carmona.

— Vreau să plec, spuse Luisa.

Tancredi zâmbi rece:

— I-e teamă.

— Teamă? am întrebat. De ce?

— Se teme de ciumă, spuse Tancredi. Are dreptate. În ruptul capului n-ar fi trebuit să-i laşi pe neguţătorii străini să urce în cetate.

— Ce prostie, am spus. Roma şi Neapole sunt departe.

— Se pare că la Assisi a căzut o ploaie de insecte mari şi negre cu opt labe şi cu cleşti, spuse Luisa.

— Şi, lângă Sienna, pământul s-a crăpat şi a început să scuipe foc! am zis în derâdere. Am ridicat din umeri.

— Dacă o să vă luaţi după toate zvonurile…

Catarina se întoarse spre Ruggero, care aţipise cu mâinile încrucişate pe burtă; de câtva timp dormea tot mereu, se îngrăşa.

— Dar dumneata ce crezi, Ruggero?

— Un neguţător genovez mi-a spus că ciuma a ajuns până la Assisi, spuse el cu nepăsare.

— Chiar dacă e adevărat, n-o să ajungă până aici, am spus. Aerul e la fel de curat ca şi la munte.

— Bineînţeles, dumneata n-ai de ce să te temi, spuse Luisa.

— Medicii dumitale au prevăzut şi ciuma? întrebă Tancredi.

— Vai, fiule dragă, au prevăzut totul, am spus.

L-am privit maliţios:

— Îţi făgăduiesc că peste douăzeci de ani îl voi face pe Sigismundo părtaş la domnie.

Se ridică şi trânti furios uşa în urma lui.

— N-ar trebui să-l scoţi din răbdări, spuse Catarina.

N-am răspuns. Mă privea cu un dram de şovăială în ochi:

— Nu vrei să-i primeşti pe călugării care au cerut să-ţi vorbească?

— Nu voi îngădui ca hoardele lor să intre în Carmona! am spus.

— Dar nu poţi refuza să-i asculţi, spuse Catarina.

— Ar putea să ne spună câte ceva despre ciumă, adăugă Luisa.

I-am făcut semn lui Ruggero.

— Bine. Spune-le să vină.

Din toate oraşele Italiei bântuite de foamete se ridicaseră bărbaţi care predicau cu ardoare pocăinţa. La glasul lor, negustorii îşi părăseau dughenele, meseriaşii atelierele, plugarii ogoarele, se îmbrăcau în straie albe şi îşi ascundeau feţele sub glugi; cei mai săraci dintre ei se înfăşurau în cearşafuri. Mergeau din oraş în oraş, desculţi, cântând imnuri şi îndemnând locuitorii să li se alăture. De dimineaţă ajunseseră sub zidurile Carmonei şi nu le dădusem voie să treacă pragul cetăţii. Totuşi călugării care îi conduceau se urcaseră până la palat. Intrară în urma lui Ruggero; erau înveşmântaţi în rase albe.

— Şedeţi, fraţii mei, le-am spus.

Călugărul cel scund făcu un pas spre jilţul învelit în damasc, dar celălalt îl opri cu un gest tăios.

— N-are rost.

L-am privit neprietenos pe călugărul înalt cu obrazul tăbăcit care stătea în picioare dinaintea mea, cu mâinile vârâte în mâneci. „Omul acesta mă cântăreşte”, mi-am spus.

— De unde veniţi?

— De la Florenţa, răspunse călugărul cel scund. Am călătorit vreme de douăzeci de zile.

— Aţi auzit spunându-se că ciuma s-ar fi urcat până în Toscana?

— Dumnezeule mare! Nu! spuse călugărul cel mărunt.

M-am întors spre Luisa.

— Vezi?

— E-adevărat, părinte, că la Florenţa peste patru mii de oameni au murit din pricina foametei? întrebă Catarina.

Călugărul cel scund clătină din cap şi spuse:

— Peste patru mii. Am mâncat pâine care era făcută din iarbă îngheţată.

— Am trecut şi noi odată prin asemenea încercări, am spus. Aţi mai fost la Carmona?

— O singură dată. Acum vreo zece ani.

— Nu-i aşa că-i un oraş frumos?

— Este un oraş care are nevoie să asculte de cuvântul Domnului, spuse cu înflăcărare călugărul cel înalt.

Toate privirile se întoarseră spre el. M-am încruntat.

— Avem aici preoţi care în fiecare duminică ţin predici bune, am spus cu glas aspru. Dealtfel, oamenii din Carmona sunt credincioşi şi duc o viaţă cumpătată; nu se află printre ei nici eretici, nici desfrânaţi.

— Dar orgoliul le putrezeşte inima, spuse călugărul cu glas fierbinte. Nu se mai îngrijesc de veşnica lor mântuire; iar tu nu te gândeşti decât să le împărţi bunuri pământeşti, şi aceste bunuri nu înseamnă altceva decât deşertăciune. I-ai salvat de foamete, dar omul nu trăieşte numai cu pâine. Crezi că ai săvârşit fapte mari, dar ceea ce ai înfăptuit nu înseamnă nimic.

— Nu înseamnă nimic? am întrebat.

Am început să râd.

— Acum treizeci de ani erau douăzeci de mii de oameni în Carmona. Acum, sunt cincizeci de mii.

— Şi câţi vor muri mântuiţi? întrebă călugărul.

— Trăim în bună pace cu Dumnezeu, am spus cu mânie. N-avem nevoie nici de cuvântări şi nici de procesiuni. Călugării să fie duşi în afara zidurilor noastre, i-am spus lui Ruggero, şi pocăiţii să fie alungaţi în câmpie.

Călugării ieşiră în tăcere; Luisa şi Catarina tăceau. Pe vremea aceea nu eram sigur că cerul ar fi fost nelocuit, dar puţin îmi păsa de cer; şi pământul nu-i aparţinea lui Dumnezeu. Pământul era moşia mea.

— Bunicule, du-mă să văd maimuţele, mă rugă Sigismundo, şi mă trăgea de braţ.

— Şi eu vreau să văd maimuţele, spuse una din fetiţe.

— Nu, spuse Luisa. Nu vă dau voie să ieşiţi. Dacă ieşiţi, o să vă îmbolnăviţi de ciumă, o să vă înnegriţi şi o să muriţi.

— Nu le mai împuia capul cu bazaconii! am spus sâcâit.

Mi-am aşezat mâna pe umărul Catarinei:

— Coboară cu noi până la iarmaroc…

— Dacă voi coborî, înseamnă că va trebui să mă şi urc înapoi.

— Ei şi, ce-i?

— Uiţi că sunt o femeie bătrână.

— Ba nu, i-am spus, nu eşti bătrână.

Îşi păstrase acelaşi chip: aceiaşi ochi sfioşi, acelaşi zâmbet; doar că, de multă vreme, părea ostenită; obrajii i se buhăiseră şi se gălbejiseră, în jurul gurii avea creţuri.

— Vom merge încet, i-am spus. Vino.

Am coborât pe vechea uliţă a boiangiilor. Copiii mergeau în faţa noastră. De fiecare parte a drumului, lucrători cu unghii albastre înmuiau sculuri de lână în hârdaie de azur şi de sânge; o apă liliachie curgea printre pietrele caldarâmului.

— Ah! am exclamat. Când voi ajunge să dărâm cocioabele astea vechi?

— Ce-ai să faci cu bieţii oameni?

— Ştiu eu, am spus. Toţi vor trebui să moară.

Uliţa dădea spre iarmaroc. În aer plutea miros de cuişoară şi de miere. Peste strigătele negustorilor, se auzea răpăitul tobelor, sunetul alămurilor fanfarei. Mulţimea se înghesuia în jurul tarabelor încărcate cu postavuri, baloturi de pânză, fructe, mirodenii, dulciuri. Femeile mângâiau cu mâna stofele grele, dantelele străvezii; copiii muşcau din faguri, vinul curgea din ulcioarele grele aşezate pe tejghelele de lemn. Inimile şi burţile erau încălzite. Cum înaintam de-a curmezişul pieţii, o uriaşă aclamaţie se ridică: „Trăiască contele Fosca!” „Trăiască contesa Catarina!” Un buchet de trandafiri căzu la picioarele mele, un bărbat îşi scoase mantia şi o aşternu pe pământ. Învinsesem foametea si toată bucuria lor era opera mea.

Copiii nu-şi mai încăpeau în piele de plăcere. M-am oprit docil în faţa maimuţelor dresate; am aplaudat dansul

ursului şi măscăricii în costume dungate care umblau în mâini. Sigismundo mă trăgea nesăţios când la dreapta, când la stânga.

— Pe-aici, bunicule! Pe-aici! spuse arătând un cerc de gură-cască ce se uitau cu atenţie încordată la un spectacol ascuns privirilor noastre. M-am apropiat şi am vrut să dau la o parte mulţimea.

— Nu vă apropiaţi, Monseniore, îmi spuse un om întorcându-şi spre mine chipul înspăimântat.

— Ce se întâmplă?

Mi-am croit drum prin mulţime; un om, desigur un neguţător străin, era culcat la pământ, cu ochii închişi.

— Ei, ce mai aşteptaţi să-l duceţi la lazaret?

Mă priviră în tăcere şi nimeni nu făcu niciun gest.

— Ce mai aşteptaţi? am spus. Luaţi-l pe omul acesta.

— Ne e frică, îmi spuse un bărbat.

Şi întinse braţele pentru a mă opri să trec.

— Nu vă apropiaţi.

L-am dat la o parte şi am îngenuncheat lângă trupul nemişcat. L-am prins pe străin de încheietura mâinii, i-am suflecat mâneca largă. Braţul alb era plin de pete negre.

*

— Preoţii sunt jos. spuse Ruggero.

— Ah! Au şi venit, am spus eu.

Mi-am trecut mâna peste obraz.

— Tancredi e acolo?

— Nu, spuse Ruggero.

— Cine-i acolo?

— Nimeni, spuse Ruggero. Am fost nevoit să tocmesc patru oameni şi încă a trebuit să le făgăduiesc că le voi da o groază de bani.

— Nimeni! am spus.

Am privit în jurul meu. Lumânările erau pe sfârşite, o zi cenuşie intra în odaie. Aş fi spus: „Catarina, nimeni nu-i acolo” şi ea mi-ar fi răspuns: „Se tem, e firesc”. Sau poate ar fi roşit: „Sunt prea laşi”. Dar nu-i puteam născoci

răspunsul. Am întins braţul şi am mângâiat lemnul sicriului.

— Nu sunt decât doi preoţi, spuse Ruggero. Şi spun că biserica-i prea departe. Vor ţine slujba în capelă.

— Cum vor ei.

Mi-am lăsat braţul să cadă. Oamenii intrară cu paşi grei în odaie, ţărani vânjoşi, roşii la faţă; se îndreptară spre sicriu fără să mă privească şi îl săltară pe umeri cu un gest brutal; urau cadavrul firav ce zăcea între scânduri, cadavrul alb pătat cu negru; mă urau; de când începuse să bântuie ciuma, umbla zvonul că tinereţea mea se datora unei înţelegeri făcute cu diavolul.

Cei doi preoţi stăteau în picioare în faţa altarului; câţiva servitori şi ostaşi se trăseseră la o parte de-a lungul peretelui. Ţăranii aşezară sicriul în mijlocul naosului pustiu şi preoţii murmurară grăbit câteva rugăciuni. Unul din ei făcu în aer un mare semn al crucii şi porniră cu paşi iuţi spre uşă. Ţăranii care purtau coşciugul îi urmară; în spatele meu venea Ruggero, şi după el câţiva străjeri. Se crăpa de ziuă, văzduhul era călduţ şi trandafiriu; în casă, oamenii se trezeau şi descopereau cu groază că aveau braţele pline de pete negre. Fuseseră scoşi din odăi cei care muriseră peste noapte şi cadavrele proaspete se înşiruiau de-a lungul uliţei. Deasupra oraşului plutea o miasmă atât de groasă, încât eram mirat că nu întuneca cerul.

— Monseniore, spuse Ruggero.

Doi oameni ieşiseră dintr-o casă purtând-o scândură pe care era culcat un cadavru; ţineau pasul în urma străjerilor spre a profita de rugăciunile pe care le mormăiau preoţii.

— Lasă-i! am spus.

Un catâr cu samar în spinare apăru dintr-o uliţă. Un bărbat şi o femeie mergeau în urma lui; fugeau. Mulţi oameni fugiseră în primele zile; dar ciuma îi urmărea; alerga mai repede decât ei; o regăsiră în şesuri şi în munţi; nu mai exista niciun loc unde ai fi putut să fugi. Totuşi aceştia doi fugeau. Trecând pe lângă mine, femeia scuipă

la picioarele mele. Mai departe o ceată de tineri şi de femei dezmăţate coborau uliţa cântând şi ţopăind; petrecuseră noaptea zbenguindu-se într-unul din marile palate părăsite; drumurile noastre se încrucişară şi un glas strigă:

— Fiul diavolului!

Ruggero zvâcni.

— Lasă-i, lasă-i în pace! i-am spus.

Am privit cefele groase ale ţăranilor care purtau sicriul, mâinile noduroase cu care îl ţineau. „Fiul diavolului!” şi scuipau. Dar cuvintele şi gesturile lor erau lipsite de importanţă; erau cu toţii osândiţi la moarte. Unii fugeau, alţii se rugau, şi alţii dănţuiau; şi toţi aveau să moară.

Sosirăm la cimitir. Erau patru coşciuge în spatele sicriului Catarinei. Din toate străzile cortegii funebre urcau spre ţintirim; o căruţă cu coviltir trecu poarta şi se opri lângă o groapă unde se aruncau cadavrele claie peste grămadă. Pe aleile năpădite de buruieni mişunau preoţi şi gropari; se auzeau izbituri de lopeţi şi de târnăcoape: Carmona întreagă se refugiase în acest loc al morţii. Mormântul Catarinei era săpat la umbra unui chiparos. Ţăranii lăsară sicriul în fundul gropii şi aruncară câteva lopeţi de pământ peste capac. Preotul făcu semnul crucii şi se îndreptă către alt mormânt.

Am ridicat capul şi mirosul cimitirului pătrunse în mine. Mi-am dus mâna la gură şi m-am îndreptat spre poartă. O căruţă urca încet strada şi oameni aruncau în ea cadavre pe care le adunau de la poalele zidurilor. M-am oprit. La ce bun să cobor până la palat? În palat nu mai era nimeni. Unde era ea? Sub chiparos zăcea o femeie bătrână cu mutră rea şi în cer plutea un suflet fără chip, surd, mut, ca şi Dumnezeu.

— Vino, Monseniore, spuse Ruggero.

L-am urmat. În faţa palatului, urcat pe una dintre tarabele părăsite de neguţători, călugărul cu chipul întunecat predica agitându-şi mânecile largi. Încă de la începutul ciumei, se întorsese în oraş şi nu avusesem

curajul să-l alung. Poporul îl asculta cu evlavie; nu-mi mai rămăseseră decât prea puţini străjeri pentru a-l înfrunta printr-un sacrilegiu. Mă văzu şi ţipă cu glas strident:

— Conte Fosca! Acum înţelegi?

Nu i-am răspuns,

— Ai zidit case noi pentru oamenii din Carmona, şi iată că acum zac culcaţi sub pământ; i-ai îmbrăcat cu stofe frumoase, şi acum stau goi în linţolii; i-ai hrănit, şi acum slujesc drept hrană viermilor. În câmpie turmele fără păstori strivesc sub copite holdele rămase fără folos. Ai învins foametea. Dar Dumnezeu a trimis ciuma şi ciuma te-a învins.

— Asta dovedeşte că omul trebuie să înveţe să învingă deopotrivă şi ciuma, i-am răspuns cu mânie.

Am trecut pragul palatului şi m-am oprit, uimit. În picioare, lipit de o fereastră, Tancredi părea că mă pindeşte. M-am dus la el şi i-am spus:

— Există cineva mai laş decât tine? Un fiu care nu îndrăzneşte să-şi ducă mama pe ultimul, ei drum!

— Îmi voi dovedi curajul cu alte prilejuri, îmi răspunse dispreţuitor.

Mi se aşeză în cale.

— Aşteaptă!

— Ce vrei de la mine?

— Atâta timp cât a trăit mama, am avut răbdare. Dar acum s-a isprăvit.

Mă privi cu ochi ameninţători.

— Ai domnit destul. Acum e rândul meu.

— Nu, i-am spus. Niciodată nu-ţi va veni rândul.

— E rândul meu, se repezi el.

Îşi scoase sabia şi mă lovi drept în piept. Zece conjuraţi ieşiră din încăperea învecinată strigând: „Moarte tiranului!” Ruggero se aruncă înaintea mea. Căzu. Am fulgerat şi Tancredi căzu. Am simţit o durere vie între omoplaţi; m-am întors şi am lovit năprasnic. Văzându-l pe Tancredi la pământ, mai mulţi conjuraţi o luară la fugă şi curând sosiră şi câţiva ostaşi din gardă. Trei bărbaţi zăceau pe lespezi. Ceilalţi aveau să fie înfrânţi după o

scurtă luptă.

Am îngenuncheat lângă trupul lui Ruggero. Privea în tavan cu o expresie înspăimântată. Inima nu-i mai bătea. Tancredi avea ochii închişi. Murise.

— Sunteţi rănit, Monseniore, îmi spuse un străjer.

— Nu-i nimic.

M-am ridicat şi mi-am strecurat mâna pe sub cămaşă. Am scos-o plină de sânge. Am privit sângele şi m-am pornit pe râs. M-am apropiat de fereastră şi am respirat adânc. Aerul intra în plămânii mei şi îmi umfla pieptul. Călugărul predica mai departe şi mulţimea osândiţilor la moarte îl asculta în tăcere; soţia mea murise, la fel şi fiul şi nepoţii mei; toţi tovarăşii mei muriseră. Eu trăiam şi nu era nimeni pe potriva mea. Trecutul căzuse de pe mine; nimic nu mă mai ţinea înlănţuit: nici amintirile, nici dragostea, nici datoria; nimic nu mă putea supune, eram singurul meu stăpân şi puteam dispune după bunul meu plac de bietele vieţi omeneşti, toate hărăzite morţii. Sub cerul fără chip mă ridicam viu şi liber, singur pe vecie.

M-am aplecat la fereastră şi am zâmbit. O armată ciudată! În piaţă erau cel puţin trei mii de oameni, înfăşuraţi în straie lungi care le ascundeau până şi chipurile; fiecare ţinea un cal de căpăstru. Pe dedesubtul sutanelor erau îmbrăcaţi cu armuri şi încinşi cu spade. M-am apropiat de oglinda veneţiană. Sub gluga de lână albă, chipul meu părea negru ca şi al unui maur, ochii mei nu erau de om cucernic. Mi-am tras gluga peste obraz şi am coborât în piaţă. Spre sfârşitul molimei, poporul înspăimântat de flagelul de care scăpase, răscolit de predicile călugărilor, se dedase la toate excesele unei evlavii exaltate. Prefăcându-mă că sunt şi eu cuprins de fanatism, i-am îndemnat pe toţi bărbaţii valizi să plece cu mine într-un lung pelerinaj: nu purtam decât armele necesare pentru a ne apăra de tâlharii care bântuiau ţara. Cea mai mare parte a tovarăşilor mei credeau în sinceritatea planurilor mele, însă unii nu mă urmau decât pentru că şovăiau să creadă.

Ieşirăm din oraş prin vechea uliţă a boiangiilor; din

casele ei nu mai rămăseseră decât mormane de dărâmături; fără îndoială diavolul îmi ascultase rugile: toţi locuitorii din mahala muriseră de ciumă şi acum muncitorii ştergeau de pe faţa pământului ultimele resturi ale magherniţelor lor. Ei muriseră şi alţi oameni aveau să se nască: Carmona trăia. Se înălţa pe stâncă, apărată de turnurile-i înalte, pustiită şi neştirbită.

Mai întâi ajunserăm în Villana, pe care o străbăturăm cântând imnuri; locuitorii ei se alăturară în mare număr trupei noastre. Apoi intrarăm pe teritoriul genovezilor; de-a lungul drumului, mă duceam să-l caut pe guvernatorul fiecărui oraş spre a-i cere să ne primească, şi înaintam în alai pe străzi, îndemnând la pocăinţă şi primind pomană. După ce am pătruns în inima ţării, am susţinut că magistraţii genovezi refuzau să ne primească. Şesurile devastate de foamete şi de ciumă nu ne ofereau aproape niciun fel de hrană. În curând începurăm să suferim de foame. Câţiva pocăiţi propuseră să ne reîntoarcem la Carmona; m-am împotrivit spunându-le că eram prea departe şi că vom pieri de inaniţie înainte de a ajunge la căminele noastre; era mai bine să mergem până la Rivella, mare port prosper, care nu va refuza să răspundă nevoilor noastre.

Guvernatorul Rivellei consimţi într-adevăr să ne deschidă porţile; dar, întors la ai mei, le-am spus că, încă o dată, oamenii nelegiuiţi ne respinseseră rugăminţile. Atunci pelerinii începură să murmure că vor fi în stare să ia cu forţa ceea ce mila le refuza. M-am prefăcut că nu înţelegeam asemenea cuvinte decât cu inima îndoită; dar, predicând resemnarea, insinuam în acelaşi timp că nu ne mai rămânea altceva de făcut decât să murim acolo unde ne aflam: curând mânia clocotea în toate inimile; şi am fost nevoit să mă plec voinţei acestei hoarde înfometate.

Convoiul nostru trecu porţile Rivellei fără să işte bănuieli; când ajunserăm în piaţa mare, mi-am smuls dintr-o dată roba albă şi m-am îndreptat în galop spre palatul guvernatorului strigând: „Înainte, oameni buni! Trăiască cetatea Carmona!” Pe loc toţi pocăiţii, îndepărtând straiele

albe în care erau înfăşuraţi, apărură înarmaţi. Surpriza fu atât de mare, încât nimeni nu încercă să ne opună rezistenţă. Mirosul sângelui, beţia victoriei îi preschimbară repede în soldaţi pe pioşii pelerini. O noapte de orgie desăvârşi metamorfoza. Magistraţii genovezi fură masacraţi, casele lor jefuite, nevestele violate. Timp de o săptămână în cârciumi vinul curse în valuri şi cântece deşănţate răsunară pe uliţe.

Am lăsat în Rivella o mică armată; cu restul trupei am pornit să cuceresc castelele şi fortăreţele care străjuiau drumul ce ducea de la Carmona spre mare. Garnizoanele decimate de ciumă şi lipsite de provizii nu izbutiră să se apere de asalturile noastre. Îmi dădeam prea bine seama că perfidia mea stârnea indignare de-a lungul Italiei întregi. Dar genovezii erau prea slabi încă pentru a porni un război şi se văzură nevoiţi să-mi cedeze cuceririle.

Stăpân pe Rivella, am instituit pe loc biruri grele asupra tuturor mărfurilor care intrau în port; neguţătorii florentini cerură zadarnic să fie scutiţi de acest impozit, eu n-am vrut să le acord niciun privilegiu. Ştiam că astfel aţâţam mânia florentinilor, dar n-am dat îndărăt în faţa perspectivei unui război împotriva puternicei Republici.

Mă pregăteam de luptă. Eram destul de bogat pentru a trata cu majoritatea căpitanilor care alcătuiseră în Italia companii răzleţe. Le-am dat o jumătate de soldă fixă şi în schimb ei se angajară să-şi pună bandele în slujba mea de îndată ce aş avea nevoie de ele. În aşteptarea acestui moment i-am poftit să se lupte pe socoteala lor şi să trăiască din jefuirea ţinutului dimprejur: astfel slăbeau în timp de pace oraşele pe care aveam de gând să le atac. Când mi se năzărea să iau prin surprindere vreun oraş fortificat, făţiş îi dădeam o permisie unuia dintre căpitani, care, în taină, avea misiunea să ducă la îndeplinire planul meu; dacă dădea greş, tăgăduiam că aş fi avut cunoştinţă de cele întreprinse. Fără să declar vreun război, curând intrară în stăpânirea mea castelele şi fortăreţele de pe toate teritoriile din vecinătatea graniţelor mele. Atunci când genovezii luară hotărârea să invadeze câmpia

Carmonei, eu reconstituisem de mult o armată şi cei mai buni condotieri din Italia erau în slujba mea.

Mai întâi i-am lăsat pe genovezi cu armata lor de mercenari catalani să se răspândească în tot şesul: vestiţi de apropierea lor, ţăranii se refugiară, împreună cu recoltele şi vitele lor, în satele fortificate cu sprijinul meu; astfel soldaţii inamici abia găsiră cu ce să-şi astâmpere foamea în locurile acestea părăsite. Încercară să cucerească unele sate fortificate; dar fiind aşezate pe muncele izolate şi apărate cu străşnicie de populaţie, castelele noastre sfidau toate atacurile. Trupele comandate de Angelo de Tagliana se măcinau şi se istoveau în aceste asedii; ne era lesne să atragem în ambuscade corpurile de ostaşi izolate şi să facem prizonieri soldaţii care încercau să fure nutreţ din gospodăriile părăsite. Când Tagliana înainta până la malul râului Mincia, m-am hotărât să deschid lupta.

Într-o frumoasă dimineaţă de iunie, cele două oştiri se rânduiră faţă în faţă. O ceaţă uşoară plutea deasupra râului şi albastrul cerului bătea în cenuşiu; oţelul armurilor scânteia în lumina proaspătă, caii cu părul lucios nechezau şi în inima mea simţeam o bucurie răcoroasă ca iarba umezită de rouă. Urmând tactica obişnuită, Tagliana îşi împărţi armata în trei corpuri; pe-a mea am împărţit-o în grupuri mici. Presimţind sub cenuşiul străveziu al cerului o după-amiază de arşiţă, am poruncit să se pregătească hârdaie mari de apă pentru adăpatul cailor şi răcorirea soldaţilor după fiecare scurtă încăierare. Când s-a dat semnalul de începerea luptei, cele două armate se năpustiră cu larmă mare una asupra celeilalte. Curând se văzu avantajul tacticei mele; trupele genoveze nu se puteau deplasa decât în masă, pe când soldaţii mei atacau în mici grupuri independente, care se retrăgeau apoi spre a reface rândurile şi a porni din nou la atac. Cu toate acestea, catalanii, grupaţi în jurul generalului lor, rezistară multă vreme atacurilor noastre; soarele se urca pe cer, căldura devenea înăbuşitoare şi noi nu câştigasem încă nicio palmă de teren; în toiul după-amiezii, caii noştri

striveau sub copite o iarbă uscată şi îngălbenită, aerul pe care îl respiram era îngroşat de praf. Oamenii mei se răcoreau în grabă între două atacuri, dar duşmanii noştri nu puseseră în gură nicio picătură de apă. Printre clinchetul oţelului şi tropotul greu al cailor se auzea susurul apelor care curgeau la cinci sute de picioare sub noi. În cele din urmă, ostaşii lui Tagliana nu-şi mai putură înfrâna ispita, se apropiară de râu şi rupseră şirurile. Atunci, năpustindu-mă năvalnic asupra lor, am, aruncat în valurile râului o mare parte dintre ei. Restul o luă la fugă în derută, lăsându-mi în mână cinci sute de prizonieri.

Am vrut să sărbătoresc această victorie prin serbări demne de un neam de luptători. Întorşi la Carmona, am organizat un mare turnir între oraşul de sus şi cel de jos. Dimineaţa, copiii, apoi adolescenţii se hărţuiră vreme de trei ceasuri în piaţa mare. După-amiază se înfruntară bărbaţii. Uşor înarmaţi, îşi aruncau pietre unul altuia şi încercau să se ferească de ele cu ajutorul unei mantii largi în care îşi înfăşurau braţul stâng; cei din oraşul de sus purtau mantii verzi, cei din oraşul de jos mantii roşii. Apoi două falange mai greoaie intrară în piaţă. Combatanţii erau îmbrăcaţi cu armură de fier, deasupra căreia purtau perniţe umplute cu câlţi şi cu scamă pentru a amortiza loviturile. Fiecare ţinea în mâna dreaptă o lance fără vârf şi în mâna stângă un scut. Victoria era de partea celor care aveau să ocupe centrul pieţei, O mulţime imensă se înghesuia în jurul arenei; la toate ferestrele din jur înflorea zâmbetul femeilor. Cu vorba şi cu gestul spectatorii îşi încurajau rudele, prietenii, vecinii; strigau: „Bravo celor verzi!” sau „Bravo celor roşii!” Eu nu aveam nici prieten, nici rudă, nici vecin. Aşezat sub baldachinul de catifea, priveam cu nepăsare jocurile şi goleam ulcele de vin.

— Beau pentru prosperitatea Rivellei şi pentru ruina Genovei! am spus ridicând cupa.

Toţi îşi ridicară cupele şi unele glasuri docile răspunseră ca un ecou: „Pentru prosperitatea Rivellei!”, dar Palombo, căpetenia postăvarilor, rămase neclintit; îşi contempla paharul dus pe gânduri.

— De ce nu bei? l-am întrebat.

Îşi ridică privirea.

— Ştiu din sursă sigură că neguţătorii florentini din Rivella au primit poruncă să-şi încheie socotelile înainte de întâi noiembrie.

— Ei şi?

— La data aceea vor părăsi oraşul; vor merge să se stabilească la Sismona, în mlaştinile de la Evisa.

În jurul mesei se lăsă o tăcere grea.

— Să-i ia dracu pe neguţătorii florentini! am spus.

— Toţi ceilalţi neguţători îi vor urma, spuse Palombo.

— Atunci, vai de Evisa şi de Sismona.

— Florenţa le va susţine, spuse el.

Toţi mă priviră; citeam în ochii lor: florentinii trebuie să fie scutiţi de biruri. Dar m-aş fi putut numi învingător dacă mă luam după sfaturile acestor bătrâni? M-aş fi putut numi învingător dacă mă plecam în faţa Florenţei?

— Vai de Florenţa! am spus.

M-am întors spre căpitanii mei şi am dus cupa la buze.

— Beau pentru biruinţa noastră asupra Florenţei!

— Pentru biruinţa noastră asupra Florenţei! strigară ei în cor.

Glasurile lui Bentivoglio şi Puzzini mi se părură reci; un zâmbet viclean arcuia buzele lui Orsini. Am luat de toartă o cană de vin şi am aruncat-o la pământ.

— Iată cum voi nimici Florenţa! am spus.

Mă priviră netulburaţi; războiul se sfârşise, sărbătoream victoria; nu cereau nimic mai mult. Eu însă voiam să-mi ţin victoria cu amândouă mâinile. Unde era ea oare? Căutam zadarnic pe chipurile din jur dorul după o amiază de bătălie, după mirosul de praf şi de năduşeală, după arşiţa soarelui apăsând greu asupra armurilor de oţel. Aveau bucurii şi griji mărunte. N-am mai vrut să-mi plec urechea la vorbele lor. M-am ridicat, am desfăcut iute cămaşa care mă strângea la gât. Sângele-mi năvălea în cap şi în piept; viaţa mea avea să explodeze ca o ghiulea de foc. Pânza se sfâşie sub degete şi mâinile-mi căzură de-a

lungul trupului, mâinile mele goale. În mijlocul pieţei, heraldul lăsa o barieră, proclamând victoria celor roşii, şi poporul în delir arunca flori, batiste, basmale la picioarele combatanţilor. Cinci dintre ei fuseseră ucişi, nouă erau răniţi. Dar toţi aceşti oameni capabili să râvnească o victorie de o zi nu erau decât nişte biete făpturi neînsemnate; jocurile lor nu mă puteau amuza. Cerul avea aceeaşi, culoare ca şi pe malul râului Mincia, dar mi se părea searbăd. Numai sub zidurile Florenţei, pe malul viitorului, strălucea în săgeţi roşii şi aurii, asemenea soarelui pe care îl purtam în amintire.

Palombo avusese dreptate; în timpul iernii, toţi neguţătorii din Rivella îşi mutară prăvăliile la Sismona, port situat în mlaştinile de la Evisa; meşteşugarii se pomeniră fără mijloace de trai. Profitând de nemulţumirea poporului, clica lui Alboni ridică locuitorii la răscoală şi proclamă independenţa oraşului. Pentru a încerca recucerirea lui era nevoie de o flotă. Am fost silit să mă mulţumesc cu pustiirea şesurilor învecinate, arzând lanurile şi fermele, dar am hotărât să mă răzbun pe cetatea Evisa în chip exemplar.

Acest oraş aliat al Florenţei era situat în bazinul inferior al râului Mincia, al cărui curs superior se afla pe teritoriul meu; de fiecare parte a meterezelor, râul forma două braţe late de o milă, care ţineau locul obişnuitelor şanţuri de apărare; prea adânci pentru a fi trecute prin vad, malurile lor erau prea mâloase pentru ca bărcile să se poată încumeta a le atinge. Am poruncit unuia dintre inginerii mei să abată cursul râului Mincia. Timp de şase luni oamenii lucrară la ridicarea unui dig de o forţă extraordinară, pentru a tăia cursul râului; în acelaşi timp am pus să se străpungă un munte spre a deschide apelor o ieşire în şesul Carmonei. Locuitorii din Evisa credeau că şi văd lacurile prefăcute în bălţi puturoase şi fortificaţiile lor distruse odată cu aerul curat. Îmi trimiseră soli să mă implore a renunţa la planurile mele; dar le-am răspuns că fiecare avea dreptul, să facă pe teritoriul său lucrările pe care le socotea necesare. Începusem să şi calculez că

oraşul lipsit de apărarea sa naturală avea să-mi cadă lesne în mână, când, pe nepusă masă, izbucni o mare furtună. Râul Mincia umflat de ploaie târî la vale toate digurile şi distruse într-o noapte lucrările la care inginerii mei trudeau de luni întregi.

Atunci i-am trimis pe căpitanii mei, Bentivoglio, Orsini, Puzzini, să devasteze împrejurimile Evisei. Dat fiind că Florenţa aduna o armată pentru a veni în ajutorul aliatei sale, am negociat un acord cu Sienna; strânserăm laolaltă zeci de mii de oameni. Trupele mele şi cele ale condotierilor se reuniră la Sienna şi încercarăm să pătrundem pe teritoriul Florenţei. Pe când făceam pe dinafară înconjurul frontierelor, armata republicii se înşiruia de-a lungul lor în interior pentru a le apăra de încălcare. M-am prefăcut că ameninţ statul Arrezzo: florentinii se străduiră din răsputeri să-mi taie calea spre această provincie. Atunci am intrat în Chianti prin valea Grevei şi, urmând cursul râului Arno, am urcat până la Florenţa. Din provinciile cotropite am adunat o mare pradă, întrucât, războiul nefiind declarat, ţăranii nu se gândiseră să-şi pună la adăpost vitele şi lucrurile.

Vreme de zece zile înaintarăm fără să întâlnim piedici în cale; soldaţii cântau; îşi puseseră flori după ureche şi cavalcada noastră semăna cu un alai paşnic şi triumfal. Când din vârful unui deal zărirăm Florenţa şi domurile sale aurite scăldate în lumina soarelui, un mare strigăt de bucurie izbucni din toate piepturile. Ne aşezarăm tabăra şi timp de patru zile soldaţii tolăniţi în iarba presărată cu flori îşi trecură din mână în mână burdufe de vin; boi şi vaci cu ugere pline păşteau în jurul căruţelor încărcate cu covoare, oglinzi şi dantele.

— Şi-acum? întrebă Orsini. Ce facem?

— Ce vrei să facem? i-am răspuns.

Nici în vis nu mă puteam gândi să atac Florenţa. Se întindea la picioarele mele, luminoasă şi calmă, tăiată de o panglică de apă verde; nu exista niciun mijloc de a o şterge de pe faţa pământului.

— Am adunat o pradă destul de bogată, am spus. O

vom duce la Carmona.

Zâmbi fără să răspundă şi eu m-am îndepărtat, iritat. Ştiam bine că această campanie costase foarte mulţi bani şi nu aducea niciun câştig. Florenţa era la picioarele mele, şi eu nu puteam face nimic. La ce serveau deci victoriile mele?

Am anunţat trupele că vom porni pe drumul de întoarcere la Carmona; murmure străbătură tabăra. Stăpâni pe Toscana, acum aveam s-o părăsim? Ne-am strâns lucrurile cu încetineală. Când sosi clipa plecării, ne dădurăm seama că Paolo d'Orsini nu mai era printre noi; în timpul nopţii trecuse în slujba Florenţei, luând cu el o parte din cavaleria mea.

Slăbiţi de această dezertare, începurăm să coborâm în grabă valea râului Arno; soldaţii nu mai cântau. Curând trupele lui Orsini ne hărţuiră ariergărzile. Trupele mele, plictisite de succesele lor inutile, ardeau de nerăbdare să deschidă lupta; dar el cunoştea regiunea mai bine decât mine şi mă temeam de vicleşugurile lui. Ne urmări până la graniţele Siennei şi atacă sub ochii noştri satul Mascolo într-un loc înconjurat de mlaştini. Socotindu-se insultată, armata ceru cu mari strigăte să dea luptă; lupta mi se părea periculoasă; crusta care acoperea mâlul mlaştinilor secate putea suporta piciorul unor pedestraşi, dar nu şi copitele cailor.

— Mă tem să nu ne întindă o capcană, am spus.

— Suntem şi mai numeroşi şi mai tari decât ei, îmi spuse Puzzini cu înflăcărare.

Am decis să dăm bătălia; şi eu doream să cunosc gustul năprasnic al unei victorii împotriva unor duşmani în carne şi oase. Un drum îngust trecea printre mlaştini; se părea că Orsini îl lăsase nepăzit; pe acolo mi-am îndreptat armata. Deodată, când nu mai aveam vreme să dăm înapoi, a fost luată cu asalt la dreapta şi la stânga de o ploaie de săgeţi; în fiecare tufiş Orsini aşezase ambuscade. Cavaleria uşoară şi infanteria ne atacară atunci flancurile; de îndată ce soldaţii mei ieşeau din firul drumului spre a respinge duşmanul, se înnămoleau în mlaştină şi nu mai puteau face

o mişcare. Odată ce coloana intră in dezordine, pedestraşii lui Orsini se aventurară până la drumul îngust şi, străpungând burţile cailor noştri, răsturnară din şei călăreţii care, striviţi de greutatea armurilor, nu se mai puteau ridica de la pământ. Pietro Bentivoglio găsi mijlocul să se salveze pe o potecă pe care o descoperi printre mlaştini; eu însă, străbătând drumul până la capăt, mi-am tăiat o ieşire prin mijlocul duşmanilor; în schimb Lodovico Puzzini fu făcut prizonier, împreună cu opt mii de ostaşi, fără ca vreunul să fie omorât. Tot calabalâcul nostru şi prada de război pe care o adunasem în Toscana căzură în mâinile învingătorului.

— Onoarea ne cere să răzbunăm această înfrângere, declarară locotenenţii mei.

Ochii le scânteiau pe chipurile umilite.

— Ce înseamnă o înfrângere? am întrebat.

Soldaţii lui Orsini, care slujiseră sub ordinele mele la începutul campaniei, socotindu-şi prizonierii ca pe nişte fraţi de arme mai puţin norocoşi decât ei, le redaseră libertatea încă din prima noapte. M-am întors la Carmona cu trupe aproape neatinse; doi armurieri din Villana îmi vânduseră cinci mii de armuri. Nu câştigasem nimic de pe urma victoriilor mele şi, pierzând o bătălie, nu pierdusem nimic.

Locotenenţii mă priveau cu sprâncenele încruntate, fără să înţeleagă. M-am închis în odaia mea de lucru şi am rămas acolo trei zile şi trei nopţi. Revedeam în minte obrazul lui Tancredi înăsprit de disperare. „Folositor cui? La ce?” Parcă auzeam glasul călugărului negru: „Ce-ai făcut tu nu înseamnă nimic”.

*

M-am hotărât să schimb metoda. Renunţând la paradele militare, la bătăliile rânduite, la cavalcadele zadarnice, m-am străduit de acum înainte să vlăguiesc republicile duşmane printr-o politică vicleană.

Prin tratate de comerţ am desprins Orci, Circio,

Montechiaro de alianţa florentină. Agenţi statorniciţi ca neguţători în oraşele supuse Genovei urzeau conspiraţii; întreţineau rivalităţile dintre clici chiar în Genova. Aveam grijă să respect instituţiile oraşelor care trecuseră sub oblăduirea mea; astfel, multe republici mici, plictisite de o libertate greu de apărat, preferind securitatea decât independenţa, acceptară protecţia mea. Viaţa la Carmona era aspră; bărbaţii dormeau sub cinci ore pe noapte, muncind din zori şi până în seară, ţesând fără răgaz lâna în fundul atelierelor întunecoase şi fiind constrânşi la executarea unor manevre dure sub arşiţa soarelui; tinereţea femeilor se irosea în aducerea pe lume şi hrănirea copiilor care erau pregătiţi din fragedă vârstă la toate exerciţiile fizice. Dar, după treizeci de ani, teritoriul nostru devenise la fel de întins ca şi acela al Florenţei. Dimpotrivă, Genova intrase prin grija mea în plină decădere; căpitanii mei îi devastaseră ogoarele, îi distruseseră fortăreţele; comerţul ei slăbea, navigaţia fusese lăsată în părăsire şi oraşul era pradă tuturor dezordinilor anarhiei. O ultimă lovitură îi fu dată de ducele de Milano, care o atacă pe neaşteptate. Generalul Carmagnola îşi croi lesne drum peste munţi, cu trei mii de cai şi opt mii de pedestraşi, şi începu să pustiască văile, îndată după aceea m-am îndreptat spre portul Livorno, care străjuia gurile râului Arno; nici n-am avut nevoie să-l asediez, deoarece genovezii, nefiind în stare să-l apere, mi-l cedară în schimbul sumei de o sută de mii de florini. Plin de orgoliu am înfipt în vârful cetăţuii din Livorno stindardul Carmonei, pe când armata saluta prin strigăte puternice triumful uneltirilor mele migăloase. De îndată ce Genova ajunse în ruină, Livorno deveni primul port al Italiei.

Toate speranţele ni se păreau îngăduite, când un mesager veni să-mi anunţe că regele din Aragon, alăturându-şi forţele celor ale ducelui de Milano, avea să atace Genova de pe mare. Şi, pe loc, am văzut limpede ce ambiţie nutrea ducele. Genova nu era în stare să ţină piept în acelaşi timp celor doi puternici duşmani ai ei. Devenind

stăpân pe Liguria, ducele avea să năvălească în Toscana şi să aducă în sclavie Carmona şi apoi Florenţa. Nu văzusem în Genova decât o rivală mult prea fericită, făcusem totul pentru a-i slăbi forţele, fără să-mi imaginez că într-o bună zi ar putea să mă tragă după ea în prăpastie.

Am fost nevoit să-i ofer Genovei ajutorul meu. Sfâşiată de certurile pe care le aţâţasem cu bună-ştiinţă, nu se hotăra pe faţă să treacă la luptă; şovăia dacă n-ar fi fost mai bine să se predea ducelui. Am încercat să-i reînsufleţesc avântul, dar de multă vreme neglijase să-şi întreţină o armată proprie şi mercenarii ei erau oricând gata să-i întoarcă spatele. I-am ieşit înainte lui Carmagnola spre a-i tăia drumul; am mers în sus pe valea râului Arno, adeseori pustiită de incursiunile căpitanilor mei; fortăreţele erau dărâmate, castelele distruse. În loc să ne ferim, după ziduri solide, trebuia să ne batem în câmp deschis; cu greu găseam cu ce să ne hrănim pe aceste meleaguri prea des devastate. Toate succesele noastre din trecut se întorceau acum împotriva noastră. După o campanie de şase luni, armata mea înfometată, ostenită, slăbită de friguri nu mai era decât o umbră a ei. Tocmai atunci Carmagnola hotărî să ne atace.

Carmagnola avea în spate zece mii de cai şi optsprezece mii de pedestraşi. Cavaleria mea era atât de inferioară ca număr, încât am hotărât să risc o tactică nouă. În faţa jandarmilor lui Carmagnola am pus infanterişti înarmaţi cu halebarde, care întâmpinară neînfricaţi prima ciocnire. Pe mulţi i-am văzut cum tăiau dintr-o lovitură de spadă picioarele cailor care tăbărau asupra lor, sau cum îi apucau de copite şi îi trânteau la pământ împreună cu omul care îi călărea. Au fost ucişi patru sute de cai şi Carmagnola dădu ordin călăreţilor să descalece. Lupta continuă cu înverşunare; un mare număr de ostaşi pieri de o parte şi de alta. Seara, cel mai tânăr şi cel mai înfocat dintre locotenenţii mei, trecând în taină munţii şi ajungând în valea Miossena, sări în spatele ariergărzii lui Carmagnola cu şase sute de călăreţi răcnind din rărunchi. Milanezii, înspăimântaţi de acest atac

neaşteptat, o luară la fugă în dezordine. Pierdurăm trei sute nouăzeci şi şase de oameni şi Carmagnola un număr de soldaţi de trei ori mai mare.

— Acum, i-am spus dogelui Fregoso, nu trebuie să mai pierdem o clipă. Trebuie să-i pregătim de luptă pe toţi bărbaţii din Liguria, să reparăm fortăreţele, să trimitem ambasadori la Florenţa şi la Veneţia spre a le cere să ne vină in ajutor.

Părea că nu mă aude. Plete lungi şi albe îi încadrau chipul nobil şi calm, iar ochii limpezi erau ţintuiţi în gol.

— Ce zi frumoasă! spuse.

De pe terasa umbrită de oleandri trandafirii şi de portocali, dominam strada mare. Femei îmbrăcate în catifele şi mătăsuri păşeau languros la umbra palatelor; mândri cavaleri cu tunici brodate îşi făceau loc prin mulţime. Sub un portic şedeau patru soldaţi din Carmona, jigăriţi, murdari, osteniţi; se uitau la un cârd de fete care sporovăiau cu câţiva băieţi, lângă fântână.

— Dacă nu vă apăraţi, am spus cu glas mânios, înainte de venirea primăverii Carmagnola se va afla sub zidurile Genovei.

— Ştiu, spuse Fregoso.

Adăugă pe un ton nepăsător:

— Nu ne putem apăra.

— Ba puteţi, am spus. Carmagnola nu este invincibil, pentru că noi l-am învins. Soldaţii mei sunt obosiţi; acum e rândul vostru.

— Nu e o dezonoare să-ţi mărturiseşti slăbiciunea, spuse el cu blândeţe.

Zâmbi:

— Suntem prea civilizaţi pentru a nu iubi pacea.

— Care pace? am întrebat.

— Ducele de Milano ne-a făgăduit că ne garantează legile şi libertatea internă, spuse el. Cu inima sfâşiată, mărturisesc, voi renunţa la demnităţile cu care m-a învestit oraşul meu, dar nu dau îndărăt în faţa unui asemenea sacrificiu.

— Ce-aveţi de gând să faceţi?

— Voi abdica, spuse el cu demnitate.

M-am ridicat şi mi-am strâns pumnii.

— Asta-i o trădare.

— Nu ţin seama decât de interesul patriei mele.

— Iată pentru cine ne batem de şase luni! am spus.

M-am aplecat peste balustradă; fetele purtau în păr flori de nard, le auzeam râsul; soldaţii mei le priveau cu ochi înceţoşaţi; ştiam ce vedeau: străzi trandafirii şi curate pe care până şi nobilii umblau pe jos; femei îmbrăcate în negru, care îşi alăptau pruncii, mergând cu pas iute şi fără să zâmbească; fetiţe care urcau dealul purtând găleţi cu apă prea grele pentru puterile lor; bărbaţi care sorbeau o supă străvezie în pragul caselor, rupţi de oboseală; în mijlocul oraşului, în locul, vechilor cartiere, se întindea un deşert năpădit de buruieni. Nu aveam timp să construim palate, nici să sădim lămâi, nici să cântăm, nici să râdem. Am spus:

— Nu e drept.

— Ducele de Milano doreşte să ducă tratative cu voi, spuse Fregoso.

— Nu stau la tocmeală, am spus.

În aceeaşi seară am pornit împreună cu oamenii mei spre Carmona; mulţi lipsiră la apel. Auzeam glasuri care bombăneau în spatele chipurilor posace: „Cine-s deci învingătorii?” Şi nu puteam răspunde nimic. Am trecut pe lângă Pergola, oraş la care râvnisem totdeauna, dar care refuza cu străşnicie să treacă sub oblăduirea mea; pentru a le îndulci soldaţilor decepţia, am hotărât să le dăruiesc o victorie neîndoielnică. I-am condus sub zidurile mândrei cetăţi şi le-am făgăduit că toată prada pe care o vor lua va fi împărţită între ei. Pergola era bogată şi speranţa jafului se aprinse în inimile lor. Cetatea era solid fortificată, la răsărit se sprijinea pe râul Mincia; zadarnic încercasem de mai multe ori să o nimicim, toate asalturile noastre fuseseră respinse. Dar acum aveam arme noi: bombarde grele, neputincioase împotriva unor grupuri în mişcare, dar care deveneau eficace împotriva unor ziduri de piatră. Întâi am somat Pergola să se predea; soldaţii mei aruncau

peste metereze săgeţi purtând bilete în care ameninţam că vom distruge oraşul dacă refuza să ne deschidă porţile. Dar locuitorii îngrămădiţi în spatele crenelurilor nu răspundeau decât prin strigăte de ură şi de sfidare. Atunci am aşezat la porţile oraşului patru corpuri de armată şi am netezit terenul care le despărţea, pentru a comunica mai bine între ele. Apoi am ordonat să se aducă bombardele; soldaţii le priveau cu neîncredere; primele ghiulele se sfărâmară de ziduri fără să le clatine. În vârful donjonului cei din Pergola ne ocărau şi cântau. Nu mi-am pierdut curajul. Inginerii mei izbutiră să facă un miracol: fiecare bombardă trăgea şaizeci de lovituri într-o noapte. Zidurile au fost bombardate vreme de treizeci de zile; încetul cu încetul turnurile şi construcţiile care le uneau se prăbuşeau sfărâmate în bucăţi; resturile lor umpleau şanţurile de apărare şi prin spărturi se putea intra în cetate. Cei asediaţi se retrăseseră de la metereze, nu se mai auzeau nici cântecele, nici ocările lor. În ultima noapte, pe când ghiulelele se izbeau de pietrele ce se clătinau, o tăcere de plumb se lăsă peste oraş. Când se iviră zorile, văzurăm că zidul avea o spărtură imensă. Mi-am pornit oamenii la asalt. Se năpustiră cu strigăte de bucurie; uitaseră de Genova şi de toate ispitele păcii; săvârşisem o faptă de arme fără seamăn: pentru prima oară metereze puternice fuseseră dărâmate de bombarde; pentru prima oară o armată intra cu forţa într-un mare oraş fortificat.

Am trecut primul prin spărtura din zid; cu uimire văzurăm că nimeni nu ne aştepta de partea cealaltă a meterezelor; uliţele erau pustii. M-am oprit crezând că e vorba de o capcană. Intimidaţi de tăcere, toţi soldaţii mei rămaseră muţi; ne ridicarăm ochii spre acoperişuri şi spre ferestre, fără să zărim pe nimeni; ferestrele caselor erau închise, uşile deschise. Înaintarăm cu băgare de seamă; niciun zgomot; la fiecare colţ de stradă oamenii mei îşi ridicau arbaletele spre acoperişuri, privind cu teamă la dreapta şi la stânga, dar nicio piatră, nicio săgeată nu tăia văzduhul. Ajunserăm în piaţa mare: era pustie.

— Să cercetăm casele! am spus.

Soldaţii se îndepărtară în grupuri mici. Urmat de străji, am intrat în palatul guvernatorului; lespezile vestibulului erau goale, pereţii goi. În saloane, toate mobilele erau la locul lor, dar nici urmă de covoare, de tapiserii, nici de bibelouri; cuierele cu rufărie, lăzile cu argintărie erau goale, ca şi sipetele cu giuvaeruri. Când am ieşit din palat am aflat că se găsiseră pe malul râului Mincia saltele şi crătiţi de aramă. La adăpostul nopţii, locuitorii se îmbarcaseră pe corăbii şi, în timp ce noi îi credeam stând la pândă în dosul meterezelor, fugiseră, luând cu ei toate bogăţiile.

Am rămas încremenit în mijlocul pieţei, şi soldaţii stăteau încremeniţi şi tăcuţi în jurul meu. În casele părăsite nu găsiseră ce să jefuiască decât ferecături vechi; duşumelele tavernelor erau ude de vin; toate burdufele fuseseră golite; în vetrele mari, saci de făină, pâine, halci de carne fuseseră prefăcute în cenuşă. Crezusem că vom cuceri un oraş şi ţineam în mâini doar un înveliş ele piatră.

Pe la ceasul prânzului, unul dintre locotenenţi îmi aduse o femeie pe care soldaţii o găsiseră într-o casă de la marginea oraşului era scundă, cu părul strâns în cozi groase în jurul capului; în ochii ei nu se citea nici teamă, nici sfidare.

— De ce n-ai plecat împreună cu ceilalţi? am întrebat-o.

— Bărbatul meu e bolnav, nu putea fi scos din casă.

— Dar ceilalţi de ce au plecat? am spus cu mânie. Credeţi că scot ochii pruncilor atunci când cuceresc un oraş?

— Nu, spuse ea. Nu credem asta.

— Atunci, de ce?

Nu-mi răspunse.

— Peste douăzeci de cetăţi duc o viaţă prosperă sub oblăduirea mea. Oamenii din Montechiaro, din Orci sau din Paleva n-au fost niciodată mai fericiţi.

— Cei din Pergola sunt alt soi de oameni, spuse ea.

Am privit-o pătrunzător şi ea îmi înfruntă privirea.

Oamenii din Pergola. Oamenii din Carmona. Într-o zi rostisem şi eu asemenea vorbe. Alungasem femeile şi copiii în şanţurile de apărare. De ce? Mi-am ferit ochii.

— Lăsaţi-o să plece, am spus străjilor.

Ea se îndepărtă fără grabă. Am spus:

— Să plecăm de aici.

Căpitanii îşi adunară soldaţii care se supuseră fără să opună rezistenţă. Nimeni n-ar fi dorit să petreacă noaptea în oraşul acela blestemat. Am rămas ultimul în piaţa pustie; tăcerea zidurilor de piatră îmi pârjolea inima. La picioarele mele zăcea un mort, eu îl ucisesem şi nu mai ştiam de ce.

Opt zile mai târziu am semnat un tratat cu ducele de Milano.

Am făcut pace. Mi-am lăsat armata la vatră, am scăzut, birurile, am abolit legile împotriva luxului, am împrumutat bani neguţătorilor din Carmona, am devenit bancherul lor; sub imboldul meu, industria şi agricultura au căpătat un nou avânt, averea mea a devenit la fel de legendară ca şi veşnica mea tinereţe, pe care am consacrat-o oraşului meu. Pe locul vechilor mahalale s-au ridicat palate mai mândre decât cele din Genova; am chemat la curtea mea arhitecţi, sculptori, pictori; am pus să construiască un apeduct şi fântâni ţâşniră în toate pieţele; dealul, s-a acoperit cu case noi şi mahalale întinse au tăiat din câmpie felii întregi. Atraşi de prosperitatea cetăţii, mulţi străini s-au statornicit între zidurile noastre. Am chemat medici din Bologna şi am poruncit să, se zidească lazarete. Numărul naşterilor a sporit, populaţia a crescut; Carmona ajunse să aibă două sute de mii de locuitori şi mă gândeam cu trufie; mie îmi datorează viaţa; îmi datorează totul. Lucrurile au mers aşa treizeci de ani.

Cu toate acestea poporul nu era mai fericit ca altădată. Era ceva mai bine îmbrăcat şi şedea în case mai bune, dar muncea fără răgaz, şi niciodată luxul nobililor şi al târgoveţilor nu fusese etalat cu mai multă neobrăzare; şi celor săraci şi celor bogaţi le crescuseră ambiţiile, şi an de an lucrătorii socoteau că traiul lor era mai de neîndurat.

Doream să le îmbunătăţesc soarta. Dar meşterii postăvari îmi demonstrau că dacă voi micşora numărul orelor de muncă, sau dacă voi mări salariile, preţul postavului se va urca deopotrivă; incapabili să îndurăm concurenţa străină, vom ajunge cu toţii la ruină, şi lucrătorii şi neguţătorii. Aveau dreptate. Nicio reformă serioasă nu era posibilă; doar dacă erai stăpânul lumii. În vara anului 1449 recolta a fost slabă; în toată Italia preţul grâului se urcă nemaipomenit de mult şi ţăranii lacomi vândură Pisei şi Florenţei cea mai mare parte din grânele lor. Când veni iarna, pâinea costa atât de scump în Carmona, încât mulţi lucrători nefiind în stare să-şi hrănească familia se văzură nevoiţi să ceară de pomană. Am cumpărat grâu, l-am împărţit poporului, care însă nu voia numai pâine; voia şi să nu mai fie silit să cerşească. Într-o dimineaţă, fără să se fi bănuit ceva despre planurile lor, corpurile de meşteşugari se adunară înarmaţi în jurul stindardelor lor; se răspândiră în oraş şi jefuiră mai multe palate; nobilii şi târgoveţii, luaţi pe nepusă masă, se baricadară în casele lor. Devenind stăpâni peste Carmona, postăvarii, ţesătorii, boiangiii numiră şaizeci şi patru de cavaleri care voiră să profite de răscoală pentru a scăpa de sub jugul meu. Făgăduiră poporului pâine, ştergerea tuturor datoriilor şi, proclamând că eu încheiasem un pact cu diavolul şi că trebuia să fiu ars ca vrăjitor, îmi luară cu asalt palatul. Strigau: „Jos cu fiul diavolului! Moarte tiranului!” Străjile aruncau asupra lor de la ferestre o ploaie de săgeţi; atunci ei fugeau, piaţa se golea; şi-apoi se năpusteau iarăşi asupra porţii şi încercau să o scoată din ţâţâni. Era cât pe ce să fie smulsă când, seara, nobilii din cetăţuia şi din târgurile învecinate, chemaţi prin soli, împânziră uliţele oraşului.

„Răscoala a fost înăbuşită, Monseniore! Gloata a fost măturată!” vesti căpitanul străjilor intrând în odaia mea. În spatele lui auzeam strigăte de bucurie şi zăngănit de fiare; salvatorii mei, Albozzi, Ferracci, Vicente Nero, urcau râzând scara de piatră; caii tropăiau sub ferestrele mele şi ştiam că aveau copitele mânjite de sânge.

„Opriţi masacrul!” am răcnit din răsputeri. „Să se stingă incendiile şi să fiu lăsat singur!”

Am încuiat uşa şi m-am dus să-mi lipesc fruntea de gratiile ferestrei; pe cerul luminat ca de auroră înflorea o enormă ciupercă de fum negru: casele ţesătorilor ardeau, femeile şi copiii ţesătorilor ardeau în casele lor.

Târziu, în puterea nopţii, am plecat de lângă fereastră şi am ieşit din palat; cerul se întunecase, nu se mai auzea tropotul cailor, nici ţipetele sălbatice ale soldaţilor.

La intrarea în mahalaua ţesătorilor făceau de gardă ostaşi; din dărâmături ieşea fum; uliţele pustii erau aşternute cu cadavre: femei cu piepturile străpunse de spade, copii cu feţele strivite de copitele cailor; printre ruine zăceau trupuri calcinate. La colţul unei uliţe, am auzit un bocet prelung. O halcă mare de lună plutea pe cer şi departe un câine urla a mort.

„Folositor cui? La ce?”

Tancredi rânjea în străfundul trecutului.

Cadavrele au fost îngropate, casele reconstruite; i-am iertat pe meşteşugari de toate datoriile; primăvara, migdalii au înflorit ca în fiecare primăvară şi războaiele de ţesut au început să zumzăie pe uliţele liniştite.

Dar inima mea rămăsese plină de cenuşă.

*

— De ce eşti trist? mă întrebă Laura. N-ai tot ce-şi poate dori cineva pe lume?

Dormisem toată noaptea în braţele ei: acum, zilele mi se păreau prea lungi şi dormeam în toate nopţile. Cu capul pe pieptul ei, aş fi vrut să mă topesc din nou în moliciunea lăptoasă a trupului ei; dar lumina şi începuse să-mi săgeteze ochii, auzeam freamătul viu al oraşului; eram treaz şi mă plictiseam. Am sărit din pat.

— Şi ce-şi poate dori cineva pe lume?

— Multe lucruri.

Am început să râd. Mi-ar fi fost uşor să-i îndeplinesc

orice dorinţă. Dar n-o iubeam. Nu iubeam pe nimeni.

Cât mă îmbrăcam, mi-am simţit picioarele moi ca în ziua când o îngropasem pe Catarina, când nimic şi nimeni nu mă mai aştepta nicăieri. „Zi de zi aceleaşi gesturi, m-am gândit. La nesfârşit! Mi se va întâmpla vreodată să mă trezesc într-o altă lume, unde până şi gustul aerului să fie diferit?”

Am ieşit din odaie, am ieşit din palat. Aceeaşi lume, aceeaşi Carmona, cu uliţe trandafirii şi hornuri în formă de pâlnie. În pieţe existau statui noi; ştiam că erau frumoase, dar mai ştiam şi că timp de veacuri vor rămâne nemişcate pe locurile unde fuseseră ridicate, şi mi se păreau la fel de vechi, la fel de îndepărtate ca şi statuile Venerei ascunse sub pământ. Oamenii din Carmona treceau pe lângă ele fără să le privească; nu priveau nici monumentele, nici fântânile. La ce slujeau aceste pietre sculptate? Am trecut de metereze. La ce slujea Carmona? Se ridica pe stânca ei, neclintită în timp de război, de pace, de ciumă, de răzmeriţe; în Italia existau o sută de alte oraşe care se ridicau pe stâncile lor, la fel de mândre, la fel de inutile. La ce slujeau cerul şi florile din lunci? Era o dimineaţă frumoasă, dar ţăranii cu spinarea încovoiată nu priveau cerul. Şi eu mă plictisisem să-l tot văd de două sute de ani, mereu acelaşi.

Timp de mai multe ceasuri am umblat fără ţintă. „Tot ce-şi poate dori cineva pe lume”. Îmi repetam aceste vorbe fără să izbutesc a trezi înlăuntrul meu nici cea mai mică dorinţă. Cât de departe mi se părea vremea când fiecare bob de grâu cântărea greu în podul palmei!

Deodată, m-am oprit; după un gard, unde ciuguleau besmetic nişte găini, o femeie aplecată peste albie spăla rufe şi, sub un migdal, o fetiţă mică de tot şedea şi râdea; pământul era acoperit cu petale albe, şi copila strângea petalele în mânuţe şi le ducea la gură cu lăcomie; era foarte oacheşă şi avea ochii mari şi negri. M-am gândit: este pentru prima dată când ochii aceştia văd flori de migdal.

— Ce fetiţă frumoasă, am spus. E-a dumitale?

Femeia se îndreptă din mijloc:

— Da. E cam slăbuţă.

— Ar trebui să o hrăneşti mai bine, i-am spus aruncând o pungă cu bani în poala copilei.

Femeia mă privi bănuitoare şi nu zâmbi până mă îndepărtai: fetiţa zâmbea, dar nu mie; n-avea nevoie de mine ca să zâmbească. Mi-am ridicat capul. Cerul era de un albastru proaspăt, pomii înfloriţi străluceau ca în ziua in care îl purtasem pe Sigismundo în cârcă, în ochii unui copil lumea întreagă era pe cale să se nască. M-a fulgerat un gând:

— Voi avea un copil, un copil al meu.

Zece luni mai târziu Laura aducea pe lume un băieţel frumos şi dolofan; l-am exilat îndată într-un castel din împrejurimile Villanei; nu înţelegeam să-mi împart fiul cu nimeni.

Pe când doicile îl alăptau, făuream înfierbântat viitorul lui Antonio. Mai întâi, am întărit pacea, nu voiam să cunoască vreodată vanitatea sângeroasă a războiului. De multă vreme Florenţa îmi cerea înapoi portul Livorno: am consimţit să i-l restitui. Se iscă o revoltă în Rivella şi prinţul mă imploră să-i vin în ajutor, oferindu-mi să pună oraşul sub oblăduirea mea: am refuzat.

Pe un deal din faţa Carmonei începu zidirea unei vile de marmură şi plantarea unor grădini. Am atras la curtea mea artişti şi cărturari, am adunat tablouri, statui, o bibliotecă vastă; educaţia lui Antonio a fost încredinţată celor mai distinşi oameni ai veacului; am asistat la lecţiile lor, şi eu însumi l-am deprins pe fiul meu cu toate exerciţiile corporale. Era un copil frumos, cam subţiratic după gustul meu, dar robust. La şapte ani ştia să citească şi să scrie în italiană, latină şi franceză; înota şi trăgea cu arcul şi era în stare să strunească un cal tânăr.

Avea nevoie de tovarăşi cu care să-şi împartă munca şi joaca. Am adunat în jurul lui cei mai frumoşi şi cei mai înzestraţi copii din Carmona. Între alţii, am crescut-o la palat pe fetiţa cu florile de migdal; se numea Beatrice; crescând, îşi păstrase chipul tuciuriu şi prelung, precum şi

zâmbetul; se juca cu Antonio ca şi un băiat, şi dintre toţi camarazii pe ea o prefera.

Într-o noapte pe când mă plictiseam în patul meu – pe vremea aceea mi se întâmpla să mă plictisesc, chiar şi în vis – am coborât în grădină. Era o noapte fără lună, înmiresmată şi caldă, brăzdată de stele căzătoare; am făcut câţiva paşi pe aleile presărate cu nisip şi i-am zărit pe amândoi cum se plimbau pe iarbă ţinându-se de mână; peste cămăşile lor lungi de noapte împletiseră ghirlande de flori; Beatrice îşi pusese în păr flori de rochiţa-rândunicii şi strângea la piept o floare grea de magnolia. Mă zăriră şi ei, şi rămaseră încremeniţi locului.

— Ce faceţi aici? i-am întrebat.

Beatrice îmi răspunse cu un glăscior limpede:

— Ne plimbăm.

— Vă plimbaţi adesea la ora asta?

— El prima dată.

— Şi tu?

— Eu? Mă privi cutezător. În fiecare noapte ies pe fereastră.

Stăteau amândoi dinaintea mea, vinovaţi şi micuţi în cămăşile lor înflorate care le acopereau picioarele goale. Am simţit o muşcătură în inimă. Le dăruiam zile însorite, serbări, râsete, jucării, bomboane, poze, şi ei unelteau să guste în taină din dulceaţa nopţilor pe care nu le-o dăruiam eu.

— Ce-aţi spune de o plimbare călare? i-am întrebat.

Ochii le scânteiară. Mi-am înşeuat calul şi l-am urcat pe Antonio în faţa mea, şi pe Beatrice pe crupa calului; mă cuprinse de mijloc cu braţele ei mici; am coborât în galop coasta dealului; tot în galop am străbătut câmpia şi deasupra capetelor noastre fulgerau stelele căzătoare; copiii scoteau strigăte de bucurie. L-am strâns pe Antonio la piept.

— Să nu mai ieşi pe ascuns, i-am spus. Nu trebuie să faci nimic pe ascuns. Cere-mi tot ce vrei şi vei avea.

— Da, tată, spuse el docil.

A doua zi am dăruit fiecăruia un cal şi adesea, în

nopţile calde, îi luam cu mine şi galopam împreună. Am poruncit să se construiască o barcă cu pânze portocalii ca să-i plimb pe lacul Villamosa, la malul căruia petreceam adesea lunile călduroase de vară. M-am străduit să le îndeplinesc toate dorinţele. Când erau prea obosiţi să se mai joace, să înoate, să călărească, să alerge, mă aşezam alături de ei la umbra caldă a pinilor şi le spuneam poveşti. Antonio nu mai contenea cu întrebările despre trecutul Carmonei; mă privea fermecat.

— Şi eu, când o să cresc mare, ce-o să fac? mă întreba uneori.

Râdeam.

— Ai să faci tot ce-ai să vrei.

Beatrice nu spunea nimic, asculta cu o faţă pe care nu se putea citi nimic. Era o fetiţă sălbatică, avea picioare lungi ca de păianjen. Nu-i plăceau decât lucrurile oprite; dispărea ceasuri întregi şi o găseam ba cocoţată pe un acoperiş, ba înotând într-un lac foarte adânc, ba scormonind în gunoiul vreunei gospodării, ba zăcând de-a curmezişul unei poteci azvârlită de un cal prea nărăvaş pe care îl încălecase.

— Ce fetiţă ciudată! spuneam mângâind-o pe păr.

Scutura capul cu un gest rebel, nu-i plăcea să fie atinsă de mâna mea; când mă aplecam s-o sărut, se dădea îndărăt şi îmi întindea mânuţa cu demnitate.

— Nu-ţi place aici? Nu eşti fericită?

— Ba da.

Nici nu-i trecea prin minte că ar fi putut trăi în altă parte, spălând rufe şi plivind brazdele; iar eu, care o vedeam aplecată cu silinţă asupra unei cărţi groase, sau căţărându-se într-un copac, îmi spuneam cu mândrie: eu îi făuresc soarta. Inima-mi tresărea şi mai voioasă când îl auzeam râzând pe Antonio şi mă gândeam: îmi datorează viaţa, îmi datorează lumea.

Antonio iubea viaţa şi lumea; iubea grădinile, lacurile, dimineţile de primăvară, nopţile de vară, ca şi tablourile, cărţile, muzica; la şaisprezece ani era aproape la fel de erudit ca şi dascălii lui şi compunea versuri pe

care le cânta acompaniindu-se la violă. La fel de mult îi plăceau şi exerciţiile violente: vânătoarea, întrecerile călare, turnirurile; nu îndrăzneam să-l opresc, dar mi se usca gura când îl vedeam aruncându-se în lac din vârful unei stânci, sau sărind pe spinarea unui cal încă neîmblânzit.

Într-o seară, şedeam în biblioteca din Villamosa şi citeam, când Beatrice intră şi se apropie de mine cu paşi iuţi; am rămas uimit, căci niciodată nu venea să-mi vorbească fără s-o fi chemat. Era foarte palidă la faţă.

— Ce s-a întâmplat?

Mâinile i se crispaseră pe pânza rochiei; părea că se luptă cu ceva ce-o strângea de gât; în cele din urmă rosti:

— Antonio e gata să se înece.

Am alergat spre uşă; ea spuse într-un murmur:

— A vrut să treacă lacul înot, şi văd că nu se mai întoarce. Eu nu pot să-l salvez.

Într-o clipă am ajuns la malul apei, mi-am scos hainele şi am sărit în apă; mai era încă lumină şi curând am zărit o pată neagră în mijlocul lacului. Antonio era culcat pe spate; când mă văzu, scoase un geamăt şi închise ochii.

L-am adus leşinat la mal; l-am întins pe mantia mea şi l-am frecat cu toată puterea; simţeam cum căldura inimilor mele îi pătrunde în carne, simţeam sub palmă muşchii lui tineri, pielea-i mătăsoasă, oasele fragile, şi mi se părea că îi modelez un trup cu totul nou. M-am, gândit cu ardoare: voi fi mereu lângă tine să te scap de toate relele. Cu duioşie mi-am dus în braţe fiul căruia îi dăruisem viaţa pentru a doua oară.

Beatrice şedea în pragul uşii, dreaptă, nemişcată şi lacrimi mari i se prelingeau pe obraji.

— A scăpat, i-am spus. Nu mai plânge.

— Văd bine c-a scăpat!

Mă privea şi în ochii ei se citea ura.

L-am culcat pe Antonio în patul lui. Beatrice mă urmase şi când el deschise ochii privirea i se opri asupra ei.

— N-am trecut lacul, spuse.

Ea se aplecă spre el:

— Ai să-l treci mâine, spuse cu glas pătimaş.

— Nu! am spus. Ce, ai înnebunit?

M-am aplecat şi eu spre Antonio.

— Jură – mi că n-o să mai încerci niciodată.

— O, tată!

— Jură-mi. În numele a tot ce am făcut pentru rine, în numele dragostei ce mi-o porţi, jură-mi.

— Bine, spuse el, îţi jur.

Închise iarăşi ochii. Beatrice se întoarse şi ieşi încet din odaie. Am rămas lângă patul lui şi multă vreme i-am privit obrajii netezi, pleoapele transparente, chipul fiului meu drag. Îl salvasem, dar nu putusem să fac astfel încât să izbutească a trece lacul. Poate Beatrice avusese dreptate să plângă. M-am gândit, cuprins de o bruscă nelinişte: „Cât timp încă mă va mai asculta?”

*

La poalele crângului de chiparoşi şi de tisă, în dreptul teraselor trandafirii, se simţea tremurul verii; se oglindea pe fundul havuzurilor de marmură, foşnea în cutele rochiilor de mătase şi mireasma ei se înălţa dintre sânii aurii ai Elianei. Glasul unei viole ascunse printre carpeni sparse tăcerea; în aceeaşi clipă o vână de apă de izvor ţâşni în mijlocul fiecărui bazin.

— Ah!

O rumoare se întinse de-a lungul balustradei, femeile băteau din palme. Din inima pământului fierbinte fusuri subţiri de cristal se sumeţeau spre cer; pânzele de apă stătătoare se încreţeau, prindeau viaţă; era apă curgătoare şi rece.

— Ah! exclamă Eliana. Răsuflarea ei parfumată se lipea de obrazul meu. Eşti un vrăjitor!

— Mare lucru! am spus. Nişte fântâni arteziene.

Apa cădea de pe stânci în cascadă, gâlgâia şi râdea, şi râsul acesta se repercuta în inima mea în ritm sacadat,

sec şi dur: fântâni arteziene!

— Uite cascada! Bianca, priveşte cascada.

Antonio îşi aşezase mâna pe umărul cărnos al tinerei. I-am privit chipul strălucind de plăcere şi râsul rău s-a stins. Nu neînsemnatele fântâni arteziene erau opera mea, ci viaţa aceasta, bucuria aceasta. Antonio era frumos, avea ochii sclipitori ai maică-si şi profilul mândru al neamului Fosca. Era mai puţin voinic decât bărbaţii din veacurile trecute, dar trupul lui era agil şi suplu. Mângâia un umăr docil, zâmbea susurului voios al apei. Era o zi frumoasă.

— Tată, am timp să fac o partidă de joc cu mingea?

Am zâmbit.

— Cine îţi măsoară timpul?

— Dar nu ne aşteaptă solii din Rivella?

Am privit în zare, acolo unde albastrul cerului începea să se şteargă: curând se va face una cu pământul trandafiriu. M-am gândit; are atât de puţine veri de trăit, va lăsa să-i scape seara asta frumoasă?

— Vrei într-adevăr să iei parte la primirea lor?

— Bineînţeles.

Chipul lui tânăr se înăsprise.

— Chiar vreau să-ţi cer o favoare.

— Ţi-o acord.

— Lasă-mă să-i primesc singur.

Am cules o rămurică de chiparos şi am frânt-o între degete.

— Singur? De ce?

Antonio se îmbujoră la faţă.

— Ai spus că vrei să mă faci părtaş la domnie. Dar nu-mi îngădui niciodată să iau vreo hotărâre. E doar un joc?

Am strâns din buze. Deodată, cerul fără pată devenise greu ca un cer prevestitor de furtună. Am spus:

— Eşti încă lipsit de experienţă.

— Trebuie să aştept până voi avea două secole în urma mea?

Avea în ochi acelaşi foc ce se aprinsese odinioară în ochii lui Tancredi. I-am pus o mână pe umăr.

— Ţi-aş lăsa bucuros domnia, mă apasă greu. Dar, crede-mă, nu-ţi va aduce decât griji.

— Tocmai asta doresc şi eu, spuse Antonio cu înverşunare.

— Eu ţi-am dorit fericirea. Nu ai tot ce-şi poate dori un bărbat?

— La ce bun mi-ai dat fericirea, dacă nu-mi îngădui să fac nimic cu ea? Tată, spuse cu glas apăsat, n-ai fi acceptat niciodată o asemenea existenţă. Am fost învăţat să gândesc, să chibzuiesc: la ce bun dacă trebuie să urmez orbeşte sfaturile tale? Mi-am oţelit trupul doar pentru a merge la vânătoare?

— Ştiu, am spus. Vrei ca toate acestea să slujească la ceva.

— Da.

Cum să-i spun: nimic nu slujeşte vreodată la ceva. Palatele, apeductele, casele noi, castelele, oraşele cucerite, totul nu înseamnă nimic. Şi-ar deschide ochii scânteietori şi ar spune: văd lucrurile acestea, ele există. Poate că, pentru el, ele existau. Am aruncat rămurica ruptă. Toată dragostea mea nu-i slujea la nimic.

— Fie cum vrei tu, am spus.

Chipul i se lumină.

— Îţi mulţumesc, tată!

Plecă în goană. Tunica lui albă strălucea pe verdele închis al tisei. Iată că voia să-şi ţină viaţa în propriile lui mâini, mâinile lui nebătătorite şi neîndemânatice; dar puteai închide această viaţă într-o seră pentru a o cultiva la adăpostul oricărei primejdii? Înăbuşită, înlănţuită, îşi pierdea strălucirea şi parfumul. Urcă scara în trei salturi şi dispăru în casă; trecea prin vestibulurile de marmură, dar eu nu-l mai vedeam. M-am gândit: „Într-o bună zi totul va fi aidoma ca şi azi, dar el nu va mai fi nicăieri”. Vor fi aceiaşi copaci întunecaţi, sub acelaşi cer, acelaşi van murmur de râsete şi de apă, şi nici pe pământ, nici pe cer, nici pe apă, Antonio nu va fi lăsat nici cea mai uşoară urmă.

Eliana se apropie de mine şi mă prinse de braţ.

— Să mergem până la cascadă.

— Nu.

I-am întors spatele şi m-am îndreptat spre vilă. Simţeam nevoia s-o văd pe Beatrice; numai ei îi puteam vorbi şi surâde fără să mă gândesc îndată că într-o bună zi va muri.

Am deschis uşa bibliotecii; aşezată la un capăt al mesei de stejar, citea; i-am privit în tăcere profilul atent; citea şi eu nu existam pentru ea. Rochia ei simplă, pielea netedă, părul negru păreau dure şi îngheţate ca o armură. M-am apropiat.

— Mereu cu cartea în mână?

Îşi ridică ochii fără să pară uimită; era greu s-o iei pe neaşteptate.

— Sunt atât de multe cărţi…

— Prea multe şi prea puţine.

Rafturile erau înţesate cu mii de manuscrise; întrebări, probleme: secole întregi vor trebui să treacă înainte de a se cunoaşte răspunsurile. Oare de ce stăruia în această căutare fără speranţă?

— Ai ochii traşi. Mai bine veneai să admiri fântânile arteziene.

— Am să mă duc la noapte, când grădina va fi pustie.

Netezi cu podul palmei pagina manuscrisului. Aştepta să plec şi eu nu găseam ce să-i spun. Totuşi, avea nevoie de ajutor, şi eu aş fi putut s-o ajut mai bine decât toate cărţile acestea neterminate. Dar cum să-i dau ceea ce se încăpăţâna să nu ceară?

— Nu vrei să laşi o clipă cartea? Am să-ţi arăt ceva.

În cele din urmă tot eu ceream.

Se ridică fără să răspundă şi zâmbi, un zâmbet scurt care nu-i lumina ochii. Trăsăturile-i erau atât de aspre, faţa atât de slabă, încât toată lumea spunea că-i urâtă. Antonio spunea că-i urâtă. Străbăturăm în tăcere lungi coridoare şi apoi am deschis o uşă.

— Priveşte.

Odaia mirosea a praf şi a ghimber, un miros de trecut insolit în această vilă nouă. Storurile erau lăsate şi lumina galbenă scălda sipete cu ferecaturi, covoare strânse în

cilindre, bucăţi de mătase şi de brocart.

— Sunt mărfuri care vin din Cipru, am spus. Au sosit azi dimineaţă.

Am deschis un cufăr şi îndată apăru o fulgerare de metal şi nestemate

— Alege.

— Ce? mă întrebă.

— Tot ce-ţi place. Uită-te la cingători, la coliere. Nu ţi-ar plăcea o rochie din mătasea asta roşie?

Îşi vârî mâna în cufăr şi ascultă zornăitul giuvaerurilor şi al armelor încrustate cu pietre preţioase.

— Nu, spuse, nu vreau nimic.

— Giuvaerurile îţi vor sta bine.

Aruncă cu dispreţ colierul pe care îl ţinea în mână.

— Nu vrei să placi? am întrebat-o.

Un fulger îi trecu prin, ochi:

— Vreau să plac aşa cum sunt.

Am închis cufărul. Avea dreptate. La ce bun? Aşa cum era, cu rochia ei cuminte, chipul nesulimenit, părul strâns într-o reţea, întocmai aşa mi-era dragă.

— Atunci alege un covor pentru camera ta.

— N-am nevoie de covor.

— Dar de ce ai nevoie? am spus scos din sărite.

— Nu-mi place luxul, spuse.

Am prins-o de braţ. Îmi venea să-mi înfig unghiile in carnea ei. Douăzeci şi doi de ani! Şi judeca, lua hotărâri, se simţea ca la ea acasă în lume, ca şi când ar fi locuit în ea de secole. Mă judeca şi pe mine.

— Vino, i-am spus.

Am dus-o pe terasă. Căldura se potolise, fântânile arteziene susurau.

— Nici mie nu-mi place luxul, i-am spus. Doar pentru Antonio am zidit vila asta.

Beatrice îşi sprijini mâinile de piatra caldă a balustradei.

— E prea mare.

— De ce-i prea mare? Nu există măsură.

— Bani aruncaţi pe fereastră.

— Şi de ce n-am arunca banii pe fereastră? Ce crezi că s-ar putea face cu ei?

— N-ai gândit întotdeauna aşa, îmi spuse.

— Într-adevăr.

Împrumutasem bani postăvarilor şi târgoveţii din Carmona adunaseră averi întregi; unii munceau la fel de aprig că şi odinioară spre a-şi spori avuţiile, iar alţii îşi iroseau viaţa în desfrâu searbăd. Pe vremuri moravurile Carmonei erau austere şi neprihănite; acum se iscau încăierări în fiecare noapte, soţii îşi răzbunau, cu pumnalul soţiile violate, taţii fetele răpite; şi făcuseră atâţia copii, încât aceştia ajunseseră şi ei săraci la rândul lor. Poruncisem să se ridice spitale şi oamenii trăiau până la adânci bătrâneţi, nu ca altădată, dar până la urmă tot mureau. Acum în Carmona existau două sute de mii de locuitori, şi oamenii nu erau nici mai fericiţi, nici mai buni ca altădată. Erau mai numeroşi, dar fiecare rămânea singur cu bucuriile şi grijile lui, Carmona era tot atât de plină ca şi atunci când vechile ei metereze nu încercuiau decât douăzeci de mii de locuitori.

Am spus brusc:

— Spune-mi, două sute de mii de oameni e mai bine decât douăzeci de mii? La ce foloseşte asta?

Ea chibzui.

— Ciudată întrebare.

— Pentru mine aşa se pune problema.

— Ah! Pentru dumneata, poate, spuse ea.

Privi vag în zare, era foarte departe de mine, şi simţeam în gură acel gust amar pe care nu-l cunoscusem decât alături de ea. Un roi de pete gălbui dansa în aer; mi-ar fi plăcui să gândesc: este întru totul asemănătoare acestor gâze de-o seară; dar era atât de vie, atât de reală, ca şi mine; pentru ea existenţa efemeră cântărea mai greu decât propriul meu destin. Multă vreme privirăm în tăcere cascada, perdeaua neclintită şi curgătoare care cădea de pe stânci şi din care săreau fâşii de spumă albă; mereu aceeaşi spumă, şi mereu alta.

Deodată Antonio apăru în capul peronului; în ochii

Beatricei se aprinse o flacără; de ce la el se uita cu înfocare? Doar n-o iubea.

— Ce voiau pribegii aceia? l-am întrebat.

Antonio mă privi cu o expresie gravă, ceva îi fremătă în gâtlej.

— Vor să-i ajutăm să pună mâna pe Rivella.

— A! Şi ce le-ai răspuns?

— Am jurat că Rivella va fi a noastră în mai puţin de o lună.

Urmă un moment de tăcere.

— Nu! am spus. Nu vom începe iarăşi să ne războim.

— A, deci dumneata hotărăşti, spuse Antonio abia stăpânindu-se. Spune drept, nu voi cârmui niciodată Carmona?

Am privit cerul neclintit. Timpul se oprise în loc. Acela trăsese pumnalul şi îl ucisesem; şi acesta îmi dorea moartea.

— Vrei ca primul act al domniei tale să fie un război?

— O! exclamă Antonio. Cât timp va mai trebui să mucezim în pacea dumitale?

— Mi-a trebuit mult timp şi multă trudă pentru a cuceri această pace, i-am răspuns.

— Şi la ce slujeşte ea?

Fântânile arteziene intonau mai departe cântecul lor nătâng. Dacă nu mai bucurau inima lui Antonio, la ce mai slujeau?

— Trăim în pace, continuă Antonio. Şi toată istoria noastră se rezumă la aceste cuvinte. Nu ne-am amestecat în nimic, nici în revoltele din Milano, nici în războaiele din Neapole, nici în răzmeriţele din oraşele Toscanei. Toate se petrec de-a lungul şi de-a latul Italiei, ca şi cum Carmona n-ar mai exista pe faţa pământului. La ce folosesc bogăţiile noastre, cultura noastră, înţelepciunea noastră, dacă rămânem înfipţi pe stânca noastră ca o ciupercă mare?

— Ştiu, am spus.

Ştiam de multă vreme.

— Şi la ce va sluji războiul?

— Dumneata întrebi? spuse Antonio. Vom avea un

port şi căile pe mare. Carmona va fi egală cu Florenţa.

— Odinioară Rivella a fost a noastră, am spus.

— Dar de data asta o vom păstra.

— Neamul Manzoni e puternic, am spus. Pribegii nu vor putea găsi complici în Rivella.

— Se vor bizui pe sprijinul ducelui de Anjou, spuse Antonio.

Mi se urcă sângele in obraz.

— Doar n-o să-i chemăm pe francezi în ţara noastră!

— De ce nu? Şi alţii i-au chemat pe vremuri. Vor fi chemaţi şi de acum înainte, şi poate chiar împotriva noastră.

— Din pricina asta în curând Italia nu va mai exista, am spus.

Mi-am pus o mână pe umărul lui Antonio.

— Nu mai suntem atât de puternici ca în trecut. Ţările pe care le numim barbare sunt pe cale să se întindă şi să se întărească; Franţa şi Germania râvnesc la bogăţiile noastre. Crede-mă, singura noastră salvare stă în unire, în pace. Dacă vrem ca Italia să reziste în faţa năvălirilor care o ameninţă, trebuie să ne întărim alianţa cu Florenţa, să formăm o ligă cu Veneţia şi cu Milano, să ne sprijinim pe trupele elveţiene. Dacă fiecare oraş îşi păstrează cu încăpăţânare ambiţiile egoiste, Italia este pierdută.

— Ai mai spus asta de o sută de ori, zise Antonio pe un ton îndărătnic.

Şi adăugă cu mânie:

— Dar nu rămânem aliaţii Florenţei decât cu condiţia de a vegeta în umbra ei.

— Şi ce dacă?

— Te resemnezi, tocmai dumneata care ai făcut atâtea pentru gloria Carmonei?

— Gloria Carmonei valorează prea puţin pe lângă salvarea Italiei.

— Puţin îmi pasă de Italia, spuse Antonio. Patria mea e Carmona.

— E un oraş printre altele. Sunt atât de multe oraşe! am spus.

— Într-adevăr gândeşti ceea ce spui?

— Aşa gândesc.

— Atunci, cum de mai îndrăzneşti să ţii cârma ţării? spuse Antonio cu aprindere. Ce ai dumneata de-a face cu noi? Eşti un străin în oraşul dumitale.

L-am ţintuit cu privirea, în tăcere. Un străin. Spunea adevărul. Nu mai eram de prin părţile astea. Pentru el, Carmona era pe măsura inimii lui muritoare, o iubea. Nu aveam dreptul de a-l împiedica să-şi împlinească soarta lui de om, soarta lui asupra căreia nu aveam nicio putere.

— Ai dreptate, i-am spus. Începând de azi, vei domni peste Carmona.

Am luat-o de braţ pe Beatrice şi ne-am îndreptat spre cascadă. În urma mea, Antonio strigă cu glas nesigur: „Tată!" dar n-am întors capul. M-am aşezat alături de Beatrice pe o bancă de piatră.

— Cred că aşa trebuia să se întâmple, am spus.

— Îl înţeleg pe Antonio, spuse ea cu semeţie.

— Îl iubeşti? am întrebat-o brusc.

Clipi din pleoape.

— Ştii foarte bine.

— Beatrice, el nu te va iubi niciodată.

— Eu însă îl iubesc.

— Uită-l. Nu eşti făcută pentru a suferi.

— Nu mă tem de suferinţă.

— Ce orgoliu stupid! am spus cu mânie.

El cerea să aibă griji, ea îşi iubea suferinţa. Ce demon îi poseda?

— Ai rămas oare fetiţa de altădată, căreia nu-i plăceau decât jocurile oprite? De ce trebuie să ceri singurul lucru care nu ţi se poate da?

— Nu cer nimic.

— Ai totul, i-am spus. Lumea e atât de mare; şi, dacă ai vrea, ar fi a ta.

— N-am nevoie de nimic.

Şedea dreaptă, puţin cam ţeapănă, ţinându-şi mâinile cu podul palmei lipit de genunchi, şi mă gândeam că într-adevăr n-avea nevoie de nimic; mulţumită sau dezamăgită,

va rămâne totdeauna ea însăşi.

— Eşti făcută pentru a fi fericită, i-am spus. Vreau să te fac fericită.

Am prins-o de încheietura mâinii şi ea mă privi uimită.

— Uită-l pe Antonio. Fii soţia mea. Nu ştii că te, iubesc?

— Dumneata?

— Nu mă crezi în stare să iubesc?

Îşi retrase mâna.

— Nu ştiu.

— De ce ţi-e silă de mine? am întrebat-o.

— Nu mi-e silă de dumneata.

— Te înspăimânt? Crezi că sunt un diavol.

— Nu. Nu eşti un diavol, nu cred în diavol.

Şovăia.

— Atunci, ce-i?

— Nu eşti un om, spuse cu bruscă violenţă.

Mă privi ţintă.

— Eşti un mort.

Am prins-o de umeri, aş fi vrut s-o sfărâm în bucăţi. Şi deodată, m-am văzut în fundul ochilor ei: mort. Mort ca şi chiparoşii fără iarnă şi fără floare. I-am dat drumul şi m-am îndepărtat fără să scot o vorbă. Ea rămase nemişcată pe banca de piatră; se gândea la Antonio, care se gândea la războiul lui. Şi eu eram din nou singur.

Câteva săptămâni mai târziu, Antonio, ajutat de armatele ducelui de Anjou, cuceri Rivella; fu rănit în timpul asaltului; în timp ce la Carmona se organizau serbări pentru a celebra victoria, m-am dus la Villana unde fusese transportat. L-am găsit în patul lui, alb la faţă, cu pielea lipită de oase; avea burta sfârtecată.

— Tată, spuse zâmbind, eşti mândru de mine?

— Da.

Am zâmbit şi eu, dar în pieptul meu un vulcan scuipa lavă fierbinte. O burtă sfârtecată, şi douăzeci de ani de îngrijiri, douăzeci de ani de speranţă şi de dragoste se spulberaseră.

— Cei din Carmona sunt mândri de mine?

— În toată Italia nu se vor mai pomeni serbări mai frumoase decât acelea prin care ţi se va celebra victoria.

— Dacă mor, spuse el, nu le spune până când nu se vor termina serbările. Ce frumoasă e o serbare!

— Îţi făgăduiesc, i-am spus.

Închise ochii, fericit. Murea acoperit de glorie, mulţumit; ca şi când victoria lui ar fi fost o victorie adevărată, ca şi când cuvântul victorie avea un înţeles. Pentru el viitorul nu era ameninţător; nu mai avea viitor; murea, făcând ceea ce voise să facă, şi rămânea pentru totdeauna un erou triumfător.

„Şi eu nu voi isprăvi niciodată", m-am gândit privind cerul cuprins de flăcările apusului.

Mi-am ţinut făgăduiala; doar Beatrice ştia că Antonio murise. Neştiutor şi vesel, poporul striga: „Trăiască cetatea Carmona! Trăiască Antonio Fosca!" Timp de trei zile alaiuri străbătură străzile oraşului, în piaţa mare se desfăşurară turniruri, în trei biserici ale oraşului se jucară mistere. La San Felice, în timpul reprezentării misterului Pogorârii Sfântului Duh, scânteile care simbolizau limbile de foc ale Sfântului Spirit căzură pe prapuri şi acum biserica ardea; dar poporul privea cu nepăsare luminile incendiului. Cântau, dansau. Candelabre cu sute de luminări iluminau piaţa cu faţadele caselor învelite în ţesături cu fir de aur. Focuri de artificii însângerau statuile de marmură.

— Nu se duc să stingă focul? întrebă Eliana.

Stătea în picioare lângă mine pe balcon; colierul de aur şi de rubine pe care i-l dăruisem îi împodobea pieptul chihlimbariu.

— E sărbătoare, i-am spus. Şi pe urmă sunt destule biserici în Carmona.

Fusese construită în treizeci de ani de trudă; într-o singură noapte se va mistui. Cui îi păsa?

M-am întors în marele salon iluminat. Înveşmântaţi în brocarturi, scânteind de giuvaeruri, bărbaţi şi femei dansau. Pribegii din Rivella şi trimişii oraşelor cucerite

şedeau sub un baldachin, în jurul ambasadorilor ducelui de Anjou. Francezii vorbeau cu glasuri aspre şi ceilalţi râdeau slugarnic. În mijlocul dansatorilor am zărit-o pe Beatrice. Purta o rochie de mătase roşie şi dansa cu un gentilom francez. Când muzica s-a oprit, m-am îndreptat spre ea.

— Beatrice!

Îmi zâmbi sfidător.

— Credeam că stai în camera ta.

— Vezi bine, am coborât.

— Dansezi?

— Nu trebuie să sărbătoresc şi eu triumful lui Antonio?

— Frumos triumf, am spus. Viermii au şi început să-i colcăie în burtă.

Îmi şopti:

— Taci.

Chipul îi lucea ca jarul.

— Ai febră, i-am spus. De ce te chinui? Ai de gând să plângi?

— A murit învingător.

— Eşti la fel de oarbă ca şi el. Priveşte-i.

I-am arătat pe francezii cu chipuri neruşinate, cu mâini grosolane, care umpleau încăperea de râsetele lor deşănţate.

— Iată-i pe adevăraţii învingători.

— Cum asta? Doar sunt aliaţii noştri.

— Aliaţi prea puternici. Portul Rivella le va sluji drept bază pentru o expediţie împotriva cetăţii Neapole. Şi după ce o vor cuceri…

— Îi putem învinge şi pe francezi, spuse Beatrice.

— Nu, i-am spus.

După o lungă tăcere, rosti:

— Aş vrea să-ţi cer o favoare.

I-am privit chipul îndurerat:

— Este pentru prima oară când îmi ceri…

— Lasă-mă să plec de aici.

— Unde să te duci?

— Mă duc să stau cu mama.

— Să speli rufe în fiecare zi şi să grijeşti vacile?

— Şi de ce nu? Nu vreau să mai rămân aici.

— Atât de greu îmi înduri prezenţa?

— L-am iubit pe Antonio.

— A murit fără să-i pese de tine, i-am răspuns tăios. Uită-l.

— Nu.

— Aminteşte-ţi de când erai mică. Cât de mult iubeai viaţa.

— Tocmai de aceea.

— Rămâi aici. Îţi voi da tot ce doreşti.

— Doresc să plec.

— Ah! Eşti încăpăţânată ca un catâr. Ce viaţă vei duce acolo?

— O viaţă, spuse. Nu înţelegi că în preajma dumitale nu se poate respira? Ucizi dorinţele. Dai, dai mereu, dar nu dai niciodată decât nimicuri. Poate din cauza asta Antonio a ales moartea: nu i-ai lăsat alt fel de viaţă.

— Du-te la maică-ta, i-am spus cu mânie. Şi mori acolo de vie.

M-am răsucit pe călcâie şi m-am îndreptat spre ambasadori. Trimisul ducelui de Anjou se apropie de mine.

— Ce serbare magnifică!

— E o serbare ca oricare alta, i-am răspuns.

Mi-am amintit de pereţii vechi, acoperiţi din loc în loc de câte o tapiserie de lână aspră. Catarina broda, îmbrăcată într-o robă de lână. Acum piatra dispărea sub draperiile de mătase, sub oglinzi; bărbaţii şi femeile erau îmbrăcaţi în mătăsuri şi aur; dar inimile rămâneau nesătule; Eliana o privea pe Beatrice cu ură, şi celelalte femei invidiau colierul Elianei; soţii îşi priveau cu ochi geloşi nevestele care dansau la braţul străinilor; erau cu toţii roşi de ambiţie, de silă, de ciudă, nepăsători la fastul devenit cotidian.

— Nu-l văd pe ambasadorul Florenţei, am spus.

— Un mesager i-a adus o scrisoare, spuse Jacques d’Attigny. A citit-o şi pe dată a şi părăsit sala.

— Ah! am exclamat. Asta înseamnă război.

Am ieşit pe balcon. Artificii împroşcau cerul şi San Felice ardea mereu. Poporul dansa. Dansau deoarece Carmona repurtase o mare victorie şi războiul se isprăvise. Războiul abia începea. Florentinii cereau să redau Rivella, familiei Manzoni; francezii nu mă lăsau. A învinge Florenţa cu ajutorul francezilor însemna a le dărui acestora Toscana; a lupta împotriva lor însemna a distruge Carmona şi a face din ea o pradă a Florenţei. Ce jug să aleg? Antonio murise degeaba.

Unii îşi ridicară chipurile spre mine. Larma mulţimii deveni o singură voce: „Trăiască contele Fosca!” Mă aclamau şi Carmona era pierdută.

Am strâns în mâini drugul de fier. De câte ori am stat pe balconul acesta, cu mândrie, cu bucurie, cu groază? La ce bun atâta patimă, atâtea temeri şi atâta speranţă? Dintr-o dată nimic nu mai avea importanţă, nici pacea şi nici războiul nu mai aveau nicio importanţă. Pacea: Carmona va vegeta mai departe sub soare, ca o ciupercă uriaşă. Războiul: ceea ce oamenii construiseră va fi distrus pentru a se reconstrui mâine. Oricum ar fi fost, toţi aceşti oameni care dansau vor muri în curând, de o moarte inutilă ca şi viaţa lor. San Felice ardea. Îl adusesem pe Antonio pe lume şi el părăsise lumea. Nimic n-ar fi fost schimbat pe pământ dacă n-aş fi existat eu.

— Să fi avut dreptate călugărul? m-am întrebat. Nu se poate face oare nimic? Mâinile mi se crispară. Cu toate acestea, existam. Aveam un cap, două braţe şi veşnicia în faţa mea.

— O, Doamne! am rostit.

Mi-am lovit fruntea cu pumnul. Desigur că pot; pot face ceva. Dar unde? Dar ce? Îi înţelegeam pe acei tirani care dau foc unui oraş, sau care decapitează un popor întreg pentru a-şi dovedi puterea: dar nu ucid decât oameni osândiţi dinainte la moarte, nu distrug decât viitoare ruine.

M-am întors; Beatrice se ţinea în picioare, lipită de perete, privea în gol cu ochi ficşi. Am mers spre ea.

— Beatrice, i-am spus, m-am jurat că vei fi soţia mea.

— Nu.

— Te voi arunca în temniţă şi vei sta acolo până când vei consimţi.

— N-ai să faci una ca asta.

— Nu mă cunoşti bine, i-am spus. Am s-o fac.

Se dădu îndărăt şi spuse cu un glas care tremura:

— Spuneai că-mi vrei fericirea.

— O vreau şi ţi-o voi dărui chiar şi împotriva voinţei taie. L-am lăsat pe Antonio stăpân pe viaţa lui, şi a pierdut-o; a murit degeaba. Nu voi mai repeta o asemenea greşeală.

*

Războiul începu din nou. Eram prea puţin pregătit pentru o luptă împotriva puternicilor mei aliaţi şi am fost nevoit să refuz cedarea portului Rivella; atunci florentinii asediară mai multe castele situate la marginea teritoriilor mele. Luară prin surprindere câteva fortăreţe şi tot prin surprindere îi atraserăm pe căpitanii lor în câteva ambuscade. În armata mea erau înrolaţi câţiva francezi şi florentinii angajaseră opt sute de stratioţi: bătăliile erau mai sângeroase ca odinioară căci aceşti ostaşi străini nu cereau şi nu aveau milă; dar rezultatele rămâneau la fel de nesigure; după cinci ani, Florenţa nu părea să aibă norocul de a termina vreodată cu noi, nici Carmona de a se elibera de sub jugul ei.

— Asta mai poate să dureze încă douăzeci de ani, am spus. Şi nu va exista nici învingător, nici învins.

— Douăzeci de ani, repetă Beatrice.

Şedea lângă mine, în camera mea de lucru, şi privea seara pe fereastră; îşi ţinea mâinile cu podul palmei lipit de genunchi. Pe degetul ei lucea o verighetă, dar buzele mele nu-i atinseseră niciodată buzele. Douăzeci de ani… Nu se gândea la război. Se gândea: peste douăzeci de ani voi avea aproape cincizeci de ani. M-am ridicat, m-am întors cu spatele la fereastră: nu mai puteam îndura culoarea amurgului.

— Auzi? mă întrebă.

— Da.

Auzeam femeia care cânta pe stradă, şi mai auzeam cum clipoceşte în inima Beatricei aceeaşi apă sălcie care îmi umplea inima.

— Beatrice! Într-adevăr îţi este cu neputinţă să mă iubeşti?

— Să nu mai vorbim despre asta.

— Totul s-ar schimba dacă m-ai iubi.

— A trecut multă vreme de când nu te mai detest.

— Totuşi nu mă iubeşti.

M-am înfipt în faţa oglinzii mari, pătate de vreme. Un bărbat în puterea vârstei, cu un obraz aspru, fără cute; niciodată trupul acesta musculos nu va şti ce-i oboseala; eram mai înalt şi mai voinic decât bărbaţii din vremea aceea.

— Sunt eu un monstru? am întrebat.

Nu-mi răspunse. M-am aşezat la picioarele ei.

— Mi se pare totuşi că între noi există înţelegere. Mi se pare că te înţeleg şi că mă înţelegi.

— Desigur, îmi spuse.

Îmi atinse părul cu vârful degetelor.

— Atunci? Ce-mi lipseşte? Nu afli în mine ceea ce ai iubit în Antonio?

Îşi trase mâna.

— Nu.

— Ştiu. Era frumos, generos, viteaz şi mândru. N-am niciuna dintre virtuţile astea?

— Pari să le ai…

— Par… Sunt oare un impostor?

— Nu-i vina ta. Acum am înţeles că nu-i vina ta, şi de aceea nu te mai detest.

— Explică-mi.

— La ce bun? întrebă ea.

— Vreau să ştiu.

— Când Antonio sărea în apele unui lac sau când pornea primul la atac, îl admiram deoarece îşi risca viaţa: dar pentru tine, ce înseamnă oare curajul? Iubeam

generozitatea lui; tu dai fără să-ţi numeri bogăţiile, timpul, grijile, dar ai atâtea milioane de vieţi de trăit, încât ceea ce sacrifici nu înseamnă niciodată nimic. Îi iubeam şi mândria; un bărbat asemenea celorlalţi şi care alege să fie el însuşi, e ceva frumos; tu însă eşti o fiinţă deosebită, şi o ştii; asta nu mă înduioşează.

Vorbea cu glas limpede, fără ură, dar şi fără milă, şi în spatele vorbelor ei am auzit deodată un glas din trecut, un glas uitat de multă vreme, care spunea cu îngrijorare:,;Nu bea!”

— Aşadar, am spus, nimic din ceea ce fac, nimic din ceea ce sunt nu preţuieşte în ochii tăi pentru că sunt nemuritor?

— Da, asta-i, spuse ea.

Mă prinse de braţ.

— Ascult-o pe femeia aceea care cântă. Oare cântecul ei ar fi tot atât de mişcător dacă n-ar fi sortită morţii?

Am spus:

— Deci este un blestem?

Nu răspunse; nu avea ce să răspundă: era un blestem.

Brusc m-am ridicat şi am prins-o pe Beatrice în braţe.

— Şi totuşi sunt aici, i-am spus. Sunt viu, te iubesc şi sufăr. În toată veşnicia niciodată nu te voi mai întâlni, niciodată nu vei mai fi tu.

— Raimundo!

De data asta în glasul ei se simţea milă şi poate chiar duioşie.

— Încearcă să mă iubeşti, i-am spus. Încearcă.

Am strâns-o la piept şi am simţit cum se lăsa pradă braţelor mele. I-am strivit gura cu buzele; sânii îi fremătau lipiţi de pieptul meu; dar mâna îi alunecă de-a lungul şoldurilor.

— Nu, spuse ea, nu.

— Te iubesc, i-am spus. Te iubesc aşa cum un bărbat iubeşte o femeie.

— Nu.

Tremura; se desprinse din îmbrăţişarea mea şi şopti:

— Iartă-mă.

— De ce? am întrebat-o.

— Trupul tău îmi inspiră teamă. Faci parte din altă specie.

— E făcut din carne ca şi al tău.

— Nu.

Lacrimi îi ţâşniră din ochi.

— Nu înţelegi? Nu pot îndura ideea să fiu mângâiată de mâini care nu vor putrezi niciodată. Mi se face ruşine.

— Zi mai bine că ţi se face silă.

— E acelaşi lucru, spuse ea.

Mi-am privit mâinile; mâini blestemate. Acum înţelegeam.

— Tu trebuie să mă ierţi, i-am spus. În două sute de ani nu înţelesesem încă nimic. Dar acum ştiu. Beatrice, eşti liberă; dacă vrei să pleci de aici, poţi pleca: dacă vreodată ai să iubeşti un bărbat, iubeşte-l fără remuşcări.

Am repetat:

— Eşti liberă.

— Liberă? îngână ea.

*

Vreme de zece ani, hotarele noastre au fost pustiite de incendii, jafuri şi masacre. După trecerea acestui răstimp, regele Franţei, Carol al VIII-lea, coborî în Italia spre a revendica succesiunea la tronul regatului Neapole. Întrucât încheiase o alianţă cu Florenţa, interveni ca mediator între ea şi noi. Am păstrat Rivella, cu condiţia de a plăti în schimb duşmanei noastre un tribut greu.

De ani de zile eram nevoit să îndur protecţia francezilor; dar mare mi-a fost disperarea când am văzut Italia supusă tiraniei lor şi lăsată pradă tuturor neorânduielilor războiului civil şi anarhiei. „E vina mea”, îmi spuneam cu amărăciune. Dacă, odinioară, aş fi lăsat Carmona pe mâna genovezilor, fără îndoială că Genova ar fi izbutit să-şi întindă dominaţia asupra Toscanei întregi şi năvălirile străine s-ar fi sfărâmat de această stavilă.

Ambiţia mea măruntă, ambiţia fiecărei mici cetăţi împiedicase Italia de a se constitui într-o singură naţiune, aşa cum făcuseră Franţa şi Anglia, aşa cum de curând făcuse Spania.

— Mai e încă timp, îmi spunea cu înflăcărare Varenzi.

Era un cărturar vestit, autorul unei *Istorii a cetăţilor italiene,* care venise la Carmona pentru a mă implora să salvez nefericita noastră ţară; mă ruga stăruitor să mă strădui a uni statele Italiei într-o întinsă confederaţie, ale cărei interese să le ţin în mâna mea. La început îşi pusese toate speranţele în Florenţa; dar puternicul partid al Penitenţilor, împins la fanatism de Savonarola, nu se bizuia pe alte forţe decât acelea ale rugăciunilor şi nu se ruga decât pentru gloria egoistă a oraşului său. Atunci Varenzi se întoarse spre mine. Oricât de slabă ar fi fost Carmona, vlăguită de cincisprezece ani de război, planurile sale nu mi se păreau deloc himerice: în starea de anarhie şi de nesiguranţă în care se prăbuşise Italia, era de ajuns un bărbat hotărât pentru a schimba faţa destinului ei. Atunci când Carol al VIII-lea se resemnă să abandoneze Neapole şi să treacă înapoi Alpii, m-am hotărât să intru în acţiune. Asigurându-mi alianţa cu Florenţa prin punctualitatea cu care îmi plăteam subsidiile făgăduite, am început negocieri cu Veneţia. Însă proiectele mele ajunseseră la urechea ducelui de Milano. Temându-se de puterea unei ligi al cărei şef n-ar fi fost el, trimise ambasadori la nepotul său Maximilian, rege al Germaniei; îl pofti, să vină la Milano pentru a lua coroana Lombardiei, şi, la Roma pe cea a Imperiului, în scopul de a restabili în întreaga Italie vechea autoritate a împăraţilor. Făcu presiuni asupra Veneţiei, ameninţând-o că se va arunca în braţele regelui Franţei, despre care se credea pe-atunci că ar fi gata să treacă din nou Alpii. Şi, în cele din urmă veneţienii trimiseră şi ei ambasadori la Maximilian, făgăduindu-i că vor plăti un stipendiu.

Maximilian intră în Italia şi toate populaţiile mici din Toscana se declarară aliatele sale, sperând că el avea să pună capăt hegemoniei pe care o deţineau Florenţa şi

Carmona. Împresură Livorno, pe care îl atacă de pe uscat şi de pe mare. La această veste, Carmona întreagă fremăta de nelinişte. Ura vecinilor noştri invidioşi, neîncrederea ducelui de Milano nu ne lăsau sorţi de izbândă să ne păstrăm independenţa, în cazul când Maximilian izbutea să devină stăpân peste Italia. Or, după ce Livorno ar fi fost cucerit, toată Toscana cădea în mâna lui. Florentinii trimiseseră în port o garnizoană bună şi o artilerie numeroasă, îl fortificaseră de curând prin lucrări noi. Maximilian era însă susţinut de flota veneţiană şi de armata milaneză. Când aflarăm că patru sute de cai şi tot atâţia pedestraşi germani înaintaseră de-a lungul ţărmului mării Tireniene, trecând de Cicina, că ocupaseră târguşorul Balghein, victoria lui ni se păru sigură. Unica noastră speranţă era ca detaşamentele de soldaţi şi cele şase mii de baniţe de grâu, pe care Carol al VIII-lea le făgăduise Senioriei din Florenţa, să-i fie trimise fără zăbavă. Dar învăţaserăm de multă vreme să nu ne încredem în vorbele franţujilor.

— Când te gândeşti că soarta noastră este în joc şi că jocul se poartă fără noi! am spus.

Cu fruntea lipită de geam, pândeam sosirea unui sol la cotitura drumului.

— Nu te mai gândi la asta, spuse Beatrice. Nu slujeşte la nimic.

— Ştiu, am spus. Dar nu te poţi împiedica să gândeşti.

— Oh! Ba da, spuse ea. Slavă Domnului, se poate.

I-am privit ceafa, cum stătea aplecată, ceafa ei grasă. Şedea dinaintea unei mese pline de pensule, prafuri şi foi de pergament. Îşi păstrase părul negru şi mătăsos, dar trăsăturile, ca şi talia, i se îngroşaseră; flacăra din ochii ei se stinsese. Îi dăruisem tot ceea ce un bărbat poate da unei femei, şi ea îşi petrecea zilele pictând miniaturi pe manuscrise.

— Lasă pensulele alea, am spus pe neaşteptate.

Ridică fruntea şi mă privi mirată.

— Vino cu mine în întâmpinarea solilor, i-am spus. O

să-ţi facă bine să iei niţel aer.

— De prea multă vreme n-am mai încălecat pe cal, spuse ea.

— Tocmai de aceea. Stai tot timpul în casă.

— Mă simt bine aici.

Am făcut câţiva paşi prin cameră.

— De ce ţi-ai ales felul ăsta de viaţă? am întrebat-o.

Îmi răspunse cu glas tărăgănat:

— Eu am ales?

— Ţi-am lăsat deplina libertate! i-am spus cu aprindere.

— Dar nu-ţi reproşez nimic, spuse ea.

Se apleca din nou asupra miniaturilor.

— Beatrice, de când a murit Antonio, n-ai mai iubit niciodată?

— Nu.

— Din pricina lui Antonio?

După o mică tăcere, spuse:

— Nu ştiu.

— De ce?

— Cred că nu eram în stare să iubesc.

— E vina mea?

— De ce te tot chinui? îmi spuse. Gândeşti prea mult. Gândeşti fără măsură de mult.

Îmi zâmbi, apoi rosti cu glas voios:

— Nu sunt deloc nefericită.

Din nou, mi-am sprijinit fruntea de geam, încercând să nu gândesc: soarta i se hotărâse în lipsa ei; soarta mi se hotărăşte în lipsa mea. Dar încă nu ştiam să mă împiedic a gândi. Poate că Maximilian şi ajunsese la Livorno… Am ieşit iute din încăpere, am încălecat pe cal, am mers în galop până la răspântie. Acolo se adunase o mulţime întreagă de oameni, veniţi pe jos, sau călare; aşezaţi pe marginea şanţurilor, ţintuiau lacom cu privirea drumul care venea dinspre mare. Am trecut de răspântie, am apucat-o pe firul drumului. Am întâlnit în cale solul, care mi-a spus că cetatea Castagneto se predase şi că Billona se pregătea să se predea.

Nimeni nu mâncă în seara aceea. Beatrice şi Varenzi se încuiară împreună cu mine în odaia de lucru şi din nou pândirăm galopul cailor. Mi se părea că nu mai aveam ce altceva să fac pe pământ, decât să stau nemişcat, cu fruntea lipită de un geam, iscodind cu privirea un drum pustiu.

— În seara asta portul Livorno va fi cucerit, am spus.

— Cum mai bate vântul! spuse Varenzi cu glas posomorât.

Vârfurile copacilor se frământau cu turbare; vântul ridica vârtejuri de praf pe drum şi cerul era ca de plumb.

— E furtună pe mare, spuse el mai departe.

— Da, am zis eu. Nu ne putem aştepta la niciun ajutor.

Pe drum, nici ţipenie de om. Acolo, departe, drumurile erau înţesate de pedestraşi germani, cu penele de la pălărie învolburate de vânt, care se îndreptau spre Livorno, masacrând toţi locuitorii târgurilor prin care treceau; tunurile germane bombardau portul. Marea înspumegată era pustie ca şi drumul.

— Va dărui Carmona ducelui de Milano, am spus.

— Un asemenea oraş nu poate să moară, spuse Beatrice cu înflăcărare.

— A şi murit, i-am răspuns.

Eram conducătorul acestui oraş şi mâinile îmi atârnau neputincioase de-a lungul trupului. Acolo, departe, tunuri străine bombardau un oraş străin; fiecare ghiulea atingea Carmona în inimă şi ea nu putea face nimic pentru a se apăra.

Se făcu noapte. Nu mai puteam să vedem desluşit drumul, nici să auzim vreun zgomot prin vuietul vântului; nu mai priveam pe fereastră; priveam uşa pe care putea veni solul, trăgeam cu urechea să prind zgomotul paşilor lui. Dar noaptea trecu şi uşa nu se deschise. Beatrice îşi încrucişase mâinile pe piept şi, cu capul drept, dormea cu demnitate. Varenzi medita. A fost o noapte lungă. Timpul rămânea nemişcat pe fundul clepsidrei albastre pe care nicio mână n-o mai răsturna.

Mi-am amintit toţi aceşti ani, cele două veacuri în care luptasem pentru Carmona. Crezusem că îi ţin destinul în mâini; o apăram împotriva Florenţei, împotriva Genovei, şi mă nelinişteau planurile urzite de Seniorie, spionam Sienna şi Pisa, trimiteam iscoade la Milano; şi puţin îmi păsa de războaiele care se purtau între Franţa şi Anglia, sau de evenimentele de la curtea Burgundiei, sau de răfuielile dintre electorii germani; nu bănuiam că aceste bătălii îndepărtate, aceste gâlcevi, aceste tratate vor duce, pentru mine, la această noapte de neputinţă şi de necunoaştere, şi că soarta Carmonei se hotăra în inima lumii întregi. La ceasul acesta ea se hotăra pe marea înspumată, în tabăra germană, în rândurile garnizoanei florentine şi, de cealaltă parte a Alpilor, în inima uşuratică şi trădătoare a regelui Franţei. Şi nimic din ceea ce se petrecea în Carmona nu mai privea Carmona. Când se iviră zorile, orice teamă, ca şi orice speranţă muriseră în mine; niciun miracol nu mai putea să-mi dăruiască victoria: Carmona nu-mi mai aparţinea; şi, în ruşinea aşteptării inutile, încetasem să-mi aparţin până şi mie însumi.

Abia către ora prânzului un călăreţ apăru la cotitura drumului: portul Livorno era salvat. În ciuda furtunii, o flotă franceză alcătuită din şase corăbii de linie şi din două galioane, încărcate cu grâu şi cu soldaţi, sosise în, port; furia vântului silind flota genoveză şi cea veneţiană să intre la adăpost pe râul Melina, francezii, având liberă trecere, intraseră cu pânzele sus în portul Livorno.

Câteva zile mai târziu aflarăm că flota împăratului fiind prinsă de furtună, Maximilian îşi întorsese, armata la Pisa, declarând că nu se poate război deodată şi cu Dumnezeu şi cu oamenii. Ascultam veştile cu nepăsare: mi se părea că nu mă mai privesc.

— Trebuie să reîncepi negocierile cu Veneţia, spuse Varenzi. Maximilian nu are bani; dacă Veneţia refuză să-i dea subsidii, va părăsi Italia.

Ceilalţi consilieri aprobau aceste cuvinte. Odinioară spuneau: „Binele Carmonei. Salvarea Carmonei”. Acum auzeam: „Binele Italiei. Salvarea Italiei”. De câtă vreme tot

vorbeau? De ceasuri sau de ani? Între timp îşi schimbaseră veşmintele şi chipurile, dar aveau aceleaşi glasuri măsurate, aceiaşi ochi gravi aţintiţi asupra unui viitor îngust; aproape aceleaşi cuvinte. Soarele de toamnă aurea masa şi juca pe lanţul pe care îl săltăm dintr-o mână în alta. Mi se părea că mai trăisem exact această clipă: cu o sută de ani în urmă? cu un ceas în urmă? sau în vis? M-am gândit: „Oare gustul vieţii mele nu se va schimba niciodată?” Şi am rostit brusc:

— Vom relua mâine discuţiile. Declar şedinţa închisă.

Am trecut pragul cabinetului de lucru şi am coborât să poruncesc a mi se înşeua calul. Simţeam că mă înăbuş! Am pornit pe drumul nou ale cărui ziduri albe se îngălbeniseră. Le voi vedea oare şi peste o sută de ani? Am dat pinteni calului. Simţeam că mă înăbuş în Carmona!

Multă vreme am mers în galop de-a curmezişul câmpiei; cerul fugea deasupra capului meu; dedesubt, pământul tresălta; aş fi vrut ca această goană să dureze mereu, cu vântul ce-mi biciuia faţa şi tăcerea din inimă. Dar când burta calului ajunse lac de năduşeală, din nou izvorâră cuvinte din gâtlejul meu: Carmona este salvată încă o dată. Şi-acum ce voi mai face?

Am luat-o pe drumul care urca dealul; mergea şerpuind şi încetul cu încetul tot şesul se dezvălui la picioarele mele. Acolo, la dreapta, era marea, şi Italia se oprea; ea se întindea de jur-împrejurul meu, cât cuprindeam cu ochii; dar la capătul mărilor, la poalele munţilor, se oprea. Cu grijă, cu răbdare, în zece sau douăzeci de ani ar putea ajunge sub autoritatea mea.

Şi într-o noapte mâinile-mi inutile vor spânzura de-a lungul trupului; cu ochii ţintuiţi în zare, voi pândi ecoul evenimentelor care se vor desfăşura de cealaltă parte a munţilor şi a mărilor.

— Italia este prea mică, am gândit.

Mi-am oprit calul şi am descălecat. Mă urcasem adesea pe vârful acesta de deal, contemplând peisajul neclintit. Dar, deodată, mi se păru că ceea ce visasem cu câteva ore mai înainte se îndeplinise: în gură simţeam un

gust necunoscut. Aerul tremurase; în jurul meu totul era nou. Carmona cocoţată pe stânca ei, străjuită de cele opt turnuri înroşite de soare nu mai era decât o ciupercă mare. Şi, în jurul ei, Italia nu era decât o temniţă cu zidurile prăbuşite.

Acolo, departe, era marea; dar lumea nu se oprea la ţărmul mării. Corăbii cu pânze albe pluteau spre Spania şi, mai departe de Spania, spre noi continente. Pe aceste meleaguri necunoscute, oameni cu piele roşie adorau soarele şi se băteau cu securile. Şi, mai departe de aceste ţinuturi, existau alte oceane şi alte ţărmuri, lumea nu se oprea niciunde; nimic nu exista în afara ei: îşi purtă destinul în propria sa inimă. Şi acum nu mă aflam dinaintea Carmonei, şi nici în Italia, ci în mijlocul vastei lumi unice şi neţărmurite.

Am coborât în galop coasta dealului.

Beatrice era în odaia ei; desena pe o bucată de pergament împletituri cu roşu şi aur. Alături de ea era o cupă plină de trandafiri.

— Ei, ce spun consilierii? mă întrebă.

— Prostii! am răspuns cu aprindere.

Mă privi mirată.

— Beatrice, am venit să-ţi spun adio.

— Unde pleci?

— La Pisa. Mă duc la Maximilian.

— Ce aştepţi de la el?

Am luat un trandafir din cupă şi l-am strivit în mâini,

— Am să-i spun: Carmona e prea mică pentru mine; Italia e prea mică. Nu se poate face nimic decât dacă domneşti asupra lumii întregi. Ia-mă în slujba ta şi-ţi voi dărui lumea.

Beatrice se ridică iute; se albise la faţă.

— Nu înţeleg, spuse.

— Puţin îmi pasă dacă guvernez în numele meu sau al altuia. Pentru că mi se oferă acest prilej favorabil, să nu-l pierd. Mă voi lega de soarta Habsburgilor. Şi poate că în sfârşit voi putea făptui ceva.

— Ai de gând să părăseşti Carmona?

O flacără i se reaprinsese în ochi.

— Asta vrei să spui?

— Crezi că voi mucezi în Carmona pe vecie? i-am spus. Ce înseamnă Carmona? A trecut multă vreme de când nu mai sunt aici.

— Nu poţi face una ca asta! spuse.

— Ştiu. E oraşul pentru care Antonio şi-a dat viaţa.

— E oraşul tău. Oraşul pe care l-ai salvat de atâtea ori, pe care l-ai cârmuit timp de două secole. Doar n-o să-ţi trădezi poporul.

— Poporul meu! A murit de atâtea ori! Cum să mă pot simţi legat de ei: nu sunt niciodată aceiaşi.

M-am apropiat de ea şi am prins-o de mâini.

— Adio. După plecarea mea, poate vei putea reîncepe să trăieşti.

Dintr-o dată ochii i se stinseră.

— E prea târziu, spuse.

I-am privit cu remuşcare obrazul puhav. Dacă n-aş fi dorit atât de straşnic s-o fac fericită, ar fi iubit, ar fi suferit, ar fi trăit. Am pierdut-o mai sigur decât l-am pierdut pe Antonio.

I-am spus:

— Iartă-mă.

I-am atins părul cu buzele; dar şi începuse să nu mai fie decât o femeie printre milioane de alte femei; şi duioşia şi remuşcarea aveau gustul lucrurilor trecute.

Se înserase, un vânt rece se ridica dinspre râu. Din sala de mese alăturată venea un zgomot de farfurii şi de glasuri, şi Régine îşi aminti că puţin mai înainte auzise şapte bătăi desprinzându-se din ceasul turnului. Îl privi pe Fosca.

— Şi ai mai avut tăria s-o iei de la capăt?

— Putem împiedica viaţa s-o ia de la capăt în fiecare dimineaţă? spuse Fosca. Îţi aminteşti ce spuneam într-o seară: degeaba ştii, inima bate, întinzi mâna…

— Şi te pomeneşti pieptănându-ţi părul, spuse Régine. Privi în jurul ei.

— Crezi, că mâine îmi voi mai pieptăna părul?

— Bănuiesc, răspunse el.

Ea se ridică şi spuse:

— Să plecăm.

Ieşiră din han şi Fosca întrebă:

— Unde mergem?

— Oriunde.

Şi arătă drumul:

— Putem merge pe drumul ăsta, nu-i aşa?

Râse:

— Inima bate, şi pui un picior înaintea celuilalt. Drumurile n-au niciun capăt.

Merseră, aşezând un picior dinaintea celuilalt. Ea întrebă:

— Aş vrea să ştiu ce s-a întâmplat cu Beatrice.

— Ce vrei să se fi întâmplat? într-o bună zi a murit, asta-i tot.

— Asta-i tot?

— N-am aflat nimic mai mult. Plecase din Carmona când m-am întors eu acolo şi n-am încercat să aflu mai mult. Dealtfel, nu era nimic de aflat. Murise.

— La drept vorbind, toate poveştile sfârşesc cu bine, spuse Régine.

Partea a doua

Pe cheiurile prăfuite ale râului Arno, soldaţi germani umblau cu paşi grei printre pisanezii pe care îi depăşeau cu un cap; vechiul palat al Medicilor răsuna de zăngănitul pintenilor şi de tropotul cizmelor lor. M-au lăsat să aştept o bună bucată de vreme: nu eram obişnuit să aştept. Apoi un străjer m-a condus în încăperea unde şedea împăratul. Era blond, cu păr aspru şi inelat care îi cădea peste urechi şi avea un nas mare şi turtit. Părea să aibă în jur de patruzeci de ani. Cu un gest curtenitor m-a poftit să şed. Îndepărtase străjile şi eram singuri.

— Conte Fosca, îmi spuse, adeseori am dorit să vă cunosc.

Mă scruta plin de curiozitate.

— E-adevărat ceea ce se povesteşte despre domnia-voastră?

— E adevărat că până în ziua de azi Dumnezeu mi-a îngăduit să înving bătrâneţea şi moartea.

Spuse cu mândrie:

— Şi Habsburgii sunt nemuritori.

— Da. Şi iată de ce trebuie să stăpânească lumea. Numai lumea este pe măsura veşniciei.

Zâmbi:

— Lumea e vastă.

— Veşnicia e lungă.

Mă cerceta în tăcere cu o expresie vicleană şi neîncrezătoare:

— Ce aţi venit să-mi cereţi?

— Am venit să vă dau Carmona.

Râse. I-am văzut dinţii albi.

— Mă tem că un asemenea dar o să mă coste foarte scump.

— N-o să vă coste nimic. De două secole domnesc şi-acum mă simt ostenit. Doresc numai atât, să-mi îngăduiţi a

mă lega de soarta domniei-voastre.

— Şi nu cereţi nimic în schimb?

— Ce-aş putea primi din partea unui om, fie el şi împărat?

Părea atât de uluit, încât mi se făcu milă de el:

— Italia este menită să ajungă în curând prada regelui Franţei sau prada domniei-voastre; nu-mi mai pasă de ea, ci de lume. Aş vrea să fie adunată într-o singură mână, căci numai atunci va fi cu putinţă să fie modelată.

— Dar de ce m-aţi ajuta s-o adun în mâna mea?

— Ce importanţă are! Şi domnia-voastră nu luptaţi oare pentru fiul pe care îl aveţi? Pentru nepotul care nu s-a născut încă, pentru copiii lui pe care nu-i veţi cunoaşte niciodată?

— E vorba de neamul meu, îmi spuse.

— Nu-i o deosebire prea mare.

Căzu pe gânduri şi chipul îi deveni copilăresc şi îndurerat.

— După ce vă voi lăsa pe mână castelele şi fortăreţele mele, nimic nu vă va mai împiedica să cuceriţi Florenţa, am spus. Şi odată cucerită Florenţa, toată Italia vă va aparţine.

— Italia îmi aparţine, spuse visător.

Chipul lui încreţit de sforţare se destinse; o clipă zâmbi în tăcere, apoi rosti:

— A trecut mai bine de o lună de când nu mi-am plătit oamenii.

— De cât aveţi nevoie?

— Douăzeci de mii de florini.

— Carmona este bogată.

— Douăzeci de mii de florini în fiecare lună.

— Carmona este foarte bogată! am spus zâmbind.

Trei zile mai târziu, Maximilian intră în Carmona. Ecusonul de marmură cu crini de aur, care fusese ridicat în mijlocul oraşului în cinstea lui Carol al VIII-lea, a fost scos pentru a face loc stemei împăratului; şi poporul, care cu patru ani mai înainte îl aclamase pe regele Franţei, aclamă trupele imperiale eu aceleaşi strigăte. Femeile le aruncau

flori.

O săptămână se scurse în turniruri şi ospeţe, unde Maximilian înfuleca porţii enorme de mâncăruri cu carne bine piperată şi ulcele mari de vin. Într-o seară, pe când ne ridicasem de la masă după ce ospătasem trei ceasuri, l-am întrebat:

— Şi când vom porni împotriva Florenţei?

— A! Florenţa! exclamă el.

Avea ochii înroşiţi şi tulburi; văzu că îl priveam cercetător şi vorbi mai departe plin de maiestate:

— Raţiuni imperioase mă cheamă înapoi în Germania.

Am făcut o plecăciune:

— Când vreţi să plecaţi?

Se hotărî cât ai bate din palme:

— Mâine dimineaţă.

— Voi pleca împreună cu domnia-voastră, am spus.

L-am privit cum se îndepărta cu pas demn dar nesigur. Nu te puteai aştepta la prea mult din partea unui asemenea împărat; îl cântărisem într-o săptămână: ignorant, himeric, lacom, lipsit de ambiţie şi de perseverenţă. Totuşi nu era cu neputinţă să dobândesc o influenţă asupra lui; şi avea un fiu a cărui fire îmi va sluji poate mai bine speranţele. Eram hotărât să-l urmez. Am ieşit din palat. Afară era lună plină. Frânturi de cântece răguşite veneau dinspre câmpia unde îşi aşezaseră tabăra hoardele lui Maximilian: cu două sute de ani mai înainte se zăreau acolo corturile genovezilor, roşii printre măslinii argintii, şi eu ţineam închise porţile cetăţii. Am ajuns în cimitirul unde se odihneau Catarina şi Antonio, m-am aşezat pe treptele catedralei, am făcut înconjurul meterezelor. Miracolul se săvârşise: gustul vieţii mi se schimbase, vedeam Carmona cu ochi proaspăt; era o cetate străină.

De dimineaţă, după ce am trecut puntea, am privit stânca de unde se sumeţeau spre cer cele opt turnuri, care fusese o vreme atât de îndelungată inima pământului; nu era decât o infimă parcelă din imperiu, pământul nu mai avea altă inimă decât a mea. Fusesem aruncat gol în lume:

un om de nicăieri. Cerul de deasupra capului meu nu mai era un acoperiş, ci o cale fără de sfârşit.

Zile şi nopţi merserăm călare. Cerul devenea palid, aerul mai răcoros, copacii mai puţin întunecaţi, pământul mai puţin roşietic. Apărură munţi în zare. În satele cu acoperişuri de şindrilă, casele erau zugrăvite cu flori şi păsări. Respiram miresme necunoscute. Lui Maximilian îi plăcea să stea la taifas cu mine. Regele şi regina Spaniei îi propuneau o dublă căsătorie, prin care fiul său Filip s-ar uni cu fiica lor Ioana, şi fiica sa Margareta cu infantele Juan; el şovăia, dar eu îl îndemnam să primească propunerea. Spania cu caravelele ei deţinea cheile lumii.

— Dar Filip nu va domni niciodată peste Spania, îmi spuse Maximilian cu regret. Don Juan este tânăr şi voinic.

— Am mai văzut murind oameni tineri şi voinici.

Înaintam la pas pe un drum povârnit care mirosea a iarbă tânără şi a brad.

— Regina Portugaliei este sora mai mare a Ioanei, spuse Maximilian. Şi ea are un fiu.

— Pot muri şi ei, dacă Dumnezeu îi ocroteşte pe Habsburgi.

Lui Maximilian îi sclipiră ochii:

— Dumnezeu îi ocroteşte pe Habsburgi! îmi spuse.

Infantele muri la şase luni după căsătoria sa şi, curând după aceea, o boală necunoscută o răpuse pe regina Portugaliei şi pe micuţul don Miguel. Când principesa Ioana aduse pe lume un fiu, nicio piedică nu se mai ridica în calea acestui copil spre tronul Spaniei. M-am aplecat asupra leagănului unde gângurea firavul nou-născut, moştenitor al Spaniei şi al Ţărilor-de-Jos, al Austriei, al Burgundiei şi al bogatelor meleaguri italiene. Învelit în scutece de dantelă, mirosea a lapte acru, ca toţi nou-născuţii, şi era de ajuns să-i apăs cu palma pentru a-i strivi craniul. Am spus:

— Vom face din acest copil un împărat.

Un nor trecu peste chipul nepăsător al lui Maximilian.

— Cum aşa? spuse el. Doar n-am bani.

— Îi vom născoci.

— Poţi să născoceşti ceva bani pe loc?

— E prea devreme.

Mă cercetă cu o mutră dezamăgită şi perplexă:

— Vrei să mă însoţeşti în Italia?

— Nu.

— De ce? Nu mai crezi în steaua mea?

— Gloria familiei din care vă trageţi îmi este mai scumpă decât gloria domniei-voastre, i-am spus. Dacă îmi veţi îngădui, voi rămâne aici şi voi veghea asupra acestui copil.

— Rămâi aici, spuse el.

Privi pruncul şi zâmbi.

— Învaţă-l să nu semene eu bunicul lui.

Am rămas deci în palatul din Mechelen, pe când Maximilian călărea fără succes de-a lungul Italiei şi lupta zadarnic împotriva elveţienilor. Îi câştigasem încrederea, îmi preţuia foarte mult sfaturile; dar asta nu-mi slujea la mare lucru, întrucât nu le urma. Renunţasem să mai aştept ceva din partea lui. Fiul lui, Filip, nu mă iubea; dealtfel era înzestrat cu o sănătate şubredă şi nu prea avea sorţi de izbândă să domnească vreodată. Iar principesa Ioana dădea semne de mare ciudăţenie, care îi nelinişteau pe cei din preajma ei. Toate speranţele mele se legau de copilul acesta căruia îi pândeam cu nelinişte primii paşi, primele cuvinte. Şi el era plăpând, crize de nervi îl trânteau adesea la pământ. Numai eu izbuteam să-l potolesc. Şedeam neîncetat alături de el şi nu se supunea altei legi în afara încruntăturii mele. Dar mă întrebam îngrijorat: va trăi oare destul de mult? Ce fel de om va fi? Dacă va muri, dacă va începe să mă urască, voi fi nevoit să renunţ pentru câteva secole poate la marile mele visuri.

Trecură anii. Filip muri. Ioana, care părea de-a dreptul nebună, fu închisă în castelul Tordesillas. Şi Carol trăia, creştea mare. Zi de zi, planurile mele deveneau mai puţin himerice. Zi de zi, plimbându-mă pe uliţele înceţoşate din Mechelen, mă gândeam la viitor cu nădejde sporită. Îmi plăcea oraşul acela trist şi calm. Când treceam

pe uliţe, lucrătoarele de dantelă, aplecate asupra sulurilor, mă urmăreau o clipă cu privirea, în dosul ferestrelor cu multe ochiuri; dar nimeni nu-mi cunoştea taina, nimeni nu mă cunoştea; îmi lăsasem barba să crească şi eu însumi, când mă priveam în oglindă, şovăiam în faţa imaginii mele. Adesea treceam pe metereze, mergeam să mă aşez la marginea canalului, priveam imaginile încremenite în miezul apei mişcătoare şi visam. Înţelepţii vremii spuneau că sosise momentul când oamenii aveau să descifreze limpede tainele naturii şi să o domine; abia atunci vor începe să cucerească fericirea. Mă gândeam: „În asta va consta opera mea. Trebuie ca într-o bună zi să ţin în mâinile mele întreg universul; atunci nicio forţă şi nicio bogăţie nu vor mai fi risipite fără rost; voi pune capăt vrajbelor care aşază faţă în faţă popoarele, rasele, religiile, voi pune capăt nedreptelor neorânduieli. Voi cârmui lumea cu aceeaşi economie cu care vegheam odinioară asupra hambarelor din Carmona. Nimic nu va fi lăsat la bunul plac al oamenilor, sau în voia întâmplării. Raţiunea va guverna pământul: raţiunea mea”. Când începeau să se lase umbrele serii, mă întorceam agale spre palat; la colţurile uliţelor începeau să se aprindă primele felinare; glasuri, râsete, zgomotul cănilor de bere ciocnite răsunau în cârciumi; sub cerul cenuşiu, printre aceşti oameni ce vorbeau o limbă străină, necunoscut, uitat până şi de Maximilian, mi se părea uneori că abia m-am născut.

*

M-am aplecat asupra patului în care se odihnea Carol. Bunicul lui, Ferdinand, murise şi, în urmă cu câteva luni, Carol fusese uns rege al Spaniei. Dar supuşii săi nu-şi ascundeau preferinţa pentru fratele său mai mic, care se născuse şi trăise printre ei.

— Sire, nu mai poţi amâna călătoria, i-am spus. Ar însemna să-ţi pierzi coroana.

Nu răspunse. Era greu bolnav. Medicii pretindeau că viaţa îi era în primejdie.

— Partidul fratelui măriei-tale este puternic. Trebuie să acţionăm neîntârziat.

L-am privit înfrigurat pe adolescentul palid care mă asculta, cu gura întredeschisă, cu o faţă lipsită de expresie; sub pleoapele ce-i cădeau, ochii păreau morţi şi buza de jos îi atârna.

— Ţi-e teamă? l-am întrebat.

În sfârşit buzele i se mişcară::

— Da, spuse. Mi-e teamă.

Glasul lui era grav şi sincer. Am rămas descumpănit.

— Tata a murit în Spania, spuse. Şi medicii au spus că atmosfera de acolo nu mi-ar fi prielnică.

— Un rege nu trebuie să dea îndărăt în faţa primejdiei.

Spuse cu glasul său tărăgănat şi puţin bâlbâit:

— Fratele meu ar fi un rege bun.

Am chibzuit o clipă în tăcere. Dacă murea Carol, nu pierdeam nimic: fratele lui era destul de tânăr spre a deveni în mâinile mele o unealtă docilă; dar dacă arhiducele rămânea în viaţă şi pierdea Spania, atunci lumea s-ar scinda în două bucăţi şi planurile mele ar da greş.

— Pe tine te-a ales Dumnezeu, măria-ta! am spus cu tărie. Ţi-am spus adeseori ce aşteaptă el de la tine: lumea sfărâmată în bucăţele să redevină o singură lume, ca în ziua când a ieşit din mâinile lui. Dacă laşi Spania lui Ferdinand, vei ajuta la perpetuarea acestor împărţeli care dezbină pământul.

Strânse din buze; stropi de sudoare i se prelingeau pe frunte.

— Pot să-i las totul.

L-am privit. Era firav şi încet la minte; dar până şi sfiala lui îmi slujea; nu-l cunoşteam, pe Ferdinand.

— Nu, i-am spus. Fratele măriei-tale este spaniol. Nu se va îngriji decât de interesele Spaniei. Numai măria-ta singur poţi îndeplini misiunea pe care Dumnezeu ţi-a dat-o în seamă: măria-ta ai sarcina de a asigura mântuirea lumii. Sănătatea şi fericirea măriei-tale nu intră în balanţă.

Lovisem drept în ţintă. Se îngălbeni, şi mai tare la faţă.

— Mântuirea lumii, spuse. E prea mult. Nu voi fi în stare s-o împlinesc.

— Vei fi în stare cu ajutorul lui Dumnezeu.

Îşi prinse capul în mâini. L-am lăsat să se roage în linişte. Era un copil; îi plăceau alergările în aer liber, turnirurile, muzica; şi presimţea ce povară monstruoasă voiam să-i pun pe umeri. Se rugă multă vreme, apoi spuse:

— Facă-se voia Domnului!

Câteva zile mai târziu, Carol îşi statornicea curtea în mijlocul dunelor. O flotă de patruzeci de corăbii rânduite în portul Vlissingen aşteptă mai multe săptămâni un vânt prielnic; de îndată ce porni să sufle, ne îndreptarăm spre Spania. Cu coatele sprijinite de bastingaj, priveam cum răsare şi apune soarele în fiecare zi. Pluteam nu numai spre Spania. Acolo, de cealaltă parte a zărilor, existau păduri locuite de papagali multicolori şi de porumbei cu burta plină de fiori, existau vulcani care scuipau şuvoaie de aur clocotitor şi în prerii galopau pe cai oameni cu trupul acoperit de pene. Regele Spaniei era stăpânul acestor paradisuri sălbatice. Mă gândeam: „Într-o bună zi voi trage la ţărmul lor şi îi voi vedea cu propriii mei ochi. Şi îi voi strunji după placul meu”.

La 19 septembrie, flota ajunse în dreptul coastei Asturiei. Ţărmul era pustiu; pe coasta unui munte am zărit o caravană lungă: copii, femei, bătrâni mergeau în urma catârilor încărcaţi cu boccele, păreau că fug de ceva. Şi, deodată, o salvă porni dintr-un tufiş. Doamnele de la curte începură să ţipe şi mateloţii puseră mâna pe flinte. Chipul lui Carol rămânea neclintit; privea în tăcere meleagul acesta care era regatul său; nu era mirat de primirea brutală: doar nu venise aici să caute fericirea. După o nouă detunătură de muschete, am strigat cu toată puterea:

— Spanie! Iată-l pe regele tău!

Întreg echipajul repetă strigătul şi am observat o mişcare prin tufişurile care coborau spre mare; un om se apropia târânduse pe burtă. Fără îndoială recunoscuse

stema Castiliei printre flamurile mari ale regelui căci se ridică în picioare, rotindu-şi puşca în mână şi strigând: „Spania! Trăiască regele!” Curând, din dosul tufişurilor şi al stâncilor, muntenii alergară la strigătul de: „Trăiască don Carlos!” Ne spuseră mai târziu că, văzând corăbiile noastre în mare număr, se temuseră de o năvălire a barbarilor de pe coastele Africii.

Ajunserăm în Villaviciosa. Nu se făcuse nicio pregătire pentru primirea noastră şi majoritatea seniorilor, chiar şi doamnele, au fost nevoiţi să se culce pe paie. Dis-de-dimineaţă am pornit-o din nou la drum. Regele mergea pe un cal mic pe care i-l dăruise ambasadorul Angliei; sora lui, Eleonora, călărea alături de el. Doamnele din suita lor se urcaseră în căruţe trase de boi. Mulţi dintre gentilomi mergeau pe jos. Drumul era plin de pietre şi înaintam anevoie sub neîndurătorul cer albastru. Nimeni la răspântii, nimeni pe câmpuri, nici pe drumuri: o epidemie bântuia prin partea locului şi oamenii fuseseră opriţi să iasă din case. Carol părea totuşi nesimţitor la arşiţa soarelui şi la severitatea peisajului; nu dădea niciodată semne de nerăbdare sau de melancolie. Se părea că, împotriva prezicerilor făcute de medici, clima Spaniei îi întărise sănătatea. Poate că uimirea de a se simţi încă în viaţă îi isca în adâncul ochilor o lucire sfioasă pe care n-o mai văzusem niciodată. În ziua când îşi făcu intrarea triumfală în Valladolid, zâmbi.

— Mă voi simţi bine în ţara asta, spuse.

În câteva săptămâni păru că înfloreşte; luă parte cu voioşie la serbări şi la turniruri şi adesea i se întâmpla să râdă împreună cu tinerii de vârsta lui. Mă gândeam cu bucurie: „Iată-l în viaţă, iată-l rege! Am câştigat prima etapă!” De îndată ce am aflat despre moartea lui Maximilian, m-am întors grabnic în Germania. Acum trebuia să ne gândim la imperiu.

În ultimii ani de domnie, Maximilian împărţise cu dărnicie electorilor şi bani şi făgăduieli; credea că astfel va fi sigur pe voturile a cinci dintre ei. Dar, a doua zi după moartea lui, în ciuda celor şase sute de mii de florini pe

care îi primiseră, electorii socotiră că puteau începe din nou tocmeala. Francisc I, regele Franţei, intră îndată în arenă, jurând că la nevoie va cheltui trei milioane pentru a obţine imperiul. Carol era sărac. Dar pe celălalt ţărm al mărilor posedă filoane de aur, mine de argint, pământuri roditoare. M-am dus să stau de vorbă cu bancherii din Antwerpen, pe care i-am convins să iscălească poliţe pe garanţia bogăţiilor noastre de peste mare. Apoi m-am dus la Augsburg. Am obţinut de la familia Fugger cambii plătibile după alegere. Îndată am trimis electorilor mesageri purtători ai ofertelor mele; eu însumi i-am vizitat pe rând; m-am dus la Koln, la Trier, la Mainz. Neîncetat soseau mesageri ai lui Francisc şi ai lui Henric al Angliei, cu noi oferte pe care electorii le notau impasibili în carnetele lor. Francisc plătea în scuzi de aur; electorul din Brandenburg, cel din Trier şi arhiepiscopul din Koln începură să muşte din momeală. Într-o bună zi am aflat că Francisc oferise arhiepiscopului din Mainz o sută douăzeci de mii de florini şi demnitatea de legat al Germaniei; în aceeaşi seară am plecat în întâmpinarea lui Franz von Sickingen, care comanda armata ligii puternice din Schwaben; am pornit în galop, fără oprire; timpul odinioară neclintit pe fundul, clepsidrelor albastre era înghiţit sub copitele calului.

Franz von Sickingen ura Franţa, în fruntea unei armate de douăzeci de mii de oameni şi patru mii de cai, înaintarăm spre Hochst, la câteva leghe depărtare de Frankfurt, pe când alte trupe ameninţau Palatinatul. Înspăimântaţi, electorii depuseră jurământul obişnuit, declarând că voturile le erau curate şi mâinile nepătate. Carol a fost astfel ales la un preţ total de opt sute cincizeci şi două de mii de florini.

Într-o frumoasă zi de toamnă, Carol îşi făcu intrarea în Aachen. Electorii îi ieşiră în întâmpinare; primi omagiul lor în tăcere, cu creştetul descoperit, apoi alaiul trecu pe sub porţile cetăţii vechi. Mai întâi veneau stegarii, conţii, seniorii, consilierii din Aachen purtători ai bastonului alb, curtea cu paji şi heralzi, toţi aruncând bani în mijlocul

mulţimii; apoi, încadraţi de halebardieri, înaintau înalţii dregători, granzii de Spania, cavalerii ordinului Lâna de Aur, principii, principii electori. Mareşalul von Pappenheim, purtând spada Imperiului, păşea înaintea regelui, îmbrăcat cu platoşă şi mantie de brocart.

La 23 octombrie 1519, ceremonia se desfăşură în vechea catedrală a lui Carol cel Mare. Arhiepiscopul din Koln ceru solemn celor de faţă: „Vreţi voi, după cuvântul Apostolului, să vă supuneţi acestui domn şi rege?" şi poporul strigă voios: „Fiat! Fiat!" Atunci arhiepiscopul aşează coroana pe capul lui Carol; acesta se urcă pe tronul lui Carol cel Mare şi primi cântarea cavalerilor, pe când sub bolţi răsuna Te Deum-ul.

— Domniei-tale îi datorez Imperiul, îmi spuse Carol eu emoţie în glas, când rămaserăm singuri în cabinetul de lucru.

— Ba lui Dumnezeu, i-am spus. Nu m-a creat decât pentru a o sluji pe măria-ta.

Îi dezvăluisem taina mea; nu fusese prea uimit aflând-o: era prea bun creştin spre a se mai mira de vreo minune; dar, dacă faţă de mine nu mai arăta supunerea sfioasă din copilărie, în schimb mă respecta ca pe o fiinţă purtând semnul lui Dumnezeu.

— Mult s-a mai milostivit aşezându-te alături de mine, îmi spuse. Nu-i aşa că mă vei ajuta să mă arăt demn de alegerea lui?

— Te voi ajuta, i-am spus.

Ochii îi străluciră. Din clipa când arhiepiscopul îi aşezase pe frunte coroana sacră, chipul îi devenise mai ferm, privirea mai vie.

Rosti cu aprindere:

— Am de făcut lucruri mari.

— Le vei face, i-am spus.

Ştiam că visa să reînvie Sfântul-Imperiu; dar eu voiam ca în mâinile lui să adun tot Universul. Cortez era pe cale să cucerească pentru noi Americile şi, curând, aurul lor avea să se reverse în Spania; atunci vom putea alcătui armate uriaşe. După ce vom făuri federaţia statelor

germane, vom supune Italia şi Franţa. Am spus:

— Într-o bună zi Universul întreg îţi va aparţine.

Mă privi cu un soi de teamă.

— Niciun om n-a posedat vreodată Universul.

— Nu sosise încă vremea.

Rămase o clipă tăcut şi, pe neaşteptate, zâmbi. Prin zidurile cabinetului pătrundea tânguirea unei viole.

— Nu vii să asculţi muzică?

— Peste o clipă, i-am răspuns.

Se ridică şi îmi spuse:

— Va fi un concert foarte frumos. Ar trebui să vii.

Deschise uşa. Era tânăr, era împărat, Dumnezeu îl acoperea cu umbra lui proteguitoare şi fericirea lumii se confunda în inima sa cu propria-i fericire: putea să se lase furat în linişte de cântul duios al violelor. Mie însă mi se zbătea în piept o furtună mult prea puternică; nu puteam asculta nimic în afară de acel glas triumfător care nu va răsuna niciodată în urechile unui muritor; era propriul meu glas, care-mi spunea: iată că Universul îmi aparţine pentru totdeauna, numai mie; este moşia mea şi nimeni nu poate să-l împartă cu mine. Carol va guverna câţiva ani, iar eu am în faţa mea eternitatea. M-am apropiat de fereastră. Am privit cerul înstelat tăiat de o cingătoare de lapte; milioane şi milioane de stele. Şi sub picioarele mele un singur pământ: pământul meu. Plutea rotund în eter, pătat cu albastru, galben şi verde: îl vedeam. Corăbii străbăteau mările; drumuri brăzdau continentele; şi eu, cu un gest al mâinii, smulgeam păduri de nepătruns, secam bălţi, îndreptam cursul fluviilor; solul se acoperea de ogoare şi de păşuni, oraşe se înălţau la răspântii de drumuri. Cei mai umili ţesători, locuiau în case mari şi luminoase, hambarele erau pline de grâu curat; toţi oamenii erau bogaţi, voinici şi frumoşi, toţi erau fericiţi. Şi m-am gândit: „Voi reînvia raiul pe pământ”.

*

Carol mângâia blând mantia de pene în culorile

curcubeului. Îi plăceau stofele bogate, metalele preţioase; ochii îi luciră când mateloţii deschiseseră cufărul şi puseseră pe jos vase mari de alabastru pline cu turcoaze şi ametiste. Spuse cu glas pătimaş:

— Ce bogăţii!

Privea monedele de aur şi lingourile îngrămădite în fundul cufărului; dar ştiam că nu despre aceste bogăţii vorbea; pe deasupra zidurilor cenuşii ale palatului bruxellez, vedea o limbă de aur fierbinte ţâşnind spre albastrul cerului, vedea revărsându-se pe coastele unui vulcan fluvii de lavă roşie ca para focului, vedea întinse drumuri pavate cu metal strălucitor şi grădini plantate cu arbori de aur masiv. Am zâmbit. Peste strălucirea acestor mii de sori, vedeam, şi eu, galioane încărcate cu lingouri care intrau în rada portului Sanlucar; aruncam din abundenţă asupra vechiului continent o ploaie de confeti strălucitoare…

Am spus:

— Cum mai poţi şovăi?

Mâna lui Carol se desprinse de pe ţesătura cu ape lucitoare.

— Oamenii aceia au un suflet, îmi spuse.

Începu să măsoare cu paşi mari galeria lungă; strecurase sub tunică scrisoarea pe care i-o adusese căpitanul cu buzele crăpate: scrisoarea lui Cortez. Cu un an mai înainte, în vinerea mare, Cortez debarcase pe o coastă pustie şi întemeiase acolo un oraş căruia îi dăduse numele de Veracruz. Pentru a-şi împiedica oamenii să se întoarcă în Spania, scufundase caravelele, în afară de una singură pe care o trimisese lui Carol, încărcată cu bogăţiile împăratului aztec Montezuma. Cerea ajutor împotriva intrigilor guvernatorului Velasquez, care avea pretenţia să-i interzică a-şi continua expediţia. Şi Carol şovăia.

Îl priveam nerăbdător. Scrisorile călugărilor dominicani din Hispaniola, rapoartele preotului Las Casas îi tulburaseră sufletul; aflasem că, în ciuda legilor, indienii erau şi mai departe însemnaţi cu fierul roşu ca şi sclavii, erau bătuţi şi masacraţi; prea firavi pentru muncile la care

erau supuşi, mureau cu miile. Mie puţin îmi păsa de soarta acestor sălbatici îndobitociţi de superstiţii absurde.

— Măria-ta, trimite acolo oameni siguri, care vor veghea asupra respectării legilor.

— La asemenea depărtare, care om mai este sigur?

Începu iarăşi să umble în lungul mesei încărcate cu cupe de cristal, coliere de jad şi figurine de aur cizelat. Am spus:

— Preoţii umflă faptele. Totdeauna se umflă faptele.

— E de ajuns ca un singur fapt pe care îl raportează să fie adevărat…

— Negrii din Africa n-au suflet, am spus.

— Leacul mi se pare la fel de îngrozitor ca şi boala, spuse împăratul.

Nu mai privea lingourile ispititoare, nu se mai uita la nimic. Chipul lui îşi recăpătase aerul adormit şi lipsit de expresie din adolescenţă.

— Atunci, ce vrei să faci, măria-ta?

— Nu ştiu.

— Vrei să refuzi un imperiu pardosit cu aur?

Mi-am vârât mâna în cufăr, am vânturat monedele între degete. El repetă înfundat:

— Nu ştiu.

Arăta tânăr şi foarte nefericit.

— Nu ai dreptul, am spus cu tărie. Dumnezeu a creat asemenea bogăţii pentru ca ele să slujească oamenilor. Acolo există pământuri roditoare, care nu vor fi niciodată exploatate dacă nu le smulgem din mâinile indienilor. Gândeşte-te la mizeria popoarelor tale: vor deveni prospere când aurul Americilor se va revărsa în porturile tale. Din milă faţă de acei sălbatici vrei să osândeşti ţăranii Germaniei să moară de foame?

Nu răspunse nimic. Niciodată până acum nu fusese nevoit să ia o hotărâre atât de gravă. Eu ştiam că viaţa unui om era un lucru scurt şi fără însemnătate; oricum, peste o sută de ani, niciunul dintre nenorociţii a căror soartă îl neliniştea pe Carol nu-şi va mai aminti de suferinţele lui: pentru mine erau încă de pe acum morţi.

Dar el nu putea consimţi atât de uşor să-i lipsească de viaţă; măsura bucuriile şi necazurile lor cu propriile sale măsuri. M-am îndreptat brusc spre el:

— Îţi închipui oare că în lumea asta vei putea face vreodată bine fără să faci rău? E cu neputinţă să fii drept pentru toţi, să aduci tuturor fericirea. Dacă ai o inimă prea duioasă pentru a consimţi la sacrificiile necesare, trebuia să te fi închis într-o mânăstire.

Îşi strânse buzele. O sclipire dură şi rece îi fulgeră pe sub pleoapele pe jumătate închise; iubea lumea, iubea luxul şi puterea. Spuse:

— Vreau să guvernez fără să pricinuiesc nimănui un rău pe nedrept.

— Vei putea guverna fără războaie şi fără ştreanguri? Trebuie să priveşti o dată lucrurile drept în faţă! am spus cu asprime. Astfel vei câştiga o grămadă de timp: cel mai bun dintre principi are totdeauna pe conştiinţă sute de morţi.

— Există războaie drepte şi represalii necesare, spuse el.

— Singur îţi poţi justifica răul pe care îl vei face unora prin opera pe care o săvârşeşti pentru binele tuturor.

Am tăcut o clipă. Nu puteam să-i spun în limbajul meu: o viaţă, o mie de vieţi nu cântăresc mai greu decât un roi de gâze de-o zi; pe când drumurile, oraşele, canalele pe care le vom construi vor rămâne veşnic pe faţa pământului; pe vecie vom smulge un continent din întunericul pădurilor virgine şi al superstiţiilor neroade. Lui nu-i păsa de acest viitor terestru pe care nu îl va vedea cu ochii lui. Dar eu cunoşteam vorbele în stare să-i trezească un ecou în inimă.

— Nu-i vom supune pe aceşti bieţi sălbatici decât unor nenorociri pământeşti, am spus. Şi le aducem, lor, copiilor lor şi copiilor copiilor lor, adevărul şi fericirea veşnică. Când toate aceste popoare neştiutoare vor intra în sânul Bisericii, până la sfârşitul veacurilor, nu crezi că pe bună dreptate îl vei fi ajutat pe Cortez?

— Din pricina noastră unii mor în stare de păcat de moarte, spuse.

— Oricum, tot aşa ar fi murit, în idolatrie şi crimă, i-am răspuns.

Carol se prăvăli într-un fotoliu şi spuse:

— Nu e deloc uşor să guvernezi.

— Să nu faci niciodată rău fără folos, am spus. Dumnezeu nu poate cere nimic mai mult de la un împărat. Ştie bine că uneori răul este necesar; la urma urmei, el însuşi l-a creat.

— Da, spuse el.

Mă privi cu deznădejde şi rosti:

— Aş vrea să fiu sigur.

Am ridicat din umeri:

— Nu vei fi niciodată sigur.

Suspină şi vreme de o clipă îşi frământă colanul în tăcere. Apoi spuse:

— Bine. Bine.

Se ridică brusc şi merse să se închidă în capelă.

*

— Oraşul ăsta a înnebunit, am spus aplecându-mă la fereastră.

Tulburările începuseră cu o seară mai înainte, când rădvanul cu coloane răsucite şi perdele grele de piele intrase în oraş: în întâmpinarea lui veniseră cu miile ţărani, meşteşugari, neguţători, călare pe cai sau pe catâri: în sunete de fluiere, în sunete de clopote şi de tobe, intraseră pe poarta de miazănoapte a oraşului. Hanul Cavalerilor Sfântului-Ioan era plin de bărbaţi, de femei, de preoţi, de oameni cu vază, care se înghesuiau în coridoare şi pe treptele scărilor. Pe acoperişuri se urcaseră tineri, copii şi chiar oameni în vârstă. Când călugărul coborâse de pe scaunul cu roate, mulţimea se năpustise asupra lui, urlând; femeile se aruncară la genunchii lui şi îi sărutară poalele rasei stropite cu noroi. Toată ziua, prin zidurile palatului arhiepiscopal răzbătură cântecele şi ţipetele lor.

Şi, din nou, noaptea de sabat se dezlănţuise. Cocoţaţi pe marginea fântânilor, pe mese, pe butoaie, oratorii vesteau lumii minunile săvârşite de Luther; fanfare străbăteau străzile. Din fundul tavernelor se ridicau osanale exaltate şi larmă de încăierări. Mai văzusem oraşe în sărbătoare; oamenii din Carmona cântau în zilele de victorie: ştiam de ce cântau. Dar ce însemnau strigătele acestea besmetice? Am închis fereastra cu gest repezit.

— Ce mascaradă!

M-am întors şi am văzut doi bărbaţi care mă priveau tăcuţi; mă urmăreau cu coada ochiului şi, în ciuda prieteniei pe care le-o purtam, asta mă scoase din sărite.

— Omul acesta e pe cale să devină un martir şi un sfânt, spuse Balthus.

— Este efectul cel mai obişnuit al persecuţiilor, spuse Petrus Morel.

— Ştiţi prea bine că nu am niciun amestec.

Atunci când Carol convocase Dieta la Worms, gândeam că aveam să reglementăm problema Constituţiei Imperiului şi să punem bazele unei federaţii prezidate de împărat. Fusesem dezamăgit că el se încăpăţâna să ceară condamnarea lui Luther, şi încă şi mai iritat că Dieta, refuzând să se pronunţe fără a-l asculta pe acuzat, ne obligă să-l convocăm. Pierdurăm un timp preţios.

— Ce impresie a produs Luther asupra împăratului? întrebă Balthus.

— I-a părut inofensiv.

— Va rămâne aşa dacă nu va fi condamnat.

— Ştiu, am spus.

În clipa de faţă, în tot palatul, în tot oraşul se discuta cu înfrigurare. Consilierii lui Carol erau împărţiţi în două clanuri; unii voiau ca ereticul să fie declarat decăzut din drepturi şi privilegii, şi toţi partizanii lui să fie urmăriţi fără milă. Ceilalţi cereau toleranţă; socoteau ca şi mine că aceste certuri între călugări erau lipsite de importanţă şi că puterea vremelnică n-avea de ce să ia parte la asemenea discuţii asupra credinţei, faptelor, tainelor; susţineau de asemenea că Luther era mai puţin primejdios

pentru Imperiu decât un papă ocupat să negocieze o alianţă cu Franţa. Eram de acord cu ei. Dar, dintr-o dată, în seara asta stăruinţa lor mă tulbura. Într-adevăr oare din nepăsare de oameni cu judecată, desprinşi de toate superstiţiile, aşteptau ei cu atâta înfrigurare hotărârea împăratului? Am întrebat pe nepusă masă:

— De ce îl apăraţi cu atâta zel? Aţi trecut de partea ideilor lui?

O clipă părură descumpăniţi.

— Dacă Luther este condamnat, spuse Petrus Morel, iarăşi se vor aprinde ruguri de-a lungul Ţărilor-de-Jos, Austriei, Spaniei.

— Un om nu poate fi constrâns să renege ceea ce crede că este adevărul, spuse Balthus.

— Dar dacă greşeşte? am întrebat.

— Cine are dreptul să hotărască asta?

I-am privit uluit. Nu-şi spuneau pe faţă gândurile până la capăt. Acum eram sigur că exista în Luther ceva care îi atrăgea; ce? Prea nu aveau încredere în mine ca să mi-o spună. Voiam să ştiu. Toată noaptea, pe când sub ferestrele mele petrecerea era în toi, am consultat încă o dată rapoartele lui Johann Eck şi pamfletele lui Luther. Avusesem şi mai înainte curiozitatea să răsfoiesc scrierile lui şi nu aflasem în ele nimic chibzuit; la fel ca şi superstiţiile Romei, socoteam nesăbuită şi înflăcărarea cu care le combătea călugărul, îl zărisem prima oară în după-amiaza asta; Johann Eck îi luase interogatoriul în prezenţa Dietei; se bâlbâise, declarase că avea nevoie de oarecare timp să-şi pregătească pledoaria, şi Carol îmi spusese vesel:

— N-o să ajung eretic din pricina acestui călugăr mărunt.

De ce atunci glasuri dogite se ridicau atât de pătimaş în noapte? De ce oameni învăţaţi şi cu judecată aşteptau ivirea zorilor cu atâta înfrigurare?

A doua zi, când se deschise şedinţa, am pândit nerăbdător uşa pe unde avea să intre călugărul. Carol şedea pe tronul lui, nepăsător, în straiele spaniole negre cu

aur. Pe părul scurt îşi pusese o beretă de catifea. În jurul său, asemenea unor statui, dregătorii stăteau nemişcaţi în mantii de hermină şi pieptare de zale, şi principii se ţineau ţepeni în veşmintele lor ţesute cu fir de aur. Pe coridoare răsunau strigăte: „Curaj! Nu te lăsa!” Erau prietenii lui Luther. Acesta intră, îşi dădu pe ceafă boneta neagră, descoperindu-ş i părul prost tăiat, se îndreptă spre împărat şi îl salută cu semeţie. Nu mai părea intimidat. Se instală la masa plină cu cărţile şi pamfletele lui aşezate în vrafuri şi începu să vorbească. I-am cercetat obrazul slab şi pământiu, cu pometii ieşiţi, deasupra cărora ochii întunecaţi aruncau scântei. De unde venea ascendentul pe care îl exercita? Părea că are o forţă lăuntrică; dar din nou vorbea despre taine, despre indulgenţe: lucrul acesta mă plictisea. Mă gândeam: ne pierdem timpul. Ar trebui exterminaţi toţi călugării, dominicani ca şi augustini, ar trebui înlocuite bisericile cu şcoli, predicile cu lecţii de matematică, de astronomie şi de fizică, în clipa asta ar trebui să discutăm despre Constituţia Germaniei în loc să ascultăm asemenea discursuri de prisos. Totuşi Carol urmărea cu atenţie cuvintele lui Luther, răsucind între degete giuvaerul Lânii de Aur care îi atârna pe cămaşa cu creţuri mărunte. Glasul călugărului se înfierbânta; acum vorbea cu ardoare şi, în sala prea strâmtă, strivită de căldura verii, toţi tăceau. Spuse cu înverşunare:

— Nu pot şi nici nu vreau să retractez nimic, orice ar fi, întrucât a face ceva împotriva conştiinţei nu este nici lucru demn de încredere, nici cinstit.

Am tresărit; vorbele lui mă izbiseră ca o provocare; şi nu numai vorbele, ci şi tonul cu care le rostise călugărul. Omul acesta îndrăznea să pretindă că numai conştiinţa lui cântărea mai greu decât Imperiul şi decât lumea. Eu voiam să adun Universul în mâna mea: el declara că pentru sine era el însuşi un univers întreg. Aroganţa lui popula lumea cu mii de voinţe îndărătnice. Desigur acesta era motivul pentru care poporul şi învăţaţii îl ascultau cu îngăduinţă. Aţâţa în inimi acea furie orgolioasă care îi mistuise şi pe Beatrice şi pe Antonio. Dacă i se îngăduia să-şi ţină mai

departe predicile, îi va învăţa pe oameni că fiecare era judecător al raporturilor sale cu Dumnezeu, ca şi judecător al faptelor sale: şi-atunci cum voi mai izbuti să-i fac să mi se supună orbeşte?

Vorbea mereu; ataca conciliile. Acum înţelegeam însă că nu era vorba de concilii, de iertare, de credinţă. Altceva era în joc: însăşi opera la care visam eu. Ea nu putea fi făurită decât dacă oamenii renunţau la capriciile lor, la amorul lor propriu, la nebuniile lor; şi tocmai asta îi învăţa Biserica, le poruncea să se supună unei singure legi, să se plece unei singure credinţe; dacă eram destul de puternic, legea aceasta putea fi legea mea: îl puteam face pe Dumnezeu să vorbească după placul meu, prin gura preoţilor. Pe când, dacă fiecare l-ar căuta pe Dumnezeu în propria sa conştiinţă, ştiam bine că nu peste mine ar fi dat. „Cine are dreptul să hotărască?" îmi spusese Balthus. Iată de ce îl apărau pe Luther: voiau să hotărască ei, fiecare pentru sine. Dar atunci lumea ar fi mai împărţită decât fusese vreodată. Era necesar să fie condusă de o singură voinţă: voinţa mea.

Deodată se iscă o mişcare în rândurile celor de faţă. Luther declara că la Conciliul din Konstantz se luaseră hotărâri împotriva textelor celor mai precise din Scriptură. La asemenea cuvinte, Carol Quintul făcu un gest cu mănuşa şi se ridică iute. Se aşternu o mare tăcere, împăratul merse spre fereastră şi o clipă privi cerul, apoi se întoarse şi dădu poruncă să se evacueze sala.

— Ai dreptate, sire, i-am spus. Luther este mai primejdios decât regele Franţei. Dacă îl vei lăsa de capul lui, călugărul ăsta mărunt îţi va duce Imperiul la ruină.

Neliniştit, mă întreba din priviri; deşi nu putea suferi erezia, i se părea că nu s-ar supune lui Dumnezeu condamnându-l pe Luther împotriva sfatului meu.

— Ah! Asta-i părerea dumitale? îmi spuse.

— Da, sire. Mi s-au deschis ochii.

O sută de braţe se ridicară pentru a-l purta pe Luther în triumf; cei dinafară îi aclamau: adică aclamau orgoliul şi nebunia; strigătele lor neroade îmi spărgeau urechile şi

încă mai simţeam pe obraz privirea fierbinte a călugărului care mă provoca. Voia să-i abată pe oameni de la adevăratul lor bine, de la fericire; şi oamenii erau atât de smintiţi încât se arătau gata să-l urmeze. Dacă vor fi lăsaţi de capul lor, nu vor mai regăsi niciodată calea spre paradis. Dar eu eram aici; ştiam unde trebuie conduşi, şi pe ce cale. Pentru ei luptasem împotriva foametei, împotriva ciumei; pentru ei, dacă era nevoie, eram gata să lupt împotriva lor înşişi.

A doua zi dimineaţă, împăratul declară în faţa Dietei:

— Un singur călugăr, sprijinindu-se pe propria lui judecată, s-a împotrivit credinţei pe care creştinătatea a menţinut-o vreme de peste o mie de ani. Sunt hotărât să apăr această cauză sfântă cu preţul domeniilor mele, cu preţul trupului, sângelui, vieţii şi sufletului meu.

Câteva zile mai târziu Luther a fost declarat decăzut din drepturi şi privilegii. Un edict a fost publicat în Ţările-de-Jos, interzicând sub cele mai grave pedepse de a se tipări fără autorizaţia episcopului eparhiei orice lucrare care ar cuprinde probleme de credinţă. S-a ordonat magistraţilor să-i aducă în faţa judecăţii pe partizanii lui Luther.

În momentul când era să fie pusă problema Constituţiei, am avut dezamăgirea de a fi siliţi să dizolvăm Dieta: Francisc I, furios de înfrângerea suferită în faţa tronului imperial, se pregătea să ne declare război; în Spania izbucniseră unele tulburări şi Carol fu nevoit să plece la Madrid; mă ruga să rămân în preajma fratelui său Ferdinand, căruia îi încredinţase cârmuirea Germaniei. Condamnarea lui Luther nu potolise agitaţia care domnea în tot Imperiul. Călugării îşi părăseau mânăstirile şi se răspândeau în ţară, predicând doctrinele eretice. Cete înarmate, alcătuite din studenţi, meseriaşi, aventurieri, dădeau foc caselor parohiale, bibliotecilor, bisericilor. În oraşe luau naştere noi secte, mai fanatice decât acelea ale lui Luther, şi izbucneau răzmeriţe. În fiecare sat se ridicau profeţi, care îi îndemnau pe ţărani să zdrobească jugul principilor şi pretutindeni la ţară apărea stindardul

vechilor revolte: un prapure alb pe care era pictat un pantof de aur înconjurat de raze luminoase, cu deviza: „Acel ce vrea să fie liber, meargă spre ăst soare!”’

— Nu-i pricină de îngrijorare, spunea Ferdinand. E de ajuns un pumn de oameni înarmaţi şi totul va reintra în ordine.

— În dezordine, am spus. Bieţii oameni au dreptate: unele reforme sunt necesare.

— Ce reforme?

— Asta rămâne să studiem.

Nu uitasem masacrul ţesătorilor din Carmona. Iar când dorisem să ţin lumea în mâinile mele, primul dintre planuri era să-i modific economia. Or, niciodată repartiţia bogăţiilor nu fusese mai nesocotită. Mărfurile se îngrămădeau în porturile noastre, lumea întreagă deschisese porţile comerţului şi corăbiile noastre ne aduceau din toate colţurile lumii încărcături de preţ; şi totuşi marea masă a ţăranilor de pe ogoare şi a micilor negustori era mai săracă decât fusese în vreo altă epocă. Ocaua de şofran, care în 1515 costa doi florini şi jumătate şi şase creiţari, ajunsese la patru fiorini şi jumătate şi cincisprezece creiţari. Ocaua de pâine se scumpise cu cincisprezece creiţari; un chintal de zahăr se vindea cu douăzeci de florini in loc de zece, strugurii din Corint costau nouă florini în loc de cinci; toate bunurile se scumpiseră, pe când lefurile scăzuseră.

— Este o situaţie de neîngăduit, am spus cu mânie oamenilor de finanţe pe care îi adunasem.

Toţi mă priviră cu un zâmbet îngăduitor; naivitatea mea îi făcea să zâmbească.

— Vorbeşte, i-am spus bancherului Muller. De unde vine scumpetea asta nemaipomenită?

Vorbiră. Şi astfel am aflat că mizeria din acea epocă era urmarea firească a însăşi dezvoltării comerţului. Aurul, pe care conchistadorii îl plăteau cu sângele şi sudoarea indienilor, revărsându-se în lumea veche, provoca aici scumpirea mărfurilor de tot felul. Companii puternice fuseseră alcătuite pentru a navlosi corăbiile şi a acapara

comerţul; strivindu-i pe micii negustori, ele scoteau din mărfuri, în câţiva ani, de două ori preţul lor de cost şi chiar mai mult; această îmbogăţire aducea după sine scăderea valorii roadelor pământului; banul era devalorizat, salariile scădeau, pe când preţurile se urcau. Un pumn de oameni acumulau averi monstruoase şi le risipeau într-un lux deşănţat, pe când plebea imensă pierea de foame.

— Ar trebui să promulgăm ordonanţe prin care să reprimăm existenţa monopolurilor, camăta şi agiotajul, îmi spuse Muller.

Am tăcut. Toţi principii din Germania, începând cu însuşi împăratul, erau tributari companiilor de la care împrumutau bani neîncetat, cu dobânzi cămătăreşti. Eram legat de mâini şi de picioare: Francisc I atacase Navarra, Luxemburgul, Italia; Carol fusese nevoit să ridice armele împotriva lui şi mă implora să fac rost de bani pentru a-şi plăti trupele: soarta noastră se afla în mâinile bancherilor şi ale marilor negustori.

Câteva săptămâni mai târziu izbucnea revolta din Forscheim, în Franconia; ea se răspândi în toată Germania. Ţăranii cereau fraternitate, egalitate, împărţirea pământurilor, dădeau foc castelelor, abaţiilor, bisericilor, măcelăreau preoţii şi seniorii şi îşi împărţeau între ei moşiile principilor. La sfârşitul anului, ajunseseră stăpâni pretutindeni.

— Nu există decât un singur leac, spuse Ferdinand. Trebuie să adunăm liga suabă.

Măsura cu paşi iuţi marele salon iluminat şi prinţii care veniseră să-i ceară ajutor îl urmăreau cu priviri respectuoase. În inimile lor clocotea atâta spaimă şi atâta ură, încât aerul pe care îl respiram mi se părea înveninat. Acolo, pe ogoare, ţăranii aprinseseră focuri de sărbătoare, se prinseseră în hore şi cântau în cor; băuseră vin şi mâncaseră pe săturate, un mare jar mocnea în piepturile lor. Mă gândeam la casele arse ale ţesătorilor, la femeile şi copiii striviţi sub copitele cailor. Am spus în şoaptă:

— Bieţii oameni!

— Ce-ai zis? mă întrebă Ferdinand.

— Am zis că nu există decât un singur leac.

Prinţii aprobară dând din cap. Nu se gândeau decât la interesele lor egoiste, îi împovărau pe ţărani cu corvezi şi biruri. Eu aş fi voit să instaurez pe pământ domnia dreptăţii şi a raţiunii, aş fi voit să le dau oamenilor fericirea. Şi totuşi spuneam acelaşi lucru ca şi ei: nu există decât un singur leac. Ca şi când gândurile mele, dorinţele mele, ca şi când toată experienţa mea şi veacurile pe care le trăisem nu aveau nicio înrâurire asupra pământului. Eram legat de mâini şi de picioare. Se montase un mecanism monstruos, fiecare rotiţă mişca odată cu ea altă rotiţă, şi eram silit să hotărăsc împotriva voinţei mele ceea ce hotăra Ferdinand, ceea ce oricare altul ar fi hotărât în locul nostru. Un singur leac…

Ţăranii îşi datorau victoria fragilă doar nepregătirii şi izolării seniorilor; de îndată ce nobilii îşi vor veni în fire şi îşi vor uni forţele, vor izbuti să strivească grabnic hoardele răsculate. M-am dus deci în Ţările-de-Jos, pentru a mă îmbarca spre Spania, unde voiam să-l văd pe împărat. Am străbătut călare aceleaşi păduri de brazi, aceleaşi lunci, aceleaşi şesuri prin care trecusem cu cinci ani mai înainte, când purtasem ofertele lui Carol către electori. Atunci inima mi se umfla de nădejde şi gândeam: Am să ţin un imperiu în mâinile mele. Izbutisem; mă aflam în culmea puterii. Şi ce-mi fusese îngăduit să fac? Voiam să zidesc lumea din nou şi îmi iroseam timpul şi forţele apărându-mă împotriva anarhiei şi ereziei, împotriva ambiţiei şi încăpăţânării oamenilor; mă apăram distrugând. Înaintam prin regiuni pustiite. Satele fuseseră preschimbate în cenuşă, ogoarele rămăseseră neînsămânţate, vitele se târau pe jumătate moarte în jurul gospodăriilor fumegânde; pe drumuri nu întâlneai niciun bărbat, ci doar femei şi copii cu obrajii scofâlciţi. Toate oraşele rebele, satele, cătunele fuseseră date pradă flăcărilor, ţăranii legaţi de copaci şi arşi de vii. La Konigshoff fuseseră hăituiţi ca o turmă de mistreţi; se căţărau în copaci, cu gândul să scape, dar erau ucişi cu lovituri de suliţă şi de muschetă; caii zdrobeau în copite trupurile celor doborâţi

la pământ. În satul Ingolstadt fuseseră măcelăriţi patru mii de ţărani; unii se adăpostiră în biserică, unde au fost arşi de vii; alţii se adunară în castel, se strângeau unul într-altul, vârându-şi capetele în pământ ca pentru a se face nevăzuţi şi implorând mila lui Dumnezeu; niciunul nu fusese cruţat. Nici acum furia nobililor nu se potolise; chinurile şi execuţiile continuau; ţăranii amărâţi erau arşi, li se smulgea limba din gură, li se tăiau degetele, li se scoteau ochii.

— Asta înseamnă să domneşti? întrebă Carol.

Îi pierise sângele din obraji şi îi tremura colţul gurii. Mă ascultase vreme de două ceasuri, fără să scoată o vorbă, şi acum mă privea înspăimântat: „Asta înseamnă să domneşti?”

Şi în Spania fusese nevoie să se verse mult sânge pentru a se înăbuşi revoltele. Represiunea continua. La Valencia, la Toledo, la Valladolid în fiecare zi cădeau mii de capete sub securea călăului.

— Răbdare, am spus. Va veni o zi când vom stârpi răul de pe pământ. Atunci vom începe să zidim.

— Dar răul este opera noastră, spuse el.

— Răul aduce după sine răul, am spus. Erezia cere ruguri şi revoltele represiune. Toate acestea se vor sfârşi…

— Oare se vor sfârşi vreodată?

Toată ziua rătăci prin palat tăcut; spre seară, în plin consiliu, căzu doborât de o criză nervoasă şi fu aşezat în pat, arzând de friguri. La fel ca pe vremuri, am stat zi şi noapte la căpătâiul lui; dar nu găseam niciun cuvânt de speranţă să-i spun. Situaţia era foarte sumbră. Norocul ne trimisese un general strălucit, conetabilul Charles de Bourbon, care se certase cu regele Franţei şi îşi oferise serviciile Imperiului; însă trădarea lui a trebuit să fie plătită foarte scump, noi duceam lipsă de bani şi trupele istovite ameninţau să se răzvrătească; duceam lipsă şi de artilerie; eram încercaţi de temerea că puteam fi alungaţi din Italia.

Carol stătu abătut vreme de o săptămână. Tocmai se ridicase din pat şi făcuse câţiva paşi şovăitori prin palat

când un curier sosi în goană: armata franceză fusese nimicită; jumătate din floarea nobilimii franceze pierise; şi regele era prizonierul nostru. Carol nu spuse niciun cuvânt. Intră în capelă şi se aşează în genunchi. Apoi îşi adună sfatul şi dădu ordin de încetare a tuturor ostilităţilor pe toate fronturile.

Peste mai puţin de un an, la 14 ianuarie 1526, a fost semnat tratatul de la Madrid. Francisc renunţa la drepturile sale în Italia, recunoştea revendicările lui Carol asupra Burgundiei, se retrăgea din liga împotriva împăratului, căruia îi făgăduia ajutor contra turcilor. Drept garanţie îşi lăsa fiii ostateci. Carol îl însoţi personal pe drumul către Torrejon de Vilano, la câteva leghe de Madrid, îmbrăţişându-l pentru ultima oară, îl luă deoparte şi îi spuse:

— Frate, ştii bine ce ne-am înţeles? Spune-mi deschis, ai cumva de gând să te ţii de făgăduială?

— Am de gând, spuse Francisc, să mă ţin de toate făgăduielile. Dacă vei vedea că altele sunt faptele mele, mă învoiesc să mă socoţi nemernic sau trădător.

N-am auzit cu urechile mele aceste vorbe, pe care mi le repetă Carol pe drumul de întoarcere, dar am văzut zâmbetul fermecător pe care regele Franţei i-l trimise împăratului, l-am văzut scoţându-şi pălăria cu pene şi salutând cu un gest larg; apoi plecă în goana calului pe drumul spre Bayonne.

*

Degetul lui Carol Quintul traversă Oceanul Albastru şi se aşează pe un mic cerc negru: Veracruz!

Pentru prima oară geografii desenaseră marginile îndepărtate ale Lumii Noi: Tierra del Fuego unde trăiau indienii cu picioare late, insulă căreia Magellan îi dăduse ocolul. Pe continentele galbene şi verzi, care ţâşneau la suprafaţa mărilor, înscriseseră nume magice: America, Terra Florida, Terra de Brazil. La rândul meu, mi-am pus degetul pe harta abia terminată: „Mexico”.

Nu era decât un punct negru în mijlocul unei bucăţi de hârtie; dar, printre lacurile care îi oglindeau splendoarea, în regiunea cu cel mai străveziu văzduh, mai era şi capitala lui Cortez. Pe ruinele vechilor cartiere: Mazeitan, Tecopan, Artacalco, Culpupan, se ridicau astăzi cele patru districte: San Juan, San Pablo, San Sebastian şi Santa Maria. Biserici, spitale, mânăstiri, şcoli se înălţaseră în oraşul cu artere largi. Şi, în spaţiile pustii din jurul capitalei, se şi întemeiau noi cetăţi. Am urmărit cu degetul linia neagră care închipuia Cordillera Anzilor cu vârfuri înzăpezite; am arătat la apus de lanţul muntos o regiune virgină, unde stătea scris: „Terra Incognito”.

— Eldorado, am spus. Pizarro e pe cale să treacă munţii aceştia.

Am atins linia care arăta meridianul situat la 370 de leghe de insulele Capului-Verde şi care, după tratatul de la Tordesillas, despărţea posesiunile portugheze de domeniile spaniole.

— Într-o bună zi, am spus în şoaptă, vom şterge acest hotar.

Carol îşi ridică ochii spre portretul Isabelei, care zâmbea în ramă, frumoasă şi gravă sub părul castaniu-deschis.

— Isabela nu va avea niciodată drepturi asupra coroanei portugheze.

— Cine ştie? am spus.

Privirea-mi rătăcea peste Oceanul Indian, pe meleagurile mirodeniilor, de la Moluce la Malacca şi la Ceylon. Nepoţii Isabelei puteau să moară; sau poate în curând vom fi destul de puternici pentru a dezlănţui un război prin care Carol putea să devină stăpân pe întreaga peninsulă şi pe meleagurile de peste mare: regele Franţei fiind învins, acum aveam mâinile libere.

— Eşti veşnic nesătul, spuse Carol înveselit.

Îşi mângâia barba mătăsoasă, ochii albaştri îi râdeau sub sprâncene, luminându-i obrazul rumen; acum era un bărbat cu trup vin jos, părea aproape la fel de în. vârstă ca şi mine.

— Şi de ce nu? am spus.

Dădu din cap:

— Trebuie să ştii a-ţi măsura dorinţele.

Ochii mi se desprinseră de pe harta pătată cu galben şi albastru. Am privit tavanul cu lambriuri, tapiseriile, tablourile; pentru a o primi pe Isabela, palatul din Granada fusese tapetat cu mătăsuri scumpe: fântâni arteziene susurau în grădină; pâraie de apă şerpuiau printre oleandri şi portocali. M-am apropiat de fereastră. Regina umbla cu pas domol pe alei înconjurată de doamnele de onoare; purta o rochie lungă de mătase castaniu-aurie. Carol o iubea. Iubea palatul acesta, havuzurile, florile, veşmintele frumoase, tapiseriile, cărnurile pietroase, sosurile picante; îi plăcea să râdă. Şi, de un an, era fericit. Am spus:

— Nu doreşti împărăţia lumii?

— Nu. Să isprăvim ceea ce am început. E de ajuns.

— Vom isprăvi.

Am zâmbit. Nu puteam să-mi măsor dorinţele. Nu puteam să mă mulţumesc a mobilă un palat, a iubi o femeie, a asculta un concert, a fi fericit. Dar îmi plăcea că el putea cunoaşte o asemenea odihnă. Mi-am amintit de nou-născutul pricăjit, de adolescentul adormit, de tânărul şovăitor din care mi-am făgăduit să fac un împărat, şi am admirat bărbatul frumos şi liniştit, gândindu-mă: puterea lui este opera mea, fericirea lui este opera mea. Construiesc o lume şi i-am dăruit acestui bărbat viaţa.

— Îţi aminteşti, măria-ta? Mi-ai spus: „Voi face lucruri mari…”

— Îmi amintesc.

— Şi iată că ai şi creat o lume, am spus lăsându-mi mâna pe harta cu titluri fabuloase.

— Datorită domniei-tale, îmi spuse. Mi-ai arătat ce sunt dator să fac.

Succesele lui Cortez, victoria de la Pavia, căsătoria cu Isabela i se păreau semnul neîndoielnic că se supusese voinţei lui Dumnezeu. Şi cum să mai regrete azi moartea câtorva turme roşii sau negre? Opt zile mai înainte, în rada

portului Sanlucar supravegheasem personal îmbarcarea plantelor şi animalelor pe care i le trimiteam lui Cortez spre a le deprinde să trăiască sub cerul Indiilor Occidentale. O flotă se pregătea să ridice pânzele spre continentele noi; pe cheiuri se îngrămădeau enorme baloturi de mărfuri, care erau încărcate pe galioane şi chiar pe nave de război. Acum nu se mai îmbarcau soldaţi, ci agricultori, coloni. Carol trimitea la Veracruz călugări dominicani şi franciscani pentru a avea grijă de spitale şi de şcoli. Eu deschisesem credite largi marelui dascăl toledan Nicolo Fernandez pentru a organiza o expediţie; lua cu el naturalişti, având sarcina să alcătuiască un catalog al florei şi faunei americane, şi geografi, care aveau să întocmească hărţi noi. Corăbiile aduceau colonilor din Noua Spanie trestie de zahăr, butuci de viţă, duzi, coconi de mătase, găini, cocoşi, oi, miei; începuseră de mai înainte să crească măgari, catâri, porci, cultivau portocali şi lămâi.

Carol atinse micul punct negru care reprezenta oraşul Mexico.

— Dacă Dumnezeu mă ţine în viaţă, într-o bună zi mă voi duce să văd cu ochii mei ce împărăţie mi-a dăruit.

— Dacă vei îngădui, voi merge cu măria-ta, am spus.

O clipă visarăm în tăcere unul lângă altul: Veracruz, Mexico. Pentru Carol nu era decât un vis: indienii erau departe, viaţa lui era scurtă; dar eu îi voi vedea, orice s-ar întâmpla. M-am ridicat brusc.

Mă privi cu oarecare mirare.

— Am să mă întorc în Germania.

— Ai şi început să te plictiseşti?

— Măria-ta a hotărât să întrunească o nouă Dietă. De ce să mai aştept?

— Însuşi Dumnezeu s-a odihnit în ziua a şaptea, spuse Carol.

— Era Dumnezeu! am spus.

Carol zâmbi. Nu putea să înţeleagă nerăbdarea mea. Peste puţin avea să se îmbrace cu migală pentru serbările de seară; va mânca la cină feluri săţioase, va asculta

muzică zâmbindu-i Isabelei. Eu nu mai puteam să aştept: aşteptam de prea multă vreme; trebuia să vină în sfârşit ziua aceea când, privind în jurul meu, voi spune: Puteam să fac ceva şi iată ce am făcut. În clipa când ochii mi se vor aşterne pe oraşele acelea care din dorinţa mea fuseseră smulse din inima pământului, pe câmpiile acelea populate de visurile mele, abia atunci voi putea, ca şi Carol, să mă trântesc zâmbind într-un jilţ; abia atunci voi simţi cum viaţa îmi bate potolit în piept, fără să mă năpustesc spre viitor; în jurul meu timpul va fi un mare lac liniştit unde voi putea gusta odihna asemenea lui Dumnezeu în nori.

Câteva săptămâni mai târziu, străbăteam, din nou Germania. Mi se părea că acum îmi atingeam ţelul: revolta ţăranilor îi speriase pe prinţi, era cu putinţă să fie rezolvată problema luterană şi să se unească toate statele într-o federaţie. Atunci mă voi întoarce spre Lumea Nouă, a cărei prosperitate se va răsfrânge asupra continentului vechi. Am privit în jurul meu câmpiile pustiite. În satele prefăcute în ruine începeau să se ridice case noi; oamenii arau pământuri înţelenite şi în pragul caselor femeile legănau în braţe prunci de curând născuţi. Am cercetat cu nepăsare urmele incendiilor şi ale măcelurilor. „La urma urmei, ce importanţă are?” am gândit. Morţii se duseseră; viii trăiau; lumea era mereu la fel de plină. Pe cer strălucea mereu acelaşi soare. Nimeni nu era de plâns; nimic nu era de regretat.

*

— N-o să isprăvim deci niciodată? am spus mânios. Niciodată n-o să avem mâinile libere!

Abia ajuns la Augsburg, am aflat că Francisc I, uitându-şi jurămintele, alcătuise o ligă cu papa Clement al VlI-lea, cu Veneţia, cu Milano şi cu Florenţa, pentru a reîncepe războiul împotriva împăratului; se alia şi cu turcii, care tocmai făcuseră mici fărâme o armată de douăzeci de mii de oameni, comandată de Ludovic al Ungariei, turcii care ameninţau cu mare primejdie creştinătatea. Iarăşi

trebuia să-mi amân proiectele şi să fac faţă la o mie de probleme urgente.

— De unde credeţi că veţi face rost de bani? l-am întrebat pe Ferdinand.

Era nevoie de bani. Trupele imperiale comandate în Italia de ducele de Bourbon cereau hrană şi solda din urmă: adică se răzvrăteau pe faţă.

Ferdinand îmi răspunse:

— Mă gândeam să împrumut de la familia Fugger.

Ştiam că acesta va fi răspunsul lui. Ştiam şi cât de nefast era un asemenea expedient; bancherii din Augsburg pretindeau garanţii şi puţin câte puţin minele de argint din Austria, pământurile cele mai roditoare din Aragon şi Andalusia, toate sursele noastre de venituri căzuseră în mâinile lor; aurul din America le aparţinea cu mult înainte de a intra în porturile noastre; în felul acesta vistieria rămânea goală şi eram nevoiţi să recurgem la noi Împrumuturi.

— Şi oameni? am spus. De unde vom lua oameni?

Şovăi, apoi rosti fără să mă privească:

— Prinţul von Mindelheim ne propune să ne ajute.

Am tresărit:

— Să ne sprijinim pe un principe luteran?

— Şi ce altceva putem face?

N-am mai spus nimic. Un singur leac… Ce altceva se poate face?… Maşinăria era montată, roţile se îmbucau şi se învârteau necontenit în gol. Carol visa să reînvie Sfântul-Imperiu, jurase să apere Biserica cu preţul domeniilor, sângelui şi vieţii sale; şi iată că acum eram pe cale să ne sprijinim pe duşmanii săi pentru a-l combate pe papa în numele căruia ridicasem ruguri de-a curmezişul Spaniei şi Ţărilor-de-Jos.

— N-avem de ales, stărui Ferdinand.

— Nu, am spus. Niciodată n-avem de ales.

La începutul lui februarie coborârăm deci în Italia, sprijiniţi de pedestraşi, trimişi ca trupe de întărire, din Bavaria, din Suabia, din Tirol, cu totul opt mii de oameni, toţi luterani, în fruntea cărora se afla prinţul von

Mindelheim. Merserăm mai întâi să ne întâlnim cu Bourbon, care ne aştepta în valea râului Arno. Ploaia cădea zi şi noapte cu găleata; toate drumurile erau prefăcute în bălţi.

Când am ajuns în tabără, trupele răsculate se porniseră în marş către cortul generalului; soldaţii strigau: „Bani sau sânge!” şi apropiau câlţi aprinşi de gurile archebuzelor; purtau nădragi în zdrenţe; cicatrice mari le tăiau feţele; semănau mai mult cu tâlhari la drumul mare decât cu soldaţi.

Adusesem o sută de mii de ducaţi, care au fost împărţiţi pe dată; dar mercenarii germani în slujba Franţei primiră acest aur cu sarcasm; cereau de două ori mai mult. Pentru a restabili calmul, prinţul von Mindelheim le strigă: „Vom găsi aur la Roma”. Zis şi făcut, pedestraşii luterani, germanii, spaniolii se năpustiră pe drumul spre Roma, jurând să-şi răzbune lipsurile îndurate pe bogăţiile Bisericii. Zadarnic încercarăm să-i oprim: un mesager care venea să anunţe că papa încheiase pace cu Carol fu nevoit să o ia la fugă spre a-şi salva pielea. Pe drum am fost ajunşi din urmă de cete de italieni nelegiuiţi, care mirosiseră că e rost de jaf. Era cu neputinţă să opreşti hoarda care ne târa cu ea: eram prizonierii propriilor noastre trupe.

„Asta înseamnă să domneşti?”

Călăream tăcuţi sub bătaia ploii, încercuiţi de urletele lor. Eu îi adunasem pe aceşti oameni, eu le procurasem bani şi hrană, şi ei mă târau spre cea mai absurdă dintre catastrofe.

La începutul lunii mai, peste patruzeci de mii de bandiţi ajunseră la poalele zidurilor Romei, cerând pradă cu mare larmă. Bourbon, ca să scape cu gâtul netăiat, fu nevoit să-i pornească la atac: a fost ucis lângă mine încă de la primul val. După ce au fost respinşi de două ori de către trupele papei, mercenarii, spanioli, pedestraşii luterani şi tâlharii italieni năvăliră în oraş. Vreme de opt zile măcelăriră clerici, laici, bogaţi, săraci, cardinali şi rândaşi. Papa a fugit, salvat de gărzile elveţiene, care au fost

nimicite până la ultimul om, şi s-a predat prinţului de Orania, care îi luase locul lui Bourbon.

Leşuri se legănau agăţate de balcoanele caselor, roiuri de muşte verzi bâzâiau în jurul cărnurilor omeneşti care putrezeau în pieţe; apele uleioase ale Tibrului cărau la vale hoituri; băltoace de sânge musteau pe caldarâmul străzilor şi zdrenţe însângerate zăceau printre gunoaiele de la marginea drumurilor. Puteai vedea câini cum mâncau cu lăcomie ciudate lucruri cenuşii şi trandafirii. Aerul mirosea a moarte. Femeile plângeau în case şi soldaţii cântau pe uliţe.

Ochii mei erau uscaţi şi nu cântam. „Roma, mi-am spus, asta e Roma”. Dar cuvântul acesta nu mă mai mişca. Odinioară, Roma era un oraş mai frumos şi mai puternic decât Carmona şi dacă mi s-ar fi spus: „Într-o bună zi vei fi stăpânul ei, soldaţii tăi îl vor alunga pe papa şi îi vor spânzura pe cardinali”, aş fi ţipat de bucurie; mai târziu venerasem Roma ca pe cea mai nobilă dintre cetăţile Italiei; şi dacă mi s-ar fi spus: „Soldaţi spanioli, mercenari germani îi vor măcelări pe locuitorii ei şi îi vor jefui bisericile”, aş fi vărsat râuri de lacrimi. Dar astăzi Roma nu mai însemna nimic pentru mine; în ruina ei nu vedeam nicio victorie, nicio înfrângere, ci un eveniment lipsit de sens. „Ce importanţă are?” Prea des rostisem aceste cuvinte. Dar dacă satele prefăcute în cenuşă, chinurile, masacrele erau lipsite de importanţă, atunci ce importanţă mai aveau casele noi, holdele bogate, zâmbetele nounăscuţilor? Ce speranţă mi-era încă îngăduit să nutresc? Nu mai ştiam nici să sufăr, nici să mă bucur: eram un mort. Groparii curăţau străzile şi pieţele, petele de sânge erau spălate, dărâmăturile cărate şi femeile ieşeau sfios din case să scoată apă din fântâni. Roma avea să renască. Şi eu eram mort.

Zile întregi am târât această moarte de-a lungul şi de-a latul oraşului. Şi, deodată, într-o dimineaţă, oprindu-mă pe malul Tibrului şi privind silueta masivă a castelului Sant’Angelo, de peste aceste decoruri fără viaţă, de peste vidul din inima mea, ceva prinse să trăiască; acest ceva

trăia în afara mea şi în străfundul fiinţei mele: mirosul negru al tisei, o bucată de zid alb sub cerul albastru – trecutul meu. Am închis ochii şi am văzut grădina din Carmona; în grădină era un bărbat care ardea de dorinţă, de mânie şi de bucurie; eu fusesem bărbatul acesta, el era eu. Acolo, în fundul zării, existam cu o inimă vie. În aceeaşi zi mi-am luat rămas bun de la prinţul de Orania, am părăsit Roma şi am bătut drumurile în galop.

Războiul făcea prăpăd prin toată Italia. Luptasem şi eu în văile şi şesurile ei: ardeam câteva ogoare, jefuiam câteva livezi, dar în trei luni se ştergeau urmele trecerii noastre. Dimpotrivă, francezii şi trupele imperiale pustiau fără cruţare aceste pământuri care le erau străine, n-aveau nicio milă faţă de locuitori; cătunele erau făcute scrum, hambarele distruse, vitele ucise, stăvilarele rupte şi ogoarele inundate. De nenumărate ori am văzut la marginea drumurilor cârduri de copii care căutau ierburi şi rădăcini sălbatice. Lumea se lărgea, oamenii deveneau mai numeroşi, oraşele lor mai întinse, cucereau bucăţi de pământ roditor din ghearele pădurilor şi mlaştinilor, născoceau unelte noi; dar luptele lor deveneau mai sălbatice, în masacre victimele piereau cu miile: învăţau să distrugă şi în acelaşi timp să construiască. S-ar fi putut spune că un zeu încăpăţânat se străduia să menţină între viaţă şi moarte, între prosperitate şi mizerie, un neclintit şi absurd echilibru.

Peisajul îmi devenea familiar: recunoşteam culoarea gliei, mireasma văzduhului, cântecul păsărilor; am dat pinteni calului. La câteva leghe de aici existase un bărbat care îşi iubea oraşul cu o dragoste năprasnică, un bărbat care zâmbea migdalilor înfloriţi, care îşi strângea pumnii, care simţea cum îi clocoteşte sângele în vine: mă grăbeam să-l reîntâlnesc şi să mă topesc în el. Cu un nod în gât am străbătut câmpia plantată cu măslini şi cu migdali. Şi în faţa ochilor îmi apăru Carmona, cocoţată pe stânca ei, străjuită de cele opt turnuri aurii, semănând leit cu ea însăşi. Am privit-o vreme îndelungată; îmi oprisem calul şi aşteptam; aşteptam şi nimic nu se întâmpla. Nu vedeam

decât un decor familiar, de care mi se părea că mă despărţisem în ajun. Dintr-o singură privire, Carmona intrase în prezentul meu; acum era acolo, cotidiană, indiferentă, şi trecutul nu mai putea fi atins.

Am urcat dealul. M-am gândit: „Mă aşteaptă în spatele meterezelor”. Am trecut de metereze. Am recunoscut palatul, dughenile, tavernele, bisericile, hornurile în formă de pâlnie, caldarâmul trandafiriu şi pintenaşii care creşteau la poalele zidurilor; totul era la locul său; şi trecutul nu se afla nicăieri. Multă vreme am rămas nemişcat în piaţa mare, m-am aşezat pe treptele catedralei, am rătăcit prin cimitir. Nimic nu se întâmpla.

Războaiele de ţesut zumzăiau, cazangiii ciocăneau cazanele de aramă, copiii se jucau pe uliţele povârnite; nimic nu se schimbase; niciun gol în Carmona; nimeni nu avea nevoie de mine. Nimeni nu avusese vreodată nevoie de mine.

Am intrat în catedrală, şi am privit lespezile sub care zăceau principii Carmonei: sub boltă glasul preotului murmurase: „Odihneasckă-se în pace!” Se odihneau în pace. Şi eu eram mort, dar mă aflam tot aici, martor al absenţei mele. M-am gândit: „Niciodată nu voi avea parte de odihnă”.

*

— Niciodată Germania nu va fi unită atâta vreme cât va rămâne de partea lui Luther fie şi un singur om, spuse Carol cu glas cumplit.

— Cu cât Luther pierde teren, cu atât câştigă sectele noi; şi ele sunt încă şi mai fanatice, am spus.

— Trebuie să-i stârpim pe toţi. Îşi lipi palma robustă de masă. E timpul, e timpul să ne grăbim.

Era timpul să ne grăbim. Trecuseră zece ani! Zece ani de ceremonii fastuoase, de griji meschine, de războaie inutile, de masacre. Doar în Lumea Nouă nu construisem încă nimic. Vreme de un an avusesem oarecare speranţe: Francisc I renunţase la drepturile sale asupra Italiei,

Austriei, Flandrei; Germania, strânsă în şiruri compacte în spatele lui Ferdinand, îi respinsese pe turci în faţa Vienei. Isabela îi dăruise lui Carol un fiu voinic: succesiunea la tronul Spaniei şi al Imperiului era asigurată. Pizarro se pregătea să cucerească un nou imperiu mai bogat decât al lui Cortez. La sfârşitul lunii februarie 1530, Carol fusese uns împărat de către papa, în catedrala din Bologna. Dar curând izbucniră tulburări în Italia, în Ţările de Jos; principii luterani formaseră o ligă şi Francisc I uneltea împreună cu ei. Soliman Magnificul stârnea noi nelinişti creştinătăţii, şi Carol, adunând în jurul său principii catolici, se pregătea de luptă împotriva lui.

— Mă întreb dacă arzând ereticii pe rug vom distruge într-adevăr erezia, am spus.

— Oamenii nu-i ascultă pe predicatorii noştri, spuse Carol.

— Aş vrea să-i pot înţelege. Nu pricep nimic.

Încruntă din sprâncene:

— Diavolul sălăşluieşte în inima lor.

Tocmai el, care avusese atâtea frământări de conştiinţă când fusese vorba de maltratarea indienilor, tocmai el încurajase din Ţările de Jos până în Spania zelul Inchiziţiei: datoria lui de creştin îi cerea să lupte împotriva demonilor.

— Voi face tot ce-mi stă în putinţă spre a alunga demonii! am spus.

Înţelegeam iritarea lui Carol. Să ne sprijinim pe luterani împotriva papei, pe catolici împotriva ligii luterane era un joc de balanţă care nu ne putea duce nicăieri. Visul nostru de unitate politică nu izbutea să se îndeplinească atâta vreme cât nu vom înăbuşi orice ferment de discordie spirituală. Eram sigur că se putea ajunge la asta, trebuia numai să descoperim metoda cea bună. Persecuţiile nu făceau decât să aţâţe încăpăţânarea ereticilor; predicatorii le ţineau discursuri fanatice şi mincinoase. Dar nu era oare posibil să fie făcuţi să înţeleagă glasul raţiunii şi să fie readuşi la sentimentul adevăratelor lor interese?

— Ce numeşti domnia-ta adevăratele lor interese? mă

întrebă Balthus, cu care discutam despre aceste idei.

Mă privea cu o mutră ironică. Aş fi dorit să am sprijinul unor oameni de felul lui. Dar de la condamnarea lui Luther îmi vorbea totdeauna cu reţinere.

— Ai dreptate, am spus. Ar trebui să ştim ce se află în miezul acestor lucruri. L-am privit cu atenţie. Domnia-ta ştii cumva?

— Nu am de-a face cu ereticii, spuse el cu un zâmbet prudent.

— Mie mi-ar plăcea să am de-a face, am spus. Vreau să ştiu adevărul.

După ce Carol plecă în fruntea armatei sale, m-am dus în Ţările-de-Jos şi l-am întrebat pe nunţiul Aleandro. Aflând că secta care număra cei mai mulţi adepţi era aceea a anabaptiştilor, numiţi astfel pentru că îşi confereau unii altora un nou botez, am cerut să iau legătura cu ei; mi s-a răspuns că nu era greu să intru în mijlocul lor întrucât aproape nici nu se ascundeau, păreau să caute martiriul. Am izbutit, într-adevăr, să iau parte la mai multe adunări de-ale lor. Înghesuiţi într-un fund de prăvălie, luminat de două lămpi chioare, meşteşugari, calfe, mici negustori îl ascultau cu ochi plini de râvnă pe oratorul inspirat care le profera cuvinte sacre. De cele mai dese ori era un bărbat scund cu ochi albaştri şi blânzi, care pretindea că este întruparea profetului Enoch. De obicei predicile lui erau lipsite de însemnătate; făgăduia venirea unui nou Ierusalim unde va domni dreptatea şi fraternitatea; dar debita aceste reverii cu glas exaltat; printre cei de faţă erau multe femei şi mulţi oameni tineri, care ascultau cu pasiune; încetul cu încetul începeau să gâfâie şi curând după aceea se porneau să ţipe, cădeau în genunchi, se îmbrăţişau plângând: adesea chiar îşi sfâşiau hainele şi îşi zgâriau feţele cu unghiile; femeile se aruncau la pământ, cu braţele întinse în lături în formă de cruce şi bărbaţii le călcau în picioare trupurile. După asta se întorceau liniştiţi la casele lor. Păreau inofensivi. Preşedintele Camerei Roşii, care din când în când ardea pe rug câte un pumn dintre ei, îmi spuse că era izbit de blândeţea şi supuşenia lor.

Femeile se îndreptau spre locul supliciului cântând. Am încercat în mai multe rânduri să vorbesc cu profetul, dar acesta zâmbea fără să răspundă.

Câteva săptămâni nu m-am mai dus la locul de adunare. Într-o seară, când am intrat în odăiţa din fundul prăvăliei, mi s-a părut că limbajul oratorului se schimbase. Vocifera cu mai multă violenţă decât înainte şi la sfârşitul cuvântării strigă cu patimă:

— Nu e de ajuns să le smulgem celor bogaţi inelele din degete şi lanţurile de aur de la gât. Trebuie să distrugem tot ceea ce există.

Adunarea repetă frenetic după el: „Trebuie să distrugem! Trebuie să distrugem!” Ţipau cu atâta patimă încât mă cuprinse un soi de îngrijorare. Ieşind de la reuniune l-am prins de braţ pe profet.

— De ce le propovăduieşti oamenilor că trebuie să distrugă? l-am întrebat. Explică-mi şi mie.

Mă privi cu blândeţe:

— *Trebuie* să distrugem.

— Nu, i-am spus. Trebuie să construim.

Clătină din cap:

— Trebuie să distrugem. Nimic altceva nu le este hărăzit oamenilor.

— Cu toate acestea propovăduieşti instaurarea unei cetăţi noi.

Zâmbi:

— O propovăduiesc pentru că ea nu există.

— Nu doreşti cu adevărat să se realizeze?

— Dacă ea s-ar realiza, dacă toţi oamenii ar fi fericiţi, ce le-ar mai rămâne să facă pe pământ? – Mă privea până în străfundul inimii şi ochii lui erau plini de nelinişte. Lumea ne apasă prea greu pe umeri. Nu există decât o singură cale de mântuire: de a destrăma tot ceea ce este făcut.

— Stranie mântuire! am spus.

Râse cu răutate:

— Ei vor să ne preschimbe în piatră: noi nu ne vom lăsa preschimbaţi în piatră! – Brusc glasul lui puternic de

profet răsună în noapte.

— Vom distruge, vom devasta, vom trăi!

La scurtă vreme după asta anabaptiştii porniră razna prin oraşele Germaniei, arzând bisericile, casele târgoveţilor, mânăstirile, cărţile, mobilele, mormintele, incendiind recoltele, violând femeile şi dedându-se la orgii sângeroase; îi masacrau pe toţi aceia care încercau să se împotrivească furiei lor. Am aflat că profetul Enoch devenise stăpân al oraşului Munster şi din timp în timp ajungea la urechile mele ecoul bacanalelor oribile care se desfăşurau sub conducerea lui. Când episcopul reluă în sfârşit oraşul din mâinile lui, profetul fu închis într-o cuşcă de fier pe care oamenii o agăţară de unul din turnurile catedralei. Am renunţat să mai aflu ce s-a ales de soarta acestui om ciudat. Dar mă gândeam cuprins de nelinişte: se poate învinge foametea, se poate învinge ciuma; pot oare fi învinşi oamenii?

Ştiam că luteranii priveau şi ei cu groază dezordinile provocate de anabaptişti; am vrut să încerc a exploata acest sentiment; am cerut să vorbesc cu doi călugări augustini pe care tribunalul ecleziastic din Bruxelles tocmai îi condamnase să fie arşi pe rug.

— De ce refuzaţi să iscăliţi hârtia asta? i-am întrebat arătându-le actul de retractare.

Zâmbiră fără să răspundă; erau oameni între două vârste, cu feţe bolovănoase.

— Ştiu, le-am spus. Dispreţuiţi moartea, râvniţi să ajungeţi în ceruri; nu vă gândiţi decât la mântuirea voastră: credeţi că Dumnezeu aprobă acest egoism?

Mă priviră puţin miraţi; inchizitorii nu rosteau de obicei asemenea cuvinte.

— Aţi auzit vorbindu-se de ororile pe care le-a săvârşit secta anabaptiştilor la Minister şi în toată Germania? i-am întrebat.

— Da.

— Ei bine! Voi sunteţi răspunzători de aceste neorânduieli, aşa cum aţi fost şi de revolta cea mare de acum zece ani!

— Ştiţi bine că ceea ce spuneţi nu este adevărat, zise unui din călugări. Luther i-a renegat pe mizerabilii aceia.

— I-a renegat cu atâta violenţă doar pentru că se simţea vinovat. Gândiţi-vă bine, le-am spus, cereţi dreptul de a căuta adevărul în inimile voastre şi de a-l propovădui sus şi tare; cine-i va împiedica pe nebuni, pe fanatici să-şi afirme cu glas tare adevărul lor? Vedeţi câte secte au luat naştere, câte distrugeri au pricinuit.

— Ele predică greşit, spuse călugărul.

— Şi cum se poate dovedi, dacă voi nu recunoaşteţi nicio autoritate?

Am adăugat cu glas stăruitor:

— Se poate ea Biserica să fi dat greş adesea în misiunea ei. Admit chiar că uneori ne învaţă să cădem în greşeală şi nu vă opresc s-o condamnaţi în taină, în inimile voastre. Dar de ce s-o atacaţi în gura mare?

Mă ascultau, cu faţa plecată în pământ şi braţele ascunse în mânecile rasei; eram atât de sigur că aveam dreptate, încât credeam că eram pe cale să-i conving.

— Trebuie ca oamenii să se unească, le-am spus. Au de luptat împotriva vrăjmăşiei naturii, împotriva mizeriei, nedreptăţii, războiului; nu trebuie să-şi irosească forţele în certuri zadarnice, nu semănaţi vrajbă între ei. Nu puteţi să vă sacrificaţi opiniile voastre proprii pentru binele fraţilor voştri?

Ridicară capul şi acela care nu spusese încă nimic vorbi:

— Nu există decât un singur bine. De a făptui după cum te îndeamnă conştiinţa.

A doua zi focul trosnea în mijlocul pieţei din Bruxelles; un miros îngrozitor de carne arsă se ridica spre cer; în jurul rugurilor o mulţime de oameni în reculegere se rugau tăcuţi pentru sufletul martirilor. Cu coatele sprijinite de pervazul unei ferestre, priveam cum se învolbură în aer cenuşa neagră. „Smintiţii!” Flăcările îi înghiţeau de vii; ei aleseseră calea aceasta; ca un smintit, Antonio alesese calea morţii, ca o smintită, Beatrice refuzase să trăiască; profetul Enoch murise de foame după

o lungă agonie în vârful unui turn. Priveam rugul şi mă întrebam dacă erau într-adevăr smintiţi sau dacă în inima oamenilor muritori exista o taină pe care eu nu izbuteam s-o pătrund. Flăcările se stinseră; în mijlocul pieţei nu mai rămase nimic decât o grămadă informă de materie calcinată. Aş fi vrut să întreb aceste resturi pe care vântul le spulbera.

Cu toate acestea Carol îl învinse pe Soliman; purtase în Africa războiul împotriva păgânilor, îl alungase din Tunis pe piratul Barbarossa şi îl aşezase pe tron pe Mulay Hassan care primea să recunoască supremaţia Spaniei. Se duse la Roma spre a petrece acolo sărbătoarea Paştilor. În biserica Sfântul Petru se aşează pe tron alături de papa; împreună luară Sfânta împărtăşanie, împreună ieşiră din bazilică: pentru prima oară, de secole, Imperiul se afirma ca o putere egală cu aceea a papalităţii. Dar chiar in clipa când acest triumf strălucea în faţa lumii întregi, aflarăm că Francisc I cerea fără zăbavă, pentru cel de-al doilea fiu al său, să capete succesiunea ducelui de Milano şi că trimisese o armată la Torino.

— Nu, spuse Carol. Nu mai vreau război. Veşnic numai războaie. Asta ne vlăguieşte; şi pe urmă, la ce bun?

De obicei stăpân pe pornirile sale, acum mergea în lung şi în lat trăgându-se nervos de barbă.

— Iată ce voi face, spuse. Mă voi lupta cu Francisc de la om la om, jucând Milano pe Burgundia; şi acela care va fi învins va trebui să-l susţină pe învingător într-un război împotriva necredincioşilor.

Am spus:

— Francisc nu va primi această provocare la luptă.

Acum ştiam: niciodată nu vom ajunge să isprăvim, niciodată nu vom avea mâinile libere. Dacă ne eliberam de francezi, trebuia să ne îndreptăm împotriva turcilor şi după învingerea turcilor să ne întoarcem împotriva francezilor; de îndată ce se potolea o revoltă în Spania, o alta izbucnea în Germania; de îndată ce slăbisem puterea prinţilor luterani, trebuia să combatem aroganţa catolicilor. Ne mistuiam în lupte zadarnice a căror miză

nici măcar n-o cunoşteam. Unitatea Germaniei, dominarea lumilor noi, nu aveam niciodată răgazul să ne gândim la asemenea mari proiecte. Carol fu nevoit să coboare în Provenţa şi noi ne îndreptarăm spre Marsilia, fără să izbutim a o cuceri. Am fost nevoiţi să ne retragem la Genova şi să ne îmbarcăm spre Spania, abandonând, prin pacea de la Nisa, Savoia şi două treimi din Piemont.

Carol petrecu iarna în Spania, lângă regina Isabela, a cărei sănătate stârnea mari nelinişti. În ziua de întâi mai, în urma unei naşteri premature, fu cuprinsă de friguri violente care o răpuseră în câteva ceasuri. Împăratul se închise mai multe săptămâni într-o mânăstire din împrejurimile oraşului Toledo; când ieşi din sihăstrie, îmbătrânise cu zece ani; era adus de spate, palid la faţă şi cu ochii stinşi.

— Măria-ta, am crezut că nu mai ieşi din mânăstire, i-am spus.

— Aş fi vrut să nu mai ies.

Stând nemişcat în jilţ, Carol privea fix prin fereastră neîndurătorul cer albastru.

— Nu eşti oare stăpânul? l-am întrebat.

Mă privi:

— Doar singur domnia-ta mi-ai spus într-o zi: sănătatea, fericirea ta nu înseamnă nimic.

— A! i-am răspuns. Îţi mai aminteşti ele vorbele mele?

— E clipa nimerită să mi le amintesc.

Îşi trecu o mână peste frunte; era un gest nou, un gest de om bătrân.

— Trebuie să-i las lui Filip un imperiu neştirbit, spuse.

Am înclinat capul fără să răspund şi marea tăcere fierbinte a verii castiliene ne acoperi. Cum de avusesem cutezanţa să-i dictez ce datorii avea? Cum de îndrăznisem să-mi spun într-o zi, ascultând fântânile arteziene din Granada: „I-am dăruit acestui bărbat viaţa şi fericirea”? Astăzi trebuia să spun: „Eu i-am dat ochii stinşi, gura cu schimă dureroasă şi inima tulburată; nefericirea lui este

opera mea”. Se făcuse frig în sufletul lui; simţeam frigul acesta cu atâta evidenţă de parcă m-aş fi atins de mâna unui cadavru.

Vreme de câteva săptămâni rămaserăm prăbuşiţi într-un soi de toropeală; am ieşit din ea la chemarea Mariei, sora lui Carol, care guverna Ţările de Jos în numele lui. La Gand izbucniseră unele tulburări. Încă de multă vreme prosperitatea oraşului Antwerpen stârnea nenmulţumirea bătrânei cetăţi: neguţătorii ei rămaseră fără comenzi şi muncitorii fără lucru trăiau în neagră mizerie. Când regenta vru să impună tuturor oraşelor o contribuţie naţională, Gand refuză să o plătească. Răsculaţii rupseră în bucăţi constituţia municipală acordată în 1515 locuitorilor din Gand: purtau cu mândrie ca semn de grupare fâşii mici de pergament agăţate de haine; uciseră un magistrat şi începură să jefuiască oraşul. Obţinurăm de la regele Franţei să ne acorde liberă trecere şi la 14 februarie Carol Quintul intră în Gand alături de Maria, de legatul papei, de ambasadori, principi şi seniori ai Germaniei şi Spaniei; în urmă veneau cavaleria imperială şi douăzeci de mii de pedestraşi; acest cortegiu, împreună cu convoiul bagajelor, defilă timp de cinci ore. Carol se stabili în castelul unde se născuse cu patruzeci de ani mai înainte şi trupele sale se repartizară în diferite cartiere ale oraşului; acolo semănară de îndată teroarea în jurul lor; după trei zile capii revoltei erau nevoiţi să renunţe la luptă. Procesul se deschise la 3 martie; procurorul general din Mechelen expuse suveranilor crimele oraşului; o delegaţie de târgoveţi veni să implore mila regentei; dar ea îi ascultă mânioasă; cerea să se aplice o represiune nemiloasă.

— Sire, nu te-ai plictisit să tot pedepseşti? l-am întrebat pe Carol.

Mă privi mirat:

— Ce importanţă au sentimentele mele?

Îşi regăsise o aparentă seninătate; bea şi mânca din plin, se îmbrăca cu aceeaşi grijă; nimic din purtarea sa nu lăsa să se bănuiască vidul din inimă.

— Crezi într-adevăr că oamenii aceştia sunt nişte criminali?

Ridică din sprâncene:

— Indienii din America erau oare criminali? Domnia-ta m-ai învăţat că nu se poate guverna fără să faci rău.

— Cu condiţia ca răul să fie util, i-am spus.

— Trebuie să dăm un exemplu.

L-am ţintuit cu privirea şi i-am spus:

— Te admir, sire.

Îşi întoarse capul:

— Nu am dreptul să primejduiesc moştenirea lui Filip.

A doua zi au început execuţiile; şaisprezece instigatori au fost decapitaţi, în timp ce mercenarii spanioli jefuiau casele burghezilor, le violau nevestele şi fiicele. Împăratul a poruncit să se dărâme un cartier întreg, cu toate bisericile, şi pe ruinele lui să se ridice o cetăţuie. Avutul obştesc al oraşului Gand a fost confiscat; i s-au retras armele, tunurile, muniţiile, clopotul cel mare numit Roland; toate privilegiile i-au fost abolite şi locuitorii au fost siliţi să-şi ceară iertare.

— De ce? murmuram. De ce?

Aşezată lângă fratele ei, Maria zâmbea. Treizeci de notabili înveşmântaţi în negru, desculţi şi cu capul descoperit, erau îngenuncheaţi la picioarele suveranilor; în spatele lor, în cămaşă, cu funia de gât, stăteau şase reprezentanţi de fiecare breaslă, cincizeci de ţesători, cincizeci de membri ai partidului popular. Toţi îşi ţineau capul plecat şi strângeau din buze. Voiseră să fie liberi şi, spre a-i pedepsi pentru această crimă, noi îi obligam să se târască în genunchi. De-a lungul şi de-a latul Germaniei mii de oameni fuseseră traşi pe roată, sfârtecaţi, arşi de vii; mii de nobili şi de târgoveţi fuseseră decapitaţi în Spania; în cetăţile Ţărilor de Jos, trupurile ereticilor se răsuceau cuprinse de flăcările rugurilor. De ce?

Seara, i-am spus lui Carol:

— Aş vrea să plec în America.

— Acum? îmi spuse.

— Acum.

Era ultima mea speranţă, singura mea dorinţă. Cu un an mai înainte aflasem că Pizarro îl capturase în faţa armatei sale pe împăratul din Peru strălucind de aur şi că îi supusese domeniile. Primul galion ce venise din acest nou regat intrase în portul Sevilla aducând o încărcătură de patruzeci şi două de mii patru sute nouăzeci şi şase de pesos de aur şi o mie şapte sute cincizeci de mărci de argint. Acolo forţele nu erau irosite pentru a se menţine prin războaie inutile şi represiuni crude un trecut şubred; acolo se născocea un viitor cu totul nou, se construia, se crea.

Carol se apropiase de fereastră; privea apele cenuşii ale canalului strâns intre cheiurile de piatră; în depărtare se zărea silueta întunecată a turnului lipsit de clopotele-i semeţe.

— Nu voi vedea niciodată America!

— O vei vedea prin ochii mei. Ştii că te poţi încrede în mine.

— Mai târziu, spuse.

Nu era un ordin, ci o rugăminte; desigur se lăsase pradă unei deznădejdi foarte mari dacă tonul acesta implorator îi venise pe buze. Continuă cu glas ferm:

— Am nevoie de domnia-ta aici.

Am înclinat capul. Acum doream să văd America, oare mai târziu voi mai dori? Acum ar fi trebuit să plec.

— Voi aştepta, am spus.

*

Am aşteptat zece ani. Totul se schimba neîncetat, şi totul rămânea aidoma. În Germania luteranismul triumfa, turcii ameninţau din nou creştinătatea, din nou piraţii bântuiau în Mediterana: am vrut să luăm Algerul din mâinile lor şi n-am izbutit. Se iscă un nou război cu Franţa; prin Tratatul de la Crepy-en-Valois împăratul renunţă la Burgundia şi Francisc I la Neapole, la Artois şi la Flandra: după douăzeci şi şapte de ani de lupte, care vlăguiseră

forţele Imperiului şi acelea ale Franţei, cei doi combatanţi se găseau din nou faţă în faţă, fără să-şi fi schimbat cu ceva poziţiile respective. Carol avu bucuria să vadă că papa Paul al III-lea convocă la Trento un mare conciliu; prinţii luterani dezlănţuiră de îndată un război civil; în ciuda gutei care îl chinuia, Carol plăti eroic cu preţul fiinţei sale şi izbuti să-i nimicească pe duşmani; dar guvernatorul împăratului la Milano, făcu gafa de a ocupa Piacenza; atunci papa, furios, începu să negocieze cu Henric al II-lea, noul rege al Franţei, şi mută la Bologna conciliul de la Trento. Carol fu nevoit să accepte la Augsburg un compromis, care nu-i mulţumi nici pe catolici, nici pe protestanţi. Şi unii şi ceilalţi respingeau cu îndărătnicie proiectul unei constituţii a Germaniei, pentru care ne luptasem fără răgaz de când Carol devenise împărat.

— N-ar fi trebuit să semnez niciodată acest compromis, spuse Carol.

Şedea într-un fotoliu adânc, cu piciorul suferind de gută întins orizontal pe un taburet; aşa îşi petrecea zilele când evenimentele nu-l sileau să se urce pe cal.

Am spus:

— Nu puteai face altfel.

Pudică din umeri:

— Totdeauna se zice aşa.

— Se zice pentru că e adevărat.

Singurul leac: nu avem de ales… nu se poate face altfel… De-a lungul anilor, secolelor, maşinăria îşi desfăşura acţiunea; doar un prost îşi închipuia că o voinţă umană ar fi putut-o abate din calea ei. Cât de greu atârnaseră în balanţă marile noastre planuri?

— Ar fi trebuii să refuz. Cu orice preţ! spuse Carol.

— Asta ar fi însemnat război şi ai fi fost înfrânt.

— Ştiu.

Îşi trecu mâna peste frunte; devenise un gest obişnuit. Părea că se întreabă: De ce să nu fiu învins? Şi, poate, avea dreptate. Oricum existau oameni ale căror dorinţe puseseră o pecete pe pământ: Luther, Cortez…

Oare se întâmplase aşa pentru că acceptaseră ideea de a fi învinşi? Noi însă alesesem victoria. Şi acum ne întrebam: „Care victorie?”

După o clipă Carol spuse:

— Filip nu va fi împărat.

Ştia asta de multă vreme; Ferdinand, cu o străşnicie prea proaspătă, revendica un imperiu pe care voia să-l lase moştenire fiului său; dar niciodată până acum Carol nu-şi mărturisise cu glas tare această înfrângere.

— Ce importanţă are? i-am spus.

Priveam tapiseriile decolorate, mobilele de stejar şi, pe fereastră, frunzele de toamnă pe care le învârtejea vântul. Aici totul era prăfuit şi încremenit: dinastiile, frontierele, rutinele, nedreptăţile; de ce ne-am îndârji să menţinem laolaltă rămăşiţele acestei lumi vechi şi roase de cari?

— Fă-l pe Filip prinţ spaniol şi împărat al Indiilor occidentale; numai acolo se mai poate crea şi construi…

— Oare se poate? întrebă Carol.

— Te mai îndoieşti, sire? Acolo există o lume cu totul nouă, pe care ai cucerit-o, acolo ai ridicat biserici, ai întemeiat oraşe, ai semănat şi ai cules roade…

Clătină din cap;

— Cine ştie ce se petrece acolo?

Într-adevăr, situaţia era neclară. Izbucnise un război între Pizarro şi unul dintre tovarăşii lui care fusese învins şi condamnat la moarte, dar partizanii acestuia îl uciseseră pe Pizarro. Vice-regele trimis de împărat pentru a potoli aceste certuri fusese asasinat de soldaţii lui Gonzales Pizarro, pe care locotenenţii regali îl prinseră şi îl decapitară. Un lucru era sigur, şi anume că legile noi nu erau respectate şi că indienii erau schingiuiţi mai departe.

— Mai de mult doreai să vezi cu ochii domniei-tale America, spuse Carol.

— Da.

— Mai doreşti şi azi?

Am şovăit. Ceva mai palpita încă slab in inima mea şi poate acest ceva era o dorinţă.

— Sire, doresc să vă slujesc totdeauna.

— Atunci, spuse el, du-te să vezi ce am făcut acolo. Am nevoie să ştiu.

Îşi freca încet piciorul bolnav.

— Trebuie să ştiu ce las moştenire lui Filip.

Coborî glasul:

— Trebuie să ştiu ce am făcut în treizeci de ani de domnie.

Şase luni mai târziu, în primăvara anului 1550, m-am îmbarcat în portul Sanlucar de Barrameda pe o caravelă care pornea la drum împreună cu trei corăbii de negoţ şi două nave de luptă. Zile întregi, sprijinit de bastingaj, am privit cărarea de spumă pe care corabia o desena pe faţa apei: cărarea pe care merseseră caravelele lui Columb, ale lui Cortez şi Pizarro; adesea o urmărisem cu degetul pe pergamentul hărţilor; însă astăzi marea nu mai era un spaţiu uniform pe care îl puteam acoperi cu palma; se unduia şi sclipea, se întindea mai departe decât puteam cuprinde cu privirea; mă gândeam: „Cum să stăpâneşti marea?” În odaia mea de lucru de la Bruxelles, de la Augsburg, sau ele la Madrid, visasem să ţin lumea în mâinile mele: lumea, un glob neted şi rotund. Acum, pe când alunecam zi după zi pe apele albastre, mă întrebam: „Ce este lumea? Unde este ea?”

Într-o dimineaţă şedeam culcat pe punte, cu ochii închişi, când deodată vântul îmi aduse un miros pe care nu-l mai trăsesem în nări de cinci luni, un miros cald şi iute, un miros de pământ. Am deschis ochii. În faţa mea se întindea cât vedeai cu ochii o coastă lină, umbrită de copaci cu frunze uriaşe. Intram în arhipelagul Bahamas. Contemplam cu emoţie imensa platformă verde care părea că pluteşte pe ape. Omul ele veghe în gabie strigase: „Pământ!” şi tovarăşii iui Columb căzuseră în genunchi. Se auzea ca şi astăzi ciripitul păsărilor.

— Facem escală în aceste insule? l-am întrebat pe căpitan.

— Nu, îmi răspunse acesta. Sunt pustii.

— Pustii. Deci e-adevărat!

— Nu ştiaţi?

— Nu credeam să fie aşa.

În 1509, regele Ferdinand autorizase comerţul cu oamenii din partea locului. Preotul Las Casas afirma că fuseseră hăituiţi ca animalele de vânat, cu ajutorul câinilor, şi că cincizeci de mii de indieni fuseseră nimiciţi sau împrăştiaţi.

— Acum cincisprezece ani, mai rămăseseră încă pe coastă câţiva coloni care trăiau din comerţul cu perle, spuse căpitanul. Dar încă de pe atunci un scufundător se plătea o sută cincizeci de ducaţi; soiul ăsta de oameni s-a stins repede şi ultimii spanioli au fost nevoiţi să părăsească insulele.

— Câte insule sunt în arhipelag? l-am întrebat.

— Vreo treizeci.

— Şi toate sunt pustii?

— Toate.

Pe harta întocmită de geografi, arhipelagul nu era decât un roi de pete mărunţele. Şi iată că fiecare dintre aceste insuliţe exista cu tot atâta splendoare ca şi grădinile din Alhambra: erau pline de flori cu culori aprinse, de păsări şi de parfumuri: între recife, marea prizonieră forma bazine liniştite pe care marinarii le numeau „grădini de apă”; hidre, meduze, alge, corali se întindeau în apa străvezie în care înotau peşti roşii şi albaştri. Din loc în loc ieşea din apă câte o dună singuratică, semănând cu o corabie eşuată; uneori colina de nisip era prinsă într-o reţea de ierburi agăţătoare şi de liane, pe coasta ei creşteau palmieri mici. Nicio barcă nu mai aluneca pe apele lacurilor călduţe unde clocoteau din loc în loc izvoare de apă dulce. Niciodată vreo mână nu va mai da la o parte perdeaua de liane; meleagurile acestea încântătoare unde odinioară trăia în tihnă o populaţie leneşă şi despuiată erau pierdute pentru oameni.

— Au mai rămas indieni în Cuba? am întrebat pe când intram în canalul îngust care ducea spre golful portului Santiago.

— La Guanajay, lângă Havana, s-au adunat într-un sat

vreo şaizeci de familii care trăiau la munte, îmi spuse căpitanul. Şi prin părţile astea trebuie să mai fi rămas câteva triburi, dar se ascund.

— Văd, i-am spus.

Golful Santiago de Cuba era atât de întins, încât întreaga armada a regatului Spaniei ar fi putut să ancoreze cu uşurinţă. Am privit cuburile trandafirii, verzi şi galbene care erau aşezate unele peste altele în consolă pe pantele munţilor şi am zâmbit: îmi plăceau oraşele. De îndată ce am pus piciorul pe uscat, am tras în piept cu încântare mirosul de gudron şi de ulei, mirosul porturilor Antwerpen şi Sanlucar. Mi-am croit drum prin mulţimea care mişuna pe chei; copii în zdrenţe se agăţau de hainele mele strigând: „Santa Lucia!” Am aruncat pe jos un pumn de monede şi i-am spus celui care mi se părea mai răsărit din toată banda: „Condu-mă”.

O stradă lată de culoarea lutului, umbrită de palmieri, urca spre o biserică de un alb strălucitor.

— Santa Lucia, spuse copilul.

Umbla desculţ, şi capul lui, cu părul ras, părea o bilă neagră.

— Nu-mi plac bisericile, i-am spus. Du-mă să văd prăvăliile şi piaţa.

Am dat colţul străzii; toate străzile erau drepte şi se încrucişau ca o tablă de şah; casele, acoperite cu un stuc lucios, erau zidite după modelul caselor din Cadix; dar Santiago nu semăna cu un oraş spaniol, abia se putea numi un oraş; ghetele mi se murdăriseră de praful galben al pământului de ţară, vastele pieţe pătrate erau încă maidane pe care creşteau agave şi cactuşi.

— Veniţi din Spania? mă întrebă copilul.

Mă privea cu ochi scânteietori.

— Da, i-am spus.

— Când o să mă fac mare, o să lucrez în mine. O să ajung bogat şi o să plec în Spania.

— Nu-ţi place să trăieşti aici? l-am întrebat.

Scuipă într-o parte cu dispreţ.

— Aici toată lumea e săracă, îmi spuse.

Ajunserăm în piaţă; femei aşezate pe jos vindeau fructe de nopal deschise pe frunze de palmier; altele stăteau în picioare îndărătul tarabelor încărcate cu pâinişoare rotunde, coşuri cu cereale, fasole sau mazăre; erau şi negustori de fierărie şi de pânzeturi. Bărbaţii purtau cămăşi lungi de bumbac, cu culorile ofilite şi umblau desculţi; şi femeile umblau desculţe, îmbrăcate în rochii prăpădite.

— Cu cât dai fanega de grâu?

Eram îmbrăcat ca un gentilom şi negustorul mă privi mirat:

— Douăzeci şi patru de ducaţi.

— Douăzeci şi patru de ducaţi! E de două ori mai scump decât la Sevilla.

— Ăsta-i preţul, spuse omul, morocănos.

Am făcut încet înconjurul pieţei. O fetiţă în zdrenţe ţopăia în faţa mea; se oprea la fiecare tarabă unde se vindea pâine, pipăind şi cântărind în mână pâinişoarele rotunde fără a se hotărî să aleagă; negustorii îi zâmbeau. În ţara aceasta unde fierul costa mai scump decât argintul, pâinea era mai preţioasă decât aurul. Fanega[2] de fasole pe care în Spania se plătea două sute şaptezeci şi doi de maravedi[3] aici costa cinci sute şaptezeci şi opt, o potcoavă de cal costa şase ducaţi, două piroane de fier patruzeci şi şase de maravedi, o testea de hârtie patru ducaţi, valul de stofă fină de Valencia, patruzeci de ducaţi; ghetele se vindeau cu treizeci şi şase ele ducaţi. Urcarea preţurilor, resimţită în Spania odată cu descoperirea minelor de argint de la Potosi, făcuse ca populaţia de aici să cadă în mizerie. Mă uitam la feţele tăbăcite de soare, supte de foame, şi mă gândeam: „Peste cinci ani, peste zece ani, aşa va fi în tot regatul”.

După ce am hoinărit ziua întreagă prin oraş, hărţuit de tânguirile femeilor şi ale bătrânilor care cereau de pomană, şi de rugăminţile pe care copiii mi le adresau cu glasuri ascuţite, am cinat la guvernator. M-a primit cu un

2 Măsură de capacitate = 55,5 litri.

3 Veche monedă spaniolă.

fast nemaipomenit; gentilomii şi doamnele erau înveşmântaţi în mătăsuri, pereţii palatului tapetaţi cu mătase. Masa era mai bogată decât aceea a lui Carol Quintul. L-am întrebat pe guvernator ce se alesese de soarta indigenilor şi el mi-a confirmat ceea ce îmi spusese căpitanul corăbiei cu care venisem: în spatele oraşului Santiago şi în apropiere de Havana se întindeau câteva plantaţii cultivate de negri; dar în totalitatea ei, insula Cuba, odinioară populată de douăzeci de mii de indieni şi lată cât distanţa care desparte Valladolid de Roma, era pustie.

— Sălbaticii aceştia nu puteau fi supuşi fără să fie masacraţi cu toţii? l-am întrebat scos din sărite.

— N-a existat niciun masacru, îmi spuse unul dintre plantatori. Nu-i cunoaşteţi pe indieni: creaturile astea sunt atât de leneşe încât preferă să moară decât să se ostenească oricât de puţin. S-au lăsat să moară înadins ca să nu muncească; se spânzurau, sau refuzau să mănânce. Sate întregi s-au sinucis astfel.

Câteva zile mai târziu, pe corabia care mă purta spre Jamaica, l-am întrebat pe unul dintre călugării care se îmbarcaseră odată cu mine în Cuba:

— E-adevărat că indienii din insulele acestea s-au ucis singuri, din lene?

— E-adevărat că stăpânii lor îi puneau să muncească până se speteau, spuse călugărul. Atunci nenorociţii preferau să piară; mâncau pământ şi pietriş ca să-şi grăbească sfârşitul. Şi refuzau să se lase botezaţi, pentru a nu risca să dea în ceruri peste blânzii spanioli.

Glasul părintelui Mendonez tremura de indignare şi de milă. Îmi vorbi multă vreme despre indieni. În locul sălbaticilor cruzi şi îndobitociţi, pe care mi-i descriseseră locotenenţii lui Cortez, îmi înfăţişa oameni atât de blânzi, încât, necunoscând folosirea armelor, se răneau de tăişul săbiilor spaniole. Locuiau în colibe imense construite din nuiele şi trestie, în care se adăposteau cu sutele; trăiau din vânătoare, pescuit şi cultivarea porumbului, îşi foloseau timpul liber împletind pene de colibri; nu râvneau la

bunurile acestei lumi, nu ştiau ce e ura, invidia şi lăcomia; trăiau în sărăcie, nepăsători, fericiţi. Mă uitam la turma de emigranţi nevoiaşi care zăceau pe punte, zdrobiţi de arşiţa soarelui şi de oboseală; cu o boccea în mână părăseau pământul zgârcit al Cubei spre a merge să-şi caute norocul în mine. Şi mă gândeam: „Pentru cine muncim noi?”

În curând munţi colţuroşi apărură la orizont; dedesubtul vârfurilor de un albastru azuriu se desluşea verdele-închis al vâlcelelor şi al văilor, cu nuanţe ce se pierdeau într-un verde pal. Jamaica. Din cei şaizeci de mii de indieni care trăiseră în insulă, părintele Mendonez îmi spuse că nu mai rămăseseră decât vreo două sute.

— Importul de negri n-a salvat deci viaţa nici măcar unui indian? l-am întrebat.

— Când paza oilor este dată pe mâna lupilor, nu există niciun mijloc de a le mai salva, spuse călugărul. Şi cum se poate oare şterge o crimă printr-o altă crimă?

— Însuşi părintele Las Casas era partizan al acestei măsuri, i-am spus.

— Părintele Las Casas va muri în chinurile remuşcărilor, spuse călugărul.

— Nu-l învinui, m-am grăbit să-i răspund. Care om poate prevedea consecinţele faptelor sale?

Călugărul mă privi; mi-am ferit ochii.

— Trebuie să ne rugăm mult, fiule, îmi spuse.

Ştiam că legea acorda plantatorilor dreptul de a-şi arde sclavii negri sau de a le tăia membrele la cea mai mică greşeală; dar la Madrid era lesne să se creadă că ei nu se foloseau de acest drept. La Madrid ascultasem fără să crâcnesc multe povestiri de groază: se zicea că unii coloni îşi hrănesc câinii cu carne de copii indigeni; se zicea că guvernatorul Nogarez poruncise din capriciu să fie măcelăriţi cinci mii de indieni; dar se mai povestea că vulcanii din Lumea Nouă scuipau aur topit, că cetăţile aztece erau construite din argint masiv. Acum, Antilele nu mai erau un pământ legendar; insulele de smarald, munţii de azur, îi vedeam. Dar, în spatele nisipurilor de aur de pe coastă, oameni adevăraţi loveau alţi oameni, cu biciuri

adevărate.

Am făcut escală la Port Antonio şi apoi am pornit din nou în larg. Pe zi ce trecea căldura devenea mai înăbuşitoare; apa era cu totul nemişcată, nicio cută nu se vedea pe mare. Culcaţi la prova corăbiei, cu feţele palide şiroind de sudoare, emigranţii erau scuturaţi de friguri.

De dimineaţă. Puerto Belo apăru în faţa noastră. Portul era cuibărit într-un golf adânc, între două promontorii de verdeaţă; vegetaţia care le acoperea era atât de bogată încât nu se zărea nicio palmă de pământ: ţi se părea că ţâşnesc din mare două plante enorme, care îşi înfigeau rădăcinile în ape şi aveau o înălţime de patru sute de picioare. Pe străzile oraşului tremura un aer fierbinte; mi s-a spus că aerul era atât de nesănătos, încât emigranţii care nu izbuteau să-şi procure pe dată catâri cu care să facă traversarea istmului mureau în aceeaşi săptămână, răpuşi de friguri. Am obţinut din partea guvernatorului să dea animale de călărit pentru toţi tovarăşii mei; i-am lăsat doar pe aceia pe care îi doborâse boala.

Zile întregi am înaintat de-a lungul drumului de catâri care şerpuia de-a curmezişul unei păduri uriaşe; deasupra capetelor noastre copacii formau o boltă de desiş care ne împiedica să vedem cerul; rădăcini enorme ridicau caldarâmul drumului şi adesea eram nevoiţi să ne oprim spre a tăia lianele care crescuseră de la trecerea ultimului convoi şi astupau poteca; în jurul nostru umbra era înăbuşitoare şi umedă. Patru bărbaţi au murit pe drum, alţi trei s-au culcat la marginea potecii, nemaifiind în stare să meargă mai departe. Părintele Mendonez îmi spuse că şi regiunea aceasta era pustie; în trei luni, şapte mii de copii indieni muriseră de foame în istm.

Pe atunci Panama dirija tot traficul din Peru şi din Chile; era un oraş mare şi prosper; pe străzi întâlneai negustori îmbrăcaţi în mătăsuri, femei împodobite cu giuvaeruri, catâri cu harnaşamente bogate înhămaţi la trăsuri. Casele spaţioase erau mobilate cu un lux orbitor; dar clima era atât de nesănătoasă încât locuitorii piereau în fiecare an cu miile, în mijlocul bogăţiilor lor efemere.

Ne-am îmbarcat pe o caravelă care mergea de-a lungul coastelor din Peru. Aceia dintre emigranţi care supravieţuiseră încercărilor călătoriei continuară traversarea spre Potosi. Eu însă am coborât, împreună cu părintele Mendonez, la Callao, la trei leghe depărtare de Cetatea Regelui, şi fără greutate am ajuns în capitală.

Oraşul era construit în şah, cu străzi largi şi pieţe mari. Era atât de mare, încât locuitorii îi spuneau cu mândrie: „cetatea cu distanţe magnifice”; casele făcute din chirpici erau zidite ca şi acelea din Andalusia, în jurul unui patio; pereţii exteriori erau goi şi fără ferestre; la fiecare răspântie se afla câte o fântână sau un izvor artezian, care împrospătau aerul călduţ. Cu toate acestea spaniolii suportau greu clima, şi pe străzi am întâlnit calici şi cerşetori ca şi la Santiago de Cuba. Nici aici aurul şi argintul nu slujeau cu nimic oamenilor. Se construia o catedrală ale cărei coloane erau de argint masiv şi pereţii de marmură preţioasă. Pentru cine o construiau?

După catedrală, cea mai frumoasă clădire din oraş era o temniţă uriaşă cu ziduri goale; dând la o parte perdeaua portierei de la caleaşca lui tapisată cu pânză din fir de aur, vice-regele mi-o arătă cu mândrie:

— Aici sunt întemniţaţi toţi rebelii din regat.

— Ce numiţi domnia-voastră rebeli? l-am întrebat. Cei care se revoltă pe faţă împotriva stăpânirii, sau cei care refuză să se supună noilor legi?

Ridică din umeri:

— Nimeni nu se supune noilor legi, îmi spuse. Dacă am vrea ca autoritatea regală să fie altceva decât o simplă vorbă, ar trebui să recucerim Peru din mâinile cuceritorilor lui.

Ordonanţele lui Carol Quintul impuneau să se elibereze indienii, să li se acorde un salariu, să nu li se ceară decât o muncă moderată. Dar toţi oamenii pe care i-am întrebat mi-au declarat că aplicarea acestor măsuri era imposibilă; unii susţineau că indienii nu puteau fi fericiţi decât în stare de sclavie; alţii îmi demonstrau cu ajutorul cifrelor că măreţia operei pe care eram meniţi să o

săvârşim şi lenea firească a indienilor făceau necesar un regim sever; şi alţii ziceau doar că locotenenţii regelui nu aveau niciun alt mijloc de a se face ascultaţi.

Am hotărât să refuzăm iertarea păcatelor acelor coloni care îi tratau pe indigeni ca pe sclavi, îmi spuse părintele Mendonez. Dar episcopii ne-au ameninţat cu caterisirea în cazul când ne vom încăpăţâna să mergem pe această cale.

Mă conducea să vizitez Misiunea catolică, unde erau îngrijiţi bătrânii indieni bolnavi şi unde erau hrăniţi orfanii. Într-o curte umbrită de palmieri, câţiva copii şedeau pe vine în jurul unor ligheane mari, pline cu orez; erau copii frumoşi, cu obrazul cafeniu, pometii ieşiţi in afară, părul negru şi aspru; aveau ochi mari şi scânteietori; îşi vârau toţi împreună mâinile negricioase în mâncare şi toţi împreună le duceau la gură. Erau copii de oameni şi nu mici animale.

— Sânt frumoşi, am spus.

Călugărul îşi aşează mâna pe creştetul unei fetiţe.

— Şi mama ei era frumoasă, şi frumuseţea ei a costat-o viaţa: soldaţii lui Pizarro au spânzurat-o împreuna cu două prietene de-ale ei spre a le arăta indienilor că spaniolii nu erau simţitori la frumuseţea femeilor lor.

— Şi acesta? l-am întrebat.

— Este fiul unei căpetenii care a fost ars de viu pentru că tributul dat de satul lui a fost socotit nemulţumitor.

Astfel, pe când făceam agale înconjurul curţii interioare, istoria cuceririi se desfăşura sub ochii noştri. Pe măsură ce oamenii lui Pizarro pătrundeau în interiorul continentului, pretindeau ca fiecare sat să le dea toate bunurile pe care le adunaseră vreme de ani întregi; proviziile pe care nu le consumau, le aruncau şi le ardeau, măcelăreau turmele, distrugeau recoltele, nu lăsau în urma lor decât pustiu, aşa încât populaţiile indigene mureau de foame cu miile. La cel mai mic pretext se dădea foc satului şi dacă nefericiţii locuitori încercau să fugă din casele în flăcări, erau doborâţi cu o ploaie de săgeţi. Când

se apropiau cuceritorii, oraşe întregi se sinucideau.

— Dacă mai doriţi să umblaţi prin această ţară nefericită, am să vă dau o călăuză, îmi spuse părintele Mendonez.

Îmi arătă un tânăr smead care părea că visează, cu spinarea sprijinită de trunchiul unui palmier.

— Este fiul unui spaniol şi al unei indience din neamul incaşilor. Tatăl lui, aşa cum se întâmplă adesea, a părăsit-o pe mama copilului pentru a se însura cu o doamnă din Castillia, iar copilul ne-a fost încredinţat nouă. Cunoaşte povestea strămoşilor săi şi cunoaşte bine şi regiunea, căci m-a însoţit adesea în călătorii.

Câteva zile mai târziu am părăsit Cetatea Regelui în tovărăşia lui Filipillo, tânărul incaş. Vice-regele îmi pusese la dispoziţie cai voinici şi zece hamali indieni. O negură groasă se lăsase peste coastă, acoperind cu totul soarele, pământul era umed de rouă. Am apucat pe un drum care urca pe coama unui deal acoperit de prerii magnifice: era o şosea largă, făcută din lespezi de piatră, mai trainică şi mai comodă decât oricare drum din lumea veche.

— Incaşii au construit-o, îmi spuse călăuza cu mândrie. Tot imperiul era acoperit de drumuri asemănătoare cu acesta. Da la Quito la Cuzco alergau curieri mai rapid decât calul domniei-voastre şi purtau în toate oraşele ordinele împăratului.

Am admirat lucrarea minunată. Peste râuri incaşii construiseră poduri de piatră; adesea aruncaseră peste prăpăstii scări făcute din trestie împletită legate la margini de stâlpi de lemn.

Timp de mai multe zile am mers călare. M-a uimit forţa hamalilor indieni; încărcaţi cu o povară grea de provizii şi învelitori, făceau fără murmur aproape cincisprezece leghe pe zi. Am aflat în curând că îşi datorau forţa unei plante ale cărei frunze verzi le mestecau tot timpul şi căreia îi spuneau cola. Când făceam popas, îşi aruncau povara jos şi se prăbuşeau cât erau de lungi, doborâţi parcă de trudă; după o clipă, începeau din nou să mestece un ghemotoc de frunze proaspete şi se înviorau.

— Am ajuns la Pahacumac, îmi spuse Filipillo.

Mi-am oprit calul; repetam: „Pahacumac!” şi cuvântul îmi evoca un oraş plin de palate de piatră sculptată şi de lemn de cedru, cu grădini de plante aromatice, cu scări largi ducând până în apa mării, cu rezervaţii de peşti şi păsări acvatice; terasele palatelor erau plantate cu arbori de aur masiv, încărcaţi de flori, de fructe şi de păsări de aur. Pahacumac! Mi-am holbat ochii:

— Dar nu văd nimic!

— Nu mai e nimic de văzut, îmi spuse tânărul incaş.

Ne-am apropiat; un deal tăiat în terase etajate slujea de piedestal unui monument din care nu mai rămăsese decât o bucată de zid vopsit în roşu; zidul era făcut din blocuri enorme de piatră aşezate unele peste altele, fără niciun mortar. M-am uitat la ghidul meu; înfipt pe cal, cu capul drept, nu se uita la nimic.

În ziua următoare am părăsit coasta şi am început să urcăm panta muntelui; puţin câte puţin ne-am ridicat deasupra negurii care se lăsase peste litoral; aerul devenea mai uscat, vegetaţia mai bogată; de departe, colinele păreau acoperite cu un pietriş de aur; când te apropiai, desluşeai întinse câmpuri de floarea soarelui şi de margarete cu miez galben; în prerii mai creşteau graminee înalte şi uşoare, precum şi cactuşi albaştri; şi cu toate că drumul urca destul de pieptiş, temperatura rămânea neschimbată. Am străbătut mai multe sate părăsite; casele de chirpici erau neatinse, dar le năpădise vegetaţia. Călăuza îmi spuse că la apropierea spaniolilor locuitorii fugiseră peste Anzi luând toate comorile cu ei; nimeni nu mai ştia de soarta lor.

Odinioară, în cel mai mic dintre satele acestea se ţeseau fire de agavă şi de bumbac, şi lână de lama vopsită în culori vii; se fabricau oale cu fond roşu, decorate cu chipuri omeneşti sau cu desene geometrice. Acum, totul murise.

L-am iscodit cu răbdare pe tânărul incaş şi, puţin câte puţin, pe când traversam podişul imens situat la peste opt mii de picioare deasupra mării, şi unde mai creşteau

cactuşi albaştri, am aflat cum fusese imperiul străbunilor săi. Incaşii nu cunoşteau proprietatea privată; posedau în comun pământurile care le erau împărţite în fiecare an, un teren public fiind rezervat pentru întreţinerea slujbaşilor şi aprovizionarea magaziilor în vremuri grele; era numit „pământul lui Inca şi al Soarelui”; fiecare indian întreţinea acest pământ în anumite zile, ara şi ogoarele văduvei, orfanului şi bolnavului; munceau cu dragoste, poftind prieteni şi sate întregi să are parcelele: oaspeţii alergau cu tot atâta grabă ca şi când ar fi fost poftiţi la o nuntă. O dată la doi ani se făcea împărţirea lânii, şi în meleagurile calde bumbacul de pe ogoarele regale era împărţit tuturor: fiecare îşi făcea în casa lui tot ceea ce îi era necesar, fiind zidar şi fierar şi, în acelaşi timp, stăpân pe ogorul său. Printre ei nu existau săraci. Îl ascultam pe Filipillo şi mă gândeam: iată deci imperiul pe care noi l-am distrus, imperiul pe care doream să-l instaurez pe pământ, şi pe care n-am ştiut să-l construiesc!

— Cuzco! îmi spuse incaşul.

Ajunsesem în vârful unei trecători şi zărirăm dedesubtul nostru un podiş verde presărat cu sate: valea veselă a Vulcanidei; ceva mai departe se înălţa conul alb al Azuyatei şi lanţul înzăpezit al Anzilor; Oraşul se întindea la picioarele unui deal încununat de ruine; am dat pinteni calului şi am pornit spre vechea capitală a incaşilor.

Am străbătut lanuri de lucernă, de orz şi de porumb, şi grădini de cola; câmpia era brăzdată de canale săpate de incaşi; colinele fuseseră tăiate în terase pentru a împiedica surparea terenurilor. Aceşti constructori de drumuri şi de oraşe fuseseră deopotrivă agricultori mai dibaci decât alte popoare de pe vechiul continent.

Înainte de a intra în oraş, am urcat colina care purta ruinele fortăreţei în care se retrăsese împăratul în faţa trupelor lui Pizarro; era făcută din trei ziduri concentrice, din blocuri de calcar de culoare întunecată, care se îmbinau în chip desăvârşit. Nu ştiu cită vreme am rămas printre pietrele acestea.

Incinta oraşului Cuzco nu fusese distrusă în

întregime, mai multe turnuri erau încă în picioare; pe străzi mai rămăseseră şi câteva case frumoase de piatră. Dar în majoritatea cazurilor, numai temeliile scăpaseră neatinse şi spaniolii construiseră în grabă pe aceste baze etaje de cărămidă uşoară. În ciuda situaţiei sale înfloritoare, în ciuda numeroasei populaţii de indieni şi de coloni, oraşul părea strivit sub un greu blestem. Spaniolii se plângeau de asprimea climei şi de ura cu care se simţeau înconjuraţi. Mi-au spus că în fiecare an, la aniversarea intrării cuceritorilor, bătrânii indigeni îşi lipeau urechea de pământ în speranţa că vor auzi apele râului subteran care într-o bună zi avea să-i mănture pe toţi spaniolii.

Am petrecut doar câteva zile la Cuzco şi am pornit din nou la drum. Aerul podişurilor înalte era atât de uscat şi de rece, încât adesea vedeam la marginea drumului trupul mumificat al unui catâr: în aceste regiuni cadavrele nu se descompun. Din loc în loc întâlneam ruine: palate, temple, fortăreţe, clădiri enorme construite fără arcuri nici bolţi din vălătuci de formă triunghiulară sau hexagonală, şi din care nu mai rămăseseră decât dărâmături. La extremitatea unui mare lac secat am dat peste vestigiile magnificului oraş Piahocanacao; pe jos zăceau blocuri de granit şi de porfir sparte; ceea ce odinioară fusese un templu nu mai alcătuia acum decât un morman de dărâmături; vechile străzi erau indicate prin înşiruirea unor pietroaie înalte şi mari; pe o distanţă lungă drumul era mărginit de statui gigantice grosolan sculptate.

Toate satele pe care le-am străbătut erau pustii; adeseori se vedea că fuseseră incendiate. O dată am văzut un bătrân în pragul unei colibe de curând construită; nu avea nici nas, nici urechi, şi orbitele erau goale. Când Filipillo îi vorbi, păru că înţelege dar nu răspunse nimic,.

— Cred că i-au smuls şi limba, spuse incaşul.

Mă înştiinţă că în această regiune spaniolii, bănuind existenţa unor filoane de aur, îi torturaseră fără milă pe indigeni în scopul de a le arăta locurile; dar indienii se îndărătniciseră într-o tăcere de nepătruns.

— De ce? am întrebat eu.

— Veţi vedea minele de la Potosi, îmi spuse incaşul. Şi veţi înţelege că au vrut să-i ferească pe copiii lor de o asemenea soartă.

Am înţeles destul de repede. Peste câteva zile am depăşit un convoi de indieni care erau duşi spre mine; erau legaţi unul de altul cu un laţ petrecut în jurul gâtului şi marcaţi pe obraz cu un G imprimat cu fierul roşu; puteau fi între patru şi cinci sute. Mergeau clătinându-se, păreau sfârşiţi. Spaniolii care îi încadrau îi mânau înainte cu lovituri de bici.

— Vin de la Quito, îmi spuse călăuza. Şi poate erau peste cinci mii când au pornit de acolo. O dată au murit zece mii în timpul traversării regiunilor călduroase. Altă dată, din şase mii de oameni, au ajuns două sute. Când cad de oboseală pe drum, nici măcar nu sunt dezlegaţi: pur şi simplu li se retează capul.

În seara aceea, pentru prima oară de vreme îndelungată, am văzut fumuri ridicându-se din colibele unui sat. Aşezată pe pragul casei, o tânără indiancă îşi legăna pruncul cântând; cântul ei era atât de melancolic, încât am vrut să-i aflu cuvintele. Călăuza mi le tălmăci astfel:

Oare-n cuib de puchi-puchi
Mama m-a adus pe lume
Necazuri să îndur
Şi să plâng, cum fac acum,
Ca puchi-puchi-n cuibu-i?

Îmi spuse că, de la cucerire, toate cântecele cu care mamele îşi legănau copiii erau la fel de triste. În sat nu se aflau decât femei şi copii; bărbaţii fuseseră ridicaţi să lucreze în minele de la Potosi. Şi, la fel era în toate satele pe care le întâlnirăm în cale până la vulcan.

Încununat de zăpadă şi scuipând flăcări, Potosi se înălţa deasupra unui podiş de patru mii de metri; coastele muntelui erau străpunse de un labirint de galerii, în care se exploatau filoane de argint atingând până la cinci sute de braţe grosime. La picioarele lui începuse construirea

unui oraş. M-am plimbat printre barăcile de lemn, în căutarea tovarăşilor mei de călătorie. Cu greu am găsit vreo zece dintre ei: ceilalţi muriseră pe drum. Iar aceia care ajunseseră la Potosi îndurau cu greu clima podişului înalt; mai ales femeile sufereau de răul înălţimilor; toţi copiii se năşteau orbi şi surzi şi mureau după câteva săptămâni. Mi-au spus că un miner izolat abia putea să adune bani pentru a-şi asigura hrana; renunţaseră la orice speranţă de a face avere sau măcar de a agonisi destui bani pentru a se întoarce într-o bună zi la ei acasă. Se îmbogăţeau numai marii antreprenori, care puneau să muncească pentru ei turmele de indieni.

— Vedeţi, îmi spuse tânărul meu ghid. Vedeţi ce au făcut din oamenii neamului meu?

Pentru prima dată, glasul impasibil tremura şi, la lumina torţei, i-am văzut ochii plini de lacrimi. În galeriile întunecoase muncea un popor întreg, care nu mai era un popor de oameni, ci de larve; nu mai aveau nici carne, nici membre, pielea lor maronie atârna pe oasele care păreau sfărâmicioase ca lemnul uscat; nu mai aveau privire şi nu păreau să audă nimic, loveau în peretele de stâncă cu gesturi, de maşini automate; uneori, fără murmur, unul dintre aceste schelete negre se prăbuşea pe jos şi era bătut cu biciul sau cu drugi de fier; dacă nu se ridica destul de repede, era ucis. Timp de peste cincisprezece ore în fiecare zi scurmau peretele galeriei şi li se dădea de mâncare doar puţină pâine făcută din rădăcini pisate. Niciunul dintre ei nu trăia mai mult de trei ani.

De dimineaţa până seara, convoaie de catâri încărcaţi cu argint coborau spre coastă. Fiecare uncie de metal fusese plătită cu o uncie de sânge. Şi sipetele împăratului rămâneau goale, popoarele lui mucezeau în mizerie. Distrusesem o lume, şi o distrusesem pentru nimic.

*

— Deci am dat greş pretutindeni, spuse Carol Quintul.

Vorbisem toată noaptea şi împăratul mă ascultase în tăcere. Ziua pătrundea în camera lui cu tapiserii grele şi zorile îi luminau chipul. Mi se strânse inima. În trei ani devenise un om bătrân; avea ochii stinşi, buzele livide şi faţa trasă; respira cu greutate. Şedea în fundul fotoliului larg, un baston cu măciulie de fildeş era sprijinit de cuvertura care îi ascundea picioarele strâmbate de gută.

— De ce? spuse el.

În timpul celor trei ani cât durase absenţa mea, fusese trădat de Mauriciu de Saxa care luase comanda forţelor luterane; fusese silit să fugă dinaintea rebelului şi să accepte un tratat care dărâmă dintr-o dată strădaniile întregii sale vieţi în favoarea unităţii religioase. Dăduse greş în Flandra, neputând să ia din nou pământurile lăsate de Henric al II-lea; noi revolte izbucniseră în Italia, şi turcii îi hărţuiau.

— De ce? repetă el. Care a fost greşeala mea?

— Singura greşeală a fost că ai domnit, sire! i-am spus.

Atinse giuvaerul Lânii de Aur care atârna pe catifeaua vestei, şi spuse:

— N-am vrut să domnesc.

— Ştiu.

I-am privit obrazul încreţit, barba cenuşie, ochii morţi. Pentru prima dată mă simţeam mai bătrân decât el, mai bătrân decât fusese vreodată un om, şi îmi păru demn de milă ca un copil. I-am spus:

— M-am înşelat. Voiam să te fac stăpânul Universului; dar nu există Univers.

M-am ridicat, am umblat prin cameră; nu dormisem toată noaptea şi îmi înţepeniseră picioarele. Acum abia înţelesesem: Carmona era prea mică, Italia prea mică, şi Universul nu exista.

— Ce cuvânt comod! am spus. Ce importanţă aveau sacrificiile prezente: Universul era în zarea viitorului.

Ce importanţă aveau rugurile, masacrele? Universul era în altă parte, mereu în altă parte! Şi nu e nicăieri: nu există decât oameni, oameni dezbinaţi pentru totdeauna.

— Păcatul îi dezbină, spuse împăratul.

— Păcatul?

Oare păcatul? Sau nebunia? Sau altceva? Mă gândeam la Luther, la călugării augustini, la femeile anabaptiste care cântau în vâlvătaia flăcărilor, la Antonio, la Beatrice. Existase în ei o forţă care dejuca previziunile raţiunii mele şi care îi apăra împotriva dorinţelor mele. Am spus:

— Unul dintre călugării eretici pe care l-am condamnat la rug mi-a spus înainte de a muri: nu există decât un singur bine, acela de a făptui după cum te îndeamnă conştiinţa. Dacă e adevărat, zadarnic vrem să dominăm pământul; nu se poate face nimic pentru oameni, binele lor nu depinde decât de ei înşişi.

— Nu există decât un singur bine, acela de a-ţi realiza mântuirea, spuse Carol.

— Şi crezi că se poate realiza mântuirea altora, sau măcar a ta proprie?

— Numai a mea, prin mila lui Dumnezeu, spuse.

Îşi trecu, mâna peste frunte.

— Am crezut că era în puterea mea să aduc prin forţă mântuirea celorlalţi; şi aici a fost greşeala mea; era o ispită a demonului.

— Eu voiam să le dau fericirea, am spus. Dar ei îţi scapă din mână.

Am tăcut; auzeam strigătele lor de sărbătoare şi urletele însetate de sânge; auzeam glasul profetului Enoch: „Trebuie să distrugem tot ce există!” împotriva mea predica, împotriva mea care voiam să fac din pământul acesta un paradis unde fiecare fir de nisip să fie la locul lui, unde fiecare floare să înflorească la ceasul sorocit. Dar ei nu erau nici plante, nici pietre; nu voiau să fie prefăcuţi în piatră.

— Am avut un fiu, i-am spus. Şi a ales să moară pentru că nu-i lăsasem alt mod de a trăi. Am avut şi o nevastă, şi pentru că i-am dăruit totul, a murit de vie. Şi există oameni pe care noi i-am ars pe rug şi care şi-au dat duhul mulţumind. Nu fericirea o vor, ci vor să trăiască.

— Ce înseamnă a trăi? întrebă Carol.

Clătină din cap.

— Viaţa asta nu înseamnă nimic. Ce nebunie să vrei a stăpâni o lume care nu înseamnă nimic!

— Uneori un foc arde în inimile lor; asta numesc ei a trăi.

Deodată un val de cuvinte mi se urcă pe buze; poate, că pentru ultima dată de acum peste ani, de acum peste secole, mi-era dat să vorbesc:

— Îi înţeleg, am spus. Acum îi înţeleg. Ceea ce are preţ în ochii lor nu este niciodată ceea ce primesc, ci ceea ce săvârşesc. Dacă nu pot crea, trebuie să distrugă, dar oricum trebuie să refuze ceea ce este, dacă nu, n-ar mai fi oameni. Şi pe noi care pretindem să făurim lumea în locul lor şi să-i întemniţăm în ea, nu pot decât să ne urască. Ordinea, repausul la care visăm noi pentru ei ar fi cel mai crunt dintre blesteme…

Carol îşi pusese capul în mâini şi nu asculta aceste vorbe de neînţeles. Se ruga. Am continuat:

— Nu se poate face nimic nici pentru ei, nici împotriva lor. Nu se poate face nimic.

— Ne putem ruga, spuse împăratul.

Era palid şi colţul gurii i se lăsase ca în clipele când îl durea piciorul.

— Încercarea s-a încheiat, spuse. Dacă nu, Dumnezeu mi-ar mai fi lăsat un dram de speranţă în inimă.

Câteva săptămâni mai târziu, Carol Quintul se retrase într-o casă mică din Bruxelles, aşezată în mijlocul unui parc de lângă poarta Louvain; era un pavilion cu un singur etaj, plin de instrumente ştiinţifice şi de orologii; camera împăratului era strâmtă şi goală ca şi chilia unui călugăr. Când moartea lui Mauriciu de Saxa îl scăpă de cel mai puternic duşman al său, refuză să tragă vreun profit de pe urma ei; renunţase să se mai ocupe de problemele germane şi în acelaşi timp să tragă sforile imperiului pentru fiul său. Vreme de doi ani îşi puse în ordine treburile şi tot ce întreprinse atunci a fost încununat de succes; îi alungă pe francezi din Flandra, semnă tratatul de

la Vaucelles şi izbuti să realizeze căsătoria lui Filip cu Maria Tudor, regina Angliei. Dar hotărârea lui rămânea nestrămutată. La 25 octombrie 1555, în marea sală a palatului de la Bruxelles, reuni o adunare solemnă la care apăru sprijinit de braţul lui Wilhelm de Orania şi îmbrăcat în veşminte de doliu. Consilierul Filibert de Bruxelles citi o declaraţie oficială a voinţei imperiale. Apoi împăratul se ridică. Aminti cum, cu patruzeci de ani mai înainte, în aceeaşi sală, fusese proclamată emanciparea lui; cum îi urmase la tron bunicului său Ferdinand, apoi cum primise coroana imperială; găsise creştinătatea sfâşiată, domeniile ei înconjurate de vecini ostili împotriva cărora fusese nevoit să se apere toată viaţa; acum, puterile îl părăseau, voia să lase Ţările de Jos lui Filip, şi imperiul lui Ferdinand. Îşi îndemnă fiul să respecte credinţa părinţilor lui, să respecte pacea şi dreptatea. În ce îl priveşte, niciodată nu lovise pe cineva cu voie.

— Dacă mi s-a întâmplat să fac cuiva o nedreptate, îi cer iertare, spuse împăratul.

Rostind aceste ultime cuvinte, se făcuse foarte palid la faţă şi, când se aşeză iarăşi, lacrimi îi curgeau pe obraji. Cei de faţă plângeau în hohote. Filip se aruncă la picioarele tatălui său. Carol îl trase spre el şi îl îmbrăţişă cu duioşie. Numai eu ştiam de ce plângea.

La 16 ianuarie 1556 semnă în camera lui un document prin care renunţa, în favoarea lui Filip, la Castilia, Aragon, Sicilia, Indiile Noi. Pentru prima oară de ani de zile, în ziua aceea l-am văzut râzând şi glumind. Seara mâncă o omletă cu sardele şi un pateu mare de anghilă; şi după cină ascultă vreme de un ceas un concert de violă.

Îşi construise o locuinţă în inima Spaniei, lângă mânăstirea Yusta, şi mă întrebă:

— Mă vei însoţi acolo?

— Nu, i-am răspuns.

— Ce pot face pentru domnia-ta?

— Nu ne-am înţeles oare că nu se poate face nimic pentru nimeni?

Mă privi atent şi grav:

— Mă voi ruga lui Dumnezeu ca într-o bună zi să-ţi dăruiască odihna, spuse.

L-am urmat până la Vlissingen şi am rămas pe chei privind corabia care îl ducea departe. Şi apoi pânzele dispărură în zare.

— Mă simt obosită, spuse Régine.

— Putem să ne aşezăm, spuse Fosca.

Umblaseră foarte multă vreme; intraseră adânc în pădure; noaptea era călduţă sub acoperişul de arbori. Régine ar fi dorit să se culce în ferigi şi să doarmă pentru totdeauna. Se aşeză şi spuse:

— Nu mai continua; e inutil. Până la capăt va fi aceeaşi poveste, ştiu asta.

— Aceeaşi poveste, şi mereu alta, zise Fosca... Trebuie s-o asculţi.

— Adineauri nu voiai s-o povesteşti.

Fosca se culcă pe pământ alături de Régine; o clipă privi în tăcere frunzişul întunecat al castanilor.

— Poţi să-ţi imaginezi pânza care dispărea în zare şi pe mine, în picioare, pe chei, privind-o cum dispare?

— Pot, spuse ea.

Era adevărat: acum, putea.

— Când povestea se va sfârşi, te voi vedea dispărând la un cot al drumului. Ştii bine că va trebui să dispari.

Ea îşi ascunse faţa în mâini şi spuse:

— Nu ştiu. Nu mai ştiu nimic.

— Eu însă ştiu. Şi atât cât mai pot vorbi, voi vorbi.

— Şi după aceea? întrebă ea.

— Să nu ne gândim la asta. Eu vorbesc şi tu asculţi. Pentru moment, nu avem să ne punem întrebări.

— Bine. Spune mai departe.

Partea a treia

Înaintam drept înaintea mea prin bălţile care se întindeau cât cuprindeai cu ochii; picioarele mi se înfundau în solul spongios şi stuful scuipa stropi de apă, cu un slab suspin; soarele asfinţea în zare; în spatele şesurilor, mărilor şi munţilor era mereu un orizont şi în fiecare seară soarele apunea. Mulţi ani trecuseră de când îmi aruncasem busola şi mă pierdusem pe pământul monoton fără să mai ştiu nici de timp, nici de ore; îmi uitasem trecutul; şi viitorul meu era această câmpie fără margini care se pierdea în cer. Pipăiam solul cu piciorul încercând să descopăr câţiva bulgări de pământ tare unde să-mi fac culcuş, când am zărit în depărtare o mare băltoacă trandafirie m-am apropiat. Un fluviu şerpuia printre stufăriş şi ierburi.

Cu o sută de ani, sau chiar cu cincizeci de ani mai înainte inima mea ar fi prins să bată; m-aş fi gândit: am descoperit un mare fluviu şi sunt singurul care cunosc această taină. Dar, acum, fluviul reflecta cerul trandafiriu cu nepăsare; m-am gândit doar că nu-l pot traversa noaptea. De îndată ce am dat peste o bucată de pământ întărit de primul îngheţ, mi-am aruncat sacul pe jos şi am scos din el învelitoarea de blănuri; apoi, cu securea, am tăiat un buştean şi am făcut un morman mare de vreascuri căruia i-am dat foc. În fiecare seară aprindeam câte un foc pentru ca în lipsa prezenţei mele proprii să se audă în noapte acel sfârâit, acel miros, acea viaţă arzătoare şi roşie care se urca din pământ spre cer. Fluviul era atât de calm încât nici măcar nu i se auzea murmurul apelor.

— Ho! Ho!

Am tresărit. Era un glas omenesc, glasul unui om alb.

— Ho! Ho!

Am strigat la rândul meu; am azvârlit un braţ de lemne în flăcările care ţâşniră în sus; strigând mereu, am

înaintat spre fluviu şi am zărit pe celălalt mal o lumină mică; şi el aprinsese un foc. Striga cuvinte pe care nu le auzeam, dar părea că vorbeşte în franceză. Glasurile ni se încrucişară în văzduhul umed, dar fără îndoială necunoscutul nu putea desluşi cuvintele mele aşa cum nici eu nu i le puteam desluşi pe-ale lui. În cele din urmă tăcu. Am strigat de trei ori: „Pe mâine!”

Un om; un om alb. Înfăşurat în învelitorile mele, simţeam căldura focului pe obraz şi m-am gândit: de când am părăsit oraşul Mexico, n-am mai văzut o faţă palidă. Patru ani. Începusem să număr! O flacără trosnea de cealaltă parte a fluviului şi începusem să-mi spun cu cuvinte: „Iată că au trecut patru ani de când n-am văzut un om alb”. Prin noapte, între noi se înfiripase un dialog: cine este? de unde vine? ce vrea? Şi el îmi punea aceleaşi întrebări şi eu îi răspundeam. Răspundeam. Mă regăseam deodată la malul acelui fluviu cu un trecut, un viitor, un destin.

Cu o sută de ani mai înainte mă îmbarcasem la Vlissingen spre a face înconjurul lumii. Speram să mă lipsesc de oameni; nu voiam să mai fiu decât o privire. Străbătusem oceane şi pustiuri, navigasem pe jonci chinezeşti şi admirasem la Canton un calup de aur masiv care valora două sute de milioane; vizitasem Kathung-ul şi, îmbrăcat cu un chimonou de preot, escaladasem podişurile înalte din Tibet. Văzusem Malacca, Calicut, Samarcand şi, în Cambodgia, în inima unei păduri dese, admirasem un templu mare cât un oraş, care avea aproape o sută de clopotniţe; şezusem la masă cu Marele Mogul şi cu şahul Persiei, Abalana; îmi croisem un drum necunoscut printre insulele din Pacific, luptasem împotriva patagonezilor; în sfârşit, coborând pe uscat la Veracruz şi ajungând la Mexico, plecasem singur şi pe jos de-a curmezişul miezului necunoscut al continentului şi, de patru ani, umblam încolo şi încoace prin prerii şi păduri fără să mă duc nicăieri, fără busolă, pierdut sub bolta cerului şi în vecii vecilor. Înainte cu câteva clipe eram pierdut. Dar acum şedeam culcat într-un punct precis al pământului, căruia i se puteau măsura

latitudinea şi longitudinea cu un astrolab; se afla desigur la nord de Mexico; la câte mii de leghe? spre est sau spre vest? Omul care dormea pe celălalt mal ştia unde eram.

De îndată ce se iviră zorile mi-am scos hainele şi le-am închis împreună cu învelitoarea în sacul de piele de bizon; mi-am legat sacul de spinare şi m-am aruncat în fluviu; apa îngheţată mi-a tăiat răsuflarea, dar curentul era slab şi curând am pus piciorul pe celălalt mal. După ce m-am fricţionat cu un colţ de învelitoare, m-am îmbrăcat. Străinul dormea alături de un morman mic de cenuşă. Era un bărbat de vreo treizeci de ani, cu părul castaniu-deschis; o barbă scurtă şi zbârlită îi ascundea partea de jos a obrazului. M-am aşezat lângă el şi am aşteptat.

Deschise ochii şi mă privi mirat:

— Cum ai ajuns aici?

— Am traversat fluviul.

Chipul i se lumină:

— Ai o barcă?

— Nu. Am trecut fluviul înot.

Îşi dădu la o parte învelitorile şi sări în picioare:

— Eşti singur?

— Da.

— Te-ai rătăcit şi dumneata?

— Nu pot să mă rătăcesc, i-am spus. Nu mă duc nicăieri.

Îşi trecu mâna prin părul vâlvoi; părea uluit.

— Eu m-am rătăcit, spuse brusc. Tovarăşii mei s-au rătăcit de mine sau m-au părăsit. Ajunsesem la izvoarele unui râu în susul căruia mergeam de la lacul Erie; un indian îmi spusese că acolo voi da peste o potecă de samar care duce spre fluviul cel mare; am plecat cu doi oameni s-o caut; am găsit-o şi am mers pe ea; dar, după trei zile, trezindu-mă de dimineaţă, m-am pomenit singur; m-am gândit că tovarăşii mei mi-o luaseră înainte; am venit până aici; şi n-am găsit pe nimeni.

Făcu o strâmbătură,

— Purtau cu ei toate proviziile.

— Trebuie să faci cale întoarsă, i-am spus.

— Da. Ceilalţi însă m-or fi aşteptând? Mă tem de un complot.

Îmi zâmbi.

— Ce bucurie aseară când am zărit focul dumitale! Ştii ce fluviu e acesta?

— Îl văd pentru prima dată.

— A! exclamă el, decepţionat.

Privea apele nămoloase care coborau în meandre line printre bălţi.

— Curge de la nord-est spre sud-vest; fără îndoială că se varsă în marea Stacojie, nu-i aşa?

— Nu ştiu, i-am răspuns.

Priveam şi eu fluviul; şi, deodată, nu mai era o apă care clipocea, ci un drum; ducea undeva.

— Încotro mergi?

— Caut trecerea spre China, îmi spuse călătorul. Şi dacă într-adevăr fluviul acesta curge din lacuri spre Ocean, înseamnă că am găsit-o.

Îmi zâmbi. Mi se păru straniu ca un om să-mi mai poată încă zâmbi.

— Şi dumneata? Din ce parte vii?

— Din Mexico.

— Pe jos? Singur? spuse el uluit.

— Da.

Se uită la mine cu un soi de lăcomie:

— Cum te hrăneşti?

Am şovăit:

— Din când în când ucid un bizon; indienii îmi dau câte puţin porumb.

— N-am mâncat nimic de trei zile, spuse el vesel.

Se lăsă o scurtă tăcere. Aştepta.

— Regret, i-am spus. N-am nimic de mâncare. Mi se întâmplă să stau câte o săptămână sau două fără să pun nimic în gură; e un secret pe care l-am învăţat de la înţelepţii din Tibet.

— A!

Îşi strânse uşor buzele şi obrazul i se lungi; dar pe loc se strădui să zâmbească iarăşi:

— Învaţă-mă şi pe mine repede acest secret.

— E nevoie de ani, am spus pe un ton tăios.

Privi în jurul lui şi începu să-şi împăturească învelitoarea în tăcere.

— Nu se găseşte niciun fel de vânat pe-aici? l-am întrebat.

— Niciun fel, îmi răspunse. La o zi de mers începe preria, dar e arsă toată.

Aşternu pe jos o bucată de piele de bizon şi începu să taie din ea o pereche de mocasini.

— Voi încerca să-mi ajung oamenii din urmă, spuse.

— Şi dacă nu-i vei găsi?

— Mila Domnului!

Nu dăduse crezare vorbelor mele; bănuia că nu voiam să-mi împart proviziile cu el. Mi-ar fi plăcut totuşi să-i dau ceva în schimbul zâmbetului său.

— La cinci zile de aici ştiu un sat indian, i-am spus. Acolo vei găsi cu siguranţă porumb.

— Cinci zile!

— Vei mai întârzia zece zile. Dar, împreună, vom putea transporta o cantitate destul de mare care îţi va permite să trăieşti mai multe săptămâni.

— Te vei întoarce la Montreal împreună cu mine?

— De ce nu?

— Atunci, să pornim grabnic, spuse.

Am traversat din nou fluviul înot; apa era mai puţin rece decât dis-de-dimineaţă. Toată ziua am umblat prin mlaştini; tovarăşul meu părea foarte ostenit; vorbea puţin. Îmi spuse totuşi că se numea Pierre Carlier; se născuse la Saint-Malo şi încă din copilărie îşi jurase să devină un mare explorator; îşi pusese la bătaie toată averea să vină la Montreal şi să organizeze o expediţie. În cinci ani făcuse ocolul marilor lacuri pe care fluviul Saint Lawrence le leagă de Atlantic şi pe unde spera să găsească o trecere spre marea Stacojie; nu-i mai rămăsese aproape niciun ban şi guvernul lui nu-i acorda niciun ajutor, căci dorea instalarea colonilor francezi în Canada, fără să rişte

rătăcirea lor în interiorul regiunilor neexplorate.

A doua zi am ajuns în prerie. Indienii îi dăduseră foc şi în părţile acelea: era anotimpul vânatului. Din loc în loc întâlneam în cale oase de bizon şi vedeam pe jos urmele paşilor lor; dar ştiam că la distanţă de multe leghe în jurul nostru nu exista niciun animal viu. Carlier nu mai scotea nicio vorbă; ajunsese la capătul puterilor. Peste noapte l-am surprins rozând pielea de bizon din care îşi tăia mocasini în fiecare dimineaţă.

— Într-adevăr, nu poţi să-mi dai nimic de mâncare? mă întrebă într-o dimineaţă.

— Dacă vrei, scotoceşte-mi sacul, i-am spus. N-am nimic.

— Nu pot să mai merg cu dumneata, spuse el.

Se culcă cât era de lung, îşi încrucişă mâinile sub ceafă şi închise ochii.

— Aşteaptă-mă, i-am spus. După patru zile vin înapoi.

I-am lăsat la îndemână o tigvă plină cu apă şi am pornit cu paşi mari. Nu-mi era greu să regăsesc drumul: mlaştina păstrase amprenta paşilor mei şi în prerie ierburile pe care le călcasem în picioare îmi desenau urma paşilor. Am mers fără oprire până la lăsarea serii şi a doua zi în zori am pornit din nou la drum. În două zile am ajuns în sat. Era pustiu, toţi indienii plecaseră la vânătoare. Dar într-un ascunziş am găsit porumb şi carne.

— Uşurel, uşurel! i-am spus.

Muşca cu lăcomie dintr-o halcă de carne. Ochii îi scânteiau.

— Nu mănânci şi dumneata? mă întrebă.

— Nu mi-e foame.

Zâmbi:

— Ce bine-i să mănânci.

I-am zâmbit şi eu. Mă prinse brusc dorinţa de a fi eu acest om căruia îi era foame şi care mânca, acest om care căuta cu patimă trecerea spre China.

— Şi acum, ce vei face? l-am întrebat.

— Mă voi întoarce la Montreal. Voi încerca să fac rost de bani pentru a organiza o nouă expediţie.

— Am eu bani, i-am spus.

În fundul sacului meu zăceau giuvaeruri şi lingouri de aur.

— Eşti diavolul în carne şi oase? îmi spuse, vesel.

— Şi dac-aş fi chiar diavolul?

— Ţi-aş vinde cu bucurie sufletul în schimbul trecătorii spre China. Puţin îmi pasă de viaţa de dincolo: asta de-aici îmi e de ajuns!

Era atâta înflăcărare în glasul lui, încât din nou dorinţa îmi sfârtecă inima. M-am gândit: „Pot oare să devin iarăşi un om viu?”

— Nu sunt diavolul, i-am spus.

— Cine eşti?

O vorbă mi se urcă pe buze: „Nimeni”, dar el mă privea şi îmi punea întrebări; îi salvasem viaţa. Pentru el existam. Şi am simţit în inimă o arsură de mult uitată; în jurul meu propria mea viaţă se alcătuia din nou.

— Îţi voi spune cine sunt, i-am răspuns.

*

Ramele loveau apa cu un ritm egal, bărcile alunecau pe fluviul cu meandre leneşe. Carlier şedea lângă mine, ţinea deschis pe genunchi caietul de bord, în care consemna incidentele din fiecare zi, şi scria; fumam; luasem acest obicei de la indieni. Din timp în timp, Carlier îşi înălţa capul; privea câmpurile de orez sălbatic, savanele în mijlocul cărora se ridica din loc în loc un pâlc de arbori; uneori o pasăre îşi lua zborul de pe mal scoţând un ţipăt. Aerul era călduţ: soarele începea să pogoare la asfinţit.

— Îmi place ceasul acesta, spuse.

— Spui asta la fiecare ceas.

Zâmbi:

— Îmi place anotimpul ăsta. Îmi plac meleagurile astea.

Începu din nou să scrie; nota copacii, păsările, culoarea cerului, forma peştilor. Pentru el toate lucrurile erau importante. În caietul lui, fiecare zi avea chipul ei

deosebit; şi aştepta cu curiozitate aventurile care îl mai despărţeau încă de estuarul fluviului; pentru mine fluviul avea încă de pe acum un estuar, ca toate fluviile, şi, după acest estuar, se întindea marea şi, dincolo de mare, alte meleaguri, alte mări, şi pământul era rotund. Existase o vreme când îl credeam nemărginit; părăsind portul Vlissingen mai speram încă să pot petrece veşnicia în a-l descoperi; sus, pe vârful unui munte, deasupra unui covor de nori, îmi plăcuse să zăresc printr-o crăpătură o bucată de câmpie aurită; îmi plăcuse să descopăr din înaltul unui defileu o vale nouă, să pătrund într-o trecătoare strânsă între ziduri înalte de piatră, să trag la malul unor insule pe care nu păşise picior de om; dar acum ştiam că în spatele fiecărui munte exista o vale, că toate cheile aveau o ieşire, toate peşterile aveau pereţi; lumea era rotundă şi monotonă: patru anotimpuri, şapte culori, un singur cer, apă, plante, un sol neted sau încreţit; pretutindeni acelaşi plictis.

— Nord-est, sud-est, spuse Carlier. Fluviul nu-şi schimbă direcţia.

Îşi închise caietul.

— E o adevărată plimbare.

La Montreal alesesem oameni de nădejde; umplusem şase bărci cu provizii, haine, instrumente; trecuse o lună de când depăşisem locul unde ne întâlnisem şi călătoria continua fără piedici. Savana ne dăruia din abundenţă bizoni, cerbi, căprioare, curcani şi prepeliţe.

— După ce vom descoperi gurile fluviului, mă voi întoarce până la izvoarele lui, spuse el. Trebuie să existe un drum de apă între fluviu şi lacuri.

Mă privi cu o uşoară nelinişte.

— Nu crezi că există?

În fiecare seară rostea aceleaşi vorbe şi în fiecare seară le rostea cu aceeaşi ardoare.

— De ce nu? i-am spus.

— Atunci vom navlosi o corabie, nu-i aşa? Şi ne vom duce în China.

Chipul i se înăspri.

— Nu vreau ca nimeni să meargă în China pe drumul acesta înaintea mea.

Am tras din pipă şi am scos pe nări un nor de fum. Zadarnic împărţeam viaţa cu el, zadarnic încercam să fac din viitorul lui viitorul meu; nu puteam să fiu el. Năzuinţele lui, neliniştile lui îndărătnice îmi erau la fel de străine ca şi dulceaţa unică a ceasului de faţă. îşi aşează mâna pe umărul meu:

— La ce te gândeşti? mă întrebă cu duioşie.

Vreme de trei secole, niciun om nu-mi pusese vreodată mâna pe umăr şi, de la moartea Catarinei, nimeni nu mă întrebase: „La ce te gândeşti?” El îmi vorbea ca şi când aş fi fost semenul lui; şi pentru asta îmi era atât de drag.

— Aş vrea să fiu în locul tău, i-am spus.

— Tu? În locul meu?

Îmi întinse mâna râzând:

— Hai să schimbăm.

— Din nefericire nu se poate! am spus.

— Ah! spuse el cu patimă. Cât aş vrea să fiu nemuritor!

— Aşa gândeam şi eu odinioară.

— Atunci aş fi sigur că voi găsi trecerea spre China; aş coborî pe toate fluviile din lume, aş întocmi o hartă a tuturor continentelor.

— Nu, i-am spus. Curând China nu ţi-ar mai stârni interesul, nimic nu ţi-ar mai stârni interesul pentru că ai fi singur pe lume.

— Eşti tu oare singur pe lume? îmi spuse cu reproş.

Avea un chip şi gesturi virile; dar adesea o blândeţe feminină îi năpădea glasul şi privirea.

— Nu, i-am răspuns. Acum nu.

Departe, în savană, un animal urla o chemare răguşită.

— N-am avut niciodată prieteni, am spus. Oamenii mă priveau mereu ca pe un străin; sau ca pe un mort.

— Eu sunt prietenul tău, spuse.

O clipă îndelungată am ascultat în tăcere şopotul

uşor al ramelor care scurmau apa; fluviul era atât de sinuos încât probabil câştigasem prea puţin teren de dimineaţă şi până acum. Carlier se ridică brusc şi strigă:

— Un sat!

Fumuri se ridicau spre cer şi aurind zărirăm, adăpostite sub un pâlc de copaci, colibe în formă de leagăn acoperite cu rogojini de stuf. Câţiva indieni în picioare, pe mal, scoteau strigăte ascuţite agitându-şi arcurile.

— Tăcere, porunci Carlier.

Oamenii continuară să vâslească fără să scoată o vorbă. Carlier îşi deschise sacul cu mărfuri destinate schimburilor cu indigenii; bucăţi de stofă, coliere de sidef, ace şi foarfeci. Câteva pirogi ne şi stăvileau trecerea. Agitând în mâini un şal împestriţat, Carlier începu să le vorbească indienilor cu glas blând şi pe limba lor. Nu înţelegeam ce spuneau; de multă vreme orice efort mi se părea inutil şi nu mă învrednicisem să învăţ dialectul sălbaticilor. Curând ţipetele indienilor încetară, ne făcură semn să tragem la mal şi înaintară spre noi fără manifestaţii ostile. Erau înveşmântaţi cu piei de cerb multicolore, tivite cu peri de porc-spinos. În timp ce puneam piciorul pe uscat şi ne legam bărcile la mal, discutau între ei. În sfârşit unul se apropie de Carlier şi începu să-i vorbească pe nerăsuflate.

— Vrea să ne conducă la şeful lor, spuse Carlier. Să-l urmăm, dar în ruptul capului, să nu vă lăsaţi puştile din mâini.

Şeful şedea pe o rogojină de trestie, în mijlocul pieţei satului. Purta şaisprezece perle fine la fiecare ureche şi altele în nări. În faţa lui erau aşezate două pietre scobite, pline cu tutun şi fuma dintr-o pipă lungă împodobită cu pene. Îşi scoase pipa din gură şi ne făcu semn să ne aşezăm. Carlier îi puse dinainte darurile pe care le pregătise şi şeful zâmbi binevoitor. Începură să vorbească. Unul dintre oamenii echipajului îmi traducea în şoaptă vorbele lor. Carlier îi înfăţişă că voia să coboare pe fluviu până la mare, şi şeful păru foarte nemulţumit de acest proiect; îi spuse lui Carlier că în curând va da peste un alt

fluviu, cu neputinţă de coborât, pentru că era barat de cascade repezi, plin de stânci şi de trunchiuri de copaci pe care apele le târau la vale în vârtejuri; pe malurile lui locuiau populaţii foarte sălbatice care ne vor ataca cu securile. Carlier răspunse cu hotărâre că nimic nu-l va împiedica să-şi continue drumul. Şeful reîncepu să-l dăscălească, dar Carlier răspunse cu aceeaşi fermitate. La sfârşit, şeful zâmbi uşor şi spuse:

— Vom mai sta de vorbă mâine dimineaţă. Noaptea este un bun sfătuitor.

Bătu din palme. Servitori aduseră ligheane cu orez, carne fiartă şi porumb, pe care le aşezară pe jos. Mâncarâm în tăcere în oale smălţuite; servitorii treceau fiecăruia pe rând tigve pline cu o băutură alcoolică, clar observai că şeful nu ne oferi să fumăm din luleaua lui.

Spre sfârşitul ospăţului, câţiva indieni începură să bată în tobe şi să agite furtunos un soi de tărtăcuţe pline de pietricele. Curând toţi se porniră să danseze ridicând în sus tomahawk-urile. Şeful strigă câteva cuvinte şi doi oameni ieşiră dintr-o colibă purtând pe umeri un crocodil viu, însă legat de la cap până la coadă cu funii subţiri. Atunci, muzica şi dansurile se înteţiră. Cu stupoare văzurăm cum indienii legau animalul de un stâlp înalt, vopsit în roşu, care se înălţa într-un colţ al pieţei. Şeful se ridică, se apropie solemn, luă un cuţit de la cingătoare şi scoase ochii crocodilului; apoi se întoarse şi se aşeză la loc. Cu urlete cumplite, războinicii începură să taie fâşii lungi din pielea animalului viu. Apoi îl ciuruiră cu săgeţi. Carlier şi oamenii echipajului se făcuseră albi la faţă. Şeful indian îşi fuma pipa cu o mutră nepăsătoare.

Am dus la gură o tigvă pe care mi-o întindea un servitor şi am băut zdravăn. Auzeam glasul lui Carlier care ordona: „Să nu beţi”. Dar toţi oamenii băură. El însă abia îşi umezi buzele. Şeful îi spuse câteva cuvinte pe un glas poruncitor şi el se mulţumi doar să zâmbească. Când tigva trecu din nou prin faţa mea, am băut cu înghiţituri mari. Zgomotul tobei, urletele indienilor, dansurile lor dezlănţuite, spectacolul straniu la care asistasem şi

licoarea de foc ce-mi aluneca pe gât îmi schimbau culoarea sângelui. Mi se părea că deveneam indian. Dansau şi din când în când unul dintre ei lovea cu tomahawkul în stâlpul roşu de care era ţintuit crocodilul şi striga din rărunchi lăudându-şi isprăvile pe care le săvârşise. Am mai băut o duşcă. Îmi simţeam capul ca o tărtăcuţă plină cu pietricele, sângele mi se prefăcuse în foc. Eram un indian. Parcă de când mă născusem contemplam malurile acestui fluviu, fioroşi zei tatuaţi sălăşluiau în cerul meu, ritmul tobelor şi răcnetele fraţilor mei îmi umpleau inima de bucurie; într-o bună zi voi porni spre un paradis al dansurilor, ospeţelor şi victoriilor sângeroase…

Când am deschis ochii, eram înfăşurat în învelitoarea mea, mai în sus de sat, pe locul unde ne legasem bărcile la mal. Mă durea capul. Am privit apele gălbui ale fluviului; în jurul meu aerul era searbăd şi familiar. M-am gândit: „Nu voi fi niciodată un indian. Gustul vieţii mele nu se va schimba niciodată”. Veşnic acelaşi trecut, aceeaşi experienţă, aceeaşi gândire raţională, acelaşi plictis. O mie de ani; zece mii de ani. Nu voi scăpa niciodată de mine. Am privit apele gălbui şi, deodată, am sărit în picioare: bărcile dispăruseră!

Am alergat spre Carlier. Dormea. Toţi oamenii dormeau, cu puştile culcate lângă ei. Desigur indienii şovăiseră să-i măcelărească de frică să nu dezlănţuie un război cu albii; dar ne dezlegaseră bărcile în timpul nopţii. Mi-am pus mâna pe umărul prietenului meu. Şi-a deschis ochii şi i-am arătat apele liniştite şi pustii ale fluviului.

Toată ziua ne-am sfătuit împreună cu echipajul înmărmurit despre şansele de a ne salva care ne mai rămăseseră. Să atacăm indienii spre a le lua pirogile şi proviziile era un lucru imposibil, fiind prea numeroşi. Să scobim cu securile trunchiuri de copaci şi să coborâm mai departe pe apele fluviului era un lucru prea plin de riscuri: satele apropiate ne vor fi fără îndoială potrivnice şi nu mai aveam nicio marfă pe care s-o schimbăm pe hrană; dacă ne era dat să întâlnim în cale repezişuri aveam nevoie de bărci solide.

— Nu există decât o singură soluţie, am spus. Vom construi un fort în stare să ne apere de incursiunile indienilor. Vom aduna înăuntru provizii de vânat şi de peşte afumat, ca să putem rezista o iarnă. Între timp voi porni pe jos spre Montreal şi, de îndată ce apele se vor dezgheţa, mă voi întoarce cu bărci, hrană, muniţii şi oameni.

— Montreal e la o mie şase sute de leghe depărtare, spuse Carlier.

— Pot să le străbat în trei sau patru luni.

— Te va prinde iarna pe drum.

— Pot merge prin zăpadă.

Îşi plecă privirea şi chibzui multă vreme; când îşi ridică ochii, chipul i se întunecase.

— Am să mă duc eu la Montreal, spuse.

— Nu, i-am răspuns.

— Şi eu pot merge repede şi pot umbla, şi pe zăpadă,

— Mai poţi să şi mori pe drum, i-am spus. Ce se va întâmpla cu oamenii?

Se ridică şi îşi înfundă mâinile în buzunare. Ceva îl clocotea în gâtlej. Într-o zi, altă dată, un bărbat stătuse în faţa mea cu aceeaşi privire şi cu un nod care i se mişca în gât.

— Ai dreptate, spuse el simplu.

Întoarse spatele şi făcu câţiva paşi lovind cu vârful piciorului o pietricică. Mi-am adus aminte: Antonio mă privise cu aceiaşi ochi.

*

— Priviţi! le-am strigat oamenilor echipajului. Fortul Carlier!

Mâinile lor înţepeniră pe vâsle. Fortul se înălţa în spatele celui de-al doilea cot al fluviului; în linie dreaptă, se afla doar la câteva picioare distanţă. Era un bastion trainic, făcut din butuci de lemn negru şi înconjurat de o triplă palisadă. Nu se zărea în jurul lui nicio prezenţă omenească. M-am ridicat în picioare la prova bărcii şi am

strigat: „Oho! Ohe!” Am strigat fără întrerupere până am acostat. Am sărit pe malul acoperit de iarbă proaspătă şi de flori primăvăratice, şi am alergat spre fort. În faţa porţii primei incinte mă aştepta Carlier, sprijinit de puşcă. L-am prins de umeri şi i-am strigat:

— Cât de bucuros sunt că te revăd.

— Şi eu, spuse.

Nu zâmbea. Obrazul îi era palid şi buhăit; îmbătrânise mult.

L-am arătat cele opt bărci mari, încărcate cu provizii, muniţii şi tot soiul de mărfuri:

— Priveşte!

— Văd. Îţi mulţumesc.

Împinse uşa şi îl urmai în interiorul fortului. Era o încăpere mare cu tavanul scund, pe jos cu pământ bătătorit. Un om era culcat într-un colţ, pe un pat de ierburi uscate şi de blănuri.

— Unde sunt ceilalţi?

— Ceilalţi doi sunt în pod. Supraveghează savana.

— Ceilalţi doi?

— Da, spuse el.

— Ce s-a întâmplat? I-am întrebat.

— Scorbut, spuse. Au murit treisprezece oameni. Cel de colo poate va scăpa; a venit primăvara şi îi dau să bea fiertură, de măceş; aşa m-am vindecat şi eu. Era să mor.

Mă privi şi în sfârşit, păru că mă vede.

— Era timpul să vii.

— Am adus fructe proaspete, am spus, şi porumb. Vino să vezi.

Se apropie de omul culcat pe jos:

— N-ai nevoie de nimic?

— Nu, spuse omul.

— Am să-ţi aduc fructe, îi spuse Carlier.

Mă urmă şi ne îndreptarăm spre bărci.

— V-au atacat indienii?

— De trei sau patru ori în prima lună. Dar i-am respins. Pe atunci eram mai numeroşi.

— Şi după asta?

— După asta? Le-am ascuns pierderile suferite. Îngropam morţii noaptea: ne mulţumeam să-i acoperim cu zăpadă, pământul era prea tare să le putem săpa gropi.

Privirea i se rătăcea în depărtare.

— La începutul primăverii am fost nevoiţi să-i îngropăm din nou. Nu mai rămăsesem decât cinci şi genunchiul începuse să mi se umfle.

Oamenii mei legaseră bărcile la mal, se îndreptau spre fort, cu spinările încovoiate sub povara lăzilor şi a sacilor.

— Crezi că indienii vor încerca să ne împiedice trecerea? l-am întrebat.

— Nu, răspunse Carlier. De două săptămâni oamenii au părăsit satul. Cred că în prerie e război.

— Vom porni de îndată ce echipajul meu se va odihni puţin, am spus. E-o treabă de trei sau patru zile.

Am arătat spre bărci:

— Bărcile sunt frumoase şi trainice: putem ţine piept repezişurilor.

El dădu din cap:

— E bine!

Petrecurăm zilele următoare făcând pregătirile de plecare. Am remarcat că prietenul meu nu-mi pusese aproape nicio întrebare despre călătoria mea; îmi povesti despre iarna grea pe care o petrecuse în fort: spre a-i înşela pe indieni asupra numărului trupei de care dispunea, îi obliga pe toţi oamenii valizi să joace o nesfârşită comedie, scoţându-i din fort şi prefăcându-se că îi alungă, ca şi când nu i-ar fi executat ordinele. Şi povestea întâmplările acestea cu glas voios, dar fără să zâmbească. S-ar îi spus că nu mai ştia să zâmbească,

Într-o frumoasă dimineaţă de mai ne îmbarcarăm. Aşezarăm cu grijă în fundul unei bărci bolnavul care începea să se simtă mai bine. Lăsarăm în urmă fără niciun incident satul indian, în care nu mai rămăseseră decât bătrâni şi femei, iar zilele începură să se scurgă iarăşi, lente şi monotone, ritmate de plescăitul ramelor.

— Fluviul curge mai departe către nord-est sud-vest,

i-am spus lui Carlier.

Chipul i se lumină:

— Da.

— Într-o bună zi vor exista forturi şi aşezări negustoreşti de-a lungul acestui fluviu, am spus. Şi în locul fortului Carlier se va întemeia un oraş care va purta numele tău.

— Într-o bună zi, spuse. Dar eu nu voi mai fi aici să văd toate astea.

— Ce importanţă are? Vei fi făcut ceea ce voiai să faci.

El privi apa galbenă, savana înflorită ai cărei arbori purtau în vârf ţepi de un verde proaspăt.

— Şi eu gândeam aşa altădată, spuse.

— Şi acum?

— Acum nu mai pot îndura gândul că tu vei vedea toate lucrurile astea şi că eu nu le voi vedea, spuse cu ton pătimaş.

Inima mi se strânse. „Deci s-a isprăvit”, m-am gândit. „Şi pe el l-a apucat.”

Am spus:

— Le vor vedea şi alţi oameni.

— Dar nu vor fi văzut ceea ce văd eu; şi într-o zi vor muri şi ei la rândul lor: fiecare cu soarta lui. Nu-i invidiez deloc.

— N-ar trebui să mă invidiezi pe mine, i-am spus.

Am privit fluviul mâlos, savana netedă. Uneori mi se părea că pământul acesta nu-mi aparţine decât mie, că niciunul dintre oaspeţii lui trecători nu putea să mi-l smulgă; dar alteori vedeam cu câtă dragoste îl contemplau, simţeam că numai pentru mine el era fără glas şi fără chip; eram strâns legat de el, dar eram ţinut departe.

Zilele se făceau mai calde, fluviul se lărgea. După o săptămână deveni întins cât un lac şi văzurăm că se varsă într-un alt fluviu, ale cărui ape albastre curgeau năvalnic de la dreapta Ia stânga noastră.

— Iată marele fluviu! am spus. Ăsta-i.

— Da, spuse Carlier.

Îl contempla cuprins de nelinişte.

— Curge de la nord către sud.

— Poate îşi schimbă direcţia ceva mai departe.

— Nu-i cu putinţă; nu ne aflăm decât la două sute de metri deasupra nivelului mării.

— Să aşteptăm, i-am spus. Nu putem şti de pe acum.

Ne continuarăm drumul. Timp de trei zile apele galbene şi apele albastre curseră alături fără să se amestece; apoi, în cele clin urmă, fluviul nostru se pierdu în marea pânză de apă limpede care şerpuia în mijlocul savanei. Nu mai încăpea nicio îndoială: găsisem fluviul cel mare. Nu era plin de stânci, nici stăvilit de cataracte, dar curgea de la nord către sud.

O dimineaţă întreagă Carlier stătu pe mal, cu privirea ţintuită în zarea spre care curentul târa trunchiuri de copaci şi rămurele. I-am pus o mână pe umăr:

— Nu-i trecerea spre China, dar este un fluviu mare a cărui existenţă nu o cunoaşte nimeni. Columb credea că se ciocnise de ţărmurile Indiei când şi-a izbit corabia de o lume nouă.

— Puţin îmi pasă de fluviul ăsta, spuse Carlier cu glas înfundat. Eu aş fi vrut să găsesc trecerea spre China. Nu ne mai rămâne decât să ne întoarcem la Montreal.

— Ce nebunie! i-am spus. Să coborâm până la estuar. Mai târziu vei căuta din nou trecerea aceea.

— Dar ea nu există, spuse Carlier cu disperare. Partea de nord a lacurilor a fost explorată zadarnic. Marele fluviu era ultima şansă.

— Dacă ea nu există, de ce te necăjeşti că n-ai găsit-o?

Ridică din umeri.

— Nu înţelegi nimic. Încă de la vârsta de cincisprezece ani, mi-am jurat s-o descopăr. La Saint-Malo mi-am cumpărat un chimonou chinezesc, pe care l-am lăsat la Montreal. L-aş fi luat cu mine când aş fi pornit spre China.

Am tăcut. Într-adevăr, nu înţelegeam. În sfârşit, am spus:

— Dacă, aşa cum socot, ai descoperit fluviul care va îngădui traversarea continentului de la nord la sud, vei fi la fel de vestit ca şi când ai fi găsit trecerea spre China.

— Puţin îmi pasă dacă ajung un om vestit, spuse cu parapon.

— Vei aduce totodată un mare serviciu oamenilor. Spre China vor putea merge tot pe vechiul drum, se vor împăca cu gândul.

— Se vor împăca la fel de bine şi fără fluviul ăsta, spuse Carlier.

Toată ziua rămase pe mal, fără să pună ceva în gură. L-am dăscălit cu răbdare şi a doua zi de dimineaţă se învoi să continue expediţia.

Zilele treceau. Întâlnirăm în cale gurile unui fluviu mâlos, care căra la vale enorme trunchiuri de lemn; vâslaşii noştri se străduiră din răsputeri să le ocolească, deoarece la punctul de întâlnire al apelor se forma o bulboană în care se învârtejiră şi bărcile noastre; izbutirăm totuşi să ne smulgem din curent. La câteva leghe mai departe, zărirăm un sat; tocmai puneam mâna pe puşti când cârmaciul bărcii din frunte ne strigă:

— Totul e ars!

Am tras la mal. Majoritatea colibelor erau prefăcute în cenuşă; în piaţa satului, leşuri mutilate şi decapitate erau legate de stâlpi; alte cadavre fuseseră îngrămădite într-una dintre cabane. La malul fluviului dădurăm peste capete cu oasele scoase şi îmbălsămate, de mărimea unui pumn. Toate satele pe care le întâlnirăm în cale în zilele următoare fuseseră astfel pustiite.

Fluviul se lărgea; vremea se încălzea, vegetaţia devenea meridională, oamenii omorau aligatori cu focuri de puşcă. Apoi bălţile de pe maluri se acoperită cu trestii printre care ici colo se înălţa câte un pâlc de plopi tremurători; într-o zi găsirăm ascuns în mâl un crab. M-am aplecat şi am dus la gură un pumn de apă: era sălcie.

La câţiva metri mai departe, fluviul se împărţea în trei braţe; după o oarecare şovăială, intrarăm pe canalul din mijloc: vreme de două ceasuri am navigat printr-un

labirint de insule joase, de bancuri de nisip, de trestii; şi, deodată, toţi oamenii echipajului se ridicară în picioare scoţând strigăte de bucurie: fluviul se vărsa în mare.

— Nu te simţi fericit? l-am întrebat pe Carlier.

Oamenii pregăteau tabăra de seară. Puseseră la fript curci pe care Ie omorâseră peste zi, râdeau şi cântau.

— Astrolabul meu s-a stricat. Nu pot să am longitudinea, spuse Carlier.

— Ce importanţă are? i-am spus. O să ne întoarcem. O să ne întoarcem aici pe mare, cu o corabie adevărată.

Chipul lui rămânea tot întunecat.

— E o mare descoperire, i-am spus.

— E descoperirea ta, spuse el.

— Cum aşa?

— Tu doar mi-ai salvat viaţi în prerie. Tu te-ai dus după ajutor la Montreal: tu m-ai bătut la cap să-mi continui drumul. Fără tine nu m-aş afla aici.

— Nici eu nu m-aş afla aici fără tine, i-am spus cu blândeţe.

Mi-am aprins pipa şi m-am aşezat lângă el. Am privit marea: mereu aceeaşi mare, acelaşi murmur, aceleaşi miresme. Trecu câteva cifre în caietul de bord; mi-am aruncat ochii peste umărul lui.

— De ce n-ai mai scris nimic de atâtea zile? l-am întrebat.

Ridică din umeri.

— De ce? am stăruit.

— Îţi băteai joc de mine.

— Îmi băteam joc de tine?

— O! Nu ziceai nimic, dar îţi vedeam privirea.

Se lăsă pe spate şi se culcă, cu ochii la cer.

— E un lucru cumplit să trăieşti sub privirea ta. Mă priveşti de atât de departe! Eşti de pe acum de cealaltă parte a morţii mele: pentru tine, eu sunt un mort; un mort care avea treizeci de ani în 1651, care a căutat o trecere spre China şi care n-a găsit-o, care a descoperit un fluviu mare pe care l-ar fi descoperit şi alţii ceva mai târziu şi fără el.

Adăugă cu ciudă;

— Dacă ai fi vrut, n-ai fi avut nevoie de mine spre a-l descoperi.

— Dar nu puteam să vreau, i-am spus.

— Şi eu, de ce aş fi vrut? De ce oare ceea ce n-are interes pentru tine să aibă pentru mine? De ce m-aş bucura? Doar nu mai sunt un copil.

Inima mi se înceţoşa.

— Vrei să ne despărţim? l-am întrebat.

Nu răspunse şi m-am gândit cu deznădejde: „Dacă-l părăsesc, unde să mă duc?" în sfârşit spuse:

— E prea târziu.

*

Ne-am reîntors la Montreal şi în primăvara următoare am navlosit o corabie; am coborât în lungul continentului, am înconjurat Florida şi am început să mergem pe lângă o coastă a cărei latitudine era aceea pe care Carlier o măsurase la gurile marelui fluviu; din nefericire, nu cunoşteam longitudinea estuarului şi litoralul era ascuns de o ceaţă deasă prin care nu se zărea nimic. Navigam încet şi cu multă prudenţă, întrucât eram siliţi să ne apropiem de pământ atât cât era cu putinţă şi ne temeam să nu ne lovim de vreo stâncă ascunsă sub apă.

— Priviţi! strigă un marinar.

Era unul dintre oamenii care luaseră parte ia prima expediţie. Ne arăta coasta care abia se desluşea prin ceaţa lăptoasă.

— Nu vedeţi nimic?

Sprijinit cu amândouă mâinile de bastingaj, Carlier privea intens.

— Văd un banc de nisip, spuse.

Zăream trestii, limbi de pământ acoperite cu prundiş.

— Apă! spuse Carlier. Văd apă.

Strigă:

— Lăsaţi la apă o barcă!

Câteva clipe mai târziu, vâsleam cu sârg spre coastă.

Printr-un labirint de insule joase şi limbi de nisip, un mare fluviu plin de mâl se vărsa în mare printr-o deschidere lată de mai multe leghe. Ne-am înapoiat la fregată, siguri că regăsisem estuarul pe care îl căutam.

Planul nostru era să urcăm pe cursul fluviului şi pe afluentul său până la poteca de samar unde îl întâlnisem pe Carlier; acolo vom construi un fort în care vom face provizie pentru iarnă de fructe şi de legume, vom lăsa câţiva oameni pe loc, având sarcina să păzească nava, şi ne vom întoarce cu barca la Montreal unde vom face cunoscută descoperirea noastră. Nu ne îndoiam că atunci ni se vor acorda unele ajutoare pentru a întemeia aşezări comerciale, a explora izvoarele marelui fluviu, a căuta o cale de apă care să-l lege prin lacuri de Saint-Lawrence şi, poate, chiar a construi canale. Curând aveau să se ivească oraşe: de acum înainte noul continent era deschis.

Fregata îşi schimbă drumul; se îndreptă încet spre canalul cel mai lat, precedată de o barcă spre a-i arăta calea; se legăna de la provă la pupă sub şocul apelor învolburate. în clipa când intră pe canal, se auzi un zgomot înfundat şi eşuă pe o coastă.

— Tăiaţi catargele! strigă Carlier.

Oamenii nu se clinteau. Corabia rănită avea un tangaj periculos, catargele oscilau şi pârâiau, grele şi ameninţătoare. Am luat o secure în mână şi am lovit. Carlier luă şi el o secure şi lovi. Cele două catarge se prăbuşiră cu mare zgomot. Dar fregata se îndărătnicea să se cufunde în apă. Am desfăcut bărcile şi le-am transportat pe mal. Am mai putut salva şi un balot cu mărfuri şi câteva provizii. Dar, după două ore, corabia dispăruse.

— Vom urca spre izvoarele fluviului cu barca, i-am spus voios lui Carlier. Ce înseamnă o corabie? Descoperirea ta valorează o avere. Vei avea douăzeci de corăbii când vei dori.

— Ştiu, spuse el.

Privea marea, pe care o linie albastră o despărţea de torentul de ape galbene şi de aluviuni.

— Nu mai putem da înapoi, spuse el.

— Şi de ce să dăm înapoi? l-am întrebat.

— Ai dreptate, spuse.

Mă luă de braţ şi pornirăm în căutarea unui teren uscat unde să ne putem aşeza tabăra.

Petrecurăm dimineaţa următoare vânând un bizon şi pescuind păstrăvi. Apoi, împărţind oamenii echipajului în cele patru bărci, începurăm să urcăm în susul curentului. De fiecare parte a fluviului se întindea câmpia monotonă. Carlier părea preocupat.

— Recunoşti peisajul? mă întrebă.

— Mi se pare că da.

Pe malul fluviului erau aceleaşi tije înalte de trestie terminate în vârf cu un panicul verde-deschis, mai departe aceleaşi ierburi, iederi, crânguri de plopi; aligatori dormeau în mâlul cald.

Vreme de patru zile am vâslit înainte; în dupăamiaza cele de-a cincea zi, zărirăm un sat; locuinţele erau construite din chirpici, nişte cabane fără ferestre, având ca singură deschizătură o mare uşă pătrată. Nu le recunoşteam. Pe malul fluviului câţiva indieni ne făceau cu mâna gesturi amicale. Purtau un fel de şorţuri albe înnodate în jurul cingătorii cu un cordon terminat cu doi ciucuri mari.

— Nu exista niciun sat la cel puţin două săptămâni de mers de la estuar, spuse Carlier.

Traserăm bărcile la mal. Şeful tribului ne primi cu bunăvoinţă în coliba lui împodobită cu scuturi de piele; deşi afară era ziua în amiaza mare, încăperea fără ferestre era luminată de făclii făcute din trestie uscată şi împletită. Carlier îl întrebă pe şef cum se numea fluviul şi acesta răspunse că ei îi spuneau râul roşu; îi mai întrebă dacă nu exista prin partea locului un alt fluviu mare, şi şeful spuse că, departe, spre răsărit, era unul mai lat şi mai lung decât toate fluviile cunoscute. Îi oferirăm câteva daruri şi în schimbul unei testele cu ace, unei sule, unor foarfeci şi unei bucăţi de stofă ne dădu din abundenţă porumb, fructe uscate, sare, curci, şi găini.

— Şi acum, ce ne rămâne de făcut? spuse Carlier

după ce ne luarăm rămas bun de la şef, cu care fumasem luleaua păcii.

— Trebuie să găsim fluviul cel mare, i-am spus.

Îşi plecă privirea. Am chibzuit şi apoi i-am spus:

— Mă voi duce să caut fluviul. După ce îl voi găsi, mă voi întoarce şi vă voi duce acolo. Pe aici pământul e roditor şi indienii ne-au primit ca pe nişte prieteni; puteţi să mă aşteptaţi oricât va fi nevoie.

— Voi pleca cu tine, spuse Carlier.

— Nu, i-am răspuns. Fluviul este departe, nu cunoaştem nici ţinutul, nici locuitorii lui. Ceea ce pot face singur, nu pot face împreună cu tine.

— Voi pleca cu tine, sau, de nu, voi pleca fără tine, spuse el cu glas aspru. Voi pleca.

L-am privit. Un cuvânt pe care îl rostisem cu veacuri în urmă îmi veni pe buze:

— Cât orgoliu!

Începu să râdă; nu-mi plăcea râsul lui.

— De ce râzi?

— Crezi că cineva poate să trăiască alături de tine şi să mai păstreze o urmă de orgoliu? îmi spuse.

— Lasă-mă să mă duc singur.

— Nu înţelegi! spuse el. Nu înţelegi nimic! Nu pot să rămân aici. Dac-aş putea rămâne locului, aş fi rămas la Montreal; aş fi rămas la Saint-Malo; aş fi trăit într-o casă liniştită, alături de o nevastă şi de copii.

Îşi strânse buzele.

— Trebuie să simt că trăiesc, spuse. Chiar dacă din asta o să mi se tragă moartea.

În zilele următoare am încercat zadarnic să-l conving. Nici nu-mi mai răspundea. Îşi pregătea sacul cu provizii, îşi revizuia instrumentele şi, într-o dimineaţă, îmi spuse plin de nerăbdare:

— Să mergem!

Purtam bagaje foarte grele. Luasem cu noi piei de bizon pentru ca în fiecare dimineaţă să ne tăiem din ele mocasini, deoarece după o zi de mers se strica o pereche; luasem o puşcă, gloanţe, securi, învelitori de blană, o

barcă din piele de bizon pentru a traversa râurile, şi hrană pe două luni pentru un om. Plecarăm luând-o pe o cărare bătătorită de bizoni, după sfatul pe care ni-l dădură indienii, şi anume să ne ţinem de urmele animalelor sălbatice, acesta fiind cel mai bun mijloc de a nu scăpa niciun curs de apă. Mergeam tăcuţi. Eram bucuros să merg către un ţel. De când mă legasem de Carlier, avusesem totdeauna un ţel în faţa mea, un ţel care îmi dăruia un viitor şi care îmi ascundea viitorul; cu cât era mai greu de atins, cu atât mă simţeam mai în siguranţă în prezent. Marele fluviu părea greu de atins şi fiecare clipă era de o nespusă plinătate.

După o săptămână începu să plouă; traversarăm o prerie ale cărei ierburi înalte şi ţepoase ne zgâriau mâinile în trecere; pământul îmbibat de apă ne îngreuna mersul şi noaptea copacii uzi nu ne ofereau decât un adăpost precar: apoi dădurăm peste o pădure prin care ne-am croit drum anevoie, lărgind cu securea o potecă de bizoni; trecurăm peste mai multe râuri. Sub perdeaua cenuşie care îl acoperea invariabil, ţinutul părea pustiu; nicio pasăre, niciun animai sălbatic nu o lua la goană la apropierea noastră. Şi merindele scădeau.

Prima dată când zărirăm un sat, ne apropiarăm fără zgomot. Se auzea o larmă cumplită şi răpăit de tobe. M-am furişat pe după copaci; în piaţa satului am văzut indieni care dansau în jurul altor indieni legaţi fedeleş. Războiul domnea mereu în prerie. De aici înainte am avut grijă să ocolim satele. Apoi ni se întâmplă să vedem o ceată de indieni care se îndrepta către un trib duşman scoţând urlete sălbatice; ne ascunserăm căţărându-ne în vârful unui copac şi nu bănuiră prezenţa noastră.

Plouă timp de treizeci şi cinci de zile şi întâlnirăm în cale peste douăzeci de cursuri de apă. După aceea un vânt puternic se porni să bată şi limpezi cerul, ceea ce ne uşură mersul. Dar nu ne mai rămăsese hrană decât pentru două săptămâni. I-am spus lui Carlier:

— Trebuie să facem cale întoarsă.

— Nu, spuse el.

Îşi recăpătase vechea înfăţişare; un obraz ars de soare şi tânăr, înăsprit de o barbă, îndulcit de părul lung şi suplu; dar nu-şi mai recăpătă niciodată ochii nepăsători şi precişi; privirea-i era mereu absentă.

Adăugă pe un ton uşuratic:

— Ploaia a încetat. Vom vâna bizoni.

— Doar nu vom vâna câte un bizon în fiecare zi, i-am spus.

Sub cerul acela umed era cu neputinţă să păstrezi o bucată de carne mai mult de douăzeci şi patru de ore.

— Vom da peste sate şi vom cumpăra porumb.

— E război, i-am spus.

— Nu peste tot e război.

L-am privit mânios:

— Eşti atât de grăbit să mori?

— Îmi este indiferent dacă mor, spuse el.

— Dacă mori, descoperirile tale vor pieri odată cu tine, i-am spus. Să nu-ţi închipui că vreunul dintre oamenii tăi îşi va bate capul să găsească marele fluviu: vor prinde rădăcini acolo unde i-am lăsat şi se vor amesteca cu indienii.

Am adăugat:

— Nici eu n-o să-i caut.

— Ce-mi pasă? spuse Carlier.

Mă atinse pe umăr: de multă vreme nu mai făcuse acest gest prietenesc.

— Tu m-ai convins că trecerea spre China nu e un lucru atât de important. Marele fluviu nu e nici el chiar atât de important.

— Să ne întoarcem îndărăt, i-am spus. Vom organiza o nouă expediţie.

Clătină din cap şi spuse:

— Nu mai am răbdare.

Pornirăm din nou ia drum. Ucisei o căprioară, câteva găini sălbatice, câteva prepeliţe, dar proviziile noastre scădeau mereu. Când, în sfârşit, marele fluviu apăru dinaintea ochilor noştri, nu mai aveam hrană decât pentru trei zile.

— Vezi? Am ajuns la el, spuse Carlier.

Privea fluviul cu ochi răi.

— Da. Şi acum trebuie să ne înapoiem, i-am spus,

— Am ajuns la el, repetă.

Avea un zâmbet răutăcios pe buze, ca şi când îi jucase cuiva o festă.

L-am zorit să pornim înapoi şi el m-a urmat cu nepăsare. Nu scotea o vorbă, nu se uita la nimic. A doua zi, am vânat o curcă, patru zile mai târziu o căprioară; apoi însă merserăm o săptămână fără să întâlnim niciun vânat; proviziile se sfârşiseră. Am ucis un bizon şi am fript o bucată bună pe care am luat-o cu noi; peste două zile a trebuit s-o aruncăm.

Am hotărât să ne încercăm norocul în primul sat pe care aveam să-l întâlnim în cale. Într-o dimineaţă, am zărit o colibă; ne-am apropiat; niciun fum nu se urca din cabane: nu se auzea niciun zgomot. Dar am recunoscut mirosul: mirosul cărnii pe care o aruncasem. Sute de cadavre erau îngrămădite în piaţa pustie. Colibele erau goale; ascunzătorile unde se păstrau porumbul şi carnea erau goale.

Am mers încă două zile şi în a treia dimineaţă, când să-mi iau sacul în spinare, Carlier îmi spuse:

— Adio. Rămân aici.

— Am să rămân cu tine, i-am spus.

— Nu. Lasă-mă singur.

— Am să rămân, i-am spus.

Toată ziua am bătut preria în lung şi-n lat; o căprioară o luă la goană foarte departe de mine; am tras şi n-am nimerit-o.

— De ce te-ai. întors? mă întrebă Carlier.

— N-am să te părăsesc.

— Pleacă, spuse el. Nu vreau să mor sub ochii tăi.

Am şovăit:

— Bine. Plec.

Mă privi cu neîncredere:

— Spui drept?

— Da. Adio.

M-am îndepărtat. M-am întins în dosul unui copac. M-am gândit: „Şi acum, ce se va întâmpla cu mine Dacă nu l-aş fi întâlnit, poate aş fi continuat să umblu încă o sută de ani, încă o mie de ani. Dar îl întâlnisem, mă oprisem, nu mai puteam să-mi reiau marşul fără rost. Priveam luna cum se înălţa pe cer şi, deodată, în tăcerea înconjurătoare, răsună un foc de armă. Am rămas nemişcat. M-am gândit: „Pentru el totul s-a terminat. Oare nu-mi va fi cu putinţă să scap odată de mine, lăsând în urma mea doar câteva oase uscate şi goale?” Luna strălucea, aşa cum strălucise într-o seară când ieşisem bucuros şi tremurând dintr-un canal întunecat, aşa cum strălucise peste casele prefăcute în cenuşă: în seara aceea un câine urla a mort; auzeam în mine acea tânguire prelungă ce se înălţa spre globul de lumină încremenită. Niciodată astrul acesta mort nu se va stinge. Niciodată nu se va şterge acest gust de singurătate şi-de veşnicie care era gustul vieţii mele.

— Da, trebuia sa sfârşească aşa, spuse Régine.

Se ridică, îşi scutură uscăturile prinse de fustă.

— Să facem câţiva paşi.

— Putea să sfârşească altfel, spuse Fosca. El a ales calea asta.

— Trebuia să sfârşească aşa, spuse ea.

Drumul cobora spre un luminiş la marginea căruia se zăreau acoperişurile unui sat. Merseră în tăcere.

— Eu n-aş fi avut curajul, spuse ea..

— E nevoie de curaj? Peste câţiva ani tot…

— Habar n-ai despre ce vorbeşti.

— Trebuie să fie liniştitor să ştii că poţi înceta să exişti în clipa când ai să vrei, spuse Fosca. Nimic nu e ireparabil.

— Voiam să trăiesc, spuse Régine.

— Am încercat, spuse Fosca. M-am apropiat de Carlier, i-am luat puşca, mi-am tras un glonţ în piept şi altul în gură. Am rămas năucit o bucată de vreme. Şi m-am pomenit iarăşi în viaţă.

— Şi-atunci ce-ai făcut? întrebă ea.

Puţin îi păsa de ce făcuse el, dar avea dreptate: atâta vreme cât vorbea, atâta vreme cât ea îl asculta, nu se ridica nicio întrebare. Ar fi trebuit ca povestea asta să nu se isprăvească niciodată.

— Am mers către mare până când am întâlnit un sat pe coastă. Şeful a încuviinţat să mă primească şi mi-am construit o colibă. Voiam să devin de-o seamă cu oamenii aceia care trăiau goi sub soare, voiam să uit de mine.

— Şi n-ai izbutit?

— S-au scurs mulţi ani: dar când m-am regăsit, am văzut că îmi rămânea tot atât de mult de trăit.

Continuară să meargă până când ajunseră în sat; toate uşile erau zăvorite şi obloanele trase: nicio lumină, niciun zgomot. în faţa uşii hanului *La Soarele de Aur* era o

bancă de lemn vopsită în verde. Se aşezară. Din casă se auzea sforăitul egal al unui om care dormea.

— Şi apoi? spuse Régine.

Partea a patra

Am început sa alerg, inima îmi bătea gata să-mi sară din piept; apele galbene ieşiseră din matcă bubuind ca tunetul, se rostogoleau spre mine şi ştiam că dacă spuma lor mă atingea, trupul mi s-ar fi acoperit de pete negre şi într-o clipă aş fi fost prefăcut în scrum. Alergam, picioarele abia atingeau pământul. În vârful muntelui era o femeie care îmi făcea semn: Catarina; mă aştepta. De îndată ce îi voi atinge mâna voi fi salvat. Dar picioarele mi se înfundau, intrasem într-o mlaştină, nu mai puteam să fug; deodată pământul s-a surpat, abia am avut vreme să ridic mâna şi să strig: Catarina! şi am şi fost înghiţit într-un mâl fierbinte. M-am gândit: „De data asta nu visez, de data asta în sfârşit am murit de-a binelea.”

— Domnule!

Într-o clipită visul se sparse în bucăţi. Am deschis ochii. Am văzut baldachinul patului, fereastra şi, în faţa geamului, castanul bătrân cu ramurile legănate de vânt; era lumea cotidiană, cu culorile ei precise, cu formele ei exacte şi obiceiurile ei îndărătnice.

— Caleaşca a tras la scară, domnule.

— Bine.

Am închis din nou ochii. Mi-am întins braţul peste pleoape; aş fi vrut să adorm la loc, să fug în altă parte. Nu era vorba să intru în altă lume; dacă ar fi existat o lume ar fi fost aceeaşi; îmi plăceau visurile mele pentru că se petreceau în altă parte. Evadam pe un fir misterios de cealaltă parte a cerului, de cealaltă parte a timpului: atunci putea să se întâmple orice şi eu nu măi eram eu. Îmi apăsam braţul mai tare pe obraz; puncte de aur dansau în tenebrele verzi, dar nu mai puteam să adorm la loc. Auzeam zgomotul vântului în grădină, un zgomot de paşi în coridor; auzeam cu urechile mele şi fiecare zgomot era la locul lui. Eram treaz şi din nou lumea se culcase cuminte sub cer, şi eu eram culcat în mijlocul lumii cu acel gust al

vieţii mele pe buze, pentru totdeauna. M-am gândit cu mânie: „De ce m-a trezit? De ce m-au trezit?”

Se întâmplase cu douăzeci de ani mai înainte. Trăisem multă vreme în satul indian. Soarele îmi arsese pielea, care se desprinsese de mine şi se jupuise ca un înveliş uzat, şi pe trupul meu nou un vraci gravase semne sacre; mâncasem alimentele lor, cântasem cântecele lor de luptă; mai multe femei de-ale lor se succedaseră sub acoperişul meu; erau brune, calde şi blânde. Culcat pe o rogojină, priveam umbra unui palmier întinzându-se pe nisip; la mai puţin de un picior distanţă era o piatră mare strălucind în soare; umbra era gata să atingă piatra; ştiam că peste o clipă avea să atingă piatra şi totuşi nu vedeam că se alungeşte; în fiecare zi o pândeam şi nu izbuteam s-o surprind. Vârful ramurii de palmier începuse să nu mai fie chiar în acelaşi loc ca şi adineauri şi totuşi umbra nu părea să se fi clintit. Şi aş fi putut sta aşa ani şi veacuri de-a rândul, să privesc umbra palmată cum se adună la picioarele copacului şi cum se întinde apoi insidios; poate aş fi izbutit să mă pierd de-a binelea: ar fi existat soarele, marea, umbra palmierului în soare şi eu n-aş mai fi existat. Dar tocmai în clipa când piatra începea să devină cenuşie, apărură ei şi spuseră: „Vino cu noi”. Mă luară de braţ, mă împinseră spre corabie, mă îmbrăcară cu haine de-ale lor, mă lăsară pe malul vechiului continent. Şi acum, Bompard şedea în uşă şi îmi spunea:

— Să pun să deshame caii?

M-am ridicat într-un cot:

— Nu poţi să mă laşi să dorm în pace?

— Aţi cerut să fie gata caleaşca la ora şapte.

Am sărit din pat. Ştiam că nu mai puteam adormi la loc. Ei mă treziseră şi acum, minut după minut, întrebările mă asaltau. Ce facem? Unde mergem? Şi orice aş fi făcut şi oriunde aş fi mers, eram prezent pretutindeni.

Potrivindu-mi peruca am întrebat:

— Unde mergem?

— Aveaţi de gând să mergeţi la doamna de Montesson.

— N-ai să-mi oferi ceva mai amuzant?

— Contele de Marsenac se plânge că nu vă mai vede pe la supeurile lui.

— N-o să mă mai vadă niciodată, am spus.

Cum aş fi putut să mă amuz de orgiile lor timide, eu care auzisem pe străzile Rivellei, pe străzile Romei, ale Gandului, ţipetele copiilor înjunghiaţi, ţipetele femeilor violate …

— Născoceşte altceva.

— Totul vă plictiseşte, spuse el.

— Ah! Te înăbuşi în oraşul ăsta!

Parisul mi se păruse imens când poposisem aici pentru prima dată, cu sacul meu plin doldora de lingouri de aur şi de diamante. Dar acum îi cunoşteam toate cârciumile, toate teatrele, toate saloanele, pieţele şi grădinile: ştiam că dacă ai fi avut puţină răbdare i-ai fi putut cunoaşte pe nume pe toţi locuitorii lui. Şi nu se petreceau în Paris decât lucruri previzibile; chiar şi asasinatele, încăierările, loviturile de cuţit formau obiectul unor statistici ale poliţiei.

— Nimic nu vă reţine în Paris, îmi spuse Bompard.

— Te înăbuşi pe pământul ăsta!

Şi pământul mi se păruse odată, imens. Îmi aminteam. Stăteam pe plai de deal şi gândeam: „Acolo, departe, e marea, şi peste mare, alte continente, la nesfârşit”. Acum. ştiam nu numai că globul e rotund, dar oamenii îi şi măsuraseră circumferinţa, erau pe cale să determine cu precizie curbura ecuatorului şi aceea a polilor; se încăpăţânau să-l facă încă şi mai mic întocmindu-i minuţios inventarul: de curând alcătuiseră o hartă reprezentând atât de exact Franţa încât fuseseră marcate pe ea până şi cele mai mici sate şi râuri; la ce bun să plec? Înainte chiar de a o începe, orice călătorie era ca şi încheiată. Se catalogaseră plantele şi animalele care populau planeta; numărul lor era destul de redus; şi un număr foarte mic de peisaje, de culori, de gusturi, de parfumuri, de chipuri; veşnic aceleaşi se repetau fără rost în mii de exemplare.

— Duceţi-vă în lună, spuse Bompard.

— E singura mea speranţă, am spus. Cerul trebuie spart odată.

Am coborât treptele peronului şi i-am spus vizitiului:

— La doamna de Montesson.

Înainte de a intra în salon, m-am oprit o clipă în vestibul şi m-am contemplat batjocoritor în oglindă; purtam o haină de catifea violet-închis, brodată cu fir de aur; după douăzeci de ani nu mă obişnuisem încă cu această deghizare, sub peruca albă chipul meu părea insolit. Ei se simţeau în largul lor în veşmintele absurde; erau mărunţi şi slăbănogi, ar fi fost de râsul lumii în Carmona sau la curtea lui Carol Quintul; femeile erau urâte cu părul pudrat în alb şi cu discurile acelea roşii care le rumeneau pometii obrajilor; feţele bărbaţilor mă supărau pentru că erau neîncetat în mişcare: zâmbeau, făceau creţuri în jurul ochilor şi nasului; şi nu conteneau să pălăvrăgească şi să râdă. Îi auzeam cum râd din vestibul. Pe vremea mea doar bufonii aveau menirea să ne distreze: râdeam cu hohote sănătoase, dar nu mai mult de patru până la cinci ori pe seară, până şi Malatesta care era un om atât de vesel. Am trecut pragul şi am văzut cu satisfacţie cum chipurile lor încremeneau şi râsetele li se stingeau. Nimeni, în afară de Bompard, nu-mi cunoştea taina, dar le era frică de mine. M-am distrat puţin ruinându-i pe câţiva dintre oamenii ăştia, umilind multe dintre femeile astea; în fiecare duel îmi ucideam adversarul: în jurul meu se ţesuse o întreagă legendă.

M-am apropiat de fotoliul în care şedea stăpâna casei; în jurul ei oaspeţii formaseră un cerc; era o femeie bătrână, rea şi veselă, ale cărei vorbe de duh izbuteau uneori să mă amuze; şi ea mă iubea îndeajuns, întrucât spunea că eram omul cel mai răuvoitor pe care îl cunoscuse. Dar pentru moment nu mă gândeam să-i vorbesc. Bătrânul Damien discuta cu tânărul Richet despre rolul prejudecăţilor în viaţa omenească; Richet apăra drepturile raţiunii. Detestam oamenii bătrâni pentru că-şi simţeau toată viaţa în spatele lor, rotundă şi plină ca un

cozonac. Îi detestam pe oamenii tineri pentru că-şi simţeau tot viitorul în faţa lor; detestam expresia aceea de entuziasm şi de înţelegere care însufleţea toate chipurile. Numai doamna de Montesson asculta cu răceală disputa, înfigându-şi acul în tapiserie. Am zis pe nepusă masă:

— Niciunul din voi nu are dreptate. Nici raţiunea, nici prejudecăţile nu sunt utile omului. Nimic nu-i este util omului, pentru că n-are ce face cu el însuşi.

— Bine vă şade să vorbiţi astfel, spuse Marianne de Sinclair, cu dispreţ.

Era o fată destul de frumoasă, care avea funcţia de a face lecturi doamnei de Montesson.

— Oamenii au a-şi face fericirea lor şi a semenilor lor, spuse Richet.

Am ridicat din umeri:

— Nu vor fi niciodată fericiţi.

— Vor fi în ziua când vor deveni raţionali, spuse el.

— Nici măcar nu doresc să fie aşa, am spus. Se mulţumesc să-şi omoare timpul aşteptând ca timpul să-i omoare. Voi toţi cei de aici vă omorâţi timpul ameţindu-vă cu vorbe mari.

— Cum de-i cunoaşteţi pe oameni? mă întrebă Marianne ele Sinclair. Doar îi detestaţi!

Doamna de Montesson îşi ridică privirea; îşi lăsa acul în aer, deasupra tapiseriei:

— O! încetaţi discuţia asta, spuse ea.

— Da, am aprobat eu. M-am săturat de cuvinte.

Cuvinte: era tot ce aveau să-mi ofere: libertatea, fericirea, progresul; din această carne găunoasă se hrăneau oamenii de azi. M-am răsucit pe călcâie şi m-am îndreptat spre uşă; mă înăbuşeam în încăperile lor minuscule, pline până la refuz de mobile şi de bibelouri; pretutindeni erau covoare, pufuri, draperii şi aerul era încărcat de parfumuri care îmi provocau dureri de cap. Mi-am rotit privirea în jurul salonului; reîncepuseră să trăncănească; degeaba puteam să le îngheţ pentru o clipă entuziasmul, căci de îndată se reaprindea. Marianne de Sinclair se retrăsese într-un colţ cu Richet şi stăteau de

vorbă; ochii lor scânteiau: se aprobau, unul pe celălalt şi fiecare se aproba. Aş fi vrut să le strivesc creierii lovindu-i zdravăn cu tocul de la pantof. Am trecut în galeria învecinată, unde câţiva bărbaţi şedeau în jurul meselor de joc; nu vorbeau, nu râdeau, aveau privirile fixe şi buzele strânse; să câştige bani, să piardă bani, iată tot ceea ce găsiseră spre a se distra. Pe vremea mea, caii galopau peste câmpii, ţineam în mâini lăncii: pe vremea mea… Deodată mi-a trecut prin gând: „Vremea asta nu-i a mea?”

M-am uitat la pantofii mei cu barete, la mânecile cu dantele; de douăzeci de ani mi se părea că mă pretam la un joc şi că într-o bună zi, la a douăsprezecea bătaie de la miezul nopţii, mă voi întoarce iarăşi pe tărâmul umbrelor. Am ridicat ochii spre pendulă. Deasupra cadranului aurit, o păstoriţă de porţelan zâmbea unui păstor; nu mai era mult până când acul va arăta miezul nopţii, va arăta miezul nopţii mâine, poimâine, şi eu voi fi tot aici; nu exista alt tărâm decât pământul acesta unde nu-mi mai găseam locul. Mă simţisem acasă la Carmona şi la curtea lui Carol Quintul, dar asta se isprăvise. De acum înainte, timpul care se întindea dinaintea mea era, cât vedeam cu ochii, un timp de surghiun; toate hainele mele vor fi nişte deghizări şi viaţa mea o comedie.

Contele de Saint-Ange trecu prin faţa mea; era foarte palid la faţă. L-am oprit şi l-am întrebat:

— Nu mai jucaţi?

— Am jucat peste măsură, îmi răspunse. Am pierdut totul.

Broboane de sudoare îi şiroiau pe frunte; era un bărbat prostănac şi molâu, dar era un om al acestor vremuri, se simţea ca la el acasă în lumea asta; îl invidiam.

Am scos o pungă de bani din buzunar:

— Încercaţi să vă refaceţi.

Se albi şi mai tare:

— Şi dacă pierd?

— Veţi câştiga. Până la urmă toată lumea câştigă.

Luă punga cu un gest repezit şi se aşeză la o masă; îi tremurau mâinile. M-am aplecat peste fotoliul său: partida

asta mă amuza. Dacă va pierde, ce va face? Îşi va zbura creierii? Se va arunca la picioarele mele? Îmi va vinde nevasta, ca marchizul de Vintenon? Broboane de sudoare îi apărură pe buza de sus, începuse să piardă. Pierdea şi îşi simţea viaţa care-i bătea în piept, care îi ardea tâmplele: îşi risca viaţa, trăia. „Şi eu? m-am gândit. Nu voi putea cunoaşte niciodată ceea ce cunoaşte cel mai amărât dintre ei?” M-am ridicat. M-am îndreptat spre o altă masă de joc; m-am gândit: „Cel puţin îmi pot pierde averea”. M-am aşezat şi am aruncat pe postav un pumn de ludovici de aur.

În galerie se iscă o mare agitaţie. Baronul de Sarcelles se aşeză în faţa mea; era unul dintre cei mai bogaţi oameni de finanţe din Paris.

— Iată o partidă care promite să fie interesantă, spuse.

La rândul său aruncă pe postav un pumn de ludovici de aur şi începurăm să jucăm în tăcere. După o jumătate de oră nu mai aveam nicio monedă în faţă şi buzunarele mele erau goale.

— Mizez cincizeci de mii de scuzi pe cuvânt de onoare, am spus.

— De acord.

O mulţime de oameni se înghesuia acum în jurul fotoliilor noastre; fixau postavul verde ţinându-şi răsuflarea. Când Sarcelles îşi arătă cărţile pe faţă şi când mi le aruncai pe ale mele, un murmur scăpă de pe buzele lor.

— Dublăm miza; am spus.

— Dublăm miza.

El dădea cărţile. Am privit dosul lor lucios şi am simţit că inima începe să-mi bată ceva mai repede; dacă puteam să pierd, să pierd totul, poate că gustul vieţii mele se va schimba…

— Servit, spuse Sarcelles.

— Două cărţi, am cerut eu.

Am filat cărţile. Careu de aşi. Ştiam că îl bat pe Sarcelles.

— Plus două mii, spuse el.

Vreme de o secundă am şovăit. Puteam să-mi arunc cărţile şi să spun: „Nu merg”. Ceva ce semăna cu mânia îmi prinse gâtlejul în gheare. În aşa hal ajunsesem? Să trişez ca să pierd? Mi-era interzis de acum înainte să trăiesc fără să trişez?

Am spus: „Plătesc” şi am aruncat cărţile pe faţă.

— Mâine înainte de prânz veţi primi banii acasă, spuse Sarcelles.

M-am înclinat, am străbătut galeria şi am intrat în salon. Contele de Saint-Ange stătea rezemat de perete; părea că e gata să leşine.

— Am pierdut toţi banii pe care mi i-aţi împrumutat, spuse.

— Nu pierde cine vrea, am spus.

— Când cereţi să vi-i dau înapoi?

— În douăzeci şi patru de ore. Nu acesta-i obiceiul?

— Nu pot, spuse el. Nu am atâţia bani.

— Atunci nu trebuia să-i luaţi cu împrumut.

I-am întors spatele şi am întâlnit privirea domnişoarei de Sinclair: ochii ei albaştri scăpărau de mânie.

— Există crime pe care legea nu le pedepseşte şi care sunt mai mârşave decât un asasinat pe faţă, spuse ea.

I-am răspuns:

— Nu dezaprob asasinatul.

Ne-am înfruntat în tăcere; femeia asta nu se temea de mine; s-a întors brusc, dar am prins-o de braţ.

— Aveţi multă aversiune faţă de mine?

— Ce alt sentiment aţi vrea să inspiraţi?

Am zâmbit.

— Nu mă cunoaşteţi bine. Ar trebui să mă invitaţi la micile dumneavoastră reuniuni de sâmbătă. Aşa vă voi dezvălui inima mea…

Lovisem în plin; un val subţire de sânge îi împurpura obrajii. Doamna de Montesson nu ştia că fata care îi făcea lecturile atrăsese în casa ei pe câţiva dintre obişnuiţii salonului; nu era femeia care să ierte una ca asta.

— Nu primesc decât prieteni, spuse ea.

— E mai bine ca cineva să mă aibă prieten, decât

duşman.

— E un târg?

— Luaţi-l cum doriţi.

— Prietenia mea nu se cumpără, spuse ea.

— Vom mai vorbi despre asta, i-am spus. Gândiţi-vă bine.

— M-am gândit foarte bine.

I l-am arătat pe Bompard, care moţăia cuibărit într-un fotoliu.

— Îl vedeţi pe omul acela chel?

— Da.

— Când am sosit la Paris, acum câţiva ani, era un tânăr ambiţios şi bine înzestrat: pe vremea aceea eram doar un sălbatic ignorant şi a încercat să mă nesocotească. Priviţi ce am făcut din el.

— Nu mă miră din partea dumneavoastră.

— Vă povestesc asta nu pentru a vă stârni mirare, ci numai pentru a vă face să chibzuiţi.

În clipa aceea l-am văzut pe contele de Saint-Ange care ieşea din salon; îşi târa picioarele ca un om beat. Am strigat:

— Bompard!

Bompard a tresărit: îmi plăcea să-l văd cum se trezeşte; se regăsea în miezul vieţii sale, mă regăsea şi îşi amintea că, până la moarte, mă va regăsi statornic la fiecare deşteptare.

— Să-l urmărim, i-am spus.

— Ce s-a întâmplat? întrebă Bompard.

— Trebuie să-mi înapoieze douăzeci de mii de scuzi mâine dimineaţă; şi nu-i are. Mă întreb dacă va fi aşa de nerod să se omoare.

— Bineînţeles, spuse Bompard. Nu poate face altceva.

Am traversat în urma lui Saint-Ange curtea palatului şi Bompard mă întrebă:

— Cum de vă mai pot distra încă asemenea lucruri? N-aţi văzut destule cadavre în cinci sute de ani?

— Poate să se îmbarce spre Indii, să bată drumurile

şi să cerşească; poate încerca să mă omoare. De asemenea, poate să trăiască mai departe în Paris, dezonorat, dar liniştit.

— Nu va face nimic din toate acestea, spuse Bompard.

Am ridicat din umeri:

— Fără îndoială că ai dreptate. Totdeauna oamenii fac aceleaşi lucruri.

Saint-Ange intrase în grădina de la Palais-Royal, făcea înconjurul galeriilor cu paşi domoli. M-am ascuns după un stâlp; îmi plăcea să observ muştele, păianjenii, spasmele broaştelor, luptele fără îndurare dintre scarabei, dar ceea ce îmi plăcea cel mai mult era să spionez lupta unui om împotriva lui însuşi. Nimic nu-l silea să se omoare şi, dacă nu voia să moară, n-avea decât să hotărască: „Nu mă voi omorî…”

Se auzi o împuşcătură şi un zgomot moale. M-am apropiat. De fiecare dată încercam aceeaşi decepţie. Atâta vreme cât trăiau, moartea lor era un eveniment pe care îl pândeam cu curiozitate; dar când mă aflam în faţa cadavrelor lor, mi se părea că ei nu existaseră niciodată: moartea lor nu însemna nimic.

Ieşirăm din grădină şi îi spusei lui Bompard:

— Ştii care-i cea mai urâtă festă pe care ai putea să mi-o joci?

— Nu.

— Să-ţi tragi un glonte în cap. Nu te ispiteşte?

— Aţi fi prea mulţumit.

— Nu. Aş fi foarte dezamăgit,

L-am bătut amical pe umăr şi i-am spus:

— Din fericire, eşti prea laş. Nu-mi vei rămâne în mână multă vreme: doar până când vei muri în patul tău.

Ceva se trezi în ochii lui:

— Sunteţi sigur că nu veţi muri niciodată?

— Sărmane Bompard! Nu voi muri niciodată. Niciodată nu voi arde hârtiile pe care le ştii. Niciodată nu vei fi eliberat.

Privirea i se stinse. Am repetat:

— Niciodată; e un cuvânt al cărui sens nu-l cunoaşte nimeni, nici măcar tu.

Nu răspunse nimic şi atunci am spus:

— Să ne întoarcem acasă. Avem de lucru.

— Iarăşi o să vă pierdeţi noaptea?

— Desigur.

— Eu vreau să dorm.

Am zâmbit şi am spus:

— Ei bine! Vei dormi.

Aproape că nu mă mai amuza să-l chinuiesc; îi ruinasem viaţa, dar se obişnuise cu ruina şi în fiecare noapte dormea, uita. Cele mai cumplite dezastre nu-l împiedicau să se culce seara şi să doarmă. Saint-Ange tremurase de spaimă, dar acum murise, îmi scăpase; pentru ei exista totdeauna un mijloc de scăpare. Pe pământul acesta de care eram ţintuit, nenorocirea nu cântărea mai greu decât fericirea, ura era la fel de searbădă ca şi dragostea. Nu puteam scoate nimic de la ei.

Caleaşca ne duse acasă. Am intrat în laborator. Ar fi trebuit să nu mai ies niciodată. Numai aici, departe de feţele oamenilor, izbuteam uneori să uit de mine. Trebuia să recunosc că înfăptuiseră descoperiri uluitoare. Debarcând pe vechiul continent, aflasem cu stupoare că pământul pe care îl credeam nemişcat în mijlocul cerului se învârtea în jurul său şi în jurul soarelui; cele mai misterioase fenomene: trăsnetul, curcubeul, mareele îşi găsiseră explicaţia; se dovedise că aerul avea o greutate, se cunoştea cum putea fi cântărit; micşoraseră pământul, dar universul se lărgise: cerul se populase cu stele noi pe care astronomii le scoseseră la iveală cu vârful lunetelor; graţie microscopului se dezvăluise o lume invizibilă; în sânul naturii apăruseră forţe noi, începuseră să le capteze. Dealtfel erau destul de proşti să se mândrească cu descoperirile lor; căci nu vor şti niciodată ultimul cuvânt al istoriei, vor fi cu toţii morţi de multă vreme; eu însă voi profita de strădaniile lor, eu voi şti; în ziua în care ştiinţa se va curma în sfârşit, eu voi fi aici; pentru mine trudiseră. Priveam alambicurile, fiolele, maşinile înţepenite. Mi-am

lipit palma de o placă de sticlă; era aici, liniştită sub degetele mele, o bucată de sticlă asemenea cu toate celelalte pe care le văzusem şi le pipăisem vreme de cinci sute de ani, toate obiectele din jurul meu dormeau tăcute, inerte, aşa cum fuseseră întotdeauna; şi, totuşi, era de ajuns să freci o bucată de materie pentru a aduce la suprafaţa ei forţe necunoscute; sub această calmă aparenţă se dezlănţuiau puteri obscure; în străfundul aerului pe care îl respiram, al pământului pe care îl călcam în picioare palpita o taină; o întreagă lume invizibilă, mai nouă, mai neprevăzută decât imaginile din visurile mele se ascundea în spatele vechiului univers de care mă plictisisem. Închis între aceşti patru pereţi mă simţeam mai liber decât pe străzile lipsite de aventură, decât în şesurile nemărginite ale Americii. Într-o zi, aceste forme, aceste culori uzate, care mă întemniţau, aveau să facă explozie, într-o zi voi sparge cerul imuabil, în care se reflectau imuabil anotimpurile; într-o zi voi contempla reversul acestui decor iluzoriu care amăgea ochii oamenilor. Nici nu-mi puteam imagina ce voi vedea atunci: mi-era de ajuns să ştiu că va fi altceva; poate lucrul acela nu va putea fi sesizat nici cu ochii, nici cu urechile, nici cu mâinile; poate atunci voi izbuti să uit că aveam pe vecie aceşti ochi, aceste urechi, acesta mâini; poate că, în sfârşit, voi deveni pentru mine însumi un altui.

*

Rămăsese un zaţ negricios pe fundul retortei şi Bompard spuse în zeflemea:

— N-a reuşit.

— Asta dovedeşte că mai existau impurităţi în carbon, i-am spus. Trebuie s-o luăm de la capăt.

— Am luat-o de la capăt de o sută de ori, spuse el.

— Dar n-am prelucrat niciodată un carbon cu adevărat pur.

Am vărsat conţinutul retortei şi am întins resturile pe o placă de sticlă. Erau într-adevăr doar resturile unor

corpuri străine? Sau carbonul poseda un schelet mineral? Faptele nu vorbeau. Am spus:

— Ar trebui să facem aceeaşi experienţă cu diamantul.

Ridică din umeri:

— Cum să arzi diamantul?

În fundul laboratorului focul sfârâia molcom. Afară se lăsa seara. M-am apropiat de uşa cu geamuri. Primele stele străpungeau albastrul închis al cerului, încă mai puteau fi numărate pe degete; pitulate în lumina crepusculului, milioane şi milioane de alte stele aşteptau să răsară; şi, în spatele lor, existau altele care rămâneau nevăzute de ochii noştri slabi; dar întotdeauna aceleaşi se aprindeau primele; bolta cerească nu se schimbase de secole; tot de secole deasupra capului meu se aşternea aceeaşi sclipire îngheţată, M-am întors la masa pe care Bompard aşezase microscopul. În saloane, obişnuiţii oaspeţi începeau să sosească, femeile se găteau pentru bal, cascade de râs izbucneau în cârciumi; pentru ei, seara asta care începea era deosebită de toate celelalte, unică. Mi-am apropiat ochiul de ocular, am privit praful cenuşiu şi, deodată, am simţit suflul acelui vânt aducător de furtună pe care îl cunoşteam atât de bine; năvălise în laboratorul liniştit, mătura alambicurile, smulgea acoperişul de deasupra capului meu şi viaţa mea ţâşnea spre, cer ca o flacără, ca un ţipăt; o simţeam în inima care ardea, îmi sărea din piept; o simţeam în vârful mâinilor, era o dorinţă de a sfărâma, de a bate, de a sugruma; mâinile mi se crispară pe microscop şi am spus:

— Să ieşim de aici.

— Vreţi să ieşiţi?

— Da. Însoţeşte-mă.

— Mi-ar fi plăcut mai mult să mă culc.

— Dormi prea mult, i-am spus. Începi să faci burtă.

Am dat din cap:

— Ce trist e să îmbătrâneşti

— Eh! Mai bine să fiu în pielea mea decât în a dumneavoastră, spuse.

— Nu-i rău că ştii să faci haz de necaz. Totuşi, în tinereţea ta, erai ambiţios?

— Ceea ce îmi alină sufletul, spuse el zâmbind, este că niciodată nu-mi va fi cu putinţă să fiu la fel de nenorocit ca dumneavoastră.

Mi-am aruncat, mantia pe umeri, am luat pălăria şi am spus:

— Mi-e sete. Dă-mi să beau.

Mi-era oare sete? Simţeam în tot trupul o nevoie dureroasă care nu era nici de hrană, nici de băutură, nici de o femeie. Am luat paharul pe care mi-l întinse Bompard şi l-am sorbit dintr-o înghiţitură; l-am pus pe masă, făcând o strâmbătură, şi am spus:

— Înţeleg gustul tău pentru metoda experimentală. De bună seamă, dacă un om mi-ar afirma că este nemuritor, aş încerca să aflu singur adevărul. Dar, te rog, încetează să-mi mai strici vinul cu arsenic.

— Adevărul este că ar fi trebuit să muriţi de o sută de ori, spuse.

— Mută-ţi gândul, i-am spus. Nu voi muri.

I-am zâmbit; ştiam foarte bine să le imit zâmbetele.

— Dealtfel, ar fi o pierdere pentru tine; n-ai alt prieten mai bun decât mine.

— Nici dumneavoastră, spuse el.

M-am îndreptat spre palatul doamnei de Montesson. De ce aveam poftă să le văd chipurile? Nu mă aşteptam la nimic din partea lor, ştiam. Dar nu puteam îndura gândul să-i ştiu vii sub cerul acesta şi eu să fiu singur în mormântul meu.

Doamna de Montesson lucra la tapiseria ei în colţul de lângă cămin, prietenii făceau cerc în jurul fotoliului ei: nimic nu se schimbase. Marianne de Sinclair servea cafeaua şi Richet o privea cu o expresie de satisfacţie nătângă; râdeau, vorbeau; în săptămânile care se scurseseră nimeni nu remarcase absenţa mea; m-am gândit cu mânie: „Îi voi sili să-mi remarce prezenţa”.

M-am apropiat de Marianne de Sinclair, care mă întrebă calm:

— Puţină cafea?

— Mulţumesc. N-am nevoie de drogurile voastre.

— Cum doriţi.

Râdeau, vorbeau; se simţeau mulţumiţi că sunt împreună, erau încredinţaţi că erau oameni vii şi că erau fericiţi; nu exista niciun mijloc de a-i convinge de contrariul. Am spus:

— V-aţi mai gândit la ultima noastră conversaţie?

— Nu. Zâmbi: Mă gândesc la dumneavoastră cât mai puţin cu putinţă.

— Văd că vă încăpăţânaţi să mă detestaţi.

— Sunt foarte încăpăţânată.

— Nici eu nu sunt mai prejos, am spus. Mi s-a spus că reuniunile dumneavoastră sunt foarte interesante. Se flutură ideile cele mai înaintate şi cele mai luminate minţi ale secolului încep să dispreţuiască acest salon bătrân, pentru a se aduna în jurul dumneavoastră.

— Scuzaţi-mă, spuse ea, trebuie să servesc cafeaua.

— Atunci am să mă duc să stau de vorbă cu doamna de Montesson, am spus.

— Voia dumneavoastră.

Mi-am sprijinit cotul pe fotoliul stăpânei casei; întotdeauna mă primea cu deosebită plăcere: răutatea mea o amuza. Pe când treceam în revistă ultimele bârfe de la curte şi din oraş, am surprins o privire a Mariannei de Sinclair; îşi întoarse ochii îndată, dar degeaba se prefăcea că e nepăsătoare, ştiam bine că e îngrijorată. N-aveam pic de ciudă pe ea; mă detesta, dar, în realitate, nu pe mine mă urau sau mă iubeau, ci pe un personaj de împrumut faţă de care nu simţeam decât indiferenţă; cât despre mine, ce sentiment aş fi putut inspira? Beatrice îmi spusese într-o zi: nici zgârcit, nici generos, nici curajos, nici laş, nici rău, nici bun, în realitate nu eram nimic şi nimeni. Am urmărit-o din ochi pe Marianne de Sinclair; umbla încolo şi încoace prin salon, în ţinuta ei nepăsătoare şi nobilă era ceva care îmi plăcea; sub voalul uşor care o acoperea se desluşea claia de păr castaniu; ochii albaştri străluceau pe obrazul rumen; nu, nu-i voiam răul. Dar eram curios să ştiu ce se

va alege de calma sa demnitate în nenorocire.

— Nu-i prea multă lume în seara asta, am spus.

Doamna de Montesson ridică fruntea şi aruncă în juru-i o privire rapidă:

— E urât afară.

— Cred că şi gustul pentru conversaţiile dezinteresate se cam pierde: oamenii sunt înfierbântaţi de politică…

— Niciodată nu se va vorbi politică sub acoperişul meu, spuse ea cu autoritate.

— Aveţi dreptate, i-am spus. Un salon este un salon, şi nu un club. Se pare că sâmbetele domnişoarei de Sinclair degenerează în reuniuni publice…

— Care sâmbete? Despre ce vorbiţi? întrebă doamna de Montesson.

— Nu sunteţi la curent, am întrebat.

Mă ţintui cu ochii ei mici şi pătrunzători:

— Ştiţi bine că nu sunt la curent. Marianne primeşte sâmbăta? De când?

— De şase luni în camera ei se ţin reuniuni interesante, unde oaspeţii se străduiesc să dărâme şi să reclădească societatea.

— A! Prefăcuta mică! spuse ea râzând uşor. Să dărâmi şi să reclădeşti societatea trebuie să fie un lucru pasionant!

Se aplecă din nou asupra tapiseriei. M-am îndepărtat de fotoliul ei. Tânărul Richet care vorbea însufleţit cu Marianne de Sinclair se îndreptă spre mine.

— Aţi făcut un lucru josnic, spuse el.

Am zâmbit. Avea buze groase, ochi boboşaţi şi, în ciuda mâniei sale sincere, efortul de a se păstra demn îi accentua expresia naivă; stârnea râsul.

— Îmi veţi da socoteală, spuse el.

Am continuat să zâmbesc. Ţinea să mă provoace. Nu ştia că nu aveam nici onoare de apărat, nici mânie de potolit. Nimic nu mă împiedica de a-l pălmui, de a-l bate, de a-l doborî, la pământ. Nu eram sclavul nici uneia dintre convenţiile lor. Dacă ar fi ştiut ei cât de liber eram faţă de

ei, abia atunci le-ar fi fost într-adevăr frică de mine.

— Nu râdeţi, spuse el.

Era tulburat; nu prevăzuse că lucrurile se vor petrece astfel; curajul şi orgoliul pe care le adunase nu-i ajungeau să-mi îndure râsul. Am spus:

— Sunteţi atât de grăbit să muriţi?

— Sunt grăbit să eliberez lumea de prezenţa dumneavoastră, spuse el.

În focul pasiunii sale, încă nu-şi dădea seama că moartea pe care o sfida se va năpusti asupra lui; totuşi era de ajuns să spun un cuvânt…

— Vreţi să ne întâlnim la ora cinci la bariera Passy? Aduceţi doi martori.

Am adăugat:

— Nu cred să fie utilă prezenţa unui medic; eu nu rănesc, ci ucid de-a dreptul.

— La ora cinci, la bariera Passy.

Traversă salonul, spuse câteva vorbe Mariannei de Sinclair şi se îndreptă spre uşă; în prag se opri; o privi, probabil se gândea: „Poate că o văd pentru ultima oară”. O clipă mai devreme avea dinaintea lui treizeci sau patruzeci de ani de viaţă; şi, brusc, nu-i mai rămăsese decât o noapte. Dispăru. M-am apropiat de Marianne de Sinclair pe care am întrebat-o:

— Îi acordaţi interes lui Richet?

Şovăi; dorea straşnic să mă strivească sub dispreţul ei, dar dorea tot atât de straşnic să ştie ce aveam să-i spun.

— Acord interes tuturor prietenilor mei, spuse.

Glasu-i era îngheţat, însă sub masca indiferentă simţeam cum îi palpită curiozitatea.

— V-a spus oare că ne vom bate în duel?

— Nu.

— Am avut unsprezece dueluri în viaţa mea; de fiecare dată mi-am ucis adversarul.

Sângele i se urcă în obraji; putea să-şi ţină ţeapăn trupul frumos, putea să-şi controleze privirea şi freamătul buzelor, dar nu ştia să se împiedice a roşi şi atunci părea

foarte tânără şi foarte vulnerabilă.

— N-o să ucideţi un copil, spuse ea. E-un copil!

Am întrebat-o cu asprime:

— Îl iubiţi?

— Ce vă pasă?

— Dacă îl iubiţi, mă voi strădui să nu-i fac rău, i-am spus.

Mă privi neliniştită; căuta să ghicească ce cuvânt îl putea salva pe Richet şi ce cuvânt risca să-l piardă; spuse cu un glas care tremura:

— Nu-l iubesc ca pe un iubit, dar am pentru el cea mai duioasă afecţiune. Vă implor să-i cruţaţi viaţa.

— Dacă îi cruţ viaţa, mă veţi considera ca pe un prieten?

— Voi avea faţă de dumneavoastră o imensă recunoştinţă.

— Şi cum mi-o veţi dovedi?

— Tratându-vă aşa cum se tratează un prieten. Uşa mea vă va fi deschisă în fiecare sâmbătă.

M-am pornit pe râs.

— Teamă mi-e că uşa dumneavoastră nu se va mai deschide sâmbăta pentru nimeni. Doamna de Montesson nu pare să aprecieze prea mult micile dumneavoastră reuniuni.

Din nou se înroşi şi mă privi cu un soi de uluire:

— Vă deplâng, spuse. Vă deplâng mult de tot.

În glasul ei era o tristeţe atât de sinceră, încât n-am încercat să-i răspund nimic; am rămas pironit locului; oare cineva mai exista încă în spatele fantomei mele, cineva cu o inimă vie? Mi se părea că într-adevăr pe mine mă atinseseră aceste cuvinte; privirea ei mă străpunsese; sub deghizări, sub măşti, sub armura pe care mi-o făuriseră veacurile, mă aflam aici, eu: o fiinţă demnă de milă, care se amuza făcând răutăţi meschine; într-adevăr pe mine mă plângea, pe mine, aşa cum nu mă cunoştea, pe mine, aşa cum eram.

— Ascultaţi-mă…

Se îndepărtase; şi ce-aş fi putut să-i spun? Ce cuvânt

adevărat putea ajunge de la mine până la ea? Un lucru era adevărat: o alungasem din această casă, şi ea mă plângea; însă toate scuzele, ca şi provocările mele, nu vor fi vreodată decât minciuni.

Am ieşit din casă. Afară era o noapte frumoasă şi răcoroasă, luminată de lună; străzile erau pustii. Oamenii se cuibăriseră în saloanele lor, în mansardele lor: la ei acasă. Nicăieri nu mă simţeam la mine acasă, casa în care locuiam nu fusese niciodată o casă, ci un cantonament; secolul acesta nu era secolul meu, şi viaţa care mergea mai departe în mine nu era viaţa mea. Am dat colţul unei străzi şi m-am pomenit pe cheiul fluviului; am zărit absida catedralei cu arcurile sale albe, cu statuile care coborau în procesiune din înaltul acoperişului; fluviul curgea rece şi negru între zidurile capitonate cu iederă; în străfundul apelor se vedea luna plină. Mergeam şi ea înainta împreună cu mine, prezentă în fundul apei, prezentă în fundul cerului, luna detestată care mă însoţea de cinci sute de ani, îngheţând toate lucrurile cu privirea ei îngheţată. M-am sprijinit de parapetul de piatră; biserica se înălţa rigidă în lumina moartă, singură şi inumană ca şi mine; toţi oamenii care ne înconjurau vor muri, şi noi vom rămâne în picioare. M-am gândit: „Într-o bună zi se va prăbuşi la rândul ei, pe locul unde a fost nu va mai fi decât un morman de ruine; într-o bună zi din ea nu va mai rămâne nicio urmă, şi luna va străluci pe cer, şi eu voi fi tot aici”.

Am, mers de-a lungul fluviului. Poate că în clipa asta Richet privea luna; privea luna şi stelele, gândindu-se: „Le văd pentru ultima oară”. Îşi amintea fiecare zâmbet al Mariannei de Sinclair, gândindu-se: „L-am văzut oare pentru ultima dată?” Cuprins de spaimă, de speranţă, aştepta înfrigurat ivirea zorilor. Şi mie, dac-aş fi fost muritor, mi-ar fi bătut inima, noaptea asta ar fi fost fără pereche; lumina asta din cer ar fi fost moartea care îmi făcea semn, moartea care m-ar fi aşteptat la capătul cheiului întunecos. Dar nu. Niciodată nu mi se va întâmpla nimic; duelul acesta era o înşelăciune. Totdeauna era aceeaşi noapte fără aventură, fără bucurie, fără suferinţă.

O singură noapte, o singură zi, repetându-se veşnic.

Gerul se înălbea când am ajuns la bariera Passy. M-am aşezat pe marginea unei râpe. Auzeam înlăuntrul meu: „Vă deplâng”; avea dreptate. Pe marginea râpei şedea o fiinţă demnă de plâns şi care aştepta momentul să comită un asasinat absurd. Oraşe arseseră în flăcări, armate se încăieraseră, un imperiu se născuse şi se prăbuşise în mâinile mele. Şi eu eram aici, golit, stupid, aveam, să ucid un om fără risc şi fără bucurie, pentru a-mi oferi o ocupaţie. Cine putea fi mai de plâns decât mine?

Ultima stea se stinsese când l-am văzut pe Richet înaintând spre mine. Mergea încet, îşi privea picioarele pe care i le stropea roua. Şi, deodată, mi-am amintit, o oră îndepărtată, atât de îndepărtată încât o crezusem dispărută pentru totdeauna Aveam şaisprezece ani şi, într-o dimineaţă ceţoasă, şedeam pe cal, cu o lance în mână; armurile genovezilor sclipeau în lumina viorie a zorilor, şi mi-era frică. Şi pentru că mi-era frică, lumina era mai blândă, roua mai proaspătă decât în orice altă dimineaţă; un glas îmi spunea înlăuntrul meu: „Fii viteaz”; nimeni nu-mi vorbise vreodată cu o prietenie atât de înflăcărată. Glasul amuţise; prospeţimea zorilor era pierdută. Nu mai cunoşteam nici frica, nici curajul. M-am ridicat. Richet îmi întinse o sabie. În jurul lui zorile se iveau pentru ultima dată, pentru ultima dată mirosul proaspăt al pământului se ridica în văzduh. Era gata să moară şi îşi ţinea întreaga lui viaţă lipită de piept.

— Nu, i-am spus.

Îmi întindea sabia, dar eu stăteam nemişcat, mâna nu mi se dezlipea de trup… Nu, n-am să mă bat. I-am privit pe cei doi oameni din spatele lui Richet.

— Refuz să mă bat, vă rog să fiţi martori.

— De ce? întrebă Richet.

Chipul lui avea o expresie nedumerită şi dezamăgită.

— N-am poftă să mă bat. Prefer să vă cer scuze.

— Cu toate acestea nu vă temeţi de mine, spuse el mirat.

— Repet că vă cer toate scuzele, i-am spus.

Rămăsese înţepenit în faţa mea, descumpănit, având pe inimă tot curajul său inutil, inutil ca şi ura mea, ca şi mânia şi pofta mea; pentru o clipă era, ca şi mine, pierdut sub cer, desprins de viaţa lui, aruncat din nou în viaţa lui fără să ştie ce să facă cu sine însuşi. I-am întors spatele şi m-am îndreptat cu paşi mari spre şosea. În depărtări cânta un cocoş.

*

Îmi înfipsesem vârful bastonului în muşuroiul de furnici şi îl învârteam de la dreapta spre stânga; îndată începură să alerge, toate negre, toate asemănătoare, mii de furnici, de mii de ori aceeaşi furnică; în fundul, parcului care înconjura locuinţa mea de la ţară, îşi construiseră în douăzeci de ani muşuroiul acesta mare, fremătând de viaţă atât de mult, încât până şi firele de paie păreau însufleţite: alergau în toate părţile, mai bezmetice decât bulele pe care focul le făcea să danseze în retortele mele şi urmându-şi totuşi planul lor cu îndărătnicie; erau unele zeloase, leneşe, zăbăuce, serioase, sau trudeau toate cu aceeaşi nătângă înverşunare? Mi-ar fi plăcut să le urmăresc cu ochii una câte una, dar se amestecau toate în baletul acesta monstruos; ar fi trebuit să li se încingă talia cu panglici roşii, galbene, verzi…

— Ia te uită! Speraţi să le învăţaţi limba? spuse Bompard.

Mi-am ridicat capul; era o zi frumoasă de iunie, parfumul teilor înmiresma aerul cald. Bompard ţinea un trandafir în mână. Zâmbi.

— Eu l-am inventat! spuse el cu mândrie.

— Seamănă cu toţi trandafirii, i-am spus.

Ridică din umeri:

— Ziceţi asta fiindcă n-aveţi ochi să-i vedeţi.

Se îndepărtă. De când ne retrăsesem la Crécy, îşi petrecea timpul liber altoind trandafiri. Din nou mi-am întors privirea spre furnicile zorite, dar nu-mi mai stârneau curiozitatea. În cuptorul special pe care îl construisem, o

bucată de diamant se mistuia pe fundul unui creuzet de aur; nici asta nu mă mai interesa. Oricum, peste câţiva ani cel din urmă şcolar va şti secretul corpurilor simple şi al celor compuse; aveam tot timpul dinaintea mea… M-am culcat pe spate şi m-am întins, pironindu-mi ochii în cer. Şi pentru mine era albastru ca în zilele frumoase la Carmona, şi eu simţeam parfumul trandafirilor şi al teilor. Şi totuşi voi lăsa să treacă şi primăvara asta fără s-o trăiesc; aici un nou trandafir înflorise; acolo livezile erau acoperite de neaua migdalilor; şi eu, străin acolo, străin aici, treceam ca un mort prin acest anotimp încărcat de flori.

— Domnule!

Din nou Bompard se ţinea în faţa mea.

— O doamnă vrea să vă vorbească; a venit de la Paris cu trăsura şi vrea să vă vadă personal.

— O doamnă? am spus eu mirat.

M-am ridicat, mi-am scuturat hainele murdare de pământ şi m-am îndreptat spre casă. „Poate aşa voi omorî o oră”. Aşezată într-un fotoliu de paie, la umbra teiului bătrân, am văzut-o pe Marianne de Sinclair; purta o rochie de pânză cu dungi liliachii şi părul ei nepudrat îi cădea în bucle pe umeri. M-am înclinat în faţa ei:

— Ce surpriză!

— Nu vă deranjez?

— Deloc.

Nu-i uitasem sunetul glasului. „Vă deplâng”. Rostise aceste cuvinte şi fantoma mea devenise un om în carne şi oase; şi omul acesta meschin şi criminal stătea acum în faţa ei; în ochii ei era ură, dispreţ, sau milă? Neliniştea aceasta ruşinată care îmi strângea inima dovedea din nou că pe mine, chiar pe mine mă ţintuia privirea ei. Îşi întoarse capul şi spuse:

— Ce frumos e parcul! Vă place să trăiţi la ţară?

— Mai cu seamă îmi place să trăiesc departe de Paris.

Se lăsă o scurtă tăcere, apoi spuse cu un glas uşor şovăielnic:

— De multă vreme doream să vă văd; voiam să vă

mulţumesc pentru că i-aţi cruţat viaţa lui Richet.

Am rostit aspru:

— Nu-mi mulţumiţi. Nu din cauza domniei-voastre am făcut-o.

— N-are importanţă, spuse ea. Aţi făcut o faptă generoasă.

— Nu era vorba de generozitate, am spus scos din sărite.

Mă sâcâia faptul că se putea lăsa înşelată, şi ea, de figura străină care se modela în jurul meu, la întâmplare, după faptele mele.

Zâmbi:

— Presupun că atunci când faceţi o faptă bună îi găsiţi întotdeauna motive rele.

— Credeţi că v-am denunţat doamnei de Montesson din motive bune? am întrebat-o.

— O! Nu spun că n-aţi fi în stare şi de josnicii, zise ea cu glas domol.

Am privit-o uluit; părea mult mai tânără decât în salonul doamnei de Montesson şi îmi părea şi mai frumoasă. Ce voia de la mine?

— Nu-mi purtaţi pică?

— Nu. Mi-aţi făcut un serviciu, spuse ea cu voioşie. Doar n-aveam să rămân toată viaţa sclava unei bătrâne egoiste.

— Cu atât mai bine, am spus. Închipuiţi-vă că aproape aveam remuşcări.

— Nu era nevoie. Viaţa mea este mult mai interesantă acum.

Era o undă de provocare în glasul ei şi am întrebat-o sec:

— Aţi venit să-mi aduceţi iertarea păcatelor?

Scutură din cap:

— Am venit să vă vorbesc despre un proiect…

— Un proiect?

— E multă vreme de când prietenii mei şi cu mine dorim să creăm o universitate liberă, care să împlinească golurile învăţământului oficial; noi socotim că dezvoltarea

spiritului ştiinţific va avea o mare influenţă asupra progresului politic şi social…

Vorbea cu sfială; se întrerupse şi îmi întinse un caiet pe care îl ţinea în mână.

— Toate aceste idei sunt expuse în broşura asta, spuse ea.

Am luat broşura, am deschis-o; începea printr-o destul de lungă disertaţie asupra avantajelor metodei experimentale şi asupra consecinţelor morale şi politice care erau menite să decurgă din răspândirea ei; urma apoi programul de lucru al viitoarei universităţi; în concluzie, câteva pagini vesteau, cu un ton ferm şi pasionat, apariţia unei lumi mai bune. Am pus broşura pe genunchi.

— Dumneavoastră aţi întocmit-o?

Zâmbi puţin jenată:

— Da.

— Vă admir credinţa, i-am spus,

— Credinţa nu e de ajuns. Avem nevoie de colaboratori şi de bani. De mulţi bani.

Am început să râd.

— Aţi venit să-mi cereţi bani?

— Da. Am deschis o listă de subscripţie; sper că veţi fi primul care îşi va depune iscălitura. Şi vom fi încă şi mai fericiţi dacă veţi accepta o catedră de chimie.

După o oarecare tăcere am spus:

— De ce v-a venit ideea să vă adresaţi mie?

— Sunteţi foarte bogat. Şi sunteţi un mare savant: toată lumea vorbeşte despre experienţele dumneavoastră asupra carbonului.

— Dar mă cunoaşteţi, i-am spus. Mi-aţi reproşat adesea că detest oamenii. Cum de v-a putut trece prin cap că voi consimţi să vă ajut?

Chipul i se însufleţi, ochii îi deveniră şi mai strălucitori:

— Tocmai, nu vă cunosc, spuse. Puteţi să refuzaţi; dar s-ar putea să şi acceptaţi: îmi încerc norocul.

— Şi de ce aş accepta? am întrebat-o. Pentru a compensa răul pe care vi l-am făcut?

Se îmbăţoşă:

— V-am mai spus că nu mi-aţi făcut niciun rău.

— Pentru plăcerea de a vă face plăcere?

— Din interes pentru ştiinţă şi pentru umanitate.

— Ştiinţa nu mă interesează decât în măsura în care este inumană.

— Mă întreb cum îndrăzniţi să-i detestaţi pe oameni, spuse ea cu bruscă mânie. Sunteţi bogat, savant, liber, faceţi tot ceea ce vă place; cea mai mare parte dintre ei sunt nevoiaşi, ignoranţi, înrobiţi unor munci lipsite de bucurie; şi n-aţi încercat niciodată să-i ajutaţi: ei ar trebui să vă deteste.

Era atâta patimă în glasul ei, încât am simţit nevoia să mă apăr; dar cum să-i spun adevărul?

— Cred că în fond îi invidiez.

— Dumneavoastră?

— Trăiesc; iar eu, de ani întregi n-am izbutit să mă simt viu.

— O! rosti cu glas emoţionat. Ştiam eu că sunteţi foarte nefericit.

M-am ridicat brusc:

— Veniţi să facem o plimbare în parc întrucât găsiţi că e frumos.

— Cu plăcere.

Mă luă de braţ şi merserăm de-a lungul pârâului în care înotau peşti aurii.

— Nici într-o zi atât de frumoasă nu vă simţiţi viu?

— Nu.

Atinse cu vârful degetelor unul dintre trandafirii pe care îi inventase Bompard.

— Nu vă place nimic din toate acestea?

Am cules trandafirul şi i l-am întins:

— Mi-ar plăcea să-l văd prins de rochia dumneavoastră.

Zâmbi şi luă floarea al cărei parfum îl sorbi prelung.

— Vă vorbeşte, nu-i aşa? am spus. Ce vă spune?

— Că-i bine să trăieşti, răspunse ea pe ton vesel.

— Mie nu-mi spune nimic. Pentru mine lucrurile sunt

lipsite de glas.

Priveam intens trandafirul galben, dar existaseră prea mulţi trandafiri în viaţa mea, prea multe primăveri.

Am făcut, câţiva paşi în tăcere; ea privea copacii, florile: de îndată ce ochii ei se desprindeau de mine, simţeam că viaţa mă părăseşte; am spus:

— Aş fi curios să ştiu ce gândiţi despre mine.

— Am gândit multe lucruri rele.

— De ce v-aţi schimbat părerea?

— Atitudinea dumneavoastră faţă de Richet mi-a deschis alte orizonturi.

Am ridicat din umeri:

— Era un simplu capriciu.

— Nu v-aş fi crezut în stare de asemenea capricii.

Aveam impresia că o trag pe sfoară; mi-era ruşine; dar era cu neputinţă să-i explic.

— Greşiţi dacă mă socotiţi bun la suflet, i-am spus.

Ea râse:

— Nu sunt o proastă.

— Totuşi speraţi să-mi stârniţi interesul faţă de fericirea omenirii.

Cu vârful pantofului rostogoli o pietricică pe alee şi nu răspunse.

— Să fim serioşi, am spus. Credeţi că am să vă dau bani, sau că voi refuza? Pe ce faceţi prinsoare? Pe da, sau pe nu?

Mă privi cu o expresie gravă:

— Nu ştiu, spuse. Sunteţi liber.

Pentru a doua oară m-am simţit lovit drept în inimă. Era adevărat, eram liber; toate secolele pe care le trăisem muriseră în pragul acestei clipe care ţâşnea sub cerul albastru la fel de nou, la fel de neprevăzut ca şi când trecutul n-ar fi existat niciodată; în această clipă aveam să-i dau Mariannei un răspuns care nu era înscris în niciunul dintre momentele uitate din viaţa mea, şi eu, chiar eu aveam să aleg, eu aveam s-o decepţionez sau s-o fac fericită pe Marianne.

— Trebuie să mă decid pe loc?

— Cum vreţi, spuse ea cu oarecare răceală.

Am privit-o: decepţionată sau mulţumită, va lăsa în urma ei grilajul parcului şi nu-mi va mai rămâne decât să mă întorc şi să mă întind lângă muşuroiul de furnici…

— Când îmi veţi da răspunsul? mă întrebă.

Am şovăit; îmi venea să spun: „Mâine”, spre a fi sigur că o voi revedea; dar n-am spus asta; în prezenţa ei, eu eram acela care vorbea, care acţiona, eu, eu; mi-ar fi fost ruşine să exploatez situaţia după bunul meu plac.

— Mă întorc îndată, am spus. Vreţi să mă aşteptaţi o clipă?

Când m-am întors, ţineam în mână o cambie; i-am întins-o şi sângele i se urcă în obraji:

— Dar e o avere! spuse.

— Nu e toată averea mea.

— E însă o mare parte din ea…

— Nu mi-aţi spus că aveţi nevoie de mulţi bani?

Se uită la hârtie, apoi la mine şi spuse:

— Nu înţeleg.

— Nu puteţi înţelege totul.

Rămase în picioare în faţa mea, împietrită de spaimă. Am spus:

— E târziu. Ar trebui să plecaţi. Nu mai avem ce să ne spunem.

— Mai am să vă rog ceva, spuse ea rar.

— Sunteţi nesăţioasă.

— Nici prietenii mei, nici eu nu ne pricepem la afaceri. Se pare că sunteţi un abil om de finanţe. Ajutaţi-mă să pun pe picioare universitatea noastră.

— Îmi cereţi aceasta în interesul dumneavoastră sau al meu?

Păru descumpănită:

— Şi una şi cealaltă.

— Mai degrabă una, sau mai curând cealaltă?

Şovăi, dar iubea atât de mult viaţa încât avea întotdeauna încredere în adevăr.

— Mă gândesc că în ziua în care veţi consimţi să vă ieşiţi din piele, multe lucruri se vor schimba pentru

dumneavoastră…

— De ce îmi purtaţi de grijă? am întrebat-o.

— Nu înţelegeţi că cineva vă poate purta de grijă?

O clipă rămaserăm unul în faţa celuilalt fără să spunem nimic.

— Am să mă mai gândesc, i-am spus. Şi voi veni să vă aduc răspunsul.

— Pe strada Ciseaux la numărul 12, spuse ea. Acolo locuiesc acum.

Îmi întinse mâna.

— Mulţumesc.

— Pe strada Ciseaux la numărul 12, am repetat. Eu trebuie să vă mulţumesc.

Se urcă în trăsură. Am auzit uruitul roţilor care se îndepărtau pe drum. Cu amândouă braţele am cuprins trunchiul bătrânului tei, mi-am lipit obrazul de scoarţa aspră şi m-am gândit cu jind, cu îngrijorare: „Voi deveni oare iarăşi viu?”

*

Cineva bătea la uşă şi Marianne intră; se apropie de biroul meu şi mă întrebă:

— Tot lucraţi?

Am zâmbit:

— După cum vedeţi.

— Sunt sigură că nu v-aţi mişcat de dimineaţă.

— E-adevărat.

— Aţi prânzit?

Am şovăit şi ea spuse cu aprindere:

— Desigur că n-aţi mâncat nimic; o să vă ruinaţi sănătatea.

Mă privea cu o înţelegere îngrijorată şi mi se făcu ruşine: să nu mănânci, să nu dormi, să-ţi dărui averea, timpul, toate astea nu însemnau acelaşi lucru pentru ea şi pentru mine; o minţeam.

— Dacă n-aş fi venit, aţi fi stat aici toată noaptea; spuse.

— Când nu lucrez mă plictisesc.

Începu să râdă:

— Nu vă căutaţi scuze.

Cu o mână fermă dădu la o parte hârtiile întinse în faţa mea.

— Destul. Acum trebuie să cinaţi.

Am privit cu regret masa acoperită de dosare, ferestrele apărate de draperii grele, pereţii opaci; casa mea de la Paris devenise centrul unde se elaborau planurile viitoarei universităţi, şi mă simţeam bine în biroul acesta, având în faţă sarcini precise de îndeplinit; atâta vreme cât stăteam aici, nu se punea problema să mă duc în altă parte: nu exista nicio problemă.

— Unde să mă duc să mănânc? am spus.

— Sunt multe locuri…

Am spus pe neaşteptate:

— Veniţi cu mine să cinăm împreună.

Şovăi:

— Mă aşteaptă Sophie.

— Lăsaţi-o să aştepte.

Mă privi; buzele-i schiţau un zâmbet şi întrebă cu cochetărie:

— Asta vă face într-adevăr plăcere?

Am ridicat din umeri; cum să-i explic că-i doream prezenţa pur şi simplu pentru a-mi omorî timpul, că aveam nevoie de ea să trăiesc; cuvintele m-ar fi trădat; aş fi vorbit prea mult sau prea puţin; doream să fiu sincer cu ea, dar nu-mi era îngăduită nicio sinceritate. Am spus scurt:

— Bineînţeles.

Păru puţin încurcată, apoi, îşi luă inima-n dinţi:

— Atunci duceţi-mă în noul local despre care vorbeşte toată lumea; se pare că se mănâncă grozav.

— La Dagorneau?

— Da, da.

Ochii îi scăpărau; ştia întotdeauna unde să meargă, ce să facă; avea întotdeauna dorinţe sau curiozităţi de astâmpărat; dacă aş fi putut s-o urmez de-a lungul vieţii întregi, n-aş mai fi fost stânjenit de mine însumi.

Coborârăm scara. Am întrebat-o:

— Mergem pe jos?

— Fireşte, spuse ea. E-atât de frumoasă luna plină!

— A! Vă place luna plină, am spus ciudos.

— Nu vă place?

— Nu pot să sufăr luna.

Râse:

— Sentimentele dumneavoastră întrec întotdeauna orice măsură.

— Când vom fi morţi cu toţii, ea va continua să rânjească pe cer, am spus.

— Nu o invidiez, spuse Marianne. Nu mă tem de moarte.

— Într-adevăr? Dacă vi s-ar spune că o să muriţi peste câteva clipe, nu v-ar cuprinde frica?

— A! Vreau să mor când va sosi clipa mea.

Mergea cu pas sprinten, sorbind cu lăcomie prin ochi, prin urechi, prin toţi porii pielii sale fragede dulceaţa acestei nopţi.

— Cât de mult iubiţi viaţa, i-am spus.

— Da, o iubesc.

— Vi s-a întâmplat să fiţi nefericită?

— Câteodată. Dar şi asta înseamnă să trăieşti.

— Aş vrea să vă pun o întrebare, i-am spus.

— Ascult.

— Aţi iubit vreodată?

Îmi răspunse pe loc:

— Nu.

— Totuşi sunteţi o fire pătimaşă.

— Tocmai de aceea, spuse ea. Ceilalţi mi se par mereu călduţi, indiferenţi; nu sunt vii…

Am simţit o înţepătură în inimă:

— Nici eu nu sunt viu.

— Mi-aţi mai spus asta o dată. Dar nu-i deloc adevărat. Întreceţi măsura şi în bine, ca şi în rău; nu suportaţi mediocritatea; asta înseamnă să fii viu.

Mă privi:

— În fond, răutatea dumneavoastră era o revoltă.

— Nu mă cunoaşteţi, am spus tăios.

Se roşi şi merserăm în tăcere până la uşa localului. O scară cobora spre o mare sală boltită, cu bârne înnegrite de fum; ospătari purtând pe cap bonete de culori vii circulau printre mesele la care se înghesuiau grupuri de oameni zgomotoşi. Ne-am aşezat la o masă mică din fundul încăperii şi am cerut să ni se aducă de mâncare. După ce ospătarul ne aşează în faţă nişte gustări şi un urcior de vin roze, Marianne întrebă:

— De ce vă înfuriaţi atât de tare când par să cred lucruri bune despre dumneavoastră?

— Am impresia că sunt un impostor.

— Nu-i adevărat oare că daţi cu generozitate şi timp, şi bani, şi trudă pentru cele întreprinse de noi?

— Dar asta nu mă costă nimic, am spus.

— Tocmai asta-i adevărata generozitate; dăruiţi totul şi nimic nu vi se pare că vă costă ceva.

Am umplut cu vin cele două pahare:

— Aţi dat uitării trecutul?

— Nu, răspunse ea. Dar v-aţi schimbat.

— Nimeni nu se schimbă vreodată.

— A! Nu cred asta. Dacă oamenii nu s-ar schimba niciodată, munca noastră ar fi inutilă, spuse ea cu aprindere.

Mă privi:

— Sunt sigură că acum n-aţi mai putea să vă amuzaţi împingând un om la sinucidere.

— E-adevărat… am spus.

— Vedeţi!

Duse la gură o bucată de pateu; mânca cu un aer serios şi animalic; în ciuda graţiei rezervate a gesturilor sale, părea o lupoaică preschimbată în femeie, dinţii ei aruncau luciii crude. Cum să-i explic? Nu mă mai amuza să fac rău; dar nici nu devenisem mai bun: nici bun, nici rău, nici zgârcit, nici generos. Îmi zâmbi:

— Îmi place aici. Şi dumneavoastră?

În celălalt capăt al sălii o femeie tânără cânta acompaniindu-se la vielă; publicul repeta refrenele în cor.

De obicei nu puteam suferi gălăgia oamenilor, râsetele, glasurile lor. Dar Marianne zâmbea şi nu puteam urî ceea ce îi aducea pe buze un asemenea zâmbet.

— Şi mie-mi place.

— Dar nu mâncaţi nimic, spuse ea cu reproş. Aţi muncit prea mult, de aceea nu mai aveţi poftă de mâncare.

— Ba deloc.

Am pus o bucată de pateu în farfuria mea. În jurul meu oamenii mâncau, beau şi alături de ei şedeau femei care le zâmbeau. Şi eu mâncam, beam, şi alături de mine şedea o femeie care îmi zâmbea. Un val de căldură îmi năpădi inima. „S-ar zice că sunt unul de-ai lor.”

— Cântăreaţa are o voce frumoasă, spuse Marianne.

Femeia se apropiase de masa noastră; cânta privind-o cu voioşie pe Marianne. Făcu un semn şi toţi începură să cânte împreună cu ea. Vocea limpede a Mariannei se împleti cu vocile celorlalţi; se aplecă spre mine:

— Trebuie să cântaţi şi dumneavoastră.

Ceva care semăna cu ruşinea mă strângea de gâtlej: nu cântasem niciodată împreună cu ei! I-am privit. Zâmbeau femeilor lor, cântau, o flacără le ardea în inimi; o flacără începuse să ardă şi în inima mea.

Şi când flacăra aceasta ardea, nici trecutul şi nici viitorul nu mai aveau importanţă; fie că mureau mâine, peste o sută de ani sau niciodată, lucrul acesta nu marca nicio deosebire. Aceeaşi flacără. M-am gândit: „Sunt un om viu; sunt unul de-ai lor”.

Şi am început să cânt împreună cu ei.

*

„Nu-i adevărat, m-am gândit. Nu sunt unul de-ai lor…” Ascuns pe jumătate în spatele unei coloane, îi priveam cum dansau; Verdier îi atingea mâna Mariannei, din când în când se lipea de ea, îi respira parfumul; purta o lungă rochie albastră, care îi dezvelea umerii şi pieptul; aş fi vrut să strâng în braţe carnea asta fragilă, dar mă simţeam paralizat: „Trupul tău aparţine altei specii”.

Mâinile şi buzele mele erau de granit, nu puteam să mă ating de ea; nu puteam să râd cum râdeau ei, cu pofta asta liniştită; aceia făceau parte din specia ei şi eu n-aveam ce căuta printre ei. M-am îndreptat spre uşă; când eram gata să trec pragul, Marianne mă opri.

— Unde vă duceţi?

— Mă întorc la Crécy, i-am spus.

— Fără să-mi spuneţi la revedere?

— Nu voiam să vă deranjez.

Mă privi mirată:

— Ce s-a întâmplat? De ce plecaţi atât de repede?

— Ştiţi bine că nu sunt sociabil.

— Aş fi vrut să vă vorbesc cinci minute, spuse ea.

— Dacă doriţi…

Traversarăm vestibulul pardosit cu dale şi ea deschise uşa de la bibliotecă; vasta încăpere era pustie; sunetul viorilor ajungea până la noi înăbuşit străbătând pereţii capitonaţi cu cărţi.

— Voiam să vă spun că am fi dezolaţi dacă veţi refuza într-adevăr să faceţi parte din comitetul nostru de binefacere.

Apoi mă întrebă:

— De ce nu vreţi să acceptaţi?

— N-aş fi în stare, am spus.

— Dar de ce?

— Aş încurca lucrurile, am spus. I-aş arde de vii pe bătrâni în loc să le construiesc azile, aş lăsa nebunii în libertate şi i-aş închide în cuşti pe filosofii voştri.

Clătină din cap:

— Nu înţeleg, spuse. Numai datorită dumneavoastră am pus pe picioare universitatea; discursul de inaugurare pe care l-aţi ţinut a fost magnific. Şi totuşi sunt momente când păreţi să nu credeţi deloc că strădania noastră poate fi utilă.

Am tăcut şi atunci ea spuse iritată:

— În sfârşit, ce credeţi?

— Într-adevăr, am spus, nu cred în progres.

— Cu toate acestea este evident că ne aflăm mult mai

aproape decât odinioară de adevăr şi chiar de dreptate.

— Sunteţi sigură că adevărul şi dreptatea voastră valorează mai mult decât acelea din veacurile trecute?

— Sunteţi de acord că ştiinţa este preferabilă ignoranţei, toleranţa fanatismului, libertatea sclavajului?

Vorbea cu o înflăcărare naivă care mă scotea din sărite; vorbea limba lor. Am spus:

— Un om mi-a spus într-o zi: nu există decât un singur bine, acela de a făptui după cum îţi cere conştiinţa. Cred că avea dreptate şi că tot ceea ce pretindem că facem pentru alţii nu slujeşte la nimic.

— A! exclamă ea triumfătoare. Şi dacă conştiinţa îmi porunceşte să lupt pentru toleranţă, pentru raţiune, pentru libertate?

Am ridicat din umeri:

— Atunci n-aveţi decât să faceţi aşa. Conştiinţa mea nu-mi porunceşte niciodată nimic.

— În cazul acesta de ce ne-aţi ajutat? mă întrebă.

Mă privea intens, cu o îngrijorare atât de sinceră, încât o dată mai mult am simţit o dorinţă sfâşietoare de a mă destăinui ei fără reţinere; doar atunci aş redeveni cu adevărat viu, aş fi eu însumi; am putea să ne vorbim fără să spunem nicio minciună. Dar mi-am amintit de faţa chinuită a lui Carlier.

— Ca să-mi omor timpul, am spus.

— Nu-i adevărat! protestă ea.

În ochii ei se citea recunoştinţă, duioşie, credinţă; aş fi vrut să fiu cel pe care îl vedea. Dar întreaga mea prezenţă nu era decât o impostură: fiecare cuvânt, fiecare tăcere, fiecare gest, până şi chipul meu minţeau. Nu trebuia să-i spun adevărul; nu înduram gândul s-o înşel; nu-mi rămânea decât să plec.

— Ba e-adevărat. Şi-acum o să mă întorc la retortele mele.

Zâmbi silit:

— E o plecare precipitată.

Puse mâna pe clanţă şi mă întrebă:

— Când o să ne mai vedem?

Se lăsă o tăcere; şedea rezemată de uşă, foarte aproape de mine, şi umerii ei goi luminau penumbra; îi simţeam mireasma părului. Privirea ei mă chema: doar un cuvânt, doar un gest. M-am gândit: totul va fi o minciună, fericirea ei, viaţa ei, dragostea noastră nu vor fi decât minciuni, fiecare dintre săruturile mele o va trăda. I-am spus:

— Mi se pare că nu mai aveţi nevoie de mine.

Brusc faţa i se destinse:

— Ce v-a apucat, Fosca? Nu suntem noi prieteni?

— Aveţi atâţia prieteni!

Se porni să râdă din toată inima:

— Sunteţi cumva gelos?

— Şi de ce n-aş fi?

Din nou minţeam; nu era vorba de o gelozie omenească.

— E-o prostie, spuse ea.

— Nu sunt făcut să trăiesc în societate, i-am spus cu obidă.

— Nu sunteţi făcut să trăiţi singur.

Singur. Simţeam parfumul grădinii în jurul muşuroiului plin de furnici, şi din nou acel gust de moarte în gura mea; cerul era gol, câmpia pustie; am simţit deodată o sfârşeală în inimă. Şi vorbele pe care nu voiam să le rostesc mi se urcară pe buze:

— Veniţi cu mine.

— Să vin cu dumneavoastră? îmi spuse ea. Pentru câtă vreme?

Am întins braţele; totul va fi minciună, chiar şi dorinţa care îmi umfla inima era minciună, şi strânsoarea braţelor mele care îi înlănţuia trupul muritor; dar nu mai aveam forţa să lupt; am strâns-o la piept ca şi când aş fi fost un bărbat în faţa unei femei, şi am spus:

— Pentru toată viaţa. Ai putea să stai o viaţă întreagă lângă mine?

— Aş sta o veşnicie, spuse ea.

Când m-am înapoiat de dimineaţă la Crécy, am bătut în uşa lui Bompard; tocmai îşi muia o bucată de pâine unsă

cu unt într-o ceaşcă de cafea cu lapte. Căpătase ticuri de om bătrân. M-am aşezat în faţa lui.

— Bompard, o să-ţi spun ceva care o să te mire.

— Să vedem, zise el cu nepăsare.

— M-am hotărât să fac ceva pentru tine.

Nici măcar nu-şi ridică privirea:

— Zău?

— Da. M-au cuprins remuşcările că te-am ţinut atâta vreme lângă mine fără a-ţi îngădui să-ţi cauţi norocul. Mi s-a spus că ducele de Fretigny, care urmează să plece în misiune la curtea împărătesei Rusiei, caută un secretar: un intrigant abil poate să-şi croiască acolo o soartă de invidiat. Am să te recomand cu căldură şi am să-ţi dau o sumă frumuşică de bani ca să poţi face figură bună la Sankt-Petersburg.

— A! rosti Bompard. Vreţi să mă îndepărtaţi?

Avea un zâmbet răutăcios.

— Da, i-am spus. Mă voi căsători cu Marianne de Sinclair. Nu vreau să stai în preajma ei.

Bompard înmuie o altă tartină în ceaşcă.

— Încep să îmbătrânesc, spuse. Nu mai am chef să călătoresc.

Mi se uscă gâtlejul. Înţelesesem că devenisem vulnerabil.

— Bagă de seamă, i-am spus; dacă îmi respingi oferta, mă voi hotărî să-i spun Mariannei adevărul şi te voi alunga fără zăbavă. Nu vei găsi lesne o altă slujbă.

Nu putea bănui ce preţ aş fi putut plăti pentru a-mi păstra taina; şi pe urmă, era bătrân şi obosit. Spuse:

— O să-mi vină greu să vă părăsesc. Dar mă bizui pe generozitatea dumneavoastră spre a-mi îndulci asprimea exilului.

— Sper că te vei simţi bine şi că îţi vei petrece acolo restul zilelor.

— O! N-aş vrea să mor înainte de a apuca să vă mai văd, spuse.

În glasul lui era o vagă ameninţare şi m-am gândit: „Acum am ceva de care mă tem, ceva de apărat. Acum

iubesc şi pot suferi; iată-mă din nou un om.”

*

— Îţi aud inima cum bate, i-am spus Mariannei.

Se crăpa de ziuă; capul mi se odihnea pe pieptul ei, care se ridica şi se lăsă într-un ritm egal şi îi auzeam, bătăile surde ale inimii; fiecare bătaie împingea un val de sânge în arterele ei şi apoi sângele acesta în mişcare se revărsa spre inima ei; acolo, pe plaja argintie, valurile înhăţate de lună se ridicau şi cădeau din nou bătând ţărmul; în cer pământul se năpustea către soare, luna către pământ într-o imensă prăbuşire încremenită.

— Bineînţeles că bate, spuse ea.

I se părea un lucru firesc ca sângele să-i curgă în vine, ca pământul să se mişte sub picioarele ei; eu mă obişnuisem greu cu aceste noutăţi; îmi ciuleam urechile: îi auzeam bătăile inimii; nu se puteau oare auzi trepidaţiile pământului?

Mă împinse cu blândeţe:

— Lasă-mă să mă scol.

— Ai tot timpul. Mă simt atât de bine.

O rază de lumină se strecura printre draperii; zăream în penumbră pereţii capitonaţi, măsuţa de toaletă încărcată cu podoabe, jupoanele înspumate aruncate alandala pe un fotoliu, florile din vaze; toate lucrurile acestea erau reale, nu semănau cu obiectele din visuri; totuşi florile, porţelanurile, parfumul de stânjenel nu aparţineau pe de-a întregul vieţii mele; mi se părea că, sărind peste veşnicie, aterizasem într-o clipă care fusese pregătită pentru un altul.

— S-a făcut târziu, spuse Marianne.

— Te plictiseşti cu mine?

— Mă plictisesc să nu fac nimic, îmi răspunse. Am atâtea lucruri de făcut.

Am lăsat-o în pace; se grăbea să-şi înceapă ziua; era: ceva firesc. Timpul nu avea aceeaşi valoare pentru ea şi pentru mine.

— Ce-ai atâta de făcut? am întrebat-o.

— Mai întâi, tapiţerii vor veni să monteze salonul cel mic.

Trase draperiile.

— Nu mi-ai spus încă ce culoare preferi.

— Nu ştiu.

— Dar ai şi tu o preferinţă: verde ca migdala sau verde ca teiul?

— Verde ca migdala.

— Ai spus aşa, la întâmplare, îmi reproşă ea.

Se apucase să reamenajeze casa de sus până jos şi eram mirat văzând-o stând multă vreme pe gânduri în faţa desenului unei tapiserii sau a nuanţei unei bucăţi de mătase. „Merită să-ţi dai atâta osteneală pentru vreo treizeci sau patruzeci de ani?” mă gândeam. S-ar fi zis că se instala pentru eternitate. Timp de o clipă am privit-o cum se agita în tăcere prin cameră; se îmbrăca totdeauna cu multă grijă, îi plăceau rochiile şi bijuteriile, precum şi florile, tablourile, cărţile, muzica, teatrul, politica. O admiram că putea să se dăruie tuturor acestor lucruri cu aceeaşi pasiune. Se opri brusc în faţa ferestrei:

— Unde să punem hulubăria? mă întrebă. Lângă stejarul cel mare, sau sub tei?

— Ar fi mai nimerit lângă pârâu, i-am spus.

— Ai dreptate. O vom aşeza lângă pârâu, alături de cedrul albastru.

Zâmbi:

— Vezi, devii un foarte bun sfătuitor.

— Pentru că încep să văd prin ochii tăi, i-am răspuns.

Verde ca migdala, sau verde ca teiul? Avea dreptate; dacă te uitai bine existau două sute de nuanţe de verde, tot atâtea nuanţe de albastru, peste o mie de varietăţi de flori pe câmpii, peste o mie de specii de fluturi; când soarele apunea în spatele dealurilor, norii aveau în fiecare seară culori noi. Până şi Marianne avea atâtea feţe, încât nu credeam că voi ajunge vreodată să o cunosc.

— Nu te scoli? mă întrebă.

— Te privesc, i-am spus.

— Ce leneş eşti! Mi-ai spus că vei reîncepe azi experienţele asupra diamantului.

— Da, i-am spus, ai dreptate.

M-am sculat; mă privi cu nelinişte:

— Am impresia că dacă nu te-aş împinge, n-ai mai pune piciorul în laborator. Nu eşti curios să afli dacă, da sau nu, carbonul este un corp pur?

— Ba da, sunt curios. Dar nu-i nicio grabă, am spus.

— Mereu spui asta. E ciudat. Mie mi se pare că am atât de puţin timp în faţa mea!

Îşi peria frumosul păr castaniu, care va deveni alb, îi va cădea, şi pielea craniului i se va desprinde în fâşii. Atât de puţin timp… Ne vom iubi treizeci de ani, patruzeci de ani, şi-apoi sicriul ei va fi aşezat într-o groapă asemănătoare întru totul cu acelea în care se odihneau Catarina şi Beatrice. Iar eu voi redeveni o umbră. Am strâns-o brusc la piept.

— Ai dreptate, am spus. Timpul e prea scurt. O asemenea dragoste n-ar trebui să se sfârşească niciodată.

Mă privi cu duioşie, puţin mirată de această bruscă izbucnire pătimaşă.

— Nu se va sfârşi decât o dată cu noi, nu-i aşa? spuse ea.

Îşi trecu mâna prin părul meu şi spuse pe ton vesel:

— Ştii, dacă vei muri înaintea mea, o să mă omor.

Am strâns-o şi mai tare:

— Nici eu n-am să pot trăi fără tine.

Am lăsat-o să-şi vadă de treburi. Deodată fiecare clipă mi se părea preţioasă; m-am îmbrăcat în grabă, am coborât în grabă în laborator. O limbă se învârtea pe cadranul orologiului; pentru prima oară, de secole, aş fi vrut s-o opresc. Atât de puţin timp… Peste treizeci de ani, peste un an, poate chiar mâine trebuia să-i răspund la întrebări: nu va şti niciodată ceea ce nu ştia azi. Am pus în creuzet bucata de diamant: voi izbuti în sfârşit să-l fac să ardă? Sclipea, limpede şi îndărătnic, ascunzând sub transparenţa lui secretul dur. Îl voi birui oare? Voi birui oare aerul, apa, toate lucrurile familiare şi misterioase

înainte de a nu fi prea târziu? Mi-am amintit de podul casei vechi mirosind a ierburi. Taina era acolo, în străfundul plantelor şi prafurilor, şi mă gândeam cu mânie: „De ce nu poate fi descoperită azi?” Petrucchio îşi irosise viaţa aplecat asupra alambicurilor şi murise fără să ştie; sângele curgea în vinele noastre, pământul se învârtea şi el nu ştiuse, nu va şti niciodată. Aş fi vrut să mă întorc în urmă pentru a-i aduce în braţe maldărele de ştiinţă la care visase atâta; dar era cu neputinţă, poarta se închisese… Într-o zi, o altă poartă se va închide; trecutul o va înghiţi şi pe Marianne; şi nu puteam face un salt înainte pentru a-i căuta la celălalt capăt al veacurilor ştiinţa de care era atât de avidă; trebuia să aştept ca timpul să treacă, trebuia să-i suport minut cu minut desfăşurarea fastidioasă. Mi-am întors privirea de la diamantul a cărui falsă transparenţă mă fascina. Nu trebuia să visez cu ochii deschişi. Treizeci de ani, un an, o zi, nimic altceva decât viaţa unui muritor. Orele ei erau numărate. Orele mele erau numărate.

*

Aşezată lângă cămin, Sophie citea *Pigmalion sau statuia însufleţită,* şi ceilalţi, în fundul salonului tapetat cu mătase verde ca migdala, discutau despre cel mai bun fel de a guverna oamenii: ca şi cum ar fi existat vreun mijloc de a-i guverna! Am deschis uşa dinspre terasă. De ce oare Marianne nu se întorsese acasă până acum? Se lăsase seara: nu se desluşeau decât copacii negri înfipţi în zăpada albă; grădina mirosea a ger: un miros pur mineral care mi se părea că-l respir pentru prima oară. „Îţi place zăpada?” Alături de ea, îmi plăcea zăpada, ar fi trebuit să fie aici, lângă mine. Am intrat în salon şi am privit-o cu ciudă pe Sophie care citea indiferentă. Nu-mi plăcea faţa ei liniştită, veselia ei bruscă, nici grosolanul ei bun-simţ pe care îl afişa: nu-mi plăceau prietenii Mariannei. Dar simţeam nevoia să vorbesc.

— Marianne ar fi trebuit să se întoarcă de mult, am spus.

Sophie ridică privirea:

— A fost reţinută la Paris, spuse ea pe un ton plin de evidenţă.

— Numai să nu i se fi întâmplat ceva.

Râse arătându-şi dinţii mari şi albi:

— Ce fire neliniştită!

Din nou îşi vârî nasul în carte. Niciodată nu păreau să bănuie că specia lor era muritoare; totuşi era de ajuns un şoc, o cădere: o roată desprinsă din osia unei trăsuri, copita unui cal, şi oasele lor friabile se rupeau în bucăţi, inima se oprea, mureau pentru totdeauna. Am simţit în inimă acea muşcătură pe care o cunoşteam bine: aşa se va întâmpla; într-o zi o voi vedea moartă. Ei puteau să se gândească: voi muri primul, vom muri împreună; şi, pentru ei, absenţa avea un sfârşit. Am coborât în fugă treptele peronului. Recunoscusem duruitul trăsurii, înăbuşit de zăpadă.

— Ce spaimă am tras! Ce s-a întâmplat?

Îmi zâmbi şi mă luă de braţ. Mijlocul nu i se îngroşase prea tare, dar era trasă la faţă şi avea tenul pătat.

— De ce te-ai înapoiat atât de târziu?

— Nu s-a întâmplat nimic, spuse ea. Am avut o uşoară ameţeală şi am aşteptat să-mi treacă.

— O ameţeală?

I-am privit cu mânie ochii încercănaţi. De ce cedasem rugăminţii ei? Voise să aibă un copil şi iată că, în pântecele ei, se săvârşeau alchimii stranii şi primejdioase. Am aşezat-o lângă sobă.

— E pentru ultima oară că te duci la Paris.

— Ce idee! Mă simt minunat!

Sophie ne privea cu aer inchizitorial şi pertinent.

— S-a simţit rău, i-am spus.

— E normal, spuse Sophie.

— O! E normal şi să mori, am spus.

Zâmbi cu competenţă:

— O sarcină nu-i o boală mortală.

— Medicul zice că nu-i nevoie să stau liniştită înainte

de luna aprilie, spuse Marianne.

Cei doi bărbaţi se apropiară şi ea spuse, privindu-i înveselită:

— Ce se va întâmpla cu muzeul dacă voi înceta să mă mai ocup de el?

— Curând vor trebui să se descurce şi fără tine.

— Până în aprilie, Verdier va fi din nou pe picioare, spuse Marianne.

Verdier mă privi şi spuse cu aprindere:

— Dacă sunteţi obosită, mă întorc deîndată la Paris; aceste patru zile pe care le-am petrecut la ţară mi-au făcut foarte bine.

— Aiurezi! spuse Marianne. Ai nevoie de un repaus îndelungat.

Într-adevăr, arăta foarte prost: era alb la faţă şi avea pungi sub ochi.

— Odihniţi-vă amândoi, am spus pierzându-mi răbdarea.

— Atunci nu ne mai rămâne decât să închidem universitatea, spuse Verdier.

Tonul lui ironic mă scoase din sărite:

— Şi de ce nu? am spus.

Marianne mă privi cu reproş. Am adăugat:

— Nimic nu merită preţul sănătăţii.

— Ei, dacă trebuie s-o economisim, sănătatea nu mai este un bun, spuse Verdier.

I-am privit iritat. Făceau front împotriva mea; refuzau, împreună, să-şi măsoare forţele, să-şi numere zilele; fiecare refuza pentru sine şi pentru ceilalţi, şi se simţeau contopiţi în această încăpăţânate comună; în loc ca grija mea s-o neliniştească pe Marianne. În ciuda dragostei mele, nu făceam parte din specia ei; oricare om muritor îi era mai apropiat decât mine,

— Ce mai e nou la Paris? întrebă Sophie cu ton împăciuitor.

— Mi s-a confirmat crearea unor catedre de fizică experimentală în toată Franţa, spuse Marianne.

Chipul lui Prouvost se lumină:

— E cel mai bun rezultat pe care l-am obţinut.

— Da, un mare pas înainte, spuse Marianne. Cine ştie? Poate că lucrurile vor merge mai repede decât îndrăznim să sperăm!

Ochii îi străluceau, M-am îndreptat spre uşă. Nu puteam suporta să-i aud vorbind cu aprindere despre zilele acelea când până şi amintirea ei va dispărea de pe pământ. Poate asta mă despărţea iremediabil de ei: trăiau aplecaţi spre un viitor în care se vor împlini toate strădaniile lor de acum. Iar pentru mine viitorul era un timp străin, detestat: timpul în care Marianne va fi moartă, în care viaţa noastră îmi va apărea înghiţită în hăul secolelor, inutilă, pierdută; şi timpul acesta nu era menit decât să fie înghiţit la rândul lui, pierdut şi inutil.

Afară era ger uscat; mii de stele scânteiau pe cer; aceleaşi stele. Am privit aştri nemişcaţi traşi în toate părţile de forţe contrarii. Luna cădea spre pământ, pământul spre soare: soarele cădea şi el? Spre care stea necunoscută? Nu se putea face în aşa fel încât prăbuşirea lui să compenseze prăbuşirea pământului şi planeta noastră să stea încremenită în mijlocul cerului? Cum se putea şti? Se va şti într-o bună zi? Şi se va şti de ce masele se atrăgeau. Atracţia: era un cuvânt comod, care slujea pentru a se explica totul; era oare altceva decât un cuvânt? Ştiam noi într-adevăr mai mult decât alchimiştii din Carmona? Pusesem în lumină anumite fapte pe care ei le ignorau, le grupasem, în ordine; dar înaintasem oare cu un singur pas în miezul misterios al lucrurilor? Cuvântul forţă era mai limpede decât cuvântul virtute? Cuvântul atracţie mai limpede decât cuvântul suflet. Şi când era numită electricitate cauza acelor fenomene provocate prin frecarea chihlimbarului sau a sticlei, se ştia mai mult decât când Dumnezeu era numit cauza lumii?

Mi-am aplecat ochii spre pământ. Ferestrele salonului străluceau în fundul peluzei albe; lângă sobă, în dosul ferestrelor, stăteau de vorbă; vorbeau despre acel viitor când ei se vor preface în ţărână. În jurul lor era cerul neţărmurit, veşnicia fără margini, dar pentru ei exista un

sfârşit; din cauza asta le era atât de uşor să trăiască. În arca lor bine închisă pluteau fără frică din noapte în noapte: pluteau împreună. Mă îndreptam încet spre casă; dar pentru mine nu exista adăpost, nici viitor, nici prezent. În ciuda dragostei pentru Marianne eram pe veci exclus.

*

„Melc, melc, codobelc, scoate coarne boureşti”. Henriette îngâna cântecelul lipind de trunchiul copacului burta ventuză a unuia dintre animalele cu care îşi umpluse găletuşa; Jacques se învârtea în jurul teiului încercând să repete refrenul şi Marianne îl urmărea cu priviri neliniştite:

— Nu crezi că Sophie are dreptate? Mi se pare că piciorul stâng e cam strâmb.

— Du-l la un medic.

— Medicii n-au văzut nimic…

Examina îngrijorată picioruşele dolofane; cei doi copii plesneau de sănătate, dar ea nu se simţea niciodată liniştită: vor fi destul de frumoşi, destul de sănătoşi, inteligenţi, fericiţi? Mi-era ciudă pe mine că nu-i puteam împărtăşi grijile; simţeam prietenie faţă de aceşti copii, pentru că Marianne îi purtase în pântece; dar nu erau copiii mei; odată avusesem un fiu, un fiu al meu: şi murise la douăzeci de ani; nu mai rămăsese nicio fărâmă din oasele lui în pământ…

— Nu vrei să-mi cumperi un melc?

I-am mângâiat obrazul Henriettei; avea fruntea mea înaltă, nasul meu, o expresie precisă şi dură: nu semăna cu maică-sa.

— Fata asta e tare înfiptă, spuse Marianne.

Scruta obrazul mic de parcă voia să-i descifreze viitorul.

— Crezi că va fi frumoasă?

— Da, bineînţeles.

Desigur într-o bună zi va fi tânără şi frumoasă; apoi va îmbătrâni, va deveni urâtă şi ştirbă, şi într-o zi voi afla

că a murit.

— Pe care din doi îl preferi? mă întrebă Marianne.

— Nu ştiu. Îi iubesc pe amândoi.

I-am zâmbit. Mâinile ni se uniră. Era timp frumos. Păsările cântau în colivie, albinele bâzâiau în jurul glicinelor; ţineam mâna Mariannei într-a mea, dar o minţeam. O iubeam, dar nu-i împărtăşeam bucuriile, grijile, neliniştile: nu iubeam ce iubea ea. Era singură alături de mine, şi nu ştia asta.

— Ia te uită! spuse. Cine poate să vină la noi azi?

Zurgălăi răsunau pe drum; o trăsură trecu de poarta parcului şi din ea coborî un bărbat; era un bărbat în vârstă, destul de gras şi bine îmbrăcat, care părea că merge anevoie; se îndreptă spre noi; faţa lui lată râdea: era Bompard!

— Ce cauţi aici? am spus cu glas mirat, care îmi ascundea cu greu mânia.

— De-o săptămână m-am întors din Rusia, spuse.

Zâmbi:

— Prezentaţi-mă doamnei.

— E Bompard, pe care l-ai zărit odinioară la doamna de Montesson, i-am spus Mariannei.

— Îmi amintesc.

Îl examina cu curiozitate. Bompard se aşeză şi ea îl întrebă:

— V-aţi întors din Rusia. E o ţară frumoasă?

— E tare frig, spuse el înciudat.

Începură să vorbească despre Sankt-Petersburg, dar nu-i ascultam. Sângele mi se urcase din inimă în gâtlej, din gâtlej în cap, mă sufocam; recunoşteam această neagră buimăceală: era frica.

— Ce ai? mă întrebă Marianne.

— M-a bătut soarele în cap, i-am spus.

Mă privea cercetător, cu uimire şi nelinişte.

— Vrei să te odihneşti puţin? mă întrebă.

— Nu, o să-mi treacă.

M-am ridicat.

— Vino, i-am spus lui Bombard, să-ţi arăt parcul.

Iartă-ne o clipă, Marianne.

Ea înclină capul, dar ne urmări cu o privire nedumerită: niciodată n-aveam vreun secret faţă de ea.

— Soţia dumneavoastră este încântătoare, spuse Bompard. Aş fi fericit s-o cunosc mai bine şi să-i vorbesc despre dumneavoastră.

— Bagă de seamă, i-am spus, ştiu să mă răzbun, îţi aminteşti?

— Mi se pare că azi aţi avea mai mult de pierdut dacă încercaţi să faceţi violenţe deplasate, spuse el.

— Vrei bani? Cât?

— Sunteţi într-adevăr foarte fericit, nu-i aşa? îmi spuse Bompard.

— Nu te îngriji de fericirea mea. Cât vrei?

— Fericirea nu se plăteşte niciodată prea scump, spuse. Vreau cincizeci de mii de livre pe an.

— Treizeci de mii, i-am spus.

— Cincizeci de mii. Fără tocmeală.

Inima îmi bătea să-mi spargă pieptul; de data asta nu jucam să pierd, ci să câştig, nu mai trişam; dragostea mea era adevărată, o ameninţare adevărată stătea deasupra capului meu. Nu trebuia ca Bompard să-şi dea seama câtă putere avea, dacă nu, în scurtă vreme m-ar fi ruinat cu pretenţiile lui; nu voiam ca Marianne să ajungă în mizerie.

— Nu mă învoiesc, i-am spus. Du-te şi vorbeşte cu Marianne. O să-mi ierte minciuna şi nu te vei alege cu nimic.

Şovăi:

— Patruzeci de mii.

— Treizeci de mii. Fără tocmeală.

— Primesc, spuse el.

— O să ai banii mâine, Şi acum pleacă.

— Plec.

L-am privit cum se îndepărta şi mi-am şters mâinile umezite. Mi se părea că îmi pusesem viaţa în joc.

— Ce voia de la tine? mă întrebă Marianne.

— Voia bani.

— De ce l-ai primit atât de urât?

— Îmi trezeşte amintiri urâte.

— De aceea păreai atât de emoţionat când l-ai văzut?

— Da.

Mă examina bănuitoare.

— E ciudat, spuse, s-ar fi zis că ţi-e frică de el.

— Aiurea. De ce să-mi fie frică de el?

— Poate există între voi ceva ce nu ştiu eu.

— Ţi-am mai spus, omului acestuia i-am făcut mult rău. Am remuşcări.

— Asta-i tot? mă întrebă.

— Bineînţeles.

Am îmbrăţişat-o.

— Ce te nelinişteşte? Am avut eu vreodată secrete faţă de tine?

Mă atinse pe frunte:

— Ah! Dac-aş putea să-ţi citesc gândurile, spuse. Sunt geloasă pe tot ce se petrece în capul tău fără mine şi pe tot trecutul tău pe care nu-l cunosc bine.

— Ţi l-am povestit.

— Mi l-ai povestit, dar nu-l cunosc.

Se lipi de mine.

— Eram nefericit, i-am spus. Şi nu trăiam. Tu mi-ai dăruit fericirea, tu mi-ai dăruit viaţa…

Şovăiam. Vorbele mi se urcau pe buze. Mă cuprinsese o dorinţă arzătoare să nu mai mint, să-i destăinui tot adevărul; mi se părea că atunci, dacă mă iubea fiind nemuritor, aş fi fost cu adevărat salvat, împreună cu tot trecutul meu şi cu tot viitorul meu fără speranţă.

— Da? spuse.

Mă privea cu ochi întrebători. Simţea că aveam şi altceva să-i spun. Dar îmi aminteam de alţi ochi: ai lui Carlier, ai Beatricei, ai lui Antonio. Mi-era teamă să văd cum i se schimbă privirea.

— Te iubesc, i-am spus. Nu ţi-e de ajuns?

Zâmbeam şi faţa ei neliniştită se destinse; îmi zâmbi şi ea, cu încredere:

— Ba da, mi-e de ajuns, spuse.

Mi-am apăsat uşor pe gura-i buzele mele pe care le

credea, ca şi ale ei, pieritoare; şi m-am gândit: „Facă cerul să nu-mi descopere niciodată trădarea!”

*

Trecură cincisprezece ani. Bompard îmi ceru de mai multe ori sume de bani destul de mari, pe care i le-am dat, însă de câtva timp nu mai auzeam vorbindu-se de el. Trăiam fericiţi. În seara aceea, Marianne se îmbrăcase într-o rochie de tafta neagră cu dungi roşii; se examina cu grijă, stând în picioare în faţa oglinzii: mi se părea încă frumoasă. Se întoarse brusc spre mine:

— Ce tânăr pari! spuse.

Puţin câte puţin îmi decolorasem părul, purtam ochelari, mă străduiam să imit gesturile unui om în vârstă, dar nu-mi puteam deghiza obrazul.

— Şi tu pari tânără, i-am spus.

Am zâmbit.

— Pe oamenii pe care-i iubeşti nu-i vezi că îmbătrânesc.

— E-adevărat, spuse.

Se aplecă spre un buchet de crizanteme şi începu să rupă petalele ofilite.

— Regret că sunt obligată s-o însoţesc pe Henriette la bal. E o seară pierdută. Îmi plac atât de mult serile noastre…

— Vom mai petrece şi altele, i-am spus.

— Dar asta va fi pierdută, spuse ea suspinând.

Deschise unul dintre sertarele măsuţei de toaletă şi scoase câteva inele pe care le puse pe degete.

— Lui Jacques îi plăcea mult inelul acesta, îţi aminteşti? spuse ea arătându-mi un inel gros de argint, cu o piatră albastră.

— Îmi amintesc, am spus.

Nu-mi aminteam; nu-mi aminteam nimic în legătură cu el.

— Era atât de trist când ne duceam la Paris; era sensibil, mai mult decât Henriette.

O clipă nu mai spuse nimic, rămânând cu capul întors spre fereastră. Afară ploua: o ploaie măruntă de toamnă. Cerul părea de bumbac deasupra copacilor pe jumătate desfrunziţi. Marianne se îndreptă veselă spre mine şi îşi aşează mâinile pe umerii mei.

— Spune-mi ce-ai să faci, ca să mă pot gândi la tine fără să mă înşel.

— Voi coborî în laborator şi voi lucra până mă va prinde somnul. Şi tu?

— Vom trece pe-acasă să luăm o gustare, apoi mă voi plictisi la balul acela până spre ora unu după miezul nopţii.

— Mamă, eşti gata? spuse Henriette intrând în cameră.

Era subţire şi zveltă ca maică-sa; îi moştenise ochii albaştri; dar avea fruntea puţin prea înaltă şi nasul prea aspru, nasul familiei Fosca. Purta o rochie roz, presărată cu buchete mici, care nu se prea potrivea cu trăsăturile energice ale chipului. îmi întinse fruntea:

— La revedere, tată. O să te plictiseşti fără noi?

— Mi-e teamă că da, i-am spus.

Mă îmbrăţişă râzând:

— Am să mă distrez pentru amândoi.

— Pe mâine dimineaţă, spuse Marianne.

Mă mângâie blând pe obraz şoptindu-mi:

— Gândeşte-te la mine.

M-am aplecat pe fereastră şi le-am privit cum se urcau în trăsura pe care am urmărit-o cu privirea până la primul colţ al drumului. Mă simţeam fără rost. Degeaba încercasem, casa asta îmi rămăsese străină, mi se părea că mă instalasem în ea ieri şi trebuia s-a părăsesc mâine, nu mă simţeam la mine acasă. Am deschis un sertar al măsuţei de toaletă: înăuntru era o cutie cu o buclă din părul lui Jacques, o miniatură cu chipul lui, flori uscate; într-o altă casetă, Marianne rânduise amintiri legate de Henriette: un dinte de lapte, o pagină mâzgălită, o bucată de pânză brodată. Am închis sertarul. O invidiam pe Marianne că posedă comori atât de preţioase.

Am coborât în laborator: era pustiu; zgomotul paşilor

mei răsună trist pe lespezile albe; în jurul meu, sticluţele, eprubetele, retortele păreau răuvoitoare, ostile. M-am apropiat de microscop. Pe placa de sticlă, Marianne întinsese o pudră fină de aur, ştiam că ar fi fericită dacă reuşeam să-i fac o descriere exactă; dar, în ce mă priveşte, nu mai aveam iluzii: niciodată nu voi străpunge vechiul decor. Şi prin microscop, şi prin ochelari tot cu ochii mei vedeam; doar rămânând vizibile şi tangibile lucrurile începeau să existe pentru noi, aşezate cuminte în spaţiu şi în timp, în mijlocul altor lucruri; chiar dacă ne vom urca în lună, chiar dacă vom coborî în fundul oceanelor, vom rămâne oameni în mijlocul unei lumi omeneşti. În privinţa realităţilor misterioase, care scăpau simţurilor noastre, forţele, planetele, moleculele, undele, nu însemnau nimic altceva decât un vid enorm, săpat de ignoranţa noastră şi pe care îl ascundeam sub cuvinte. Niciodată natura nu ne va dezvălui tainele ei: nu avea taine; numai noi născoceam întrebări şi făuream apoi răspunsuri: şi niciodată nu vom descoperi pe fundul retortelor decât propriile noastre gânduri; aceste gânduri puteau, de-a lungul secolelor, să se multiplice, să se complice, să formeze sisteme din ce în ce mai vaste şi mai subtile, dar niciodată nu mă vor smulge din mine însumi. Mi-am lipit ochiul de microscop; mereu aceasta va trece prin ochii mei, prin mintea mea; nimic nu va fi niciodată *altceva,* niciodată nu voi fi un altul.

Era în jur de miezul nopţii când am auzit spre uimirea mea un zgomot de zurgălăi, duruitul unei trăsuri; pământul îmbibat de apă clipocea sub copitele cailor. Cu o lumânare în mână m-am îndreptat spre uşa de la intrare; Marianne sări din trăsură. Era singură.

— De ce te-ai întors atât de devreme? am întrebat-o.

Trecu pe lângă mine fără să mă sărute, fără cel puţin să mă privească; am urmat-o în bibliotecă. Se apropie de foc şi mi se păru că tremură.

— Ţi-e frig, am spus.

Am prins-o de mână. Se trase iute îndărăt.

— Nu.

— Ce ai?

Îşi întoarse faţa spre mine; era foarte palidă sub gluga neagră; mă privea ca şi cum mă vedea pentru prima oară; văzusem această expresie şi în alţi ochi; însemna groază.

Am repetat: „Ce ai?” Dar ştiam.

— E-adevărat? mă întrebă.

— Despre ce vorbeşti?

— Ceea ce mi-a spus Bompard e adevărat?

— L-ai văzut pe Bompard? Unde?

— Lăsase o scrisoare acasă. M-am dus la el. L-am găsit într-un fotoliu, paralizat. Mi-a spus că voia să se răzbune înainte de a muri.

Glasul ei era tăios, privirea fixă; se apropie de mine.

— Are dreptate, spuse. Niciun rid pe obraz.

Întinse mâna şi îmi atinse părul:

— L-ai decolorat, nu-i aşa?

— Ce ţi-a povestit?

— Totul, spuse: Carmona, Carol Quintul. Mi se pare eu neputinţă. E-adevărat?

— E-adevărat, am spus.

— E-adevărat!

Se dădu un pas îndărăt; mă privea atent, cu ochi holbaţi.

— Nu mă privi aşa, Marianne, i-am spus. Nu sunt un spectru.

— Un spectru mi-ar fi mai puţin străin ca tine, spuse ea rar.

— Marianne! Ne iubim; nimic nu poate distruge o asemenea dragoste. Ce importanţă are trecutul? Ce importanţă are viitorul? Ce ţi-a spus Bompard nu schimbă nimic între noi.

— Totul s-a schimbat, pentru totdeauna, spuse.

Se prăvăli într-un fotoliu şi îşi ascunse faţa în mâini:

— Ah! Mai bine-ai fi murit!

Am îngenuncheat lângă ea; i-am dat la o parte mâinile şi i-am spus:

— Uită-te la mine. Nu mă recunoşti? Sunt eu, eu. Nu e nimeni altul.

— Ah! rosti ea cu violenţă. De ce mi-ai ascuns adevărul?

— M-ai fi iubit atunci?

— Niciodată!

— De ce? am întrebat-o. Mă crezi blestemat? Socoţi că un demon sălăşluieşte în mine?

— M-am dăruit ţie toată, îmi spuse. Credeam că şi tu mi te dăruiai pe viaţă, pe moarte. Şi când colo, te dădeai cu împrumut pentru câţiva ani.

Un hohot îi înăbuşi vorbele:

— O femeie printre milioane de alte femei. Va veni o zi când n-o să-ţi mai aminteşti nici măcar de numele meu. Şi vei fi tot tu; vei fi tot tu şi nimeni altul.

Se ridică:

— Nu. Nu. E cu neputinţă.

— Dragostea mea, i-am spus. Ştii bine că sunt al tău. Niciodată n-am aparţinut astfel nimănui şi niciodată nu va fi posibil să se întâmple asta.

Am prins-o în braţe şi ea se lăsă îmbrăţişată cu un soi de indiferenţă; părea obosită de moarte.

— Ascultă, i-am spus. Ascultă-mă.

Făcu un semn din cap.

— Ştii bine că înainte de a te cunoaşte eram un mort; tu ai făcut din mine un om viu; când mă vei părăsi voi deveni o fantomă.

— Nu erai un mort, spuse ea smulgându-se din braţele mele. Nu vei fi niciodată o fantomă adevărată; nicio clipă n-ai fost semenul meu. Totul era fals.

— Un bărbat muritor n-ar putea să sufere din pricina ta mai mult decât sufăr eu în clipa asta, i-am spus. Niciunul nu te-ar fi iubit cum te iubesc eu.

— Totul era fals, repetă ea. Nu suferim în acelaşi timp şi tu mă iubeşti din străfundul unei alte lumi. Te-am pierdut.

— Nu, i-am spus. Abia acum ne-am găsit, deoarece abia acum vom trăi în adevăr.

— Nimic nu poate fi adevărat între tine şi mine, spuse.

— Dragostea mea este adevărată.

— Ce înseamnă dragostea ta, spuse. Când două fiinţe muritoare se iubesc, sunt strunjiţi trup şi suflet de dragostea lor, ea este însăşi substanţa lor. Pentru tine este… este un accident.

Îşi duse mâna la frunte:

— Cât de singură sunt!

— Şi eu sunt singur, am spus.

O clipă îndelungată am rămas tăcuţi, unul lângă altul; lacrimi îi curgeau pe obraji.

— Ai încercat să înţelegi care-i soarta mea? am întrebat-o.

— Da.

Mă privi şi ceva păru că-i surpă chipul:

— E îngrozitoare.

— Nu vrei să mă ajuţi?

— Să te ajut?

Ridică din umeri:

— Te voi ajuta zece sau douăzeci de ani. Ce înseamnă asta?

— Poţi să-mi dai forţă pentru secole.

— Şi după aceea? O altă femeie îţi va veni în ajutor?

Rosti cu patimă:

— Tare aş vrea să nu te mai iubesc.

— Iartă-mă, i-am spus. N-aveam dreptul să-ţi impun un asemenea destin.

Lacrimi mi se urcară în ochi. Se aruncă în braţele mele şi începu să hohotească în disperare.

— Nici măcar nu-mi pot dori un altul, spuse.

*

Am deschis portiţa livezii şi m-am dus să mă aşez la umbra fagului ruginiu. Vaci păşteau iarba însorită, era foarte cald. Am sfărâmat în mână cupa goală a unui jir; petrecusem ore întregi aplecat asupra microscopului şi eram bucuros să privesc pământul cu ochii mei. Marianne mă aştepta sub tei, sau în salonul răcoros cu storurile

lăsate, dar mă simţeam mai bine departe de ea; atâta vreme cât eram despărţiţi puteam să ne închipuim că ne vom întâlni din nou.

O vacă se opri lângă un copac şi îşi frecă grumazul de trunchi; îmi imaginam că eu eram această vacă; simţeam pe obraz o mângâiere aspră şi în burtă o noapte caldă şi verde; lumea era o pajişte uriaşă, care intra în mine prin bot, prin ochi; asta putea să dureze o veşnicie. De ce nu eram în stare să rămân veşnic culcat sub fagul acesta, fără să fac nicio mişcare, fără să am nicio dorinţă?

Vaca se proţăpi dinaintea mea; mă ţintuia cu ochii ei mari înconjuraţi de gene roşcate; cu burta umflată de iarbă proaspătă, contempla placidă misterul obiectului care se afla acolo în faţa ei şi care nu slujea la nimic; mă ţintuia şi nu mă vedea, rămânea închisă în universul ei rumegător. Şi eu priveam vaca, cerul senin, plopii, iarba aurită, şi ce vedeam? Eram închis în universul meu de om, închis pe vecie.

M-am întins pe spate, mi-am pironit ochii în cer. Niciodată nu voi trece de cealaltă parte a cerului; prizonier al propriei mele prezenţe, zăream în jurul meu, pentru totdeauna, doar pereţii unei temniţe. Din nou am privit pajiştea. Vaca se culcase şi rumega. Un cuc cântă de două ori; chemarea lui calmă, care nu chema pe nimeni, se pierdu în tăcere. M-am ridicat şi m-am îndreptat spre casă.

Marianne era în camera ei. Şedea lângă fereastra deschisă; îmi zâmbi; era un zâmbet maşinal, lipsit de viaţă.

— Ai lucrat cu spor?

— Am făcut din nou experienţele de ieri. Ar fi trebuit să vii să mă ajuţi. Te-ai făcut leneşă.

— Nu mai suntem atât de grăbiţi, spuse. Tu ai tot timpul.

Gura i se strâmbă puţin.

— Sunt obosită.

— Nu te simţi mai bine?

— Mă simt la fel.

Se plângea de dureri în pântece; slăbise foarte tare şi se îngălbenise la faţă. Zece ani, douăzeci de ani… Acum

număram anii şi adesea mă pomeneam că gândesc: „Repede! Întâmple-se odată repede!” Din ziua în care îmi aflase taina, intrase în agonie.

— Ce să-i răspund Henriettei? spuse ea după un timp.

— Nu eşti încă hotărâtă?

— Nu. Mă tot gândesc la asta zi şi noapte. E un lucru foarte grav.

— Îl iubeşte pe bărbatul acela?

— Dacă l-ar iubi, nu mi-ar cere sfatul Dar poate va fi mai fericită cu el decât cu Louis…

— Poate, am spus.

— Dacă ar duce o altă viaţă, ar fi desigur altceva, nu-i aşa?

— Cu siguranţă, am spus.

Mai vorbisem despre lucrurile astea de peste douăzeci de ori, şi de dragul Mariannei aş fi vrut ca ele să mă intereseze. Dar ce? Dacă Henriettte rămânea lângă soţul ei, sau dacă va pleca cu iubitul ei, va fi mereu tot Henriette.

— Numai că, dacă pleacă, Louis nu-i va da fata. Ce viaţă va avea copila?

Marianne mă privi. Acum exista ceva maniac şi neliniştit în privirea ei.

— Vei avea grijă de ea?

— Vom avea grijă împreună, am spus.

Ridică din umeri:

— Ştii bine că în curând nu voi mai fi aici.

Întinse mâna şi culese peste fereastră un ciorchine de glicină.

— Ar trebui să mă liniştească gândul că tu vei fi încă aici, vei fi mereu aici. Oare celelalte socoteau că e un gând liniştitor?

— Care celelalte?

— Catarina. Beatrice.

— Beatrice nu mă iubea, am spus. Şi Catarina spera desigur să-i ajute Dumnezeu să ajung într-o bună zi alături de ea în ceruri.

— Ţi-a spus asta?

— Nu ştiu; dar e sigur că se gândea la asta.

— Nu ştii? Nu-ţi aminteşti?

— Nu, i-am spus.

— Câte dintre vorbele ei ţi le mai aminteşti încă?

— Câteva.

— Şi glasul ei? Îţi aminteşti glasul ei?

— Nu, am spus.

I-am atins mâna Mariannei.

— Nu o iubeam cum te iubesc pe tine.

— Oh! Ştiu c-ai să mă uiţi, spuse. Desigur e mai bine aşa. Toate amintirile astea trebuie să fie o povară.

Aşezase glicinele pe genunchi şi strivea florile cu degetele ei subţiri.

— Vei trăi în inima mea mai mult decât ai fi trăit într-o inimă muritoare, am spus.

— Nu, spuse ea cu asprime. Dacă erai muritor, aş fi trăit în tine până la sfârşitul lumii, căci moartea ta ar fi fost pentru mine sfârşitul lumii. Pe când aşa, am să mor într-o lume care nu se va sfârşi niciodată.

N-am răspuns. N-aveam ce răspunde.

— Ce-ai să faci după aceea? mă întrebă.

— Voi încerca să vreau ceea ce ai fi vrut tu, să acţionez cum ai fi acţionat tu.

— Încearcă să rămâi un om printre oameni, spuse. Nu-i altă cale de salvare pentru tine.

— Voi încerca, i-am spus. Acum oamenii îmi sunt dragi pentru că sunt semenii tăi.

— Ajută-i, spuse. Pune-ţi experienţa pe care o ai în slujba lor.

— Aşa voi face.

Îmi vorbea adeseori despre viitorul meu trist. Dar nu se putea împiedica să şi-l imagineze cu inima ei muritoare.

— Făgăduieşte-mi.

O fărâmă din vechea ardoare îi strălucea în ochi.

— Îţi făgăduiesc.

O viespe se aşează zumzăind pe ciorchinele de flori violete; în depărtare mugi o vacă.

— Poate e ultima mea vară, spuse Marianne.

— Nu vorbi aşa.

— Va exista o vară care va fi ultima mea vară.

Dădu din cap:

— Nu te invidiez. Dar nici tu să nu mă invidiezi pe mine.

Rămaserăm multă vreme aşezaţi în faţa ferestrei, incapabili să ne venim în ajutor, mai despărţiţi decât dacă unul din noi ar fi murit, nemaiputând făptui nimic împreună şi aproape nici să ne vorbim. Şi totuşi ne iubeam cu disperare.

*

— Du-mă lângă fereastră, îmi ceru Marianne. Aş vrea să văd cum apune soarele pentru ultima dată.

— O să te obosească.

— Te rog. Pentru ultima dată.

Am dat la o parte învelitorile şi am ridicat-o în braţe. Slăbise atât de tare, încât nu era mai grea decât un copil. Trase perdeaua de la fereastră.

— Da, spuse. Îmi amintesc. Era frumos.

Lăsă perdeaua să cadă.

— Pentru tine totul va continua să existe, spuse ea într-un suspin.

Am întins-o din nou pe pat; obrazul ei era galben şi măcinat; i se tăiase părul, pentru că greutatea lui o obosea, şi capul i se făcuse atât de mic încât îmi amintea de capetele îmbălsămate care umpleau piaţa unui sat indian.

— Se vor petrece atâtea lucruri, spuse, lucruri mari. Şi eu n-am să le văd!

— Poţi rezista încă multă vreme. Medicul a spus că ai o inimă foarte solidă.

— Nu minţi, spuse ea cu bruscă mânie. M-ai minţit destul! Ştiu că mi se apropie sfârşitul. Am să mă duc, am să mă duc singură de tot. Şi tu vei rămâne aici fără mine, pentru totdeauna

Începu să hohotească jalnic

— Singură de tot! Mă laşi să plec singură de tot!

I-am luat mâna, i-am strâns-o. Cât aş fi vrut să-i spun: „Mor împreună cu tine! Vom fi înmormântaţi în aceeaşi groapă, ne-am trăit viaţa şi acum nu mai există nimic!”

— Mâine, spuse ea. Soarele va apune şi eu nu voi mai fi nicăieri. Nu va mai fi decât trupul meu. Şi într-o zi, când ai să deschizi coşciugul meu, nu va mai fi decât puţină ţărână. Chiar şi oasele se vor preface în pulbere. Chiar şi oasele!… repetă ea. Şi, pentru tine, totul va continua ca şi când n-aş fi existat niciodată!

— Voi trăi cu tine, prin tine…

— Vei trăi fără mine, spuse Şi într-o zi mă vei uita. Ah! suspină ea: e nedrept!

— Aş vrea să pot muri odată cu tine, am spus.

— Dar nu poţi.

Sudoarea îi curgea pe faţă, mâna îi era umedă şi rece.

— Dacă măcar aş putea să mă gândesc că vei veni alături de mine peste zece ani, peste douăzeci de ani, mi-ar fi mai puţin greu să mor. Dar nu. Niciodată. Mă părăseşti pentru totdeauna.

Am spus: „Mă voi gândi neîncetat la tine”. Dar ea păru că nu aude; căzuse iarăşi pe pernă, istovită, şi murmură:

— Te detest.

— Marianne! Nu mai ştii cât te iubesc?

Clătină din cap:

— Ştiu totul. Te detest.

Închise ochii, după scurtă vreme păru că doarme, dar gemea în somn. Henriette veni să se aşeze lângă mine; era o femeie voinică, cu trăsături dure.

— Abia mai răsuflă, spuse ea.

— Da. Se prăpădeşte.

Degetele Mariannei se crispară, colţurile gurii i se lăsară într-o strâmbătură de suferinţă, de silă şi de reproş; apoi suspină şi tot trupul i se destinse.

— Cât de uşor a murit, spuse Henriette.

A fost îngropată peste două zile. Mormântul ei se ridica în mijlocul cimitirului, piatră printre pietre, ocupând sub cer doar locul unui mormânt; când se încheie ceremonia, toţi plecară lăsând în urma lor pe Marianne, mormântul ei, moartea ei. Eu am rămas aşezat pe lespezi. Ştiam că moarta nu e în groapă; acolo fusese culcat cadavrul unei femei bătrâne, cu inima plină de amărăciune; dar Marianne cu zâmbetele, speranţele, săruturile, tandreţea ei rămânea în picioare pe marginea trecutului; încă o mai vedeam, încă mai puteam să-i vorbesc, să-i zâmbesc, simţeam aţintită asupra mea acea privire care făcuse din mine un om printre oameni: peste o clipă poarta avea să se închidă la loc, voiam s-o împiedic să se închidă la loc. Nu trebuia să mă mişc, să nu mai văd nimic, să nu mai aud nimic, să reneg lumea prezentă; m-am întins cu faţa la pământ, am închis ochii, ţineam din răsputeri poarta deschisă, împiedicam prezentul să se nască, pentru ca trecutul să existe mai departe.

Asta a durat o zi, o noapte, şi câteva ore încă. Şi, brusc, am tresărit; nu se întâmplase nimic, dar auzeam limpede albinele care zumzăiau printre florile cimitirului, în depărtare o vacă mugea: o auzeam. Înlăuntrul meu simţisem o zguduitură surdă: nu mai era nimic de făcut, poarta se închisese; nimeni nu-i va mai trece pragul, niciodată. Mi-am întins picioarele înţepenite, m-am ridicat într-un cot: ce voi face acum? Aveam să mă scol şi să trăiesc mai departe? Catarina murise, şi Antonio, Beatrice, Carlier, toţi cei pe care îi iubisem muriseră, şi eu trăiam mai departe; eram aici, acelaşi de, secole; inima mea putea să bată o clipă de milă, de revoltă, de jale; dar uitam. Mi-am înfipt degetele în pământ şi am rostit cu disperare: „Nu vreau”. Un om muritor ar fi putut refuza să-şi continue drumul, ar fi putut să-şi eternizeze revolta: putea să se omoare. Eu însă eram sclavul vieţii, care mă târa înainte spre nepăsare şi uitare. N-avea rost să mă împotrivesc. M-am ridicat şi am pornit agale pe drumul spre casă.

Când am intrat în grădină, am văzut că jumătate din cer era acoperită de nori negri şi grei; cealaltă jumătate

era de un albastru senin; unul dintre pereţii casei părea cenuşiu, pe când faţada era de un alb ţipător şi dur; iarba părea galbenă. Din timp în timp un vânt aducător de furtună culca arborii şi tufele, apoi totul rămânea nemişcat. Mariannei îi plăceau furtunile. Nu puteam oare s-o fac să trăiască prin mine? M-am aşezat sub tei, pe locul ei preferat. Am privit umbrele violente, petele de alb crud, am sorbit parfumul magnoliei; dar luminile şi parfumurile nu-mi spuneau nimic; ziua aceasta nu era făcută pentru mine; rămânea în aer, cerea să fie trăită de Marianne. Marianne n-o trăia şi eu nu puteam să-i iau locul. Odată cu Marianne se prăbuşise o lume, o lume care nu se va mai înălţa niciodată la lumină. Acum toate florile începeau să se asemene, nuanţele cerului se amestecau, şi zilele nu vor mai avea decât o singură culoare: culoarea indiferenţei.

O slujnică deschise uşa hanului şi aruncă o căldare cu apă pe caldarâm, privindu-i cu un ochi bănuitor pe Régine şi pe Fosca; la primul etaj clămpăniră jaluzelele. Régine spuse:

— Poate ne vor da o cafea…

Intrară. O femeie spăla podeaua cu o cârpă; Régine şi Fosca se aşezară la una din mesele acoperite cu muşama.

— Aveţi ceva de băut? întrebă Régine.

Femeia ridică fruntea, stoarse cârpa udă deasupra găleţii pline cu apă murdară şi brusc începu să zâmbească.

— Pot să vă servesc un fel de cafea cu lapte.

— Foarte fierbinte, spuse Régine.

Îl privi pe Fosca şi spuse:

— Aşa deci, în urmă doar cu două secole erai încă în stare să iubeşti.

— Da, abia cu două secole în urmă.

— Şi, firește, ai uitat-o repede?

— Nu chiar atât de repede, spuse Fosca. O vreme îndelungată am trăit sub privirile ei. Am vegheat asupra fiicei Henriettei: am văzut cum a crescut mare, cum s-a măritat, cum a murit; a lăsat în urma ei un băieţel care se numea Armand, şi am vegheat şi asupra lui. Henriette a murit când copilul avea cincisprezece ani. Ajunsese o femeie bătrână, egoistă şi aspră, care mă detesta pentru că îmi cunoştea taina.

— Te gândeşti însă adesea la Marianne?

— Lumea în care trăiam era lumea ei, oamenii erau semenii ei: muncind pentru ei, de fapt munceam pentru ea. Asta m-a ajutat să trec aproape cincizeci de ani: făceam cercetări în domeniul fizicii şi chimiei.

— Toate acestea nu o împiedicau să fie moartă, spuse Régine.

— Exista oare vreun mijloc de a o fi putut împiedica?

— Nu, răspunse Régine, desigur nu exista niciun

mijloc.

Slujnica aşează pe masă un ibric cu cafea; o cană cu lapte şi două ceşti mari, trandafirii şi decorate cu fluturi albaştri: „Seamănă leit cu ceştile din copilăria mea”, se gândi Régine. Era un gând maşinal, dar cuvintele şi începuseră să nu mai spună nimic; nu mai avea copilărie, nici viitor, şi pentru ea nu mai existau nici culori, nici parfumuri, nici lumină. Fosca îi umpluse ceaşca şi ea o duse la gură. Asta mai putea încă să simtă, arsura puternică din cerul gurii, din gâtlej; bău cu nesaţ.

— Povestea e pe terminate, spuse Fosca.

— Termin-o, spuse ea. Să terminăm odată.

Partea a cincea

Undeva, în fundul coridoarelor, o tobă începu să răpăie şi toate privirile se întoarseră spre uşă. Ochii lui Brennand se umplură de lacrimi: Spinelle îşi strânse buzele şi mărul lui adam urca şi se lăsa convulsiv pe gâtul lui uscăţiv; Armand îşi vârâse mâna în buzunarul de la vestă, sub colanul de barbă neagră chipu-i era palid. Ferestrele erau închise, dar se auzeau strigătele ce se ridicau din piaţă; oamenii strigau: „Jos cu bourbonii! Trăiască republica! Trăiască La Fayette!” Zăpuşeala era mare; fruntea lui Armand se acoperise de stropi de năduşeală, dar ştiam că un fior de gheaţă îi trecea prin şira spinării. Acum citeam înlăuntrul lor; simţeam, răceala metalului în palma-i umedă, răceala balconului de fier în palma mea. Oamenii strigau: „Trăiască Antonio Fosca! Trăiască cetatea Carmona!” O biserică ardea în noapte, izbânda îşi înălţa flăcările spre cer şi cenuşa neagră a înfrângerii cădea din nou ca o ploaie pe inima mea; aerul avea un gust de minciună. Strângeam balustrada în mână şi mă gândeam: „Un om oare nu poate face nimic?” El strângea pistolul în mână şi se gândea: „Pot face ceva”. Era gata să moară spre a se convinge de asta.

Brusc toba amuţi. Se auzi un zgomot de paşi şi omul apăru; zâmbea, clar era şi el palid, la fel de palid ca şi Armand; sub panglica tricoloră, aşezată de-a curmezişul pieptului, inima-i bătea tare; avea gura uscată. La Fayette mergea alături de el. Mâna lui Armand ieşi cu încetineală din buzunar. L-am prins de încheietură şi i-am spus:

— Inutil. L-am descărcat.

Un glas imens se ridicase în sală: glasul mării, al vuitului, al vulcanilor; omul trecu prin faţa noastră. I-am strâns cu putere mâna lui Armand şi ea se făcu moale sub apăsarea degetelor mele; i-am luat pistolul. Mă privi şi o undă de sânge îi năpădi obrajii când îmi spuse:

— E o trădare.

Se îndreptă spre uşă şi coborî scara în goană. Am alergat în urma lui. În piaţă, oamenii fluturau drapelele tricolore şi câţiva mai strigau încă: „Trăiască Republica!” dar cei mai mulţi dintre ei tăceau; priveau ţintă spre ferestrele Primăriei, şovăiau. Armand făcu doi-trei paşi şi se agăţă de un felinar ca un om beat; îi tremurau picioarele. Plângea. Plângea pentru că era învins şi pentru că rămăsese în viaţă. Era culcat pe pat cu burta sfârtecată, era învingător şi era mort; zâmbea. Deodată se porni o larmă mare: „Trăiască La Fayette! Trăiască ducele de Orléans!” Armand îşi înălţă capul şi văzu cum în balconul Primăriei generalul şi ducele se îmbrăţişau, înfăşuraţi în faldurile unui drapel tricolor.

— Suntem învinşi! spuse cu un glas lipsit de mânie, clar ostenit. Nu aveai dreptul, era singura noastră şansă!

— Ar fi fost o sinucidere inutilă, i-am spus tăios. Ce e ducele? Nimic. Moartea lui n-ar schimba nimic. Burghezia este hotărâtă să înăbuşe revoluţia asta şi va izbuti fiindcă ţara nu-i coaptă pentru republică.

— Ascultă-i! spuse Armand. S-au lăsat traşi pe sfoară ca nişte copii. Nimeni deci nu le va deschide ochii?

— Tu însuţi eşti un copil, i-am spus, punându-i o mână pe umăr. Crezi că trei zile de răzmeriţă sunt de ajuns pentru a face educaţia unui popor?

— Oamenii voiau libertate, spuse Armand. Şi-au dat sângele pentru ea.

— Şi-au dat sângele, am spus. Dar ştiu ei oare de ce? Nici măcar ei înşişi nu-şi cunosc adevărata vrere.

Ajunseserăm pe malurile Senei; Armand mergea alături de mine, cu capul plecat, târându-şi picioarele în silă.

— Ieri încă victoria era în mâinile noastre, spuse.

— Nu, i-am răspuns. Niciodată n-aţi fost victorioşi deoarece nu eraţi în stare să vă exploataţi succesul. Nu eraţi pregătiţi.

Un stihar alb, umflat de apă, plutea la vale pe fluviu. Lângă chei se oprise un vas cu pavilion negru; oameni cărau tărgi pe care le aşezau pe mal şi miasma se ridica

spre mulţimea tăcută plecată peste parapetul podului, miasma din Rivella, din pieţele Romei, de pe câmpurile de luptă, miasma victoriilor şi a înfrângerilor, atât de searbădă după ţâşnirea roşie a sângelui. Îngrămădeau maldăre de cadavre pe vas şi le acopereau cu paie.

— Deci au murit degeaba, spuse Armand.

Priveam miriştea de culoarea soarelui sub care dospeau cărnurile omeneşti colcăind de viermi. Morţi pentru omenire, libertate, progres, fericire, morţi pentru Carmona, pentru Imperiu, morţi pentru un viitor care nu era al lor, morţi pentru că până la urmă tot se moare, morţi degeaba. N-am rostit însă cuvintele care mi se urcau pe buze; învăţasem să le vorbesc. Am spus:

— Au murit pentru revoluţia de mâine. În timpul acestor trei zile, poporul şi-a descoperit puterea; încă nu ştie să se slujească de ea, dar mâine va şti. Va şti, dacă voi vă veţi strădui să le pregătiţi viitorul, în loc să vă azvârliţi inutil în braţele martiriului.

— Ai dreptate, spuse el… Nu de martiri are nevoie republica.

Rămase o clipă cu coatele sprijinite de parapet, cu ochii aţintiţi asupra vasului funebru, apoi se întoarse:

— Aş vrea să trec pe la ziar.

— Te însoţesc, am spus.

Am părăsit cheiurile. La colţul străzii un om lipea un afiş pe zid, cu litere mari şi negre: „Ducele de Orléans nu este un Bourbon, e un Valois”. Mai departe văzurăm că manifestul republican lipit de un gard fusese sfâşiat.

— Să nu poţi face nimic! exclamă Armand. Pe când ieri puteam face totul!

— Răbdare, am, spus, aveţi toată viaţa dinaintea voastră.

— Da, graţie dumitale.

Se strădui să-mi zâmbească:

— Cum de-ai ghicit?

— Am văzut cum îţi încărcai pistolul. Nu e greu să-ţi citească cineva gândurile.

Am trecut strada şi Armand mă privi nedumerit:

— Mă întreb de ce veghezi asupra mea cu atâta grijă.

— Ţi-am mai spus: am iubit-o mult pe mama dumitale; mi-eşti drag din cauza ei.

Nu răspunse, dar, trecând prin faţa unei vitrine cu geamuri sclipitoare, mă opri.

— N-ai remarcat niciodată că semănăm?

Am privit cele două imagini: neschimbatul chip care era al meu de secole, şi figura lui nou-nouţă, cu păr lung şi negru, colanul bărbii şi ochii focoşi; aveam acelaşi nas, nasul neamului Fosca.

— Ce-ţi trece prin minte? l-am întrebat.

Şovăi:

— Am să-ţi spun mai târziu.

Ajunserăm în faţa clădirii ziarului *Progresul;* pe trotuar era un pâlc de oameni în zdrenţe, care loveau zdravăn cu umerii în, uşa încuiată. Strigau: „Vrem să-i împuşcăm pe republicani!”

— Ah! Ce imbecili, spuse Armand.

— Să intrăm pe uşa din dos, am spus.

Am ocolit grupul de case şi am bătut în uşă; un ochi de geam se deschise, apoi uşa se crăpă puţin.

— Intraţi repede, spuse Voiron.

Avea cămaşa deschisă pe pieptul şiroind de sudoare şi ţinea în mână o puşcă.

— Încearcă să-l convingi pe Garnier să plece. O să-l omoare.

Armand se repezi pe scară. Garnier şedea pe colţul unei mese, în sala redacţiei, în mijlocul unui grup de tineri. Nu aveau arme. Se auzeau izbiturile înăbuşite venind dinspre parter şi strigătele îndemnând la omor.

— Ce mai aştepţi? spuse Armand. Fugi pe uşa din dos.

— Nu. Vreau să-i primesc, spuse Garnier.

Îi era frică. Puteam să-i citesc frica în colţul gurii şi în degetele-i crispate.

— Nu de martiri are nevoie republica, spuse Armand. Nu te lăsa asasinat.

— Nu vreau să-mi distrugă teascurile, să-mi ardă

hârtiile, spuse Garnier. Am să-i primesc.

Avea glasul ferm şi ochii duri. Dar simţeam în el frica. Dacă nu i-ar fi fost frică, desigur s-ar fi învoit să plece. Adăugă semeţ:

— Nu reţin pe nimeni,

— Nu-i adevărat, am spus. Ştii bine că tinerii aceştia nu te vor părăsi.

Privi în jurul său, păru că şovăie. În clipa asta se auzi o trosnitură mare şi o goană dezlănţuită pe scară. Strigau: „Moarte republicanilor!" Uşa cu geamuri se dădu la perete şi intrară, cu baionetele înainte, părând pe jumătate beţi.

— Ce vreţi? spuse Garnier cu glasul lui tăios.

Şovăiră şi unul dintre ei strigă:

— Vrem pielea ta murdară de republican.

Se avântă spre ei. Abia am avut vreme să mă arunc în faţa lui Garnier. Baioneta îmi intră drept în piept.

— Ce sunteţi voi, asasini? spuse Garnier.

Glasul lui ajungea până la mine de foarte departe; simţeam cum sângele îmi udă cămaşa şi eram învăluit în ceaţă. Mă gândeam: „Poate de data asta voi muri; poate am isprăvit cu viaţa!" Şi-apoi m-am pomenit culcat pe o masă, cu pieptul încins în cârpe albe. Garnier vorbea mai departe şi oamenii se dădeau îndărăt spre uşă.

— Nu te mişca, îmi spuse Armand. Mă duc după un medic.

— N-are rost, am spus. Arma s-a împiedicat de un os. N-am nimic.

În stradă, sub ferestre, continuau să strige: „Împuşcaţi-i pe republicani!" Dar oamenii se răsuciseră pe călcâie, coborau acum scara. M-am ridicat, mi-am tras cămaşa şi m-am încheiat la haină.

— Mi-ai salvat viaţa, spuse Garnier.

— Nu-mi mulţumi înainte de a şti ce îţi rezervă viaţa.

Mă gândeam.: „Iată că acum va fi nevoit să trăiască ani de zile cu frica lui".

— Mă duc acasă să mă odihnesc, am spus.

Armând coborî odată cu mine; merserăm câteva clipe în tăcere, apoi spuse:

— Ar fi trebuit să mori.

— Arma s-a împiedicat…

Mă întrerupse:

— Niciun om normal n-ar fi rămas în picioare după o asemenea lovitură.

Mă prinse de încheietura mâinii:

— Spune-mi adevărul.

— Care adevăr?

— De ce veghezi-asupra mea? De ce semănăm atât de mult? Cum de n-ai murit, când baioneta nu s-a împiedicat de nimic?

Vorbea cu glas febril şi degetele i se încleştau ele braţul meu.

— Bănuiam de multă vreme…

— Nu ştiu ce vrei să spui.

— Încă din copilărie ştiam că printre strămoşii mei se numără un om căruia nu-i este dat să moară niciodată; încă din copilărie am dorit să-l întâlnesc…

— Mama dumitale mi-a vorbit despre această legendă, i-am spus… Eşti în stare să crezi în ea?

— Am crezut întotdeauna în ea, spuse. Şi întotdeauna am crezut că am putea face lucruri măreţe împreună dacă ar avea puţină prietenie faţă de mine.

Ochii îi scânteiau, mă privea cu ardoare pătimaşă. Carol Quintul întorsese capul, buza de jos îi atârna, sub pleoapele căzute ochii lui păreau ca şi morţi, şi eu îi făgăduiam: vom face lucruri măreţe. Tăceam. Armand spuse cu înfrigurare:

— E vorba de-o taină? De ce atâta mister?

— Mă crezi nemuritor şi poţi să mă priveşti în faţă fără să te îngrozeşti?

— Ce-i îngrozitor în asta?

Un zâmbet îi ilumină chipul; deodată păru foarte tânăr şi ceva se mişcă în inima mea: ceva fad, cu un parfum foarte vechi, puţin stătut; fântânile arteziene şopoteau.

— Dumneata eşti, nu-i aşa?

— Da.

— Atunci viitorul este al nostru, spuse. Îţi mulţumesc că mi-ai salvat viaţa!

— Nu te bucura, am spus. Pentru oamenii muritori e primejdios să trăiască în preajma mea. Existenţa lor li se pare brusc prea scurtă, şi toate faptele lor fără rost.

— Ştiu bine că în faţa mea n-am decât o viaţă de om, spuse. Prezenţa dumitale nu schimbă cu nimic lucrurile.

Mă privea ca şi când m-ar fi văzut pentru prima oară, şi începea încă de pe acum să caute a profita din plin de norocul neobişnuit ce i se oferea.

— Câte lucruri ai văzut! Ai fost de faţă la marea revoluţie?

— Da.

— Povesteşte-mi, spuse.

— Nu m-am ocupat prea mult de ea, am spus.

— Ah!

Mă cerceta cu o expresie cam decepţionată.

Am spus repezit:

— Am ajuns acasă.

— Te-ar deranja dacă urc o clipă şi eu?

— Nimic nu mă deranjează niciodată.

Am deschis uşa de la bibliotecă. Marianne zâmbea la mijlocul ramei ovale, rochia albastră îi dezvelea umerii tineri.

— Iat-o pe bunica mamei dumitale, am spus. A fost soţia mea.

— A fost o femeie frumoasă, spuse Armand politicos.

Privirea lui făcu înconjurul încăperii:

— Ai citit toate cărţile astea?

— Aproape toate.

— Înseamnă că eşti un mare cărturar.

— Nu mă mai ocup de ştiinţă.

O priveam pe Marianne: aş fi dorit să vorbesc despre ea; murise de multă vreme; dar pentru Armand abia azi ea începea să existe, putea să reînvie în inima lui, frumoasă, tânără, înfocată.

— Ea credea în ştiinţă, am spus. Credea ca şi dumneata în progres, în raţiune, în libertate. Credea cu

patimă în fericirea omenirii…

— Dumneata nu crezi în ea? mă întrebă.

— Ba da, am spus. Dar cu ea era altceva. Era atât de vie: tot ce atingea ea trăia: florile, ideile…

— Femeile sunt adesea mai generoase decât noi, spuse Armand.

Am tras draperiile fără să răspund şi am aprins o lampă. Ce era Marianne pentru el? O moartă printre alte milioane. Zâmbea cu zâmbetul încremenit în mijlocul ramei ovale; nu va renaşte niciodată.

— De ce nu te mai ocupi de ştiinţă? mă întrebă Armand.

Se clătina de oboseală, clipea din pleoape; dar nu s-ar fi hotărât să mă părăsească înainte de a afla cum putea trage folos de pe urma mea.

— Nu-i îngăduie omului să iasă din el însuşi, am răspuns.

— E necesar să iasă din el însuşi?

— Desigur pentru dumneata nu-i necesar.

Am adăugat brusc:

— Ar trebui să te odihneşti puţin. Arăţi ca şi când ai fi la capătul puterilor.

— Am dormit puţin în ultimele trei zile, spuse el cu un zâmbet de scuză.

— E o încercare grea să mori şi să învii în aceeaşi zi, am spus. Culcă-te pe divan şi dormi.

Se trânti pe canapea şi spuse:

— O să dorm vreo oră.

Am rămas în picioare lângă divan. Se lăsa seara. Departe, strigăte de bucurie se ridicau în văzduhul încins de razele apusului, dar în biroul acesta cu draperiile trase nu se auzea alt zgomot decât răsuflarea uşoară a lui Armand. Adormise pe loc. Pentru prima oară de patru zile era eliberat de frică, de speranţă: dormea şi eu îl vegheam şi eu simţeam cu inima mea greutatea acestei zile care se trudea să moară în spatele ferestrelor. Pieţele pustii din Pergola, cupolele aurite şi inaccesibile din Florenţa, gustul fad al vinului în balconul din Carmona… Dar inima mea

mai cunoştea şi beţia triumfului, râsul tunător al lui Malatesta, zâmbetul lui Antonio muribund; Carlier privea fluviul galben rânjind: Am ajuns la el; şi eu, cu amândouă mâinile, îmi sfâşiam cămaşa, viaţa mă înăbuşea. Şi în pieptul lui era speranţă, soarele roşu pe cerul lăptos, linia albastră a dealurilor în fundul câmpiei, catargele care dispăreau în zare, înghiţite de curba nevăzută a pământului. M-am aplecat asupra lui Armand, am privit obrazul tânăr acoperit ele spuma neagră: la ce visa oare? Dormea la fel cum dormiseră Tancredi, Antonio, Carol, Carlier; semănau cu toţii; şi totuşi pentru fiecare viaţa avea un gust unic pe care îl cunoştea doar el: viaţa n-o lua de la capăt niciodată; în fiecare dintre ei era întreagă, pe deplin nouă. El nu visa pieţele din Pergola, nici fluviul galben; avea visele lui din care nu puteam fura nicio fărâmă; niciodată nu voi izbuti să evadez din mine însumi şi să mă strecor în vreunul dintre ei; puteam încerca să-l slujesc; dar nu voi vedea niciodată cu ochii lui, nu voi simţi cu inima lui. Târam pe vecie după mine soarele roşu, vâltoarea fluviului mâlos, pustietatea plină de ură a Pergolei: trecutul meu! M-am îndepărtat de Armand; nici din partea lui, precum nici din partea altora, nu aveam nimic de sperat.

*

Fumul înfiripă un rotocol albăstrui în aerul galben, apoi rotocolul se alungi, se îndoi şi se spulberă. Undeva, pe o plajă argintie, o umbră palmată se târa spre o piatră albă. Aş fi vrut să stau culcat pe acea plajă; de fiecare dată când mă străduisem să le vorbesc pe limba lor, mă simţisem golit şi ostenit.

„În materie de tipărire şi de publicare a scrierilor, nu există flagrant delict decât atunci când se tipăreşte o chemare la revoltă într-un loc cunoscut dinainte de către agenţii autorităţii. Niciunul dintre scriitorii arestaţi de o lună încoace în temeiul unui mandat de aducere nu a fost cu adevărat surprins în flagrant delict.”

În odaia învecinată, Armand îmi citea articolul cu glas tare şi ceilalţi ascultau; uneori aplaudau de plăcere. Aplaudau dar, dacă aş fi deschis uşa, feţele lor ar fi încremenit. Degeaba lucram împreună cu ei în fiecare noapte, şi degeaba scriam ceea ce doreau să scriu, pentru ei rămâneam un străin.

„Spun că atunci când, smulgând un om nevinovat din căminul său, reţinându-l săptămâni întregi într-o temniţă, sub o acuzaţie ilegală, îndrăzniţi să-l condamnaţi sub pretextul că disperarea sau mânia i-au smuls o vorbă amară împotriva magistraţilor voştri, călcaţi în picioare drepturile sfinte pe care poporul francez le-a dobândit cu preţul sângelui său."

Eu scrisesem aceste cuvinte şi mă gândeam: „Marianne ar fi mulţumită de mine"; dar şi începusem să nu le mai recunosc; în mine nu mai era decât tăcere.

— Iată un articol care va face vâlvă, spuse Garnier, Se apropiase de masa mea şi mă privea muşcându-şi nervos buzele. Ar fi vrut să-mi spună un lucru amabil; era singurul care nu se temea de mine; dar nu izbuteam niciodată să ne vorbim.

— Se va deschide un proces, spuse într-un târziu. Dar îl vom câştiga.

Uşa se dădu furtunos de perete şi Spinelle intră. Era îmbujorat la faţă şi în părul său creţ se simţea frigul şi noaptea. Îşi aruncă fularul pe un scaun şi spuse:

— La Ivry s-a iscat o răzmeriţă. Muncitorii au distrus maşinile de ţesut. A fost chemată armata care i-a atacat cu baionetele.

Vorbea atât de repede încât se bâlbâia. Puţin îi păsa de muncitori, sau de maşinile distruse, sau de sângele vărsat; era fericit pentru că aducea ştiri importante ziarului său.

— Au fost morţi? întrebă Garnier.

— Trei morţi şi mai mulţi răniţi.

— Trei morţi…

Chipul lui Garnier era încordat. Şi el era foarte departe de Ivry, de ţipete, de împuşcături; îşi imagina titlul

cu litere groase. *Armata îi atacă pe muncitori cu baionetele.* Începuse să şi cântărească primele cuvinte ale articolului.

— Distrug maşinile! exclamă Armand. Ar trebui să li se explice că-i o prostie…

— Ce-are a face? spuse Garnier. Important este că a izbucnit o răzmeriţă.

Se întoarse către Spinelle:

— Cobor la zeţărie; vino cu mine.

Ieşiră şi Armand se aşeză într-un fotoliu din faţa mea; căzuse pe gânduri.

— Garnier se înşală, spuse el în cele din urmă. Răzmeriţele nu slujesc la nimic. Aveai dreptate când îmi explicai că mai întâi trebuie făcută educaţia poporului.

Ridică din umeri:

— Când te gândeşti că au ajuns să distrugă maşinile!

Nu i-am răspuns. Nu aştepta vreun răspuns. Mă cerceta nedumerit şi nu puteam bănui ce gând urmărea pe chipul meu.

— Ceea ce îngreunează lucrurile e că n-au încredere în noi, spuse. Nu cu întruniri publice, cursuri serale, broşuri ne vom atinge scopul. Vorbele noastre le intră pe-o ureche şi le ies pe alta.

În glasul lui se simţea o chemare. Am zâmbit:

— Ce aşteptaţi de la mine?

— Spre a căpăta influenţă asupra lor ar trebui să trăim printre ei, să muncim cot la cot cu ei, să ne batem alături de ei: ar trebui cineva care să fie de-al lor.

— Vreţi să mă fac muncitor?

— Da, spuse el. Ai putea face o muncă uriaşă.

Mă privea cu ardoare şi, sub privirea asta, mă simţeam în siguranţă: nu eram decât o forţă de exploatat. Nu-i inspiram nici groază, nici prietenie, ci se slujea pur şi simplu de mine.

— Pentru un om muritor ar însemna un mare sacrificiu. Dar pentru dumneata nu cred să însemne mare lucru zece sau cincisprezece ani de viaţă,

— Într-adevăr, am spus, nu înseamnă mare lucru.

Chipul i se ilumină:

— Atunci, accepţi?

— Pot să încerc, am spus.

— O! Nu-i prea greu, spuse. Dacă încerci, vei reuşi.

Am repetat:

— Voi încerca.

Stăteam culcat lângă muşuroiul de furnici şi ea venise şi eu mă ridicasem şi ea îmi spusese: „Rămâi un om printre oameni”. Încă îi mai auzeam glasul, şi îi priveam, şi spuneam: „Sunt oameni”; dar în atelierul unde pătrundea întunericul nopţii, pe când spoiam în roşu, galben şi albastru sulurile de hârtie umedă, nu puteam înăbuşi celălalt glas care îmi spunea: „Ce înseamnă oare un om? Ce pot face ei pentru mine?” Sub tălpile noastre zumzetul maşinilor cutremura podelele: era însăşi tremurul timpului stătător şi fără repaus.

— Mai e mult? mă întrebă copilul.

Amesteca vopselele într-un hârdău, stând cocoţat pe o scară. Îi simţeam spinarea care îl durea, picioarele înţepenite şi capul atât de gol, atât de greu încât îl trăgea în jos.

— Eşti obosit?

Nici măcar nu-mi răspunse.

— Odihneşte-te o clipă, i-am spus.

Se aşează pe treapta cea mai de sus a scării şi închise ochii. De dimineaţă şi până acum pensule înmuiate în zeamă de culori zugrăveau sulurile de hârtie; de dimineaţă şi până acum, aceeaşi lumină tulbure, aceeaşi duhoare de vopsea, acelaşi murmur egal şi ritmat: mereu, mereu. Din zorii zilei, din primele începuturi, ale lumii, mereu plictisul, oboseala şi tremurul timpului. Războaiele de ţesut zumzăiau: mereu, mereu, de-a lungul străzilor din Carmona, de-a lungul străzilor din Gand unde suveicile alergau fără astâmpăr; case ardeau, cântece se înălţau din mijlocul rugurilor, sângele se amesteca cu apa violetă ce curgea pe şanţul uliţelor şi maşinile zumzăiau cu îndărătnicie: mereu, mereu. Mâinile înmuiau pensula în crema roşie, striveau pensula de hârtie. Copilului îi căzuse

capul pe piept, dormea. Pentru ei, a trăi însemna doar a te ţine în viaţă. A te ţine în viaţă vreme de patruzeci, cincizeci de ani; şi, în cele din urmă, a muri. La ce bun să te zbaţi? Oricum ar fi, în curând vor fi eliberaţi; fiecare la rândul său, vor muri. Acolo, departe, umbra palmată se târa spre piatră, valurile mării băteau plaja. Mă cuprinse dorinţa de a ieşi pe uşă şi de a încerca să devin o piatră printre pietre.

Copilul deschise ochii.

— N-a sunat clopotul?

— Va suna peste cinci minute.

Zâmbi. Cu lăcomie i-am ferecat zâmbetul în inimă. Din pricina luminii de pe obrazul lui, zumzetul maşinilor, duhoarea vopselei, totul se schimbase: timpul nu mai era decât o pânză continuă; pe pământ existau speranţe, regrete, exista ură şi dragoste. În cele din urmă, mureau; dar mai înainte de asta trăiau. Nici furnici, nici pietre: oameni. Pe deasupra zâmbetului ei, Marianne îmi făcea semn din nou: să crezi în ei, să rămâi cu ei, rămâi om. Mi-am aşezat mâna pe creştetul copilului. Câtă vreme voi mai fi încă în stare să-i aud glasul? Şi când zâmbetele şi lacrimile lor nu vor mai trezi niciun răsunet înlăuntrul meu, ce se va întâmpla cu mine?

*

— S-a sfârşit, am spus.

Omul rămase năucit pe marginea scaunului; îşi pironise ochii pe masca vineţie care se odihnea pe pernă. Murise o femeie şi alta, la al şaselea etaj, scăpase: ar fi, putut să fie invers. Pentru mine nu era nicio deosebire.. Dar pentru bărbatul acesta însemna că murise tocmai femeia lui.

Am ieşit din odaie. Încă de la începutul epidemiei mă înscrisesem ca voluntar şi îmi petreceam nopţile punând leacuri vezicatoare şi lipitori. Voiau să se vindece şi eu încercam să-i vindec: încercam să-i slujesc şi să nu-mi pun întrebări.

Strada era pustie, însă din dreapta se auzea, un zăngănit de fiare; era un furgon de artilerie, folosit acum pentru căratul sicrielor, care se hurduca pe drum. Unii povesteau că adesea, la câte o zdruncinătură, scândurile se rupeau şi cadavrele săreau, murdărind caldarâmul de maţe. Pe uliţele trandafirii oamenii cărau pe saltele, pe scânduri, trupurile albe pline de pete negre şi le aruncau unele peste altele în şanţurile de apărare. Toţi aceia care puteau să fugă, fugeau, pe jos, călare pe cai sau pe catâri, treceau porţile zidurilor de apărare, cu diligenţa, cu căruţa, cu berlina, trecuseră în galop barierele Parisului: pairii Franţei, burghezii avuţi, slujbaşii, deputaţii, toţi bogătaşii fugiseră şi osândiţii la moarte dansau noaptea în palatele părăsite, ascultau cuvântul călugărului înveşmântat în negru care predica dimineaţa în piaţă; calicii nu avuseseră putinţa să fugă, rămăseseră în oraşul bântuit de molimă, zăceau în paturile lor, îngheţaţi, sau arşi de friguri, cu o mască vineţie pe chip, pe chip cu o mască neagră, cu trupul umplut de pete întunecate. De dimineaţă cadavrele erau înşiruite în faţa uşilor şi miasma morţii se ridica greoaie spre cerul albastru; sub cerul cenuşiu muribunzii erau transportaţi la spital, uşile se închideau ascunzându-le agonia; rudele, prietenii împresurau zadarnic gardurile de fier spre a le culege ultimul suspin.

Am deschis uşa. Armand şedea la picioarele patului şi Garnier, drept, la căpătâi, lângă măsuţa pe care ardea o lumânare.

— De ce-aţi venit? am spus. Ce imprudenţă! N-aveţi încredere în mine?

— Doar n-o să-l lăsăm să moară singur, spuse Armand.

Garnier nu rosti nicio vorbă; îşi vârâse mâinile în buzunare şi privea fix forma culcată în pat. M-am aplecat spre Spinelle. I se lipise pielea de oase; sub pergamentul albăstriu al feţei începea să se contureze un cap de mort; buzele i se albiseră şi o sudoare rece îi acoperea fruntea. L-am prins de încheietura mâinii; era rece şi umedă, pulsul

aproape nu mai bătea deloc.

— Nu se poate face nimic? întrebă Armand.

— Am încercat totul.

— A şi început să arate ca un mort…

— Douăzeci de ani, spuse Garnier. Şi iubea atât de mult viaţa…

Amândoi priveau cu disperare chipul sfrijit. Pentru ei viaţa asta care avea să se stingă era unică, viaţa lui Spinelle care avea douăzeci de ani şi era prietenul lor. Unică la fel ca şi fiecare dintre petele gălbui care zburau pe aleea dintre chiparoşi; o priveam pe Beatrice şi mă întrebam: „Seamănă ea oare cu gâzele astea de-o seară?” O iubeam şi părea deosebită; dar n-o mai iubeam şi moartea ei nu însemna mai mult decât aceea a unor efemere.

— Dacă rezistă până dimineaţă, mai poate să scape, am spus.

Mi-am strecurat mâna sub cearşafuri şi am început, mai întâi încet, apoi din ce în ce mai zdravăn, să fricţionez trupul îngheţat. Îl întinsesem pe mantia mea şi îi frământasem cu mâinile mele muşchii tineri, îl adusesem pe lume pentru a doua oară şi el părăsise lumea cu burta sfârtecată; îi adusesem porumb şi carne uscată, şi el îşi trăsese un glonţ în cap fiindcă se prăpădea de foame. L-am fricţionat vreme îndelungată şi sub degetele mele un pic de căldură se suia spre inimă.

— S-ar putea să reziste, am spus.

Afară, oameni trecură în goană pe sub ferestre; desigur se duceau să ceară ajutor la postul din colţul străzii, luminat de un felinar roşu. Apoi se aşternu iarăşi tăcerea.

— Ar trebui să plecaţi de aici, le-am spus. Nu-i puteţi fi de folos cu nimic.

— Trebuie să stăm aici, spuse Armand. Mi-ar plăcea să-i văd pe prietenii mei alături de mine când îmi va veni ceasul să mor.

Se uita la Spinelle cu duioşie şi ştiam că nu se teme de moarte. M-am întors spre Garnier; mă intriga, în ochii

lui nu era pic de tandreţe, ci numai frică.

— Gândiţi-vă bine. Riscaţi să vă molipsiţi.

Făcu o strâmbătură din buze şi, o dată mai mult, mi se păru că i-ar fi plăcut să-mi vorbească; dar se închisese în el însuşi; aproape niciodată nu era văzut zâmbind şi nimeni nu ştia ce gândeşte. Se îndreptă brusc spre fereastră şi o deschise.

— Ce se întâmplă?

O mare zarvă venea din stradă. În fiecare noapte se aprindea câte un foc la răspântii, în speranţa de a se purifica atmosfera; la lumina flăcărilor, zărirăm o ceată de bărbaţi şi de femei în haine ponosite, care târau o cotigă de-a curmezişul pieţii. Strigau: „Moarte celor care ne înfometează!”

— Sunt strângătorii de petice, spuse Garnier,

Printr-o ordonanţă se dăduse poruncă de-a se ridica gunoaiele în cursul nopţii, înainte ca ei să-şi poată culege recolta; împinşi astfel în ghearele mizeriei, strigau cu ură: „Moarte celor care ne înfometează!” Strigau: „Fiul diavolului!” şi scuipau.

Garnier închise fereastra.

— Cel puţin dacă am fi avut conducători! spuse Armand. Poporul e copt pentru o revoluţie.

— Cel mult pentru o insurecţie, spuse Garnier.

— Ar trebui să fim în stare să prefacem insurecţia în revoluţie.

— Suntem prea dezbinaţi.

Cu fruntea lipită de geam visau răzmeriţe, omoruri: mă uitam la ei fără să înţeleg. Uneori mi se părea că oamenii acordă un preţ ridicol vieţii pe care moartea trebuia în chip fatal s-o distrugă: de ce îl priviseră pe Spinelle cu atâta disperare? Şi alteori acceptau cu prea mare uşurinţă să dispară pentru totdeauna: de ce stăteau fără rost în camera asta infestată? De ce urzeau răzmeriţe sângeroase?

Un glas şopti: „Armand!”

Spinelle deschisese ochii; părea că pupilele i se topiseră, erau înfundate în scobitura orbitelor, dar erau

ochi vii, vedeau.

— O să mor?

— Nu, spuse Armand. Dormi liniştit. Ai scăpat.

Pleoapele i se lăsară peste ochi. Armand se întoarse spre mine:

— E-adevărat? A scăpat?

L-am prins pe Spinelle de mână; nu era rece; pulsul bătea.

— Trebuie să treacă peste noaptea asta, i-am spus. Poate va scăpa.

Începuse să se crape de ziuă. Un camion mare, vopsit în negru, trecu pe sub ferestre, culegând din casă în casă sicriele care erau îngrămădite unele peste altele sub perdelele funebre. De-a lungul străzii în pantă, cu caldarâm trandafiriu, căruţele treceau din casă în casă şi cadavrele erau stivuite sub coviltire. Armand închisese ochii; dormea şezând pe scaun; Garnier sta în picioare rezemat de perete, îngrădit în dosul chipului său. La răspântie focul se stinsese şi peticarii se răspândiseră. Multă vreme piaţa rămase pustie, apoi un portar apăru în pragul unei uşi, cercetând pavajul cu o mutră bănuitoare; se zicea că adesea, dimineaţa, erau găsite sub portaluri bucăţi de carne şi boabe ciudate aruncate de mâini misterioase; se zicea că unii oameni otrăveau fântânile şi carnea din măcelării, o vastă conspiraţie ameninţa poporul; umbla zvonul că făcusem un pact cu diavolul şi scuipau cu silă în urma paşilor mei.

Garnier şopti:

— A trecut noaptea cu bine.

— Da.

Obrajii lui Spinelle erau coloraţi de puţin sânge, mâna lui era călduţă şi pulsul îi bătea.

— A scăpat, am spus.

Armând deschise ochii:

— A scăpat?

— E aproape sigur.

Armand şi Garnier se priviră; mi-am întors capul. Prin privirea aceasta îşi dăruiau unul altuia bucuria care le

umpluse inimile: în asemenea schimburi triumfătoare îşi găseau ei forţa de a înfrunta moartea şi raţiunile de a trăi. De ce eram nevoit să-mi feresc privirea? Chemam în ajutorul meu chipul lui Spinelle: avea douăzeci de ani, iubea viaţa, îmi aminteam ochii lui strălucitori şi glasul lui tânăr care se bâlbâia; îl salvasem; înotasem în lacul cu ape reci, îl adusesem la mal şi îl purtasem în braţe, mersesem până în satul indian să caut porumbul şi carnea pe care o devora râzând de plăcere; o burtă sfârtecată, o tâmplă găurită: cum va muri acesta de aici? În inima mea nu era nici măcar un licăr de bucurie.

*

— Şi-atunci? întrebă Garnier.

În redacţia ziarului *Progresul,* comitetul central şi şefii de secţie din Societatea Drepturilor Omului erau adunaţi în jurul bătrânului Broussaud. Toţi se uitau la mine, îngrijoraţi.

— Şi-atunci n-am izbutit să iau legătura eu Societatea Galică, nici cu comitetul de organizare, am răspuns. Am vorbit doar cu cei de la Prietenii Poporului, care înclină spre insurecţie, dar n-au luat încă nicio hotărâre.

— Cum vor putea să ia o hotărâre fără să cunoască hotărârile noastre? zise Armand. Şi cum vom decide noi fără ei?

O clipă se lăsă tăcere şi Garnier spuse:

— Trebuie să luăm o hotărâre.

— Întrucât nu izbutim să ne coordonăm eforturile; rosti tărăgănat bătrânul Broussaud, mai bine să ne abţinem; în asemenea condiţii este cu neputinţă să se declanşeze o revoluţie adevărată.

— Cine ştie? spuse Armand.

— Chiar dacă insurecţia n-ar fi decât o răzmeriţă, ea nu va fi inutilă, spuse Garnier. Cu fiecare revoltă poporul capătă şi mai mult conştiinţa forţei lui, prăpastia care îl desparte de conducători se sapă tot mai adânc.

În sală se făcu rumoare.

— Riscăm, să provocăm o mare vărsare de sânge, spuse o voce.

— Şi încă zadarnic, adăugă altă voce.

O vreme discutară cu aprindere. Armand mă întrebă în şoaptă:

— Ce părere ai?

— N-am nicio părere.

— Dar nu eşti lipsit de experienţă, îmi spuse. Ar trebui să ai o părere…

Am clătinat din cap. Cum puteam să-i sfătuiesc? Ştiam oare ce preţ dădeau ei vieţii, morţii? Trebuia ca ei să decidă. De ce să trăieşti, dacă a trăi înseamnă doar a nu muri? Dar a muri pentru a-ţi salva viaţa, nu era oare cea mai rea înşelătorie? Nu se cădea să aleg în numele lor.

— Cert este că se vor produce incidente, spuse Armand. Dacă nu vreţi să provocaţi insurecţia, cel puţin să luăm măsuri pentru eventualitatea în care va izbucni.

— Just, spuse Garnier. Să nu dăm niciun consemn, dar să fim pregătiţi, şi dacă poporul începe să se mişte, să mergem alături de el.

— Mă tem să nu înceapă să se mişte fără să-şi măsoare şansele de câştig, spuse Broussaud.

— În orice caz partidul republican trebuie să-l susţină.

— Dimpotrivă…

Din nou glasurile li se amestecară; vorbeau tare, ochii lor scăpărau fulgere, le tremurau glasurile; de partea cealaltă a zidurilor în clipa aceasta milioane de oameni vorbeau cu ochi scăpărători şi glasuri care tremurau; şi, în timp ce ei vorbeau, insurecţia, Republica, Franţa, viitorul lumii erau aici, în mâinile lor: cel puţin aşa credeau ei; strângeau soarta omenirii la piepturile lor. Un oraş întreg clocotea în jurul catafalcului unde se odihneau rămăşiţele pământeşti ale generalului Lamarque, de care nu-i păsa nimănui.

Niciunul dintre noi nu dormi în noaptea aceea. Ne ocuparăm să stabilim de-a lungul bulevardelor puncte de comunicaţie între diferitele grupuri. Dacă insurecţia

izbândea, trebuia să ne străduim a-l convinge pe La Fayette să accepte puterea, deoarece numai el singur era în stare să adune laolaltă mulţimea prin prestigiul numelui său. Garnier îl însărcină pe Armand să negocieze, în caz de succes, cu principalii şefi republicam; în ce-l priveşte, îşi propunea să încerce a ridica la revoltă cartierul Saint-Marceau şi în acest scop adunase oameni pe podul Austerlitz.

— Tu însă ar trebui să negociezi, spuse Armand. Glasul tău are mai multă greutate decât al meu. Iar Fosca, fiind mult mai aproape decât noi de muncitori, va putea apăra podul Austerlitz.

— Nu, spuse Garnier. Am vorbit destul în viaţa mea. De data asta vreau să mă bat.

— Şi dacă vei fi ucis, o să fie o lovitură, spuse Spinelle. Ce se va întâmpla cu ziarul?

— O să vă descurcaţi foarte bine şi fără mine.

— Armand are dreptate, am spus. Îi cunosc pe muncitorii din Saint-Marceau; lasă-mă pe mine să organizez răscoala.

Garnier zâmbi rece:

— Mi-ai salvat viaţa o dată: e de ajuns.

M-am uitat la gura lui nervoasă, la cele două cute din jurul ei, la faţa lui chinuită, cu ochii duri şi privirea piezişă. Fixa zarea în spatele căreia se ascundea fluviul învolburat, moţurile verzi se legănau în vârful trestiilor înalte şi aligatori dormeau în noroiul cald; spunea: „Trebuie să simt că trăiesc, chiar dacă din asta o să mi se tragă moartea”.

La ora zece dimineaţa, toţi membrii Societăţii Drepturilor Omului şi Prietenii Poporului, studenţii de la medicină, studenţii de la drept erau adunaţi în piaţa Ludovic al XV-lea. Elevii şcolii politehnice nu veniseră la întrunire; se zvonea că li se interzisese să iasă din şcoală. Deasupra capetelor fluturau stindarde, drapele tricolore, ramuri de verdeaţă: fiecare ţinea în mână câte o insignă şi unii ridicau în sus arme. Cerul era închis, burniţa; dar fumurile însângerate ale speranţei pârjoleau inimile. Ceva avea să se întâmple datorită lor: aşa credeau ei. Credeau

că puteau face ceva, strângeau în mână revolverul, gata să moară pentru a se convinge de acest lucru, gata să-şi dea viaţa pentru a afirma că ea atârnă greu pe pământ.

Carul funebru era tras de şase tineri; La Fayette se afla în frunte; după el urmau două batalioane de zece mii de gărzi municipale. De-a lungul parcursului, guvernul pusese străji; această imensă desfăşurare de forţe, departe de a linişti spiritele, nu făcea decât să se simtă şi mai acut ameninţarea răzmeriţei. O mulţime de oameni se înghesuia pe străzi, la ferestre, în copaci, pe acoperişuri; în balcoane fluturau drapele italiene, germane, poloneze, care aminteau existenţa tiraniilor pe care guvernământul francez nu ştiuse să le înfrângă. Pe când înainta în marş, poporul cânta imnuri revoluţionare. Armand cânta, şi Spinelle, pe care îl salvasem de holeră. Văzându-i pe dragorii, inimile se umpleau de mânie şi oamenii rupeau în trecere ramuri din copaci sau luau pietre de pe jos, spre a le sluji drept arme. Trecurăm prin faţa pieţei Vendome şi tinerii care trăgeau carul funebru, abătându-se din drumul prevăzut, făcură înconjurul coloanei din mijlocul pieţei. Cineva strigă în spatele meu: „Unde suntem duşi?” şi un alt glas răspunse: „Spre Republică”. M-am gândit: sunt duşi spre răscoală, spre moarte. La urma urmelor ce era Republica pentru ei? Niciunul n-ar fi ştiut să spună pentru ce se pregăteau să se bată; dar erau siguri că lucrul acela costa scump, pentru că aveau să-i cumpere cu sângele lor. Spuneam: „Ce înseamnă Rivella?” dar nu la Rivella râvnea Antonio, ci la victoria lui; murise pentru ea, murise fericit. Aceştia îşi dădeau viaţa pentru ca ea să fie o viaţă de om – nici furnici, nici musculiţe, nici bolovani, nu ne vom lăsa prefăcuţi în pietre – şi rugurile ardeau şi ei cântau. Şi Marianne spunea: „Rămâi un om printre oameni”. Dar cum? Degeaba mergeam alături de ei, nu-mi puteam risca viaţa împreună cu a lor.

Când ajunserăm în piaţa Bastiliei, îi văzurăm alergând spre noi pe politehnicieni, cu capul descoperit şi hainele răvăşite; fugiseră, în ciuda consemnului. Mulţimea începu să strige: „Trăiască Şcoala Politehnică! Trăiască

Republica!” şi muzica din fruntea cortegiului intonă Marsilieza. Umbla zvonul că un ofiţer din regimentul 12 le spusese studenţilor: „Sunt republican”, şi, din gură în gură, ştirea se răspândi de-a lungul cortegiului. „Armata e de partea noastră.”

La podul Austerlitz cortegiul se opri. Se pregătise o estradă şi La Fayette se urcă spre a rosti un discurs. Vorbi despre generalul Lamarque, pe care ne pregăteam să-l înmormântăm. După el vorbiră si alţii. Dar nimeni nu dădea atenţie discursurilor, nici militarului mort.

— Garnier e acolo, la capătul podului, spuse Armand.

Privirea lui scormonea mulţimea, dar nu se putea desluşi niciun chip de om.

— Acum o să se întâmple ceva, spuse Spinelle.

Toată lumea aştepta, nu se ştia prea bine ce. Deodată văzurăm trecând un bărbat călare, îmbrăcat în negru, care purta un drapel roşu în vârful căruia şedea înfiptă o bonetă frigiană; un freamăt străbătu mulţimea; oamenii priveau şovăitori şi câteva glasuri strigară: „Nu vrem steagul roşu!”

— E o manevră, e o trădare, spuse Spinelle bâlbâindu-se de furie. Vor să intimideze poporul.

— Crezi?

— Da, spuse Armând. Armata şi gărzile municipale se tem de drapelul roşu. Şi mulţimea simte acest reviriment.

Mai aşteptarăm puţin şi apoi spuse brusc:

— Aici nu se va întâmpla nimic. Du-te şi caută-l pe Garnier, spune-i să dea el semnalul. Mă găseşti apoi la ziarul *Naţionalul.* Voi încerca să-i adun pe şefii republicanilor.

Mi-am croit drum prin mulţime. L-am găsit pe Garnier în locul pe care îl fixasem pe plan în cursul nopţii; ţinea o puşcă în bandulieră; străzile din spatele lui gemeau de oameni cu feţe întunecate, dintre care mulţi aveau puşti.

— Totul e gata, am spus. Oamenii sunt pregătiţi de răzvrătire. Dar Armand cere să dai dumneata semnalul.

— Am înţeles.

L-am privit în tăcere. Ca în fiecare noapte, ca în fiecare zi, era cuprins de frică, ştiam asta, frică de moartea care se va năpusti asupra lui şi îl va preface în pulbere.

— Dragonii!

Deasupra masei negre a mulţimii, li se vedeau căştile şi baionetele strălucind; intrau pe cheiul Morland şi se îndreptau spre pod. Garnier strigă: „Se reped asupra noastră!” Luă puşca în mână şi trase. Pe dată alte împuşcături porniră din jurul lui şi un strigăt se înălţă: „La baricade! La arme!”

Începură să se ridice baricade. Din toate străzile învecinate se revărsară oameni înarmaţi. Urmat de un grup imens, Garnier se îndreptă spre cazarma din strada Popincourt. Am luat-o cu asalt şi soldaţii cedară fără prea multă rezistenţă. Am capturat o mie două sute de puşti, pe care le-am împărţit răsculaţilor. Garnier îi conduse apoi la mânăstirea Saint-Merri unde somară lumea să le aducă întărituri.

— Anunţă-l pe Armand că ţinem în mâini tot cartierul, îmi spuse Garnier. Şi că îl vom apăra atâta vreme cât va fi nevoie.

Pretutindeni poporul ridica baricade; bărbaţii tăiau copacii pe care îi culcau de-a latul străzii; alţii scoteau din case paturi de fier, mese, scaune; copii şi femei, transportau pietre pe care le scoseseră din caldarâm; toţi cântau. În jurul focurilor de bucurie ţăranii din, Ingolstadt cântau.

L-am găsit pe Armand în clădirea *Naţionalului*. Ochii îi străluceau de bucurie. Răsculaţii ţineau în mâini jumătate din oraş; luaseră cu asalt cazărmile şi depozitele de muniţii. Guvernul hotărî se să facă apel la trupe; dar nu era sigur că armata îi va fi credincioasă. Şefii republicanilor aveau să numească un guvern provizoriu, în fruntea căruia să fie aşezat La Fayette; garda naţională se alătura fostului ei şef.

— Mâine Republica va fi proclamată! spuse Armand.

Mi s-a dat sarcina să transport hrană şi muniţii la mânăstirea Saint-Merri, pentru a-l aproviziona pe Garnier.

Pe străzi şuierau gloanţele. La răspântii, oameni încercau să mă oprească; strigau: „Nu trece pe aici! E un baraj!” Treceam. Un glonţ îmi ciurui pălăria, un altul umărul; dar alergam mai departe. Cerul fugea deasupra capului meu, sub copitele calului pământul sălta. Alergam, eram eliberat de trecut şi de viitor, eliberat de mine şi de acel gust de plictis din gura mea. Ceva exista care nu existase încă niciodată: oraşul acesta în delir, plin de sânge şi de speranţă, şi inima lui bătea în pieptul meu. Un gând m-a străfulgerat: „Sunt viu”, şi îndată: „Acum poate e ultima oară”.

Garnier şedea în mijlocul oamenilor săi, în dosul unui morman de bolovani, de arbori, de mobile, de pietre de caldarâm şi de saci de ciment; în vârful acestui zid înfipseseră ramuri verzi. Erau ocupaţi să fabrice cartuşe; drept fuituială foloseau fâşii din cămăşile lor şi bucăţi din afişele pe care le rupeau de pe ziduri. Toţi erau goi până la brâu.

— Am adus cartuşe, le-am spus.

Se năpustiră spre lăzi cu strigăte de entuziasm. Garnier mă privi cu uimire:

— Cum ai putut să treci?

— Am trecut.

Îşi strânse buzele; mă invidia. Aş fi dorit să-i spun: „Nu, e nedrept, mie nu-mi este îngăduit să fiu nici curajos, nici laş”. Dar nu era momentul să vorbesc despre mine şi nici despre el. Am spus:

— La noapte va fi proclamat guvernul provizoriu. Ţi se cere să rezişti până dimineaţă. Dacă vrem ca Parisul întreg să se ridice la revoltă, e nevoie ca insurecţia să nu dea înapoi.

— Vom rezista.

— E greu?

— Armata ne-a atacat de două ori. Am respins-o.

— Au murit mulţi?

— Nu i-am numărat.

O clipă m-am aşezat lângă el; rupea cu dinţii fâşii de pânză albă pe care le îndesa cu o mină absorbita în

tuburile de carton ale cartuşelor; nu avea mâini prea îndemânatice; se vedea că n-avea chef să fabrice cartuşe, ci ar fi vrut să vorbească, ştiam asta. Dar când m-am ridicat să plec, nu schimbaserăm niciun cuvânt.

— Spune-le că vom rezista toată noaptea.

— Le voi spune.

Din nou m-am strecurat de-a lungul zidurilor, m-am ascuns sub portaluri, am alergat printre gloanţe. Am ajuns la clădirea *Naţionalului* lac de năduşeală şi cu cămaşa năclăită de sânge. Mă gândeam la zâmbetul lui Armand; ochii îi vor străluci de bucurie când îi voi spune că Garnier ţinea bine în mână cartierul.

— L-am văzut pe Garnier. Vor rezista.

Armand nu zâmbi. Stătea în picioare în faţa uşii biroului, în picioare dinaintea intrării în micul fort Carlier avea ochii pironiţi în gol, şedea în barcă şi ţintuia cu privirea fluviul galben care curgea de la nord spre sud, recunoşteam privirea aceasta.

— Ce s-a întâmplat? l-am întrebat.

— Nu vor să facă Republica, îmi răspunse.

— Cine?

— Şefii republicanilor nu vor republică.

Atâta disperare era zugrăvită pe chipul lui, încât am încercat să trezesc înlăuntrul meu un ecou, o amintire; dar am rămas uscat şi golit:

— De ce?

— Le e frică.

— Carrel nu îndrăzneşte, spuse Spinelle. Zice că poporul nu poate face nimic în faţa unui regiment fidel regimului.

Glasul i se înecă în gâtlej.

— Şi armata ar fi trecut de partea noastră, dacă s-ar fi pronunţat Carrel.

— Nu se tem de o înfrângere, spuse Armand. Se tem de victorie, se tem de popor. Îşi zic republicani, dar republica pe care o doresc ei nu s-ar deosebi de monarhia asta putredă. Îl preferă chiar şi pe Ludovic-Filip regimului pe care vrem noi să-l instituim.

— Într-adevăr n-a mai rămas nicio speranţă? am întrebat.

— Am discutat mai mult de două ore. Totul este pierdut. Cu La Fayette, cu armata de partea noastră, am fi ieşit învingători. Dar nu putem lupta împotriva armatelor care au pornit în marş spre Paris.

— Şi-atunci ce veţi face?

După o clipă de tăcere, Spinelle spuse:

— Ţinem în mâini jumătate din Paris.

— Nu ţinem nimic, spuse Armand. Cauza noastră nu are conducători, se reneagă singură. Toţi cei care sunt pe cale de a fi ucişi, vor fi ucişi degeaba. Nu ne mai rămâne decât să oprim aceste masacre.

— Atunci mă duc să-i spun lui Garnier să depună armele fără zăbavă, spuse Spinelle.

— Se va duce Fosca. Ştie să se descurce mai bine decât tine.

Era ora şase după-amiază; se lăsa noaptea. La toate răspântiile erau gărzi municipale şi soldaţi. Noi regimente tocmai sosiseră şi atacau cu înverşunare baricadele. Pe la colţurile străzilor zăceau cadavre şi se vedeau trecând oameni care transportau tărgi pe care erau culcaţi răniţi; drumul era plin de băltoace roşii. Insurecţia începea să cedeze; trecuseră multe ore de când poporul nu mai auzise un cuvânt de speranţă şi nu mai ştia bine pentru ce se bătea. Multe dintre străzile pe care mai înainte le ocupau răsculaţii erau acum pline de uniforme roşii. Am văzut de departe că baricada apărată de Garnier era încă în picioare; am alergat spre ea prin ploaia de gloanţe care şuierau pe lângă urechile mele venind din toate părţile. Garnier stătea rezemat de sacii de ciment, umărul lui gol era înfăşurat în feşe însângerate şi avea faţa neagră de praf de puşcă.

— Ce veşti aduci?

— N-au ajuns la o înţelegere, am spus.

— Eram sigur, spuse el cu nepăsare.

M-a mirat calmul lui, aproape zâmbea.

— Armata nu va trece de partea noastră. Nu mai e

nicio speranţă că vom învinge. Armand îţi cere să încetezi lupta.

— Să încetez lupta?

De data asta zâmbi cu adevărat.

— Uită-te la noi.

I-am privit. În jurul lui Garnier nu mai rămăsese decât un pumn de oameni; chipurile lor erau pline de sânge şi de funingine; toţi erau răniţi. La perete erau rânduite cadavrele cu piepturile goale; li se închiseseră ochii şi li se încrucişaseră mâinile pe piepturi.

— N-ai cumva o batistă curată?

Mi-am scos batista din buzunar; Garnier îşi şterse faţa înnegrită şi mâinile:

— Mulţumesc.

Îşi opri ochii asupra mea şi păru mirat că mă vede:

— Dar eşti rănit.

— Simple zgârieturi.

Am rupt tăcerea care se lăsase şi am spus:

— Vă lăsaţi ucişi degeaba.

Ridică din umeri:

— Oare omul se lasă vreodată ucis pentru un lucru anume? Care lucru merită o viaţă?

— A! Aşa gândeşti? am spus.

— Dumneata nu gândeşti aşa?

Am şovăit. Dar aveam obiceiul de a nu spune niciodată ce gândeam.

— Mi se pare că uneori se poate ajunge la unele rezultate utile.

— Crezi? mă întrebă Garnier.

Tăcu o clipă şi deodată ceva se deznodă înlăuntrul său.

— Să presupunem că negocierile ar fi fost fructuoase: crezi că victoria noastră ar fi fost utilă? Te-ai gândit bine la sarcinile pe care Republica ar fi avut să le ducă la bun sfârşit: să refacă societatea, să modereze partidul, să satisfacă poporul, să supună clasa celor avuţi; şi să învingă Europa întreagă, deoarece s-ar fi ridicat numaidecât împotriva noastră. Pe de altă parte, noi nu formăm decât o

minoritate şi suntem lipsiţi de experienţă politică. Poate pentru Republică e un mare noroc că azi n-a ieşit triumfătoare.

L-am privit cu uimire. Îmi spusesem adesea toate aceste lucruri, dar nu credeam că vreunul dintre ei şi le-ar fi formulat.

— Atunci de ce toată insurecţia asta?

— Nu putem aştepta ca viitorul să dea un sens actelor noastre; altfel, orice acţiune ar fi imposibilă. Trebuie să ne ducem lupta aşa cum am hotărât s-o ducem, asta-i tot.

Eu ţineam închise porţile Carmonei şi nu aşteptam, nimic.

— M-am gândit mult la lucrurile astea, spuse el eu un zâmbet rece.

— Deci din disperare alegi moartea?

— Nu sunt disperat, pentru că niciodată n-am sperat nimic.

— Se poate trăi fără speranţă?

— Da, dacă ai vreo certitudine.

Am spus:

— Eu n-am niciuna.

— Pentru mine e mare lucru să fii un om, spuse el.

— Un om printre oameni, am spus.

— Da. Asta-i de ajuns. Merită să trăieşti pentru asta; şi să mori.

— Eşti sigur că tovarăşii dumitale gândesc la fel?

— Încearcă să le ceri să se predea! spuse. A curs prea mult sânge. Acum trebuie să ne ducem lupta până la capăt.

— Dar ei nu ştiu că negocierile n-au dus la nimic.

— Spune-le dacă vrei, rosti el cu mânie în glas. Puţin le pasă de asta; puţin îmi pasă de deliberările lor, de deciziile şi de contradeciziile lor. Ne-am jurat să apărăm cartierul şi îl vom apăra, asta-i tot.

— Lupta voastră nu se dă numai pe baricadele astea. Pentru a o duce până la capăt, trebuie să trăiţi.

Se ridică şi, cu coatele pe zidul fragii de apărare,

cercetă strada pustie şi zise:

— Poate că nu mai am răbdare.

Am spus foarte repede:

— Nu mai ai răbdare pentru că ţi-e frică de moarte.

— E-adevărat, răspunse el.

Dintr-o dată se îndepărtase de mine. Avea ochii ţintuiţi în capătul străzii de unde curând avea să apară moartea, o moarte pe care şi-o alesese. Rugul ardea, vântul împrăştia cenuşa celor doi călugări augustini: „Nu există decât un singur bine, acela de a făptui, după cum îţi dictează conştiinţa”. Culcat în pat, Antonio zâmbea. Nu erau nici orgolioşi, nici nebuni, acum îi înţelegeam. Erau oameni care voiau să-şi împlinească soarta lor de om, alegându-şi viaţa şi moartea, erau oameni liberi.

Garnier căzu încă de la prima salvă. În zori, insurecţia era înăbuşită.

*

Armand şedea pe marginea patului meu şi îi simţeam greutatea mâinii pe umăr, obrazul lui slăbit era aplecat spre mine.

— Povesteşte.

La tâmplă avea o vânătaie şi buza de sus era umflată. L-am întrebat:

— E-adevărat că vă târăsc cu forţa la tribunal?

— E-adevărat. Am să-ţi spun… Dar mai întâi povesteşte.

Urmăream lampa galbenă care se legăna în tavan. Dormitorul era pustiu; se auzea un zgomot de pahare care se ciocneau, râsete, glasuri de oameni cu chef: gărzile elveţienilor dădeau un banchet muncitorilor. Curând prizonierii aveau să intre din nou în dormitor beţi pe jumătate de mâncare, de băutură, de amiciţie, de râs; se vor baricada în dosul paturilor, se vor juca de-a revoluţia şi în loc de rugăciune înainte de culcare vor cânta în genunchi Marsilieza. Mă obişnuisem cu riturile acestea şi mă simţeam bine stând în pat şi privind lampa galbenă

care se legăna în tavan. De ce să reînvii trecutul?

— Totdeauna e la fel, am spus.

— Cum aşa?

Am închis ochii; cu greu m-am cufundat în noaptea aceea tulbure care se întindea la nesfârşit în urma mea. Sânge, foc, lacrimi, cântece. Intraseră în galop în oraş, aruncaseră torţe aprinse în case, caii zdrobiseră craniile copiilor, piepturile femeilor, copitele lor erau mânjite de sânge; un câine urla a mort.

— Femeile sunt strangulate, ţestele copiilor sfărâmate de pereţi; caldarâmul se înroşeşte de sânge şi acolo unde înainte erau oameni vii nu mai rămân decât cadavre.

— Dar cum s-au întâmplat lucrurile la 13 aprilie, în strada Transnonain? Asta vreau să ştiu.

Strada Transnonain, la 13 aprilie. De ce amintirea asta şi nu alta? După trei luni trecutul era mai puţin mort decât după patru sute de ani?

— Am coborât în stradă. Ni se spusese că Thiers însuşi vestise de la tribună triumful insurecţiei din Lyon. Atunci am ridicat baricade. Toată lumea cânta.

Se adunaseră în piaţă, străbăteau uliţele strigând: „La moarte cu fiul diavolului!” Şi cântau.

— Şi pe urmă?

— De dimineaţă ne-a atacat armata. Au măturat baricadele, au intrat în casă şi i-au ucis pe toţi aceia care le cădeau în mână.

Am ridicat din umeri:

— Ţi-am spus, totdeauna e la fel!

După o scurtă tăcere Armand întrebă:

— Cum de n-aţi înţeles că vi se întindea o cursă? Thiers ştia în seara de 12 că insurecţia era zdrobită. Şi când a provocat răzmeriţa toţi conducătorii erau arestaţi, eram arestat şi eu…

— Am aflat abia după aceea, am spus.

— Dar dumneata ai experienţă, ar fi trebuit sa adulmeci primejdia şi să împiedici insurecţia.

— Voiau să coboare în stradă: am coborât împreună

cu ei.

Armând ridică din umeri sâcâit:

— Nu trebuia să li te supui, ci să-i lămureşti.

— Dar nu pot vedea limpede în locul lor, am spus.

Mă privea cu expresia unui om scos din răbdări. Am spus:

— Sunt în stare să fac ceea ce mi se cere să fac. Dar cum să iau hotărâri în locul lor? Cum să ştiu ce socotesc că e bine sau rău pentru ei?

Antonio, mort la douăzeci de ani, râdea; Garnier îşi pândea cu nesaţ moartea care dădea colţul străzii; şi Beatrice îşi apleca asupra manuscriselor faţa posacă şi grasă. Ei singuri era judecătorii faptelor lor.

— Crezi că doreau acel masacru? mă întrebă Armand.

— E o nenorocire atât de mare? am spus.

Morţii erau morţi, viii trăiau; prizonierii nu-şi detestau temniţa: erau eliberaţi de munca istovitoare, puteau în sfârşit să râdă, să se odihnească, să stea de vorbă. Înainte de a muri, cântaseră…

— Mi-e teamă că te-au obosit aceste câteva luni de puşcărie, spuse Armand.

I-am cercetat obrazul palid:

— Tu nu te simţi obosit?

— Dimpotrivă.

Atâta patimă din glasul său străpunse negura tihnită în spatele căreia mă adăposteam. M-am ridicat brusc şi am făcut câţiva paşi:

— Întreaga organizaţie este decapitată, nu-i aşa?

— Da. Din vina noastră. Conspiraţiile nu se fac sub cerul liber. E o lecţie care ne va sluji.

— Când? am întrebat. O să vă condamne la zece sau douăzeci de ani.

— Peste douăzeci de ani nu voi avea decât patruzeci şi patru de ani, îmi răspunse Armand.

L-am privit în tăcere, apoi am spus:

— Te invidiez.

— De ce?

— Vei muri. Nu vei ajunge niciodată să-mi semeni.

— Ah! Aş vrea să nu mor, rosti el.

— Da. Odată am zis şi eu aşa.

Strângeam în mână sticluţa verzuie, mă gândeam: „Câte lucruri voi putea face!” Marianne se învârtea repede prin cameră, spunea: „Am atât de puţin timp în faţa mea”. Mă gândeam pentru prima dată: „E copilul nostru”. Am spus:

— Te voi scoate de aici.

— Cum vei face?

— Noaptea, în curte nu sunt decât doi gardieni; sunt înarmaţi, dar dacă nu te temi de gloanţe, le poţi distrage atenţia destul de multă vreme pentru a-i îngădui unui om sprinten să sară peste un zid.

Armand clătină din cap:

— Nu vreau să evadez acum. Ne bizuim mult pe răsunetul pe care îl poate avea procesul nostru.

— Dar într-o bună zi pot să ne despartă, i-am spus. Şi-aşa e un mare noroc că ne-am găsit. Grăbeşte-te să profiţi de el.

— Nu. Trebuie să rămân, spuse.

Am ridicat din umeri:

— Şi tu!

— Şi eu, ce?

— Şi tu alegi martiriul, ca şi Garnier?

— Garnier a ales o moarte inutilă; din cauza asta îl dezaprob. Eu cred că nu pot face nicăieri o muncă mai bună decât aici.

Privi marele dormitor pustiu; dincolo, în jurul mesei încărcate, oamenii râdeau tare, cântau cântece de pahar.

— Mi s-a spus că la închisoarea Sainte-Pelagie există un regim foarte liberal.

— E-adevărat. Burghezii chiar au camere particulare; dormitorul ăsta nu-i decât pentru muncitori…

— Ei bine, îţi dai seama? îmi spuse. Ce prilej minunat de a lua contact cu ei, de a discuta! Trebuie ca uniunea să fie realizată înainte de a ieşi eu de aici.

— Nu te înspăimântă zece sau douăzeci de ani de

detenţie?

Avu un râs scurt care nu-i ilumina chipul:

— Asta-i altceva.

În câmpie genovezii mişunau în jurul corturilor roşii; drumul prăfuit era pustiu. Mi-am ferit privirea: nu pe mine trebuia să mă întreb. Eu ţineam porţile Carmonei închise… Fusesem un asemenea om şi totuşi nu mai înţelegeam nimic.

— De ce ai hotărât că un om trebuie să prefere cauza pe care o slujeşte propriei sale soarte?

Stătu pe gânduri:

— Nu fac nicio deosebire între una şi alta.

— Da! am spus.

Ţineam porţile închise; spuneam: „Carmona va fi egală cu Florenţa”. Nu aveam alt viitor.

— Îmi amintesc.

— Ce îţi aminteşti:?

— Am avut şi eu vârsta ta, e foarte mult de-atunci…

Un licăr de curiozitate i se aprinsă în ochii liniştiţi:

— Acum nu mai e la fel?

Am zâmbit:

— Nu întocmai.

— Cu toate acestea soarta dumitale ar trebui să se amestece cu totul cu aceea a omenirii, pentru că vei dura la fel de mult ca şi ea.

— Şi poate chiar mai mult, am spus.

Am ridicat din umeri şi am adăugat:

— Ai dreptate. Sunt obosit din pricina închisorii. O să-mi treacă.

— Cu siguranţă o să-ţi treacă, îmi spuse. Şi o să vezi ce treabă bună vom face.

Existau două tendinţe opuse în partidul republican; unii rămâneau legaţi de privilegiile burgheziei şi cereau libertatea, dar numai pentru ei; doreau numai reforme politice şi respingeau ideea oricărei reglementări sociale, nevoind să vadă în ea decât o nouă formă a constrângerii. Armand şi prietenii lui, dimpotrivă, susţineau că libertatea nu putea fi apanajul unei clase şi că doar venirea

socialismului îngăduia muncitorilor să se bucure de ea. Nimic nu compromitea mai mult succesul revoluţiei decât această dezbinare şi nu mă mira că Armand căuta cu atâta înverşunare să realizeze o unitate. Dar îi admiram perseverenţa. În câteva zile transformă închisoarea într-un club politic; de dimineaţa până seara şi o mare parte din noapte, în camere şi în dormitoare se desfăşurau discuţii; ele nu duceau la nimic şi niciodată Armand nu-şi pierdea curajul. În acest timp, de mai multe ori pe săptămână, jandarmii puneau mâna pe el şi pe tovarăşii lui, pe care îi târau cu forţa pe coridoarele puşcăriei: uneori capetele lor se izbeau de pavajul de piatră şi de treptele scării. Se întorcea de la tribunal zâmbind: „N-a vorbit niciunul”. Totuşi, într-o seară, când intră în camera lui unde îl aşteptam, i-am văzut pe chip aceeaşi expresie ca şi atunci când se întorsese spre mine în faţa clădirii ziarului *Naţionalul.* Se aşeză tăcut şi după un lung răstimp spuse:

— Cei din Lyon au vorbit.

— E chiar atât de grav?

— Au distrus tot efectul tăcerii noastre.

Îşi lăsă capul în mâini. Când mă privi din nou părea reîmbărbătat, dar glasul îi tremura.

— Nu trebuie să ne minţim singuri. Procesul se va lungi cât se poate de mult şi nu va avea efectul pe care îl dorim.

— Îţi aminteşti de propunerea mea? l-am întrebat.

— Da.

Se ridică şi se plimbă de sus în jos. nervos.

— Nu vreau să fug singur.

— Nu puteţi evada cu toţii…

— De ce nu?

Nu trecură trei zile şi Armand găsise mijlocul de a părăsi închisoarea Sainte-Pelagie împreună cu camarazii lui. În faţa porţii care dădea spre curte se deschidea o pivniţă; muncitorii care lucrau la unele reparaţii ale închisorii îi spuseseră lui Armand că tunelul acesta ieşea într-o grădină învecinată. Se hotărâră să încerce a-l străpunge. În faţa porţii era un gardian; o parte din

deţinuţi aveau să-i distragă atenţia jucându-se cu mingea în curte pe când ceilalţi aveau să lucreze: zgomotul reparaţiilor avea să acopere ciocăniturile noastre. În şase zile tunelul a fost săpat aproape pe de-a întregul; doar un strat subţire de pământ îl mai despărţea de lumină. Spinelle, care scăpase din plasa întinsă la 13 aprilie, trebuia să vină în cursul nopţii, cu arme, să aducă scări pentru ca noi să putem trece peste zidurile grădinii; douăzeci şi patru de deţinuţi se pregăteau să scape astfel din temniţă şi să se ducă în Anglia. Dar era nevoie ca unul dintre noi, renunţând la orice speranţă de libertate, să se sacrifice pentru a-l reţine pe gardian cât îşi făcea rondul.

— Eu voi face asta, am spus.

— Nu. Vom trage la sorţi, spuse Armand.

— Ce înseamnă douăzeci de ani de temniţă, pentru mine?

— Nu despre asta-i vorba.

— Ştiu, am spus. Crezi că pot să vă fiu de folos mai mult decât oricare altul: te înşeli.

— Ne-ai fost de mare folos.

— Dar nu e sigur că voi continua s-o fac. Lasă-mă aici. Mă simt bine.

Şedeam în camera lui unul în faţa celuilalt şi mă privea cu mai multă atenţie decât o făcuse vreodată în aceşti patru ani. Astăzi i se părea util să mă înţeleagă.

— Ce-i cu lenea asta?

Am început să râd:

— Mi-a venit aşa, încetul cu încetul. Şase sute de ani… Ştii câte zile înseamnă?

El nu râdea:

— Şi peste şase sute de ani aş continua să lupt. Crezi că azi e mai puţin de făcut pe pământ decât odinioară?

— Oare-i de făcut ceva pe pământ?

De data asta râse:

— Aşa mi se pare.

— În fond, l-am întrebat, de ce doreşti atât de aprig libertatea?

— Îmi place strălucirea soarelui, spuse el cu

aprindere, îmi plac fluviile şi marea. Poţi accepta să fie înăbuşite forţele astea minunate care se află în om?

— Şi ce să facă omul cu ele?

— Ce importanţă are! Va face tot ceea ce îi va plăcea. Mai întâi trebuie să fie descătuşate.

Se aplecă, spre mine:

— Oamenii vor să fie liberi: nu le auzi glasul?

Auzeam glasul ei: „Rămâi un om”. În ochii lor era aceeaşi credinţă. L-am prins pe Armand de braţ şi i-am spus:

— În seara asta te înţeleg. De aceea îţi spun: primeşte oferta mea. Poate-i ultima noastră seară; fiecare seară poate fi ultima. În seara asta aş vrea să vă slujesc, dar poate că mâine nu voi mai avea nimic să vă ofer.

Armand mă privea cu intensitate şi chipul i se tulbură; i se părea că dintr-o dată descoperă ceva pe care nu-l bănuise niciodată şi care îl înspăimânta puţin.

— Primesc, spuse.

*

Culcat pe spate, culcat pe noroiul îngheţat, pe scândurile duşumelei, pe o plajă de nisip argintiu, ţintuiam cu privirea tavanul de piatră, simţeam zidurile cenuşii în jurul meu, în jurul meu marea, câmpia şi zidurile cenuşii ale orizontului. Trecură mulţi ani: după secole, ani la fel de lungi ca şi secolele, la fel de scurţi ca şi orele şi eu ţintuiam cu privirea acelaşi tavan, şi o chemam: „Marianne”; spusese: „Mă vei uita”; împotriva secolelor şi orelor voiam s-o păstrez vie; ţintuiam cu privirea tavanul şi uneori imaginea se lipea de fundul ochilor mei; mereu aceeaşi imagine: rochia albastră, umerii goi, portretul acela care nu semăna deloc cu ea: mai încercam: ca fulgerul ceva, care era aproape un zâmbet, se mişcă în mine, dar se stinse îndată. La ce bun? Îmbălsămată în inima mea, în fundul acestui cavou îngheţat era la fel de moartă ca şi în mormântul ei. Închideam ochii, dar nu mai puteam evada nici măcar în vis; ceţurile, fantomele,

aventurile, metamorfozele aveau tot acest gust stătut: gustul salivei mele, gustul gândurilor mele.

Uşa scârţâi în spatele meu; o mână mă atinse pe umăr şi de foarte departe cuvintele lor ajunseră până la mine; mă gândeam: „Trebuia să se întâmple odată”. Mă atingeau pe umărul gol, spuneau: „Vino cu noi” şi umbra palmată dispăruse. După cincizeci de ani, sau după o zi, sau după o oră în cele din urmă tot se întâmpla aşa. „Caleaşca a tras la scară, domnule”. Eram nevoit să deschid ochii; în jurul meu erau mai mulţi bărbaţi care îmi spuneau că sunt liber.

Am mers în urma lor de-a lungul unor coridoare şi am făcut tot ceea ce îmi porunceau să fac; am semnat hârtii, am luat un pachet pe care mi l-au pus cu gest autoritar în mâini. Şi apoi m-au condus spre o poartă care se închise în spatele meu. Afară burniţa. Marea era în reflux, în jurul insulei, cât vedeai cu ochii nu se zărea decât nisip cenuşiu. Eram liber.

Am dus un picior înainte, apoi pe celălalt. Dar unde să merg? În prerie stuful scuipa stropi de apă cu un murmur răguşit şi înaintam, pas cu pas, spre zarea care se îndepărta la fiecare pas. Cu ochii pironiţi în zare, mi-am aşezat piciorul pe dig; şi, la câţiva metri de mine, l-am văzut cum îmi întinde mâinile şi cum râde. Nu mai era un bărbat tânăr. Părea la fel de în vârstă ca şi mine, lat în umeri şi cu barba deasă. Spuse:

— Am venit să te iau.

Mâinile lui dure şi calde îmi strângeau mâinile. De cealaltă parte a fluviului ardea un foc, un foc ardea în ochii Mariannei. Armand mă luase de braţ, vorbea şi glasul său era ca jarul. Îl urmam; duceam înainte un picior, apoi pe celălalt, gândind: „Iar o iau de la început? Deci totul va continua? Va continua iarăşi ca la început, zi după zi, mereu, mereu?”

L-am urmat de-a lungul unui drum; totdeauna existau drumuri, drumuri care nu duceau nicăieri. Şi apoi ne urcarăm într-o diligenţă. Armand vorbea mai departe. Trecuseră zece ani: o întreagă bucată clin viaţa lui; îmi

istorisea povestea lui şi eu ascultam; cuvintele mai aveau încă un sens; mereu acelaşi sens, aceleaşi cuvinte. Caii mergeau în galop; ningea: era iarnă; patru anotimpuri, şapte culori; aerul închis mirosea a piele veche. Cunoşteam până şi mirosurile. Oameni coborau din diligenţă, alţii se urcau; de multă vreme nu mai văzusem atâtea feţe: atâtea nasuri, guri, atâtea perechi de ochi. Armand vorbea. Povestea despre Anglia, despre amnistie, întoarcerea în Franţa, strădaniile lui pentru a-mi obţine graţierea şi bucuria lui când în sfârşit a primit-o.

— Am sperat multă vreme că vei evada, spuse. Pentru dumneata n-ar fi fost prea greu.

— Nici măcar n-am încercat, i-am răspuns.

— Ah!

Mă privi şi apoi îşi întoarse ochii, începu din nou să vorbească fără să-mi pună întrebări. Trăia la Paris într-un mic apartament, cu Spinelle şi cu o femeie pe care o cunoscuse în Anglia; socoteau că voi locui sub acoperişul lor. Am încuviinţat din cap şi l-am întrebat:

— E soţia ta?

— Nu; doar o prietenă, spuse el cam repezit.

Când ajunserăm la Paris trecuse o noapte întreagă; era dimineaţă, străzile erau acoperite de zăpadă; alt decor vechi: Mariannei îi plăcuse zăpada. Deodată mi se păru mai aproape şi mai pierdută decât în fundul cavoului meu: exista un loc pentru ea în această dimineaţă de iarnă, şi acest loc era gol.

Am urcat o scară; lucrurile nu se schimbaseră în zece ani, în cinci secole; existau mereu tavane deasupra capetelor lor şi în jurul lor paturi, mese şi scaune, verde ca măslina sau verde ca migdala, tapete pe pereţi; între pereţii aceştia trăiau aşteptând să moară, îşi făureau visuri de om. În staul, vacile cu burta lor caldă şi verde, cu ochii lor mari şi gălbui în care se reflectă la infinit un vis de fân şi de păşune verde.

— Fosca!

Spinelle îmi strângea mâinile şi îmi râdea în obraz; era acelaşi, doar trăsăturile i se înăspriseră puţin. Dealtfel,

după noaptea trecută, regăseam chipul lui Armand acelaşi pe care îl cunoscusem totdeauna. Mi se părea că mă despărţisem de ei în ajun.

— Iat-o pe Laura, îmi spuse Armand.

Mă privi cu o expresie gravă şi îmi întinse, fără să zâmbească, o mână mică, nervoasă şi dură. Nu mai era foarte tânără; avea o talie subţire, ochi mari şi întunecaţi şi un obraz cu pielea măslinie; părul îi cădea în bucle negre pe umerii înveliţi într-un şal cu franjuri lungi.

— Cred că vă e foame, spuse ea.

Aşezase pe masă boluri de cafea cu lapte şi o farfurie cu felii de pâine prăjită unse cu unt. Mâncau, iar Armand şi Spinelle vorbeau cu însufleţire, păreau foarte fericiţi că mă văd din nou alături de ei. Am băut doar câteva înghiţituri de cafea: în închisoare pierdusem, obiceiul de a mânca. Încercam să le răspund şi să le zâmbesc. Dar parcă inima-mi era îngropată sub straturi reci de lavă.

— Peste câteva zile va fi un banchet în cinstea dumitale, spuse Armand.

— Un banchet?

— La el vor lua parte şefii principalelor organizaţii, muncitoreşti; dumneata eşti unul dintre eroii noştri... Insurecţia din 13 aprilie, zece ani de temniţă... Numele dumitale a căpătat o greutate pe care nici n-o bănuieşti,

— Într-adevăr, am spus.

— Ideea cu banchetul desigur că te miră, spuse Spinelle.

M-am împotrivit dând din cap, dar el spuse autoritar:

— Am să-ţi explic.

Avea acelaşi glas volubil şi bâlbâit. Începu să-mi expună că în prezent se abandonase tactica insurecţiei; violenţa era păstrată pentru ziua în care revoluţia se va declanşa cu adevărat. În aşteptarea acestui moment încercau să-i grupeze pe toţi lucrătorii într-o uniune vastă: exilaţii învăţaseră la Londra importanţa asociaţiei muncitoreşti. Banchetele erau un prilej de a se manifesta această solidaritate şi erau organizate în mare număr în toată Franţa. Vorbi multă vreme; din când în când se

întorcea spre Laura ca şi cum i-ar fi cerut aprobarea şi ea încuviinţa din cap. Când isprăvi, am spus:

— Înţeleg.

Se făcu tăcere; simţeam că nu făceam gesturile, că nu rosteam cuvintele pe care le aşteptau de la mine: dar eram incapabil să le născocesc. Laura se ridică şi spuse:

— Nu vreţi să vă odihniţi? Sunt sigură că vă simţiţi tare obosit din pricina călătoriei.

— Da, mi-ar plăcea să dorm, am spus. Acolo dormeam, foarte mult.

— Am să vă arăt camera.

Am urmat-o; deschise o uşă şi spuse:

— Nu e o cameră frumoasă, dar vom fi foarte fericiţi dacă o să vă simţiţi bine în ea.

— O să mă simt bine.

Închise uşa şi mă întinsei pe pat. Pe un scaun erau aşezate rufe curate şi haine, iar pe rafturi, cărţi. De afară se auzeau voci, zgomot de paşi; uneori trecea câte o căruţă. Era Parisul, era lumea; eram liber, liber între cer şi pământ şi zidurile cenuşii ale zării. În cartierul Saint-Antoine maşinile zumzăiau: mereu, mereu; în spitale se năşteau copii, mureau bătrâni; în fundul cerului de unde se cernea zăpada soarele era roşu: undeva, exista un bărbat tânăr care privea soarele acesta, şi ceva izbucnea în inima lui. Mi-am apăsat mâinile pe inimă; bătea: mereu, mereu, şi valurile mării băteau plaja: mereu, mereu. Totul începea de la capăt, totul continua, va continua să înceapă de la capăt mereu, mereu.

Se lăsase de mult noaptea când cineva bătu la uşă. Era Laura; ţinea o lampă în mână:

— Vreţi să va aduc cina aici?

— Nu vă deranjaţi. Nu mi-e foame.

Aşeză lampa pe masă, se apropie de pat şi spuse:

— Poate nu doreaţi să ieşiţi din închisoare.

Avea o voce răguşită, puţin voalată. M-am ridicat într-un cot. O femeie: o inimă care bate sub carnea caldă, dinţii lor strălucitori, ochii care adulmecă viaţa, parfumul lacrimilor lor; la fel ca şi anotimpurile, orele, culorile, şi

ele rămăsesem aceleaşi. Spuse:

— Am crezut că procedăm bine.

— Dar aţi procedat bine…

— Nu se ştie niciodată.

Îmi privi obrazul, mâinile şi murmură:

— Armand mi-a spus…

— V-a spus?

M-am ridicat, am aruncat o privire în oglindă şi mi-am lipit fruntea de geam.. Lampadarele erau aprinse; în case, ei se adunau în jurul meselor. Timp de secole întregi să mănânci, să dormi…

— Presupun că-i obositor să începi din nou să trăieşti, spuse.

M-am întors spre ea şi am rostit cuvinte pe care le mai spusesem:

— Nu vă faceţi griji pentru mine.

— Îmi fac griji pentru tot şi pentru toţi, îmi răspunse. Aşa sunt făcută eu.

Se îndreptă spre uşă:

— Să nu ne purtaţi pică.

— Nu vă port pică. Sper că voi mai putea să vă fiu de folos.

— Dar oare nimeni nu vă poate fi de folos?

— Mai presus de orice, am spus, să nu încercaţi.

*

— Va fi o manifestaţie nemaipomenită, zise Spinelle.

Cu un picior aşezat pe scaun îşi lustruia cu sârg pantoful strălucitor. Laura era aplecată deasupra mesei şi călca o cămaşă bărbătească. Murmură:

— Nu cunosc nimic mai deprimant decât banchetele astea.

— E un lucru util, spuse Armand.

— Vreau să sper, spuse ea.

Armand cerceta nişte hârtii împrăştiate pe marmura căminului în care ardea un foc firav:

— Ştii cât de cât ceea ce ai de spus?

— Cât de cât, am răspuns fără vlagă.

— Ce păcat că nu pot vorbi eu în locul dumitale, spuse Spinelle. În seara asta mă simt inspirat.

Laura zâmbi:

— Eşti totdeauna inspirat.

Spinelle se întoarse repede spre ea:

— Ultimul meu discurs n-a fost bun?

— Asta spun şi eu: discursurile dumitale sunt totdeauna admirabile.

Un buştean se prăvăli în cămin; Spinelle începuse să-şi lustruiască straşnic al doilea pantof, Laura lăsa fierul să alunece pe pânza albă, Armand citea şi balansierul pendulei mari oscila liniştit: tic-tac-tic-tac. Îi auzeam; simţeam mirosul pânzei calde, vedeam florile pe care Laura le aşezase în vase, flori al căror nume mi-l spusese odinioară Marianne. Vedeam fiecare mobilă din încăpere şi dungile galbene ale tapetului de hârtie de pe pereţi; desluşeam fiecare freamăt de pe feţele lor, fiecare inflexiune din glasurile lor; auzeam până şi cuvintele pe care nu le rosteau. Îşi vorbeau cu voioşie, lucrau împreună şi fiecare şi-ar fi dat viaţa pentru viaţa celorlalţi; şi totuşi între ei se desfăşura o dramă. Totdeauna potriveau lucrurile în aşa fel încât să creeze drame în vieţile lor… Spinelle o iubea pe Laura; ea nu-l iubea, îl iubea pe Armand sau cel puţin regreta că nu-l mai iubeşte; şi Armand visa la o femeie care era departe sau care nu-l iubea. Îi întorsesem spatele Elianei, o priveam pe Beatrice gândind: „De ce tocmai pe Antonio îl priveşte cu asemenea ochi?” Mâna Laurei se plimba de sus în jos deasupra pânzei netezite; o mână mică de culoarea fildeşului mat: de ce oare Armand n-o iubea? Era aici, îl iubea: o femeie, o femeie întreagă; cealaltă nu era nici ea decât tot o femeie. Şi de ce Laura nu voia să-l iubească pe Spinelle? Era oare o deosebire atât de mare între Armand şi el? Unul brun, altul şaten; unul grav şi celălalt vesel; dar amândoi cu ochii aceia care privesc, cu buzele care se mişcă, cu mâinile care nu stau locului…

Toţi aveau aceiaşi ochi, aceleaşi buze şi aceleaşi

mâini; erau cel puţin o sută în hangarul unde se pregătise masa, încărcată cu sticle şi mâncăruri; şi ochii lor mă priveau pe mine; unii dintre ei mă recunoşteau; mă băteau pe umeri, îmi strângeau mâinile, râdeau: „Nu te-ai schimbat”. La căpătâiul patului în care zăcea Spinelle se priviseră şi bucuria ţâşnise fierbinte din inimile lor: îi invidiasem. Astăzi mă priveau pe mine, dar privirile lor alunecau peste mine: în inima mea nu se aprindea nicio scânteie. Adânc ascuns sub straturile de lavă rece şi de cenuşă, bătrânul vulcan era mai mort decât craterele lunare,

M-am aşezat alături de ei; mâncau şi beau şi eu mâncam şi beam împreună cu ei. Marianne le zâmbea, o vielă cânta şi toţi repetau refrenul în cor: trebuia să cânt, cântasem. Unul după altul se ridicau, închinau toasturi în sănătatea mea. Povesteau întâmplări din trecut: moartea lui Garnier, luptele din strada Transnonain, închisoarea Sainte-Pelagie şi cei zece ani pe care îi trăisem în subteranele de la muntele Saint-Michel; cu vorbele lor de oameni, creau o legendă împodobită cu imagini colorate care îi exalta mai mult decât cântecele; glasurile lor tremurau de emoţie şi ochii femeilor erau plini de lacrimi. Morţii erau morţi: din trecutul mort cei vii făceau un prezent înflăcărat; cei vii trăiau.

Vorbeau şi despre viitor, despre progres, despre umanitate. Armand se ridică şi vorbi. Spuse că dacă muncitorii ştiau să se unească, ştiau să vrea, vor deveni stăpânii maşinilor cărora le erau înrobiţi: într-o bună zi ele vor fi instrumentul eliberării lor, al fericirii lor; evocă acele vremuri când trenuri rapide alunecând pe şine de oţel vor sfărâma barierele ridicate de protecţionismul egoist al naţiunilor; pământul va fi atunci o piaţă imensă din care oamenii vor lua tot ce le trebuie fără nicio constrângere… Glasul lui umplea hangarul; nu mai mâncau, nu mai beau; ascultau; cu ochi avizi priveau peste zidurile hangarului fructele de aur, râurile de miere şi de lapte; pe ferestrele acoperite cu flori de gheaţă Marianne privea, simţea în pântece greutatea călduţă şi apăsătoare a viitorului,

zâmbea; femeile cădeau în genunchi strigând, îşi sfâşiau hainele, bărbaţii le călcau în picioare; în pieţe, în fundul dughenelor, în mijlocul câmpiilor profeţii predicau: va veni vremea dreptăţii, vremea fericirii. Laura se ridicase la rându-i; cu vocea ei înflăcărată şi rănită vorbea şi ea despre viitor. Sângele curgea, casele ardeau, ţipete, cântece sfâşiau văzduhul şi în preriile verzi ale viitorului zburdau miei albi. Va veni vremea… Le auzeam gâfâitul respiraţiei. Şi iată, venise vremea, astăzi era viitorul; viitorul martirilor arşi pe rug, al ţăranilor cu beregata tăiată, al oratorilor cu glasuri înfocate, viitorul chemat de Marianne însemna zilele ritmate de zumzetul maşinilor, chinul prelungit al copiilor, închisorile, maghernițele, oboseala, foamea, plictisul…

— E rândul dumitale, spuse Armand.

M-am ridicat, încă mai voiam s-o ascult: „Rămâi un om…”

Sprijinindu-mi mâinile de masă, am spus:

— Sunt fericit că mă aflu din nou printre voi…

Şi glasul mi se stinse în gâtlej. Nu eram printre ei. Viitorul acela, care pentru ei era pur, neted, inaccesibil, ca seninul cerului, pentru mine va deveni un prezent pe care voi fi nevoit să-l trăiesc zi de zi, în oboseală şi plictis. 1944: voi citi această dată într-un calendar, pe când alţi oameni îşi vor fixa ochii înmărmuriţi asupra anului 2044, sau 2144… Rămâi un om; dar tot ea îmi spusese: „Nu trăim în aceeaşi lume; tu mă priveşti din străfundul unei alte epoci…”

Când, două ceasuri mai târziu, m-am pomenit singur în fata lui Armand, i-am spus:

— Regret.

Îşi aşează o mână pe umărul meu:

— Nu regreta nimic. Tăcerea dumitale a avut un efect mai răsunător decât un discurs lung.

Am clătinat din cap:

— Regret deoarece am înţeles că n-aş mai putea să lucrez cu voi.

— De ce?

— Să zicem că sunt obosit.

— Asta nu înseamnă nimic, spuse el iritat. Care sunt adevăratele motive?

— La ce bun?

Ridică din umeri părând puţin scos din fire:

— Te temi că mă vei convinge? Nu-ţi face griji.

— O! Ştiu bine că ai fi în stare să ţii piept diavolului sau lui Dumnezeu, am spus.

— Atunci, explică-mi.

Zâmbi:

— Poate că te voi convinge eu…

Am privit florile din vase, dungile galbene de pe perete; balansierul oscila în acelaşi ritm egal. Am spus:

— Nu cred în viitor.

— Va exista, un viitor.

— Dar vorbiţi despre el ca despre un paradis. Nu va exista niciun paradis.

— Bineînţeles.

Mă scormonea cu privirea. Părea să caute pe chipul meu cuvintele pe care trebuia să mi le spună:

— Ceea ce descriem noi drept un paradis este clipa în care visurile pe care le făurim azi vor fi realizate. Ştim bine că după aceea alţi oameni vor avea noi exigenţe…

— Cum puteţi voi dori indiferent ce, ştiind că niciodată oamenii nu vor fi satisfăcuţi?

Zâmbi dur, aşa cum făcea uneori:

— Nu ştii ce înseamnă o dorinţă?

— Ba da. Am avut şi eu dorinţe. Ştiu..

Am şovăit:

— Dar nu e vorba numai de dorinţă: luptaţi pentru alţii, vreţi să le dăruiţi fericirea…

— Luptăm împreună, pentru noi, spuse.

Mă examina mereu, cu aceeaşi atenţie.

— Dumneata spui: oamenii; îi priveşti cu ochi de străin. Poate, într-adevăr, dacă aş fi fost Dumnezeu, n-aş fi găsit niciun motiv să fac una sau alta. Dar sunt unul ca ei; vreau împreună cu ei, pentru ei, anumite lucruri împotriva altora; le vreau astăzi…

— Odinioară am vrut ca cetatea mea, Carmona, să fie liberă, am spus. Şi pentru că am scăpat-o de sub jugul Florenţei şi Genovei, a pierit împreună cu Florenţa şi Genova.

Desigur că tonul meu îl scoase din răbdări, întrucât spuse repezit:

— Oh! Cunosc şi eu puţină istorie; nu mă înveţi nimic nou. Tot ce face omul, până la urmă se desface, ştiu asta. Şi, încă din clipa când se naşte, începe să moară. Dar între naştere şi moarte există viaţa.

Glasul i se îndulci:

— Mă gândesc că marea deosebire dintre noi este că o soartă omenească, deci efemeră, nu are prea mare importanţă în ochii dumitale.

— Într-adevăr, am spus.

— Te afli încă de pe acum în străfundul viitorului, spuse. Şi priveşti aceste clipe ca şi când încă de pe acum ar face parte din trecut. Toate faptele trecute par derizorii dacă nu vezi decât aspectul lor mort, îmbălsămat… Faptul că cetatea Carmona a fost timp de două sute de ani liberă şi mare, nu te mai impresionează prea mult astăzi; dar ştii bine ce însemna Carmona pentru cei care o iubeau. Nu cred că ai greşit apărând-o împotriva Genovei.

Fântânile arteziene susurau; o tunică albă strălucea printre tisele negre şi Antonio spunea: „Carmona este patria mea…”

— Atunci de ce Garnier a greşit, după părerea ta, apărând mânăstirea Saint-Merri? Voia s-o apere şi a apărat-o.

— Era un act fără consecinţe, spuse Armand.

Chibzui:

— După părerea mea, nu trebuie să ne pese decât de viitorul asupra căruia putem avea influenţă: însă trebuie să ne străduim de a ne spori cât mai mult influenţa asupra lui.

— Faci ceea ce îmi reproşezi mie că fac, am spus. Priveşti actul lui Garnier fără să participi la el…

— Poate, spuse Armand. Poate că n-am dreptul să-l judec.

După o tăcere, am spus:

— Eşti de acord cu mine că nu lucrezi decât pentru un viitor limitat.

— Un viitor limitat; o viaţă limitată: asta-i soarta noastră de om, e destul, spuse. Dacă m-aş gândi că peste cincizeci de ani se va interzice folosirea copiilor în manufacturi, se va interzice ca oamenii să muncească mai mult de zece ore, că poporul îşi va alege reprezentanţii, că presa va fi liberă, aş fi satisfăcut.

Din nou privirea i se aşează asupra mea:

— Socoteşti că soarta muncitorilor este cumplită; gândeşte-te la aceia pe care i-ai cunoscut, la ei doar: nu-ţi vine să pui umărul pentru a le schimba soarta?

— Într-o zi am văzut un copil zâmbind, am spus. Mi s-a părut foarte important ca acest copil să poată zâmbi uneori. Da; există unele momente când lucrul acesta mă mişcă.

L-am privit:

— Dar există momente când totul se stinge.

Se ridică, îmi puse o mână pe umăr:

— Dacă totul s-ar stinge, ce s-ar întâmpla cu dumneata?

— Nu ştiu, am răspuns.

Florile, pendula, tapetul cu dungi galbene… dacă aş părăsi lucrurile astea, unde m-aş duce? Dacă nu-i voi asculta cu mai multă supunere, ce aş avea de făcut?

— Fosca, trebuie să trăim în prezent, spuse el cu glas stăruitor. Cu noi, pentru noi, înseamnă şi pentru dumneata… Trebuie ca prezentul să fie important pentru dumneata.

— Dar cuvintele mi se sting în gură, am spus. Dorinţele mi se sting în inimă şi gesturile în vârful degetelor.

În ochii lui am regăsit atunci acea privire precisă, practică, pe care o cunoşteam atât de bine:

— Cel puţin îngăduie-ne să ne slujim de dumneata. Persoana dumitale, numele dumitale se bucură de un prestigiu foarte mare. Să asişti la banchete, să apari la

reuniuni, s-o însoţeşti pe Laura în provincie.

Pentru că tăceam, spuse:

— Te învoieşti?

— Ce motiv aş putea avea să refuz? i-am spus.

*

— Doi franci pe lună, spuse Laura, şi toţi muncitorii din filaturi vor fi apăraţi de boli, de şomaj, de mizerie la bătrâneţe. Aţi putea chiar opri lucrul timp de mai multe zile când credeţi că e bine să intraţi în grevă.

Ascultau cu mutre posace şi obosite: doar un pumn de oameni. În toate oraşele era la fel; erau prea istoviţi de munca zilnică pentru a mai avea forţa să dorească un alt viitor decât masa de seară, somnul; şi nevestelor lor le era frică.

— Cine va mânui toţi banii ăştia? întrebă unul dintre ei.

— Veţi numi un comitet care vă va da socoteală în fiecare lună.

— Comitetul ăsta o să fie foarte puternic.

— Veţi controla cheltuielile pe care le va face.

— Cine va controla?

— Toţi aceia care vor veni la întruniri.

— Asta înseamnă mult bănet, repetă omul.

Ar fi sacrificat bucuros doi franci în fiecare lună, dar se temeau de forţa obscură pe care o reprezentau în mâinile unuia dintre ai lor casa de ajutor: se temeau să nu se creeze noi stăpâni. Laura le predica cu glasul ei pătimaş şi frânt, dar chipurile lor rămâneau închise. Când ieşirăm din sala de întruniri îmi spuse oftând:

— N-au încredere în noi.

— N-au încredere în ei înşişi.

— Da, spuse. Nu-i de mirare: n-au cunoscut niciodată altceva decât slăbiciunea lor.

Îşi strânse şalul în jurul umerilor; vremea era blândă, dar cădea o burniţă; de când sosisem la Rouen, nu contenise să burniţeze sau să plouă.

— Am răcit.

— Vino să bei un grog fierbinte înainte de a te duce la culcare.

Şalul era prea subţire, pantofii luau apă. Când se aşează pe bancheta de piele, i-am văzut cearcănele adânci de sub ochi, nările înroşite. Ar fi putut să rămână liniştită acasă, lângă sobă, să doarmă nopţi întregi, să fie frumoasă, elegantă şi, fără îndoială, iubită. Şi când colo ea bătea drumurile, mâncând pe apucate, dormind foarte puţin, lăsându-şi faţa în părăsire, tocindu-şi pantofii şi forţele. Şi ce câştiga?

— Prea te osteneşti.

Ridică din umeri.

— Ar trebui să te ocupi puţin şi de dumneata.

— Omul nu se poate ocupa de sine, spuse.

Glasu-i era plin de regret. Armand nu se ocupa prea mult de ea; Spinelle nu ştia cum să se ocupe, o agasa. Eu o urmam prin toate oraşele Franţei, aproape fără să-i vorbesc.

— Îl admir pe Armand, spuse. Are în el o mare forţă: nu se îndoieşte niciodată.

— Dumneata te îndoieşti?

Îşi lăsă paharul pe masă; alcoolul aburind îi ridicase un uşor val de sânge în obraji.

— N-au niciun chef să asculte ceea ce le vorbim noi… Câteodată mă întreb dacă n-ar fi mai bine să-i lăsăm să trăiască şi să moară în pace.

— Şi ce vei face atunci dumneata?

Schiţă un zâmbet:

— M-aş întoarce să trăiesc în ţările calde; acolo m-am născut. M-aş culca într-un hamac sub un palmier şi aş da totul uitării.

— De ce n-o faci? am întrebat-o.

— Nu pot. În realitate n-aş putea uita nimic. Există prea multă mizerie, prea multă suferinţă: nu voi suporta asta niciodată.

— Chiar dacă ai fi fericită?

— N-aş fi fericită.

Într-o oglindă îngălbenită din faţa noastră, îi vedeam chipul, buclele umede sub pălăriuţa neagră, ochii de catifea pe chipul ostenit.

— Oricum ar fi, facem o treabă folositoare, nu-i aşa?

— Bineînţeles, i-am răspuns.

Mă privi şi ridică din umeri:

— De ce nu spui niciodată ceea ce gândeşti?

— Pentru că nu mă gândesc la nimic, am spus.

— Nu-i adevărat.

— Crede-mă. Nu sunt în stare să mă gândesc la nimic.

— De ce?

— Să nu vorbim despre mine, am spus.

— Dimpotrivă.

— Cuvintele n-au acelaşi sens pentru dumneata şi pentru mine.

— Ştiu. Într-o zi i-ai spus lui Armand că nu faci parte din lumea asta.

Privirea i se aşează pe mâinile mele şi se ridică spre faţa mea.

— Însă nu-i adevărat, spuse. Iată că şezi lingă mine, stăm de vorbă. Eşti un om: un om cu un destin straniu, dar un om al acestui pământ.

Avea ceva stăruitor în glas: ca o mângâiere şi o chemare; foarte departe, în străfunduri, sub cenuşa rece şi lava întărită, ceva prinse să tremure. Scoarţa aspră a unui copac lipită de obrazul meu, o rochie liliachie care dispărea în fundul aleii. Spuse:

— Dacă ai vrea, aş putea fi o prietenă pentru dumneata.

— Nu înţelegi, am spus. Nimeni nu poate înţelege cine sunt.

— Explică-mi.

Am clătinat din cap:

— Ar trebui să te duci la culcare.

— Nu mi-e somn.

Îşi ţinea mâinile întinse cuminţi pe masă, dar vârful unghiilor zgâria marmura. Singură alături de mine,

singură lângă tovarăşii ei, singură pe lume, cu toată povara de suferinţă cu care îşi îngreuna umerii.

— Nu eşti fericit, îmi spuse.

— Nu.

— Ei bine! rosti cu bruscă înflăcărare. Vezi bine că aparţii şi dumneata lumii oamenilor; poţi fi plâns, poţi fi iubit…

Respira râzând parfumul trandafirilor şi al teilor în floare: „Ştiam că eşti nefericit”. Şi eu strângeam trunchiul copacului în braţe: voi deveni oare iarăşi viu? Sub lava rece tremura un abur cald. Mă iubea de multă vreme, ştiam asta.

— Într-o zi vei muri şi te voi uita, am spus. Lucrul acesta nu face orice prietenie cu neputinţă de legat?

— Nu, spuse. Chiar dacă mă vei uita, prietenia noastră va fi existat; viitorul nu poate face nimic împotriva ei.

Îşi ridică ochii; privirea îi inundă faţa.

— Accept viitorul în care mă vei uita şi trecutul în care n-am existat, pentru că fac parte din dumneata; pentru că dumneata eşti aici, cu viitorul şi cu trecutul acesta. M-am gândit adesea şi îmi spuneam că timpul nu va putea să ne despartă dacă…

Glasul i se înecă şi sfârşi fraza repede:

— …Dacă ai avea puţină prietenie faţă de mine.

Am întins mâna. Prin forţa iubirii ei, iată că pentru prima oară de secole, în ciuda trecutului, în ciuda viitorului, mă regăseam pe de-a întregul prezent, pe de-a întregul viu. Eram aici: un bărbat pe care îl iubea o femeie; un bărbat cu un destin straniu, dar un bărbat al acestui pământ. I-am atins degetele. Doar un cuvânt şi crusta moartă avea să crape, din nou vor irupe lavele fremătătoare ale vieţii; lumea îşi va regăsi un chip; vor exista aşteptări, bucurii, lacrimi.

Spuse foarte încet:

— Lasă-mă să te iubesc..

Câteva zile, câţiva ani. Şi iat-o culcată pe pat, cu faţa zbârcită; toate culorile s-au amestecat, cerul s-a stins şi

parfumurile au îngheţat: „Mă vei uita”. Imaginea ei încremeneşte în mijlocul ramei ovale. Nici măcar nu mai sunt cuvinte pentru a spune: ea nu mai este aici. *Unde* nu mai este ea? Nu văd niciun gol în jurul meu.

— Nu, am spus. E inutil. Totul e inutil.

— Nu însemn nimic pentru dumneata?

Am privit-o. Ştia că sunt nemuritor, cântărise sensul acestui cuvânt, şi mă iubea: era în stare de o asemenea dragoste. Dacă aş mai fi ştiut să mă slujesc de cuvinte omeneşti, aş fi spus: „Dintre toate femeile pe care le-am cunoscut, e cea mai generoasă şi cea mai pasionată, e cea mai nobilă, cea mai pură”. Dar toate aceste cuvinte nu mai însemnau nimic pentru mine. Laura era încă de pe acum o moartă. Mâna mi se îndepărtă de mâna ei.

— Nimic. Nu poţi înţelege.

Se ghemui pe banchetă şi cu privirea îşi ţintui imaginea în oglindă. Era singură, era ostenită; va trebui să îmbătrânească singură şi ostenită, fără să primească nimic în schimbul bunurilor pe care le împărţea cu dărnicie şi care nici măcar nu-i erau cerute; luptând pentru ei, fără ei, împotriva lor, îndoindu-se de ei şi îndoindu-se de ea însăşi. În inima mea ceva mai tremura încă: mila. Puteam s-o smulg din viaţa ei; din bogăţiile mele de altădată îmi rămăsese destul de mult pentru a o duce în ţările calde; s-ar întinde într-un hamac la umbra palmierilor şi i-aş spune că o iubesc.

— Laura.

Zâmbi sfios; în ochii ei mai rămăsese puţină speranţă, Şi Beatrice îşi apleca spre manuscrisul roşu-auriu faţa posacă şi grasă. Spusesem: „Vreau să te fac fericită!” şi o pierdusem mai sigur decât îl pierdusem pe Antonio. Zâmbea; dar de ce să-i prefer zâmbetul şi nu lacrimile? Nu li se putea dărui nimic. Nu se putea să vrei nimic pentru ei dacă nu voiai nimic pentru tine însuţi împreună cu ei. Ar fi trebuit s-o iubesc. Nu o iubeam. Nu voiam nimic.

— Du-te la culcare, am spus. E târziu!

*

Pe aleea de chiparoşi petele gălbui zburau în sus şi în jos, trase parcă de fire nevăzute, în jos, în sus, în jos, picăturile de apă ţâşneau, cădeau iarăşi, mereu aceeaşi spumă şi mereu alta, şi furnicile mişunau într-un necurmat du-te-vino, mii de furnici, de mii de ori aceeaşi furnică. Umblau du-te-vino în birourile Reformei, se apropiau de fereastră, se îndepărtau de ea, se băteau pe umăr, se aşezau, se ridicau şi bâzâiau fără încetare. Rafale de ploaie se izbeau de ferestre, şapte culori, patru anotimpuri, şi vorbeau toţi deodată: e revoluţie? pentru izbânda Revoluţiei se cere ca… binele Italiei, binele Carmonei, securitatea Imperiului, bâzâiau, cu mâna crispată pe garda săbiei, pe patul revolverului, gata să moară pentru a se convinge de asta.

— Îmi vine să mă duc acolo să văd ce se întâmplă, spuse Laura. Vrei să mă însoţeşti, Fosca?

— Desigur.

Strada era plină de lume. Ploaia bătea pieziş drumul, acoperişurile; se vedeau câteva umbrele deschise deasupra capelelor, dar cea mai mare parte dintre ei străbăteau nepăsători noaptea umedă. „Ziua gloriei a sosit”. Cântau agitând în mâini drapele şi torţe; toate casele erau luminate, de ziduri se agăţaseră lampioane, felinare de hârtie şi la răspântii flăcări mari luptau împotriva vântului şi apei: „La arme, cetăţeni!” Cântau. Urale de sărbătoare, ţipete de moarte, imnuri se ridicau din taverne cu larmă de încăierare; ziua dreptăţii sosise, „La arme!” Năpădeau străzile, dansau în jurul focurilor de izbândă, agitau torţe. Mereu aceeaşi spumă şi mereu alta. Strigau: „Jos cu Guizot!” Mulţi dintre ei purtau puşti în bandulieră. Laura avea pe buze un zâmbet ciudat; privea în depărtări ceva ce nu vedeam eu. Stând în barcă pe apele liniştite, el fixa în depărtare nevăzutele guri ale fluviului care se vărsa în marea stacojie, sau care nu se vărsa?

— N-o luaţi pe-acolo!

O femeie ascunsă sub bolta unei porţi ne făcea semn să facem cale întoarsă. Dinaintea noastră se întindea

strada pustie; se auzi o împuşcătură. Oamenii se opriră locului. Laura mă prinse de braţ şi mă trase după ea prin mulţimea şovăitoare.

— E prudent ce facem? am spus.

— Vreau să ştiu ce se întâmplă.

Primul om peste care am dat era în cămaşă, cu faţa lipită de pământ şi braţele întinse de parcă ar fi vrut să se agaţe de caldarâm înainte de a aluneca în moarte; al doilea privea cerul cu ochii larg deschişi; unii mai gemeau încă; din străzile învecinate veneau oameni care purtau tărgi; torţele lor luminau caldarâmul înroşit pe care zăceau cadavre şi răniţi, şi mormane de umbrele, bastoane, pălării, felinare rupte, drapele mototolite. Pieţele Romei erau înroşite, în şanţurile uliţelor câinii se încăierau disputându-şi ciudate bucăţi trandafirii şi albe, un câine urla a mort şi femeile şi copiii îşi întorceau spre lună chipurile mutilate de copitele cailor, roiuri de muşte bâzâiau în jurul trupurilor întinse în bătătura colibelor de bambus, gemete se ridicau din ţarina călcată în picioare de ostaşi. Să nu mori vreme de douăzeci sau şaizeci de ani; şi până la urmă să mori.

— Haideţi la Bastilia!

O mulţime de oameni se adunase acum în piaţă; opriseră un furgon în care îngrămădeau cadavrele; strigau: „Haideţi la Bastilia!” Şi mai strigau: „Răzbunare! Poporul este asasinat!” Laura se făcuse albă la faţă; degetele i se înfigeau în braţul meu; murmură: „Acum e revoluţie!” Clopotul bătea într-o dungă; furgonul se urnea din loc. „La Bastilia! Răzbunare!” Morţii încă nu se răciseră, sângele lor încă nu se închegase pe caldarâm; dar erau morţi pentru totdeauna, şi viii trăiau mai departe ca şi când n-ar fi trebuit să moară niciodată; cărau de-a lungul vieţii lor cadavrele docile. Clopotul bătea într-o dungă, din toate străzile năvăleau grupuri de oameni care agitau în mâini drapele şi făclii; torţele luminau cu raze roşii caldarâmul ud. Cortegiul se umfla din ce în ce, bulevardul era inundat de un flux negru, mereu asemenea, drept, intact, imensul flux uman din care nu lipsea nicio picătură de apă; trecuse

ciuma, şi holera, foametea, rugurile, masacrele, războaiele, revoluţiile, şi fluxul rămăsese întreg, morţii în pământ, viii pe pământ, aceeaşi spumă adusă de mare... Mergeau; mergeau spre Bastilia, spre Revoluţie, spre Viitor; tirania avea să fie răpusă şi curând nu va mai exista mizerie, clase, frontiere, războaie, omoruri: va fi dreptate, fraternitate, libertate, curând raţiunea va guverna lumea, raţiunea mea, o pânză albă se pierdea în zare, oamenii aveau să cucerească odihna, prosperitatea, îi vor smulge pământului bogăţiile sale, vor construi mari oraşe luminoase, smulgeam pădurile din rădăcini, desţeleneam pământurile virgine, drumuri brăzdau globul cu pete albastre, galbene şi verzi pe care îl ţineam în mâinile mele, soarele inunda noul Ierusalim în care oamenii înveşmântaţi în togi albe îşi dădeau sărutul păcii, dansau în jurul focurilor de sărbătoare, tropăiau de nerăbdare în fundul dughenelor, stând în budoare parfumate, vorbeau, vorbeau din amvoane cu glas măsurat, cu glas şoptit, cu glas tare, strigau. „Răzbunare!” Acolo, în fundul bulevardelor negre se deschideau porţile unui paradis de purpură şi aur, în care fericirea avea lucirea arămie a mâniei; spre acest paradis mergeau ei; fiecare pas îi apropia de el. Eu umblam pe câmpia nesfârşită, stuful scuipa picături de apă în calea mea; înaintam pas cu pas spre zarea care se îndepărta cu fiecare pas şi unde în fiecare seară se cufunda acelaşi soare.

— Trăiască Reforma!

Se opriseră sub ferestrele ziarului. Armand apăru în balcon; strângea în mâini balustrada de fier, striga cuvinte acoperite de larmă, în depărtare o biserică ardea, focuri de artificii însângerau statuile din piaţa mare. „Trăiască Antonio Fosca!” Cocoţaţi pe acoperişuri, în copaci, strigau: „Trăiască Luther!”; şi ciocneau cupele. Carlo Malatesta râdea, viaţa ardea; ardea la Carmona, la Worms, la Gand, la Munster, la Paris, chiar aici, în clipa asta, ardea în inima oamenilor vii, a oamenilor muritori. Şi eu umblam pe câmpia nesfârşită, bâjbâind cu piciorul pământul îngheţat, orb, străin, mort ca şi chiparoşii fără iarnă şi fără floare.

Porneau din nou la drum, şi eu strigam înlăuntrul meu: „Marianne!” Ea ar fi avut ochi să vadă şi urechi să audă, inima i-ar fi bătut în piept; pentru ea de asemenea în fundul străzilor negre viitorul şi-ar fi înălţat flăcările: libertatea, fraternitatea. Am închis ochii; şi mi-a apărut aşa cum o pierdusem de multă vreme, într-o rochie cu dungi trandafirii şi negre, cu buclele bine aşezate, cu zâmbetul ei liniştit. „Marianne”. O vedeam; şi iată că se ghemuia la pieptul meu cuprinsă de groază; detesta neorânduiala, violenţa, ţipetele, s-ar fi îndepărtat de femeile astea despletite, şi-ar fi astupat urechile să nu mai audă urletele sălbatice; visa la o revoluţie cumpătată. „Marianne”. Încercam să mă gândesc: azi ar fi altfel, ar cunoaşte poporul, l-ar iubi, s-ar fi obişnuit cu mirosul de praf de puşcă şi cu moartea. O priveam pe Laura; cu părul răvăşit şi ud, îşi strângea şalul în jurul umerilor şi ochii îi străluceau; era Laura, nu era Marianne. Pentru a fi aici, alături de mine, ar fi trebuit ca Marianne să înceteze a fi ea însăşi, şedea încremenită în străfundul trecutului, în epoca ei, şi eu n-o puteam chema lângă mine, nici măcar ca o imagine.

Mi-am ridicat ochii; am văzut cerul fără lună, faţadele iluminate ale caselor, copacii şi, în jurul meu, gloata de oameni, semenii ei. Şi am ştiut că ultimul lanţ care mă ţinea legat de lume se rupsese: nu mai era lumea Mariannei; nu mai puteam contempla lumea cu ochii ei; privirea ei se stinsese de-a binelea; până şi în inima mea bătăile inimii ei se stinseseră. „Mă vei uita”. Nu eu o uitasem. Alunecase în afara lumii, şi eu mă aflam pe veci în lumea asta, şi ea alunecase în afara mea. Nicio urmă sub cer, nici pe apă, nici pe pământ, nicio urmă in nicio inimă; niciun vid, nicio absenţă, totul era plin. Aceeaşi spumă şi mereu alta, din care nu lipseşte nicio picătură de apă.

Mergeau; se apropiau de Bastilia; cortegiul era ca un imens fluviu învolburat; veneau din toate străzile, din fundul bulevardului, veneau din străfundul vremurilor; pe uliţele Carmonei, pe străzile din Gand, din Valladolid, din Munster, pe drumurile Germaniei, Flandrei, Italiei, Franţei,

pe jos, călare, în tunici, în cămăşi, în togi de pânză, sau apăraţi de zale, înaintau, ţăranii, muncitorii, târgoveţii, haimanalele, minaţi de speranţă, de mânie, de ură, de bucurie, ţintuind cu ochii paradisul viitorului; înaintau, lăsând în urma lor o dâră de sudoare şi de sânge, picioarele li se zdreleau de pietrele drumului, înaintau pas cu pas şi la fiecare pas orizontul se dădea un pas înapoi, orizontul unde în fiecare seară se cufunda acelaşi soare; mâine, peste o sută de ani, peste douăzeci ele veacuri ei tot vor merge mai departe, aceeaşi spumă şi mereu alta, şi orizontul va da mereu îndărăt dinaintea lor, zi după zi, mereu, mereu, călcând în picioare câmpia neagră veacuri în şir, aşa cum de veacuri în şir o călcau în picioare.

Seara totuşi mi-am aruncat sacul pe pământul îngheţat, am aprins un foc, mi-am întins mădularele; mi-am întins mădularele ca s-o pornesc din nou la drum a doua zi. Tot aşa uneori se opreau şi ei. În piaţa Primăriei se opriseră, strigau, îşi descărcau puştile în aer, o femeie stând în picioare pe afetul unui tun cânta Marsilieza: „Trăiască Republica!” Regele abdicase, credeau că ţin victoria în mâinile lor, ţineau în mâinile lor cupe pline cu vin, râdeau, Catarina zâmbea, Malatesta râdea, zidurile Pergolei se prăbuşeau în tumultul strigătelor de bucurie, cupolele Florenţei străluceau în soare, clopotele catedralei vesteau victoria. Carmona era salvată, se făcuse pace. Armand se apropie de balcon; pe o fâşie lată de hârtie scriseseră cu litere groase cuvintele: *Trăiască Republica!* O desfăşurau în faţa ferestrei şi aruncau teancuri de foi scrise cu cuvinte de credinţă şi speranţă; mulţimea aclama: „Trăiască Republica!” „Trăiască cetatea Carmona!” şi Carmona pierise, venise războiul, întorceam spatele Florenţei unde nu putusem intra, plecam cu inima strânsă din Pergola părăsită, ţăranii din Ingolstadt se zvârcoleau de durere în focurile pe care singuri le aprinseseră… Simţeam mâna lui Armand pe umărul meu.

— Ştiu la ce te gândeşti, îmi spuse.

O clipă am stat unul lângă altul, nemişcaţi, privind gloata în delir. Cu câte un tomahawk în mână loveau în

stâlpul cel mare şi scoteau ţipete sălbatice, dansau, zdrobeau de pereţi ţestele nou-născuţilor, focuri de artificii luminau noaptea; aruncau torţe în palate, caldarâmul era roşu, stindarde brodate fluturau la ferestre, spânzurate de balcoane, de felinare, trupuri ţepene se legănau, ţipete de groază, ţipete de bucurie, cântece de moarte, imnuri de pace, clinchetul paharelor ciocnite, zăngănitul armelor, gemetele şi râsetele se înălţau împreună către cer. Şi apoi se lăsa tăcerea; în pieţele bine curăţate gospodinele veneau să ia apa cea de toate zilele, legănau la sân nou-născuţii, războaiele de ţesut începeau din nou să zumzăie şi suveicile alergau într-un necurmat du-te-vino, morţii erau morţi, cei vii trăiau, Carmona stătea cocoţată pe stâncă, neclintită ca o ciupercă uriaşă, plictisul tăia cerul şi strivea pământul până când începea să sfârâie un nou foc; un nou glas, mereu acelaşi glas şi mereu altul, ţâşnea în noapte: „Trăiască Republica!” În picioare pe afetul unui tun femeia cânta.

— Mâine ne aşteaptă o altă luptă, spuse Armand. Dar azi suntem învingători. Orice s-ar întâmpla, e o victorie!

— Da.

L-am privit. I-am privit pe Laura şi pe Spinelle. Azi. Pentru ei cuvântul acesta avea un sens. Pentru ei exista un trecut, un viitor: exista un prezent. În mijlocul fluviului care curgea la vale – nord-sud? sau est-vest? – el zâmbea: îmi place ceasul acesta! Isabella se plimba cu pas domol în grădină, soarele se juca pe frumoasele mobile patinate şi el îşi mângâia zâmbind barba mătăsoasă; în mijlocul pieţei se ridica rugul înconjurat de o mulţime de oameni în reculegere şi ei înaintau cântând; strângeau tot trecutul lor la piept. Poporul strigase: „Jos Republica!” şi el plânsese; pentru că plânsese, pentru că în clipa asta zâmbea; victoria lui era o victorie adevărată, şi viitorul nu putea face nimic împotriva ei; ştia că mâine va trebui s-o ia de la capăt, să vrea, să refuze, să combată; mâine o va lua de la capăt; azi era învingător. Se priveau între ei, râdeau împreună: suntem învingători, îşi vorbeau; şi, pentru că se priveau între ei şi îşi vorbeau ştiau că nu sunt nici

musculiţe, nici furnici, ci oameni, şi că era important să trăiască şi să fie învingători; îşi asumaseră riscuri, îşi dăduseră viaţa pentru a se convinge de asta, şi erau convinşi: nu exista un alt adevăr.

M-am îndreptat spre uşă; nu puteam să-mi risc viaţa, nu puteam să le zâmbesc, în ochii mei nu existau niciodată lacrimi, nici flăcări în inima mea. Un om de nicăieri, fără trecut, fără viitor, fără prezent. Nu voiam nimic; nu eram nimeni. Înaintam pas cu pas spre zarea care dădea îndărăt cu fiecare pas; picături de apă ţâşneau, cădeau iarăşi, clipa distrugea clipa, mâinile mele erau pe vecie goale. Un străin, un mort. Ei erau oameni, trăiau. Eu nu eram de-al lor. Nu speram nimic. Am ieşit pe uşă.

Epilog

Pentru prima oara de când Fosca vorbea, glasul îi tremurase; îşi plecă fruntea; mâinile lui şedeau întinse pe muşama de o parte şi de alta a ceştii albastre: le privea ca şi cum nu le recunoştea; mişcă arătătorul drept, apoi cel stâng, şi apoi degetele rămaseră din nou nemişcate. Régine îşi feri privirea. Se făcuse ziuă; ţărani aşezaţi în jurul meselor sorbeau supă şi beau vin alb; în lumea oamenilor începea o nouă zi; cerul era albastru de cealaltă parte a ferestrei.

— Şi de cealaltă parte a uşii, spuse Régine, mai era ceva?

— Da. Piaţa Primăriei, Parisul. Şi pe urmă un drum care ducea spre câmpie, o pădure, un desiş; somnul. Am dormit şaizeci de ani. Când m-au trezit, lumea era aceeaşi ca totdeauna. Le-am spus: „Am dormit şaizeci de ani”. Atunci m-au închis într-un ospiciu. Nu mă simţeam rău acolo.

— Nu povesti atât de repede, spuse Régine.

Privea fix uşa, se gândea: „Când va isprăvi, va trebui să ies pe uşa asta şi în urma mea voi simţi că mai este ceva. Nu voi putea să dorm şi nu voi avea curajul să mor”.

— Nu mai am nimic de povestit, spuse Fosca. În fiecare zi soarele a răsărit, a apus. Am intrat în ospiciu, am ieşit de acolo. Au existat războaie: după război, pace, după pace un alt război. În fiecare zi se nasc oameni, şi alţii mor.

— Taci, spuse ea,

Îşi lipise mâinile de gură. Spaima i se lăsase din gâtlej în inimă, în pântece. Îi venea să ţipe. După o clipă întrebă:

— Şi-acum ce-ai să faci?

Fosca privi în jurul său şi deodată chipul i se posomori:

— Nu ştiu.

— Vei dormi? întrebă ea.

— Nu. Nu mai pot să dorm.

Rosti în şoaptă:

— Am coşmaruri.

— Tu? Coşmaruri?

— Visez că nu mai există oameni, spuse el. Toţi au murit. Pământul este alb. Luna mai există încă pe cer şi luminează un pământ alb de tot. Sunt singur, cu şoarecele.

Vorbea pe şoptite şi avea privirea unui om foarte bătrân.

— Care şoarece?

— Şoricelul blestemat. Niciun om nu va mai exista şi el va continua să se învârtească în vecii vecilor. Eu l-am osândit. E cea mai mare crimă a mea.

— Dar el nu ştie, spuse Régine.

— Tocmai. Nu ştie şi se învârteşte mai departe. Şi într-o bună zi pe suprafaţa pământului nu va mai exista decât el şi cu mine.

— Şi eu sub pământ, spuse Régine.

Îşi strânse buzele. Ţipătul se ridica din pântece spre inimă, din inimă spre gâtlej. În creier îi tremura o mare lumină fierbinte, mai orbitoare decât noaptea. Nu trebuia să ţipe; şi, totuşi, i se părea că, dac-ar ţipa, s-ar întâmpla ceva; poate tremurul acela sfâşietor s-ar curma şi lumina s-ar stinge,

— O să mă duc şi eu, spuse Fosca.

— Unde vrei să te duci?

— Oriunde.

— Atunci de ce pleci?

— Simt în picioare dorinţa de a mă mişca, spuse el. Trebuie să profit de asemenea dorinţe.

Se îndreptă spre uşă şi ea îl urmă:

— Şi eu? îl întrebă.

— O, tu!

Ridică din umeri:

— O să se sfârşească odată.

Coborî cele două trepte din faţa uşii şi porni cu paşi mari pe drumul care ducea afară din sat; mergea foarte repede, ca şi cum acolo departe, la marginea zării, l-ar fi

aşteptat ceva: o lume îngropată sub o calotă de gheaţă, fără oameni, fără viaţă, albă şi goală. Régine coborî cele două trepte: „Ducă-se!” gândea. „Să dispară pentru totdeauna!” Îl privea cum se îndepărtează, ca şi cum ar fi putut lua cu el vraja care o făcuse să-şi lepede fiinţa; la cotul drumului dispăru. Făcu un pas şi se opri, ţintuită locului; el dispăruse, dar ea rămânea aşa cum o făcuse el: un fir de iarbă, o musculiţă, o furnică, un strop de spumă. Privi în jurul ei: poate mai exista o ieşire; iute, cât ai clipi, ceva îi atinse pe furiş inima; nici măcar nu prinse să fie o speranţă şi se spulberă; era prea ostenită. Îşi strivi gura cu mâinile, îşi plecă fruntea, era învinsă; cu spaimă, cu groază acceptă metamorfoza: musculiţă, strop de spumă, furnică până la moarte. „Şi nu-i decât începutul”, se gândi, şi rămase nemişcată de parcă ar fi fost cu putinţă să înşeli timpul, să-l împiedici să-şi continue goana. Dar mâinile îi înţepeniră pe buzele strânse.

Abia când orologiul din vârful clopotniţei începu să bată scoase primul ţipăt.

Cuprins

SUB CASCADA TIMPULUI
PROLOG
PARTEA ÎNTÂI
PARTEA A DOUA
PARTEA A TREIA
PARTEA A PATRA
PARTEA A CINCEA
EPILOG

25 130 *ex*. *broşate*.
Bun de tipar; *20.03.1970*.
Coli tipar 25.
Comanda nr. 60 165
Combinatul Poligrafic „Casa Scânteii”
Bucureşti – Piaţa Scânteii nr. 1, Republica Socialistă România

«Omul poartă răspunderea unei lumi ce nu e opera cuiva din afară, ci a lui însuşi şi în care se înscriu deopotrivă înfrîngerile ca şi victoriile sale.»

SIMONE DE BEAUVOIR

«Dacă Dumnezeu nu există, spune Dostoievski, totul e îngăduit.» Simone de Beauvoir afirmă, dimpotrivă, că absenţa lui Dumnezeu, departe de-a da mînă liberă, conferă angajamentelor umane un caracter absolut şi definitiv. Ea nu concepe libertatea decît în afirmarea ei concretă şi pentru toţi. «E necesar ca bucuria de-a exista să se afirme în fiecare, în fiece clipă».

PIERRE DE BOISDEFFRE

Lei 9,75